

T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

SOSYAL BİLGİLERDE DİJİTAL VATANDAŞLIK VE
EĞİTİMİNE YÖNELİK EĞİTİM PAYDAŞLARININ
DENEYİMLERİNİN ARAŞTIRILMASI

ONUR YILMAZ

DOKTORA TEZİ

PROF. DR. BİLGİN ÜNAL İBRET

ARALIK - 2022

KASTAMONU

TAAHHÜTNAME

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu; ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını, bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini bildirir ve taahhüt ederim.

Onur YILMAZ

ÖZET

DOKTORA TEZİ

SOSYAL BİLGİLERDE DİJİTAL VATANDAŞLIK VE EĞİTİMİNE YÖNELİK EĞİTİM PAYDAŞLARININ DENEYİMLERİNİN ARAŞTIRILMASI

ONUR YILMAZ

KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI
DANIŞMAN: PROF. DR. BİLGİN ÜNAL İBRET

Bu araştırmanın amacı, eğitim paydaşlarının (öğretmen, öğrenci ve veli) dijital vatandaşlık düzeylerini belirleyerek sosyal bilgilerde dijital vatandaşlık eğitimine yönelik deneyimlerinin araştırılmasını amaçlamaktadır. Araştırmada, karma yöntem araştırmalarından açıklayıcı ardışık desen kullanılmıştır. Bu desen kapsamında araştırmanın önce nicel verileri sonra nitel verileri toplanmıştır. Araştırmada ilk olarak eğitim paydaşlarının dijital vatandaşlık yeterliliklerini ortaya çıkarmak amacıyla araştırmacı tarafından sosyal bilgiler öğretmenleri, ortaokul 7. sınıf öğrencileri ve velilerine yönelik Dijital Vatandaşlık Ölçeği geliştirilmiştir. Öğretmenlere yönelik 4 faktörlü ve 21 maddeli açıklanan toplam varyansın %54,959 olduğu özgün bir dijital vatandaşlık ölçeği geliştirilmiştir. Öğrencilere yönelik ise 6 faktör ve 21 maddeli açıklanan toplam varyansın %51,033 olduğu bir dijital vatandaşlık ölçeği geliştirilmiştir. Velilere yönelik geliştirilen dijital vatandaşlık ölçeği ise 4 faktör 19 maddelidir ve açıklanan toplam varyansın %60,037'sini karşılamaktadır. Elde edilen üç özgün yapı doğrulayıcı faktör analiziyle doğrulanmıştır. Elde edilen ölçekler katılımcı grubun kişisel ve demografik değişkenleri baz alınarak dijital vatandaşlık yeterliliklerine yönelik incelenmiştir. Öğretmenler, ortaokul öğrencileri ve velilere yönelik geliştirilen ölçekler için sırasıyla 321 öğretmen, 1085 öğrenci ve 1223 veliden veri toplanmıştır. Araştırmanın nitel boyutuna ilişkin veriler ise yarı-yapılandırılmış görüşmelerle toplanmış ve 13 öğretmen, 44 öğrenci ve 19 veliden veri toplanmıştır. Ölçeklerin veri analizi için uygun olup olmadığının kontrol edilebilmesi için önce Kolmogorov Simirnov ile normallik testi yapılmış ve basıklık-çarpıklık kat sayısı hesaplanmıştır. Araştırmanın nicel verilerinin analizinde IBM SPSS 22 istatistik programı ve AMOS 24 istatistik programı kullanılmıştır. Araştırmanın nitel verileri ise Nvivo Plus Release 1.6.1 ile analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda, öğretmenlerin, öğrenci ve velilerin cinsiyet değişkeni ile dijital vatandaşlık ölçeği puanları arasında anlamlı bir fark olmadığı; öğretmenlerin mesleki kıdemi ile dijital vatandaşlık düzeyleri arasında dijital vatandaşlık ölçeğinin “Korumak” boyutuna ilişkin anlamlı bir farklılık olduğu; öğrenciler de anlamlı farklılığın kaynağının, dijital vatandaşlık ölçeğinin “Teknoloji Kullanma Becerisi” ve “Saygı” boyutları ile ilişkili olduğu; öğretmenlerin günlük internet kullanımı ile dijital vatandaşlık düzeyleri arasında “Eğitim ve İletişim”, “Saygı” ve “Korumak” boyutları arasında anlamlı bir farklılık olduğu ortaya çıkmıştır. Velilerin dijital vatandaşlık düzeyleri ile günlük internet kullanım sıklığı değişkenlerine ilişkin ise dijital vatandaşlık ölçeğinin tüm boyutları ile günlük internet kullanım sıklıkları arasında anlamlı bir fark olduğu belirlenmiştir. Araştırmanın nitel boyutunda ise, öğretmen, öğrenci ve velilerin dijital vatandaşlık kavramını

sınırlı bir şekilde dijital vatandaşın özellikleri üzerinden tanımladıkları, genellikle akıllı telefon, bilgisayar ve tablet gibi dijital aletlerle EBA, Morpa Kampüs, sosyal medya, Google gibi platformları kullandıkları; dijital teknolojileri eğlenmek, oyun oynamak, araştırma yapmak, sosyal medyada gezinmek, vb. amaçlarla kullandıkları, sosyal bilgiler dersini dijital vatandaşlık konularının öğretimi için önemli gördükleri bulunmuştur. Araştırma sonuçları doğrultusunda sosyal bilgiler öğretmenlerine hizmet öncesi eğitim kapsamında dijital vatandaşlık bilgisi içeren dersler verilebileceği, velilere dijital vatandaş olma konusunda seminer ve konferanslar düzenlenebileceği önerilebilir.

ANAHTAR KELİMELER: Sosyal bilgiler, dijital vatandaşlık, paydaş, öğretmen, öğrenci veli

Aralık 2022, 227 Sayfa

ABSTRACT**PH.D THESIS****RESEARCHING THE EXPERIENCES OF EDUCATION STAKEHOLDERS
ON DIGITAL CITIZENSHIP AND EDUCATION IN SOCIAL STUDIES****ONUR YILMAZ****KASTAMONU UNIVERSITY INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCE
DEPARTMENT OF TURKISH AND SOCIAL SCIENCES EDUCATION
SOCIAL STUDIES EDUCATION
SUPERVISOR: PROF. DR. BİLGİN ÜNAL İBRET**

The aim of this research is to determine the digital citizenship levels of education stakeholders (teachers, students and parents) and to investigate their experiences on digital citizenship education in social studies. In the research, explanatory sequential design from mixed method research was used. Within the scope of this design, first the quantitative data of the research and then the qualitative data were collected. In the research, the Digital Citizenship Scale was developed by the researcher for social studies teachers, secondary school 7th grade students and their parents in order to reveal the digital citizenship competencies of education stakeholders. A unique digital citizenship scale was developed for teachers with 4 factors and 21 items, with a total variance of 54,959%. For students, a digital citizenship scale was developed with 6 factors and 21 items, with a total explained variance of 51,033%. The digital citizenship scale developed for parents has 4 factors and 19 items and covers 60.037% of the total variance explained. The three unique constructs obtained were confirmed by confirmatory factor analysis. The scales obtained were examined for digital citizenship competencies based on the personal and demographic variables of the participant group. For the scales developed for teachers, secondary school students and parents, data were collected from 321 teachers, 1085 students and 1223 parents, respectively. Data on the qualitative dimension of the research were collected through semi-structured interviews and data were collected from 13 teachers, 44 students and 19 parents. In order to check whether the scales are suitable for data analysis, a normality test was performed with Kolmogorov Simirnov and the kurtosis-skewness coefficient was calculated. IBM SPSS 22 statistical program and AMOS 24 statistical program were used in the analysis of the quantitative data of the research. Qualitative data of the research were analyzed with Nvivo Plus Release 1.6.1. As a result of the research, there was no significant difference between the gender variable of teachers, students and parents and digital citizenship scale scores; there is a significant difference between the professional seniority of teachers and their digital citizenship levels regarding the "Protecting" dimension of the digital citizenship scale; students also stated that the source of the significant difference was related to the "Abilities to Use Technology" and "Respect" dimensions of the digital citizenship scale; It has been revealed that there is a significant difference between the dimensions of "Education and Communication", "Respect" and "Protecting" between teachers' daily internet use and their digital citizenship levels. Regarding the digital citizenship levels of the parents and the variables of daily internet use frequency, it was determined that there was a significant difference between all dimensions of the digital

citizenship scale and the frequency of daily internet use. In the qualitative aspect of the research, teachers, students and parents define the concept of digital citizenship in a limited way through the characteristics of digital citizens, and they generally use digital devices such as smart phones, computers and tablets and platforms such as EBA, Morpa Campus, social media, and Google; digital technologies for fun, playing games, researching, surfing social media, etc. It has been found that they use the social studies course for teaching purposes and consider the social studies course important for the teaching of digital citizenship issues. In line with the results of the research, it can be suggested that social studies teachers can be given digital citizenship lessons within the scope of pre-service training, and seminars and conferences can be organized for parents on becoming a digital citizen.

KEYWORDS: Social studies, digital citizenship, stakeholders, teacher, student, parents

December 2022, 227 Page

TEŞEKKÜR

Sosyal medya bir dünya olsaydı şüphesiz ki; facebook, instagram, twitter o dünyanın en büyük ülkeleri olurdu.

Haberleşme aletleri icat edilmeden önce Kızılderililerin ve Orta Asya’da yaşayan toplulukların açık bir alanda ateş yakıp üzerinde bez sallayarak dumanda şekiller oluşturdukları ve bu sayede haberleştikleri bilinmektedir. Dünyanın çeşitli bölgelerinde de bu şekilde basit yöntemlerle başlayan haberleşme, ağaçlara vurarak ses çıkarma, hayvanların boynuzlarını kullanarak sesli mesaj gönderme ve güvercinleri kullanarak haberleşme olarak devam etmiştir. Uzun seneler sonra ise telgraf ve telefon icat edilmiştir. Bu icatlar sonrasında radyo ve televizyonun da icadıyla toplum yeni bir döneme girmiştir. Bu gelişmelerin devamında bilgisayar ve internetin icadı günümüze kadar değişen, gelişen ve hayatımızı baştan sona etkileyen gelişmelerin yolunu açmıştır.

Son yıllarda korkunç bir hızda gelişen teknoloji hayatımızı yönlendirdiği ve her yönden etkilediğini söylemek mümkündür. Özellikle korona virüs salgını ve azami düzeyde eve kapanan dünya insanı teknolojiyi temel ihtiyaçlardan saymıştır. Hayatımızın içerisine böylesine giren dijital ortamlar ve aletler kolaylıklar sağlarken, olumsuzluklara da sebep olmaktadır. Yapılan araştırmalara sosyal medya üzerinden yapılan yalan haberlerin gerçek haberlere oranlar altı kat daha hızlı yayıldığını göstermektedir. Teknoloji ütopya ve distopya arasında bıçak sırtı gelgitler yaşamaya devam ediyor. Zamanımızın çoğunu dijital ekran karşısında geçiriyoruz ve bizi istedikleri yöne doğru sürüklüyorlar. Aslında her tıkladığımız her dokunduğumuzda oylama yaparak kişisel verilerimizi sisteme sunuyoruz. Ekranını arkasındaki süper bilgisayar bizim verilerimizin algoritmalarıyla daha da sıkı çalışmaya devam ediyor.

Günümüzden henüz on sene öncesine gittiğimizde ismini bile duymadığımız; yapay zekâ, blok zinciri, artırılmış gerçeklik, nano cihazlar, giyilebilir teknoloji, drone teknolojisi, bulut bilişim ve 3d yazıcı gibi unsurların günümüzde hayatımızın bir parçası olduğunu görmekteyiz. Bu teknolojilerin hayatımızı hem olumlu hem de olumsuz etkilemektedir. Bu etkinin yansımalarının eğitim-öğretim faaliyetlerinde de görmekteyiz. Özellikle doğduğu dönem itibariyle Z kuşağı diye tanımlanan grubun dijital vatandaşlık becerileriyle donatılması geleceğin yetişkinlerini oluşturacak kesim için oldukça önemlidir.

Geleneksel bir kavram olarak vatandaşlık kavramının teknolojik yansıması olan dijital vatandaşlık kavramının önemi ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda dijital ortamın en az gerçek dünya kadar önemli olduğu bilinmelidir. Toplumun günlük hayatlarında bağımlılık derecesinde kullandıkları teknoloji bireyleri yeni beceriler kazanmaya zorlamıştır. En temel manada dijital vatandaşlık dijital ortamları etkin, güvenli ve bilinçli teknoloji kullanımı olarak tanımlanmaktadır. Vatandaşlık eğitiminin yapıtaşı olan ders sosyal bilgilerdir. Sosyal bilgiler dersi öğretim programına bakıldığında dijital becerilerle ilgili bilgi, beceri ve değer boyutunda unsurların bulunduğunu görmekteyiz.

İyi bir dijital vatandaş yetiştirme sürecinde öğrencilerin kesişim kümesi olduğu ve bir bütün olarak öğretmen ve aile ile birlikte işlenmesi gerektiğini söyleyebiliriz. Bu nedenle eğitim paydaşları ve eğitim iç içedir. Dijital vatandaş yetiştirme sürecinde paydaşlardan eşgüdümsel olarak gelişim beklenir. Öğrenci, öğretmen ve aile biri diğerinden ayrılmaz yapıtaşlarıdır. Bu çalışma; sosyal bilgilerde dijital vatandaşlık ve eğitimine yönelik eğitim paydaşlarının deneyimlerinin araştırılmasını amaçlamaktadır.

Araştırmanın tüm basamaklarında kıymetli görüşleriyle beni yönlendiren, tecrübesiyle yüreklendiren kıymetli hocam Prof. Dr. Bilgin Ünal İBRET'e çok teşekkür ederim. Bana olan güveni, şefkati ve iyi niyeti zor zamanlarımda en büyük ışığım olacaktır. Tez İzleme Komitesinde yer alan Doç. Dr. Âdem YILMAZ ile Doç. Dr. Emine KARASU AVCI'ya kıymetli görüşleri için çok teşekkür ederim. Ayrıca, tez sürecine değerli görüşleriyle katkı sağlayan Arş. Gör. Yasemin KALAYCI TÜRK hocama teşekkürü bir borç bilirim.

Hayatı boyunca çocukları mutlu olsun diye elindeki imkanları en iyi şekilde değerlendiren güneş yüzlü annem Pembe YILMAZ'a, canım ablalarım ve benimle birlikte beş ablamın ilk öğretmeni olan, bize eğitim yolunu açan babam Erdoğan YILMAZ'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Doktora tezimin her aşamasında benimle olan, sevgilerini esirgemeyen; süreç boyunca karamsar, mutsuz, kaygılı, stresli, yorgun hallerimi anlayışla karşılayan sevgili eşim Ayşegül PEHLİVAN YILMAZ'a sonsuz teşekkür ederim. İyi ki varsın...

Ayrıca araştırma boyunca kendilerinden uzak kaldığım varlıklarıyla beni dünyanın en iyi babası yapan oğullarım Erdoğan Anıl YILMAZ ve Akın Ata YILMAZ ile aynı hayatı paylaştığım için minnettarım.

Bilim dünyasına katkı sunması ve dijital topluma ışık olması dileğiyle...

ONUR YILMAZ

Kastamonu, 2022

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
TEZ ONAYI	ii
TAAHHÜTNAME	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
TEŞEKKÜR	viii
İÇİNDEKİLER	x
ŞEKİLLER VE GÖRSELLER DİZİNİ	xiii
TABLolar DİZİNİ	xiv
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xvi
1. GİRİŞ	1
1.1 Problem Durumu	1
1.2 Araştırmanın Amacı	3
1.3 Araştırmanın Önemi	5
1.4 Araştırmanın Varsayımları	6
1.5 Araştırmanın Sınırlılıkları	6
1.6 Tanımlar	6
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	8
2.1 Dijital Vatandaşlık Kavramı ve Gelişimi	8
2.2 Dijital Vatandaşlığın Boyutları	13
2.2.1 Dijital İletişim	15
2.2.2 Dijital Erişim.....	16
2.2.3 Dijital Sağlık	16
2.2.4 Dijital Ticaret.....	18
2.2.5 Dijital Etik.....	18
2.2.6 Dijital Hukuk	19
2.2.7 Dijital Gizlilik ve Güvenlik	21
2.2.8 Dijital Hak ve Sorumluluk	21
2.2.9 Dijital Okuryazarlık	23
2.3 Dijital Vatandaşlık Eğitimi.....	26
2.4 Sosyal Bilgiler ve Dijital Vatandaşlık Eğitimi	29
2.5 Dijital Vatandaşlık Eğitiminde Paydaş Katılımı	32
2.6 Alanyazın Taraması.....	38
2.6.1 Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar	38
2.6.2 Yurt Dışında Yapılmış Araştırmalar	47
3. YÖNTEM	52
3.1 Araştırmanın Modeli	52
3.2 Araştırmanın Katılımcıları	59
3.2.1 Evren-Örneklem.....	59
3.2.2 Nitel Verilerin Toplandığı Katılımcı Grubu	60
3.3 Verilerin Toplanması.....	64
3.3.1 Kişisel Bilgi Formu.....	64
3.3.2 Dijital Vatandaşlık Ölçeği	64
3.3.2.1 Madde havuzunun oluşturulması	65
3.3.2.2 Uzman görüşü alınması.....	66

3.3.2.3 İlk (pilot) uygulama.....	68
3.3.2.4 Ölçeklerin geçerlik analizleri	69
3.3.2.4.1 Açıklayıcı faktör analizi	69
3.3.2.4.2 Doğrulayıcı faktör analizi	87
3.3.2.5 Ölçeklerin güvenirlik analizleri.....	95
3.3.3 Yarı Yapılandırılmış Bireysel Görüşme	99
3.4 Verilerin Analizi	100
3.4.1 Nicel Verilerin Analizi.....	100
3.4.2 Nitel Verilerin Analizi	101
3.5 Nicel ve Nitel Verilerin Geçerlik-Güvenirlik ve İnanırcılığı.....	102
4. BULGULAR	104
4.1 Araştırmanın Nicel Boyutuna İlişkin Bulgular	104
4.1.1 Öğretmenlerin Dijital Vatandaşlık Düzeylerine İlişkin Bulgular	104
4.1.1.1 Öğretmenlerin dijital vatandaşlık düzeylerine ilişkin betimsel analiz sonuçları.....	105
4.1.2 Öğretmenlerin Çeşitli Demografik Özelliklerine Göre Dijital Vatandaşlık Düzeylerine İlişkin Analiz Sonuçları.....	106
4.1.2.1 Öğretmenlerin cinsiyet değişkenine göre dijital vatandaşlık düzeylerine ilişkin analiz sonuçları	106
4.1.2.2 Öğretmenlerin mesleki kıdem değişkenine göre dijital vatandaşlık düzeylerine ilişkin analiz sonuçları.....	108
4.1.2.3 Öğretmenlerin günlük internet kullanım sıklığı değişkenine göre dijital vatandaşlık düzeylerine ilişkin analiz sonuçları	110
4.2 Öğrencilerin Dijital Vatandaşlık Düzeylerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar.....	113
4.2.1 Öğrencilerin Dijital Vatandaşlık Düzeylerine İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları	114
4.2.2 Öğrencilerin Çeşitli Demografik Özelliklerine Göre Dijital Vatandaşlık Düzeylerine İlişkin Analiz Sonuçları.....	114
4.2.2.1 Öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre dijital vatandaşlık düzeylerine ilişkin analiz sonuçları	115
4.2.2.2 Öğrencilerin günlük internet kullanım sıklığı değişkenine göre dijital vatandaşlık düzeylerine ilişkin analiz sonuçları	116
4.3 Velilerin Dijital Vatandaşlık Düzeylerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar.....	119
4.3.1 Velilerin Dijital Vatandaşlık Düzeylerine İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları	119
4.3.2 Velilerin Çeşitli Demografik Özelliklerine Göre Dijital Vatandaşlık Düzeylerine İlişkin Analiz Sonuçları.....	120
4.3.2.1 Velilerin cinsiyet değişkenine göre dijital vatandaşlık düzeylerine ilişkin analiz sonuçları	120
4.3.2.2 Velilerin günlük internet kullanım sıklığı değişkenine göre dijital vatandaşlık düzeylerine ilişkin analiz sonuçları	122
4.4 Araştırmanın Nitel Boyutuna İlişkin Bulgular	125
4.4.1 Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Dijital Vatandaşlık Konusuna İlişkin Değerlendirilmeleri ile İlgili Bulgular	125
4.4.2 Ortaokul Öğrencilerinin Dijital Vatandaşlık Eğitimine İlişkin Değerlendirmeleri	151

4.4.3	Velilerin Dijital Vatandaşlık Konusuna İlişkin Değerlendirilmeleri ile İlgili Bulgular.....	157
5.	TARTIŞMA	171
5.1	Araştırmanın Nicel Bulgularına İlişkin Tartışma ve Yorumlar.....	171
5.2	Araştırmanın Nitel Bulgularına İlişkin Tartışma ve Yorumlar	174
6.	SONUÇLAR.....	185
6.1	Araştırmanın Nicel Verilerine İlişkin Sonuçlar.....	185
6.2	Araştırmanın Nitel Verilerine İlişkin Sonuçlar	188
7.	ÖNERİLER.....	195
7.1	Uygulamaya Yönelik Öneriler	195
7.2	Araştırmacılara Yönelik Öneriler	195
KAYNAKLAR	197	
EKLER.....	212	
EK 1	MEB Araştırma İzin Belgeleri	213
EK 2	Etik Kurul Kararı	217
EK 3	Öğrenci Ses ve Görüntü Kaydı Veli İzin Belgesi	218
EK 4	Öğrenci Görüşme Formu	219
EK 5	Öğretmen Görüşme Formu	220
EK 6	Veli Görüşme Formu	221
EK 7	Öğretmenlere Yönelik Dijital Vatandaşlık Ölçeği.....	222
EK 8	Öğrencilere Yönelik Dijital Vatandaşlık Ölçeği	223
EK 9	Velilere Yönelik Dijital Vatandaşlık Ölçeği	224
EK 10	Öğretmen Kişisel Bilgi Formu	225
EK 11	Öğrenci Kişisel Bilgi Formu	226
EK 12	Veli Kişisel Bilgi Formu	227

ŞEKİLLER VE GÖRSELLER DİZİNİ

	Sayfa
Şekil 2.1 Kuşakların sınıflandırılması.....	9
Şekil 2.2 Uygun oturuş pozisyonu	17
Şekil 2.3 Sosyal medya sitelerinde karşılaşılan suçlar.....	20
Şekil 2.4 Türkiye’de en çok ziyaret edilen web siteleri	25
Şekil 2.5 Çocuklar için 4 aşamalı teknoloji kullanım döngüsü.....	27
Şekil 2.6 Dijital vatandaşlığın kategorileri.....	35
Şekil 2.7 Avrupa konseyinin dijital yeterlilikleri geliştirme modeli.....	37
Şekil 3.1 Açıklayıcı ardışık karma desen modeli.....	58
Şekil 3.2 Ölçek geliştirme süreci	65
Şekil 3.3 Öğretmenlere yönelik dijital vatandaşlık ölçeğine ait yamaç-birikinti grafiği	73
Şekil 3.4 Öğrencilere yönelik dijital vatandaşlık ölçeğine ait yamaç-birikinti grafiği	79
Şekil 3.5 Velilere yönelik dijital vatandaşlık ölçeğine ait yamaç-birikinti grafiği	84
Şekil 3.6 Öğretmenler için birincil düzey DFA için path diyagramı	89
Şekil 3.7 Öğrenciler için birincil düzey DFA için path diyagramı	91
Şekil 3.8 Veliler için birincil düzey DFA için path diyagramı	93
Şekil 3.9 Nitel verilerin analizinde kodlardan bulgulara erişim süreci.....	101
Şekil 4.1 Sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaşlık konusuna ilişkin değerlendirilmelerine ilişkin bulgular	125
Şekil 4.2 Öğretmenlere göre dijital bir vatandaşta bulunması gereken özellikler ...	127
Şekil 4.3 Sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaşlık eğitimine ilişkin değerlendirmeleri	132
Şekil 4.4 Öğretmenlere göre sosyal bilgiler dersinin dijital vatandaşlık için önemi.....	133
Şekil 4.5 Sosyal bilgiler dersinde kullandıkları dijital alet ve uygulamalar	138
Şekil 4.6 Dijital vatandaşlıkla ilgili kazandırılması gereken beceriler ve değerler.....	139
Şekil 4.7 Ortaokul öğrencilerinin dijital vatandaşlık konusuna ilişkin değerlendirilmelerine ilişkin bulgular	143
Şekil 4.8 Ortaokul öğrencilerine göre dijital vatandaşta bulunması gereken özellikler.....	146
Şekil 4.9 Ortaokul öğrencilerinin dijital vatandaşlık eğitimine ilişkin değerlendirmeleri	152
Şekil 4.10 Dijital vatandaş olmanın önemi	152
Şekil 4.11 Velilerin dijital vatandaşlık konusuna ilişkin değerlendirilmeleri.....	158
Şekil 4.12 Velilerin dijital vatandaşlık algısına ilişkin alt temalar	159
Şekil 4.13 Velilere göre dijital vatandaşın özellikleri.....	161

TABLOLAR DİZİNİ

Sayfa

Tablo 2.1 Dijital vatandaşlığın boyutları	14
Tablo 2.2 Dijital haklar bildirgesinde haklar ve açıklaması	22
Tablo 2.3 Sosyal bilgiler öğretim programında dijital vatandaşlık eğitimi	30
Tablo 3.1 Morse'un karmayöntem tasarımları	54
Tablo 3.2 Öğretmen Katılımcı Bilgileri	60
Tablo 3.3 Öğrenci katılımcı bilgileri.....	61
Tablo 3.4 Veli katılımcı bilgileri.....	63
Tablo 3.5 Ölçekler için görüşte bulunan uzmanların bilgileri	66
Tablo 3.6 Öğretmenlere yönelik dijital vatandaşlık ölçeğinin KMO ve Bartlett'in küresellik testi ile ilgili istatistiksel verileri	71
Tablo 3.7 Öğretmenlere yönelik dijital vatandaşlık ölçeğinin açıklanan toplam varyans ile ilgili değerleri.....	72
Tablo 3.8 Öğretmenlere yönelik dijital vatandaşlık ölçeğine ait AFA sonucu faktör yük dağılımı	74
Tablo 3.9 Öğretmenlere yönelik dijital vatandaşlık ölçeğine ait AFA sonucu faktörler altında bulunan maddeler	75
Tablo 3.10 Öğrencilere yönelik dijital vatandaşlık ölçeğinin KMO değeri ve Bartlett'in küresellik testi ile ilgili istatistiksel verileri	77
Tablo 3.11 Öğrencilere yönelik dijital vatandaşlık ölçeğinin açıklanan toplam varyans ile ilgili değerleri.....	77
Tablo 3.12 Öğrencilere yönelik dijital vatandaşlık ölçeğine ait AFA sonucu faktör yük dağılımı	79
Tablo 3.13 Öğrencilere yönelik dijital vatandaşlık ölçeğine ait AFA sonucu faktörler altında bulunan maddeler	80
Tablo 3.14 Velilere yönelik dijital vatandaşlık ölçeğinin KMO değeri ve Bartlett'in küresellik testi ile ilgili istatistiksel verileri	83
Tablo 3.15 Velilere yönelik dijital vatandaşlık ölçeğinin açıklanan toplam varyans ile ilgili değerleri.....	83
Tablo 3.16 Velilere yönelik dijital vatandaşlık ölçeğine ait AFA sonucu faktör yük dağılımı.....	85
Tablo 3.17 Velilere yönelik dijital vatandaşlık ölçeğine ait AFA sonucu faktörler altında bulunan maddeler	85
Tablo 3.18 Öğretmenlere yönelik geliştirilen dijital vatandaşlık ölçeği çok değişkenli normallik değerleri.....	88
Tablo 3.19 Öğretmenlere yönelik geliştirilen dört faktörlü dijital vatandaşlık ölçeğinin uyum indeksi değerleri	89
Tablo 3.20 Öğrencilere yönelik geliştirilen dijital vatandaşlık ölçeği çok değişkenli normallik değerleri.....	90
Tablo 3.21 Öğrencilere yönelik geliştirilen altı faktörlü dijital vatandaşlık ölçeğinin uyum indeksi değerleri	92
Tablo 3.22 Velilere yönelik geliştirilen dijital vatandaşlık ölçeği çok değişkenli normallik değerleri	93
Tablo 3.23 Velilere yönelik geliştirilen altı faktörlü dijital vatandaşlık ölçeğinin uyum indeksi değerleri	94

Tablo 3.24 Cronbach alpha değerine göre ölçek güvenilirliğinin değerlendirilmesi	95
Tablo 3.25 Öğretmenlere yönelik dijital vatandaşlık ölçeğinin CA ve split-half (test yarılama) yöntemleri açısından analizi.....	96
Tablo 3.26 Öğretmenlere yönelik dijital vatandaşlık ölçeğinin faktörlerine ilişkin CR ve AVE değerleri	96
Tablo 3.27 Öğrencilere yönelik dijital vatandaşlık ölçeğinin CA ve split-half (test yarılama) yöntemleri açısından analizi.....	97
Tablo 3.28 Öğrencilere yönelik dijital vatandaşlık ölçeğinin faktörlerine ilişkin CR ve AVE değerleri	98
Tablo 3.29 Velilere yönelik dijital vatandaşlık ölçeğinin CA ve split-half (test yarılama) yöntemleri açısından analizi	98
Tablo 3.30 Ölçeğin faktörlerine ilişkin CR ve AVE değerleri.....	99
Tablo 3.31 Katılımcıların görüşme süreleri	100
Tablo 4.1 Öğretmenlerin dijital vatandaşlık düzeylerine ilişkin betimsel analiz sonuçları	105
Tablo 4.2 Öğretmenlerin cinsiyet değişkenine göre normallik testi sonuçları.....	107
Tablo 4.3 Öğretmenlerin cinsiyet değişkenine göre dijital vatandaşlık ölçeği puanları arasındaki farklara ilişkin Mann Whitney-U testi sonuçları ...	107
Tablo 4.4 Öğretmenlerin mesleki kıdem değişkenine göre normallik testi sonuçları	108
Tablo 4.5 Öğretmenlerin mesleki kıdem değişkenine göre dijital vatandaşlık ölçeği puanları arasındaki farklara ilişkin Kruskal Wallis testi sonuçları	109
Tablo 4.6 Öğretmenlerin günlük internet kullanım sıklığı değişkenine göre normallik testi sonuçları	111
Tablo 4.7 Öğretmenlerin günlük internet kullanım sıklığı değişkenine göre dijital vatandaşlık ölçeği puanları arasındaki farklara ilişkin Kruskal Wallis testi sonuçları	112
Tablo 4.8 Öğrencilerin dijital vatandaşlık düzeylerine ilişkin betimsel analiz sonuçları	114
Tablo 4.9 Öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre normallik testi sonuçları.....	115
Tablo 4.10 Öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre dijital vatandaşlık ölçeği puanları arasındaki farklara ilişkin Mann Whitney-U testi sonuçları ...	115
Tablo 4.11 Öğrencilerin günlük internet kullanım sıklığı değişkenine göre normallik testi sonuçları	117
Tablo 4.12 Öğrencilerin günlük internet kullanım sıklığı değişkenine göre dijital vatandaşlık ölçeği puanları arasındaki farklara ilişkin Kruskal Wallis testi sonuçları	117
Tablo 4.13 Velilerin dijital vatandaşlık düzeylerine ilişkin betimsel analiz sonuçları	119
Tablo 4.14 Velilerin cinsiyet değişkenine göre normallik testi sonuçları.....	121
Tablo 4.15 Velilerin cinsiyet değişkenine göre dijital vatandaşlık ölçeği puanları arasındaki farklara ilişkin Mann Whitney- U testi sonuçları	121
Tablo 4.16 Velilerin günlük internet kullanım sıklığı değişkenine göre normallik testi sonuçları.....	122
Tablo 4.17 Velilerin günlük internet kullanım sıklığı değişkenine göre dijital vatandaşlık ölçeği puanları arasındaki farklara ilişkin Kruskal Wallis testi sonuçları	123

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar

AFA	: Açımlayıcı Faktör Analizi
COVID-19	: Koronavirüs hastalığı SARS-CoV-2 virüsünün neden olduğu bulaşıcı bir hastalıktır.
DFA	: Doğrulayıcı Faktör Analizi
EBA	: Eğitim Bilişim Ağı
ISTE	: Uluslararası Eğitim Teknolojileri Derneği
KGİ	: Kapsam Geçerlilik İndeksi
KGO	: Kapsam Geçerlilik Oranı
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
NCSS	: A.B.D Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi
SPSS	: Statistical Package for Social Science
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TDK	: Türk Dil Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
WEB	: World Wide Web

1. GİRİŞ

Araştırmanın bu bölümünde; problem durumu, araştırmanın amacı, araştırmanın önemi, araştırmanın varsayımları, araştırmanın sınırlılıkları ve tanımlar alt başlıklarına yer verilmiştir.

1.1 Problem Durumu

Vatandaş, kelime anlamı olarak, “*Yurtları veya yurt duyguları bir olanlardan her biri*” anlamına gelmektedir. Vatandaşlık ise, siyasi açıdan bağımsızlığı bulunan bir devletin üyesi olmak (İçen ve Akpınar, 2012) ya da “*Yurttaş olma, bir yurttta doğup büyüme veya yaşamış olma durumu*” olarak tanımlanabilir (Türk Dil Kurumu [TDK], 2020).

Birey ve devlet arasında karşılıklı sorumlulukları kapsayan vatandaşlık kavramının tarihsel ve felsefi temelleri Antik Yunan’a kadar dayanmaktadır (Akkoç, 2014). Antik Yunan’da sosyal örgütlenmelerde bireylerin uyguladığı pek çok uygulama bugünkü modern devlet anlayışına temel oluşturmaktadır (Haddox, 2016). Ancak, birçok kavram gibi vatandaş kavramına yüklenen anlamlar da yüzyıllar içinde farklı toplumlara göre değişiklik göstermiştir (Kadıoğlu, 2008). Başlangıçta, ‘bağlı olduğu siyasi örgüte karşı sorumlulukları bulunan bireyler’ olarak değerlendirilen vatandaşlığın anlamı, ulus devlet anlayışı ile birlikte ulusal kimlik ile ilişkilendirilmiş ve ulusal çıkarlara hizmet eden, bağlılık gösteren bireylere dönüşmüştür. 20. yüzyıla gelindiğinde küreselleşmeyle birlikte dil, din, ırk, etnik köken, vb. farklılıkların varlığı üzerinde durulmuş ve dünyanın bir “küresel köy” olduğu anlayışından hareketle küresel vatandaşlık kavramı doğmuştur (Halstead ve Pike, 2006). Küresel köy anlayışıyla birlikte, ülkeler arasında meydana gelen karşılıklı bağlılık ve bağımlılık küresel vatandaşlık kavramı yanında ekolojik vatandaşlık, ekonomik vatandaşlık, çokkültürlü vatandaşlık, anayasal vatandaşlık, vb. pek çok vatandaşlık kavramı da ortaya atılmıştır. Bu kavramlardan biri de dijital vatandaşlık kavramıdır. 21. yüzyılda dünyanın sosyo-kültürel yapısında büyük değişimlere yol açan ve her geçen gün insan yaşamında daha da söz sahibi olmaya başlayan teknolojinin hızla insan hayatında önemli hale gelmesi yeni bir vatandaşlık kavramı olarak dijital vatandaşlık kavramını beraberinde getirmiştir (Yiğit, 2019).

19. yüzyılda ortaya çıkan ve insanların uzak mesafelerde başka insanlarla rahatça iletişim kurmasını sağlayan internet, hızla talep görmeye başlamıştır (Karaduman, 2011). Bireyler interneti çeşitli iletişim uygulamaları, haberleşme etkinlikleri ve forum sitelerinde tartışma, mesaj yollama, e-posta gönderme, gündeme dair bilgi edinme, gazete dergi takip etme, hizmetler hakkında bilgi alma, oyun oynama, film izleme, müzik dinleme, görüntü indirme ya da oynatma, vb. durumlar için kullanmaktadır. Ayrıca, bireylerin bir konu hakkındaki duygu ve düşüncelerini toplum içerisinde yayılması, bir kitleye ulaştırmanın en kolay ve etkin yolu internet olarak görülmektedir (Karaduman, 2011). Tüm bunlar göz önüne alındığında, internetin bireyin sosyal hayatının önemli bir parçası olduğu söylenebilir. Bireylerin internet aracılığıyla sosyal ağlar kurması ve kendini ait hissedeceği yeni çevreler oluşturması tarihsel süreçte toplumsal normlar çerçevesinde oluşturulan çevreyi de şekillendirmekte ve değişime uğratmaktadır. Bu durum, bireyin vatandaşlık anlayışını ve davranışlarını da değiştirmektedir.

Günümüzün yeni vatandaşlık anlayışını ortaya koyan dijital vatandaşlık, geniş anlamda, bireyin teknolojiyi ve teknolojinin insan hayatına kazandırdığı her türlü gereksinimi anlayabilme, kavrayabilme, uygulayabilme ve dijital ortamlarda ortaya çıkabilecek sorunlara yönelik çözüm üretebilme becerilerine sahip olmayı kapsamaktadır (Çubukcu ve Bayzan, 2013; Ocak, 2013). Dijital vatandaşlık kavramı, dijital etik, dijital iletişim, dijital okuryazarlık, dijital erişim, dijital ticaret, dijital haklar ve sorumluluk, dijital gizlilik ve güvenlik, dijital hukuk ve dijital sağlık olmak üzere dokuz boyutu içinde barındırmaktadır (Ribble, 2009; 2011; 2015). Teknolojinin etkisi altına aldığı günümüz dünyasında bireyin hayatında ihtiyaç duyacağı bilgi, beceri ve değerleri kapsadığı bu dokuz boyutla kazanabileceğini belirten dijital vatandaşlık anlayışı elbette bunun eğitim yoluyla elde edilebileceğini de vurgulamaktadır. Alanyazında, teknoloji kullanılarak yapılan eğitimlerin öğrencilerin ilgi ve isteklerini arttırdığını, öğrenmeye ve öğrenmenin gerçekleşmesi için gerekli şartlara katkı sağladığını ve öğrenmeyi istendik yönde düzenlediğini gösteren çalışmalar bulunmaktadır (Gündüz, 2010; Aksal, 2011; Delen ve Bulut, 2011; Güzel, 2011). Bu araştırmaların sonucunda, dijital yeterliklere sahip bireyler yetiştirmek için gerekli olan bilgi, beceri ve değerlerin kazandırılması vurgulanmış ve dijital vatandaşlık eğitimine ihtiyaç duyulduğunun altı çizilmiştir.

Dijital vatandaşlık eğitimi, genel olarak, çevrimiçi unsurların etkili, yasal ve etik kullanımına ilişkin bilgi ve becerilerin kazandırılması süreci olarak tanımlanabilir (Ribble, 2011). Başka bir deyişle, bireyin çevrimiçi ortamı kullanırken bilgi kaynağını eleştirebilmesi, çevrimiçi etik davranabilmesi, teknolojiyi toplumun yararına kullanabilmesi, çevrimiçi sağlıklı iletişim kurabilmesi için gerekli becerileri kazanması süreci olarak ele alınabilir.

Dijital vatandaşlık eğitimi eklektik yapısı nedeniyle disiplinler arası olarak tüm derslerde yer alması gereken bir yaklaşımdır. Ancak özellikle ilköğretim ve ortaokullarda vatandaş yetiştirme görevini üstlenen sosyal bilgiler dersi için önemli görülmektedir. Sosyal Bilgiler dersi, toplumun aydınlanması, kültür aktarımında da önemli görevler üstlenmektedir. Sosyal bilgiler dersi çağın gerektirdiği bilgi, beceri ve değerlere sahip etkin vatandaşlar yetiştirme amacına hizmet eden bir ilköğretim dersidir. Bu nedenle, aktif, sorumlu, sosyal katılım sağlayan, duyarlı, eleştirel ve yaratıcı dijital vatandaşlar yetiştirme konusunda sosyal bilgiler dersine önemli görevler düşmektedir. Sosyal bilgiler dersi öğretim programları ve ders kitaplarında dijital vatandaş yetiştirme konusunda pek çok beceri ve değer yer almaktadır. Ancak aktif, duyarlı, sosyal katılım sağlayan bireyler yetiştirmede tek başına öğretim programı ve ders kitabı da yeterli değildir. Bu nedenle, okul içinde ve dışında programlara destek sağlayacak eğitim paydaşlarının işe koşulması da önem taşımaktadır. Öğrenci için dijital araç gereçleri sağlayan ve sosyal hayatta onlara destek olan ailelerin ve okulda bireyin dijital vatandaş olarak yetişmesinde rehber olan öğretmenlerin dijital vatandaş yetiştirme konusundaki payını vurgulamak gerekmektedir. Eğitim paydaşlarının desteğiyle oluşturulmuş bir dijital vatandaşlık eğitimi, üretken, yapıcı, yaratıcı, eleştirel ve sosyal katılım sağlayan bireyler yetiştirmede karşılaşılabilecek sorunları en aza indirebilecektir. Bu nedenle Sosyal Bilgiler dersinde dijital vatandaşlık eğitimine ilişkin eğitim paydaşlarının algı ve görüşlerinin bilinmesi önemli görülmektedir.

1.2 Araştırmanın Amacı

Bu araştırma, eğitim paydaşlarının (öğretmen, öğrenci ve veli) dijital vatandaşlık düzeylerini belirleyerek Sosyal bilgilerde dijital vatandaşlık eğitimine yönelik

deneyimlerinin araştırılmasını amaçlamaktadır. Bu amaç kapsamında araştırmada şu alt sorulara cevap aranacaktır:

1. Eğitim paydaşlarının (öğretmen, öğrenci, veli) dijital vatandaşlık düzeyleri nasıldır?
  - a) Öğretmenlerin dijital vatandaşlık düzeyleri cinsiyetlerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmakta mıdır?
  - b) Öğretmenlerin dijital vatandaşlık düzeyleri günlük internet kullanım sıklığına göre anlamlı bir şekilde farklılaşmakta mıdır?
  - c) Öğretmenlerin dijital vatandaşlık düzeyleri mesleki kıdemlerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmakta mıdır?
  - d) Öğrencilerin dijital vatandaşlık düzeyleri cinsiyetlerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmakta mıdır?
  - e) Öğrencilerin dijital vatandaşlık düzeyleri günlük internet kullanım sıklığına göre anlamlı bir şekilde farklılaşmakta mıdır?
  - f) Velilerin dijital vatandaşlık düzeyleri cinsiyetlerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmakta mıdır?
  - g) Velilerin dijital vatandaşlık düzeyleri günlük internet kullanım sıklığına göre anlamlı bir şekilde farklılaşmakta mıdır?
2. Dijital vatandaşlık konuları ilköğretim kademesinde paydaşlar (öğretmen, öğrenci, veli) tarafından nasıl değerlendirilmektedir?
  - a. Sosyal Bilgiler öğretmenleri dijital vatandaşlık konularını nasıl değerlendirmektedir?
  - b. Ortaokul 7. sınıf öğrencileri dijital vatandaşlık konularını nasıl değerlendirmektedir?
  - c. Öğrenci velileri dijital vatandaşlık konularını nasıl değerlendirilmektedir?

1.3 Araştırmanın Önemi

Çin’de ortaya çıkmasından kısa bir süre sonra tüm dünyayı etkisi altına alan Koronavirüs (Covid-19) Türkiye’de de hayatı ciddi şekilde etkilemiştir. 23 Mart 2020 Pazartesi gününden itibaren öğrencilerin uzaktan eğitime geçişiyle birlikte televizyon kanallarıyla ve Eğitim Bilişim Ağı (EBA) sistemiyle internet üzerinden eğitimlere devam edilmesi kararlaştırılmıştır. Eğitim-öğretim süreçleri ilk kez bu kadar büyük ölçüde sınıf dışına taşınmıştır. Süreç içerisinde öğretmenler teknolojinin farklı imkanlarını kullanarak öğrencileriyle olan etkileşimleri canlı tutulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda eğitim paydaşlarının Google Classroom, EBA, Moodle, JoVE, Kahoot, Zoom, Skype gibi çevrimiçi uygulamaları kullanma becerileri ve dijital vatandaşlık yetkinliklerinin önemi ortaya çıkmıştır. Koronavirüs (Covid-19) yeni dünya düzenini ve eğitim anlayışının yeniden şekillendirmesi teknolojiyi hayatımızın merkezine koymuştur. Koronavirüs etkisiyle ani ve hızlı dijitalleşme bireyin çevrimiçi hareketlerinde sorumluluklarının önemini ortaya çıkarmıştır. 21. yy dünyasında derin izler bırakacak olan Koronavirüs yeni yaşam modelini temelinde bulunan teknolojinin kullanımı ve Dijital vatandaşlık eğitiminin önemini altını bir kez daha çizmiştir.

Toplumunu yeni bir yapılanmaya sokan dijitalleşme süreci, bireyleri ve dolayısıyla toplumları sosyal, siyasi, kültürel ve ekonomik olarak etkilemiştir. İnsanlar her türlü ihtiyaçlarını dijital araç-gereçlerle yaptığından bu dönüşüme ayak uydurmak kaçınılmaz olmuştur. Günümüzde gelişen teknoloji nedeniyle değişen öğrenci ve öğretmen profili eğitim faaliyetlerini de yeniden düzenleme zorunluluğunu doğurmuştur. Sınıfın lideri olan öğretmenin, değişen öğrenci profilini göz önüne almadan eğitim-öğretim faaliyetlerini sürdürmeye çalışması çatışmayı beraberinde getirecektir (İbret ve Yılmaz, 2019).

Günümüzde internet, bilginin kaynağı olarak görülmektedir. Öğrencilerin internet ortamında doğru bilgiye ulaşmasında öğrencinin bilgi ve becerisi ile öğretmenin yeterlilikleri büyük bir öneme sahiptir. Bu durum hem öğrenci yetiştirme hem de öğretmen yetiştirme sürecinin güncellenmesi ve gözden geçirilmesinin önemini ortaya koymaktadır (Akkoyunlu, 2002; Karaduman ve Öztürk, 2014). Ayrıca, alanyazında

dijital vatandaş eğitimini sağlayabilmek için devlet desteğinin önemini vurgulanmış ve okullarda, aile desteğiyle birlikte erken yaşlarda başlanması gerektiği belirtilmiştir (Ribble, 2011). Bu açıdan, dijital vatandaşlık eğitiminin verilmesinde eğitimin önemli paydaşları olan öğretmen, öğrenci ve velilere büyük rol düşmektedir. Öğrencilere gerek eğitim hayatlarında gerekse yaşam boyu öğrenme kapsamında sosyal hayatlarında gerekli desteğin sağlanabilmesi için bu paydaşların dijital vatandaşlık eğitiminden ne anladıkları, dijital vatandaşlığı nasıl tanımladıkları, günlük hayatlarında ve çalıştıkları kurumlarda dijital vatandaşlığın gereğini nasıl yerine getirdiklerinin bilinmesi önem arz etmektedir.

1.4 Araştırmanın Varsayımları

1. Katılımcıların ölçek sorularını samimi, içten ve objektif bir şekilde cevapladıkları varsayılmaktadır.
2. Katılımcıların görüşme sorularına doğru ve samimi cevaplar verdiği varsayılmaktadır.

1.5 Araştırmanın Sınırlılıkları

1. Araştırma Eskişehir ili ile sınırlandırılmıştır.
2. Araştırma, araştırma sürecinde uygulanacak ölçek ve yapılacak görüşmelerle sınırlı tutulmuştur.
3. Araştırmanın nitel verileri, Milli Eğitim Bakanlığı 2019 yılı haziran ayında açıklanan yıl sonu nihai verilerine göre, Milli Eğitim Bakanlığı Web Site İçerik Yönetim Sistemine bağlı olarak Türkiye’de okul internet siteleri performans sıralamasında Eskişehir ilinde ilk 500’de yer alan iki ortaokulda görev yapan sosyal bilgiler öğretmenleri, bu Sosyal Bilgiler öğretmenin öğrettiği 7. sınıf öğrencileri ve bu öğrencilerin velileri ile sınırlandırılmıştır.

1.6 Tanımlar

Sosyal Bilgiler: Değişen yaşam koşulları karşısında karar alıp sorun çözebilen etkin vatandaşlar yetiştirmek amacıyla sosyal ve insani bilimlerden aldığı kazanım ve

yöntemleri harmanlayarak toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir öğretim ve kazanım programıdır (Öztürk ve Deveci, 2011).

Dijital Vatandaşlık: Teknolojinin etkin, güvenli ve bilinçli kullanımının vatandaşlığa yansımalarıdır (Ribble, 2008)

Dijital Alet: Cep telefonu, bilgisayar, televizyon, oyun konsolu benzeri elektronik ürünler.

Dijital Ortam: Verilerin üzerine kaydedilip saklandığı ortamların genel adıdır.

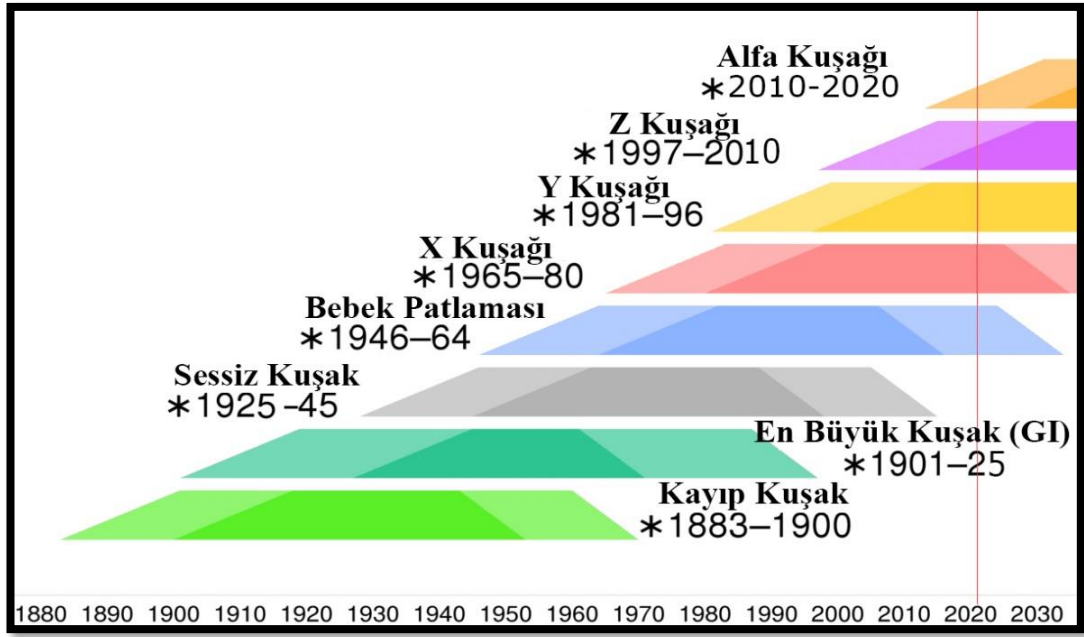
Eğitim Paydaşları: Öğrenci, öğretmen, aile benzeri eğitim sistemi içerisinde sistemi etkileyen ve etkilenen bileşenlerin tümüne verilen addır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Araştırmanın bu bölümünde dijital vatandaşlık kavramı ve gelişimi, dijital vatandaşlığın boyutları (Dijital erişim, dijital ticaret, dijital iletişim, dijital okuryazarlık, dijital etik, dijital kanun, dijital hak ve sorumluluklar, dijital sağlık ve dijital güvenlik), dijital vatandaşlık eğitimi, sosyal bilgiler ve dijital vatandaşlık, dijital vatandaşlık eğitiminde paydaş katılımı başlıklarından ve bu alanda yapılan yurt içi ve yurt dışı çalışmalardan söz edilmiştir.

2.1 Dijital Vatandaşlık Kavramı ve Gelişimi

Kuşak kelimesi Türk Dil Kurumu sözlüğünde yaklaşık olarak aynı senelerde dünyaya gelen aynı dönemin şartlarını, sıkıntılarını ve dönemin kaderinin paylaşan benzer sorumluluklarla yükümlü insanların oluşturduğu topluluk olarak tanımlamaktadır (TDK, 2022). Ortalama her 25 senede bir değişen kuşak sınıflandırılmasını bilim insanları farklı şekillerde yapmışlardır. Genel olarak dönemin özellikleri baz alınan sınıflandırılmada alanyazında farklı şekilde ve zamansal olarak farklı seneleri kapsayan sınıflandırmaları görmek mümkündür. 1927 yılından itibaren 2000’li yıllara kadar 5 kategoride gördüğümüz kuşak sınıflandırması ile ilgili, özellikle 2000’li yıllardan sonra yeni sınıflandırmaların yapıldığı görülmektedir. Fakat bu sınıflandırmalar yapılırken ayrımın ve farklılıkların kesin olmadığını bilmek önemlidir. Twenge ve Campbell (2008), kuşaklarla ilgili bilgi verilirken birbirini bıçak gibi kesmiş net ayrımlardan söz etmenin yanlış olduğunu; dönemin özellikleri genel kanıyı oluştursa da yaşanan çevreden dolayı bireyin kuşaksal özelliklerden sıyrılabileceğini belirtmişlerdir. Toplumlar tarafından uzun yıllar kabul görmüş kuşak sınıflandırması (Strauss ve Howe, 1991; Howe ve Strauss, 2000; McCrindle, 2012; Wikipedia, 2022) Şekil 2.1’de gösterilmiştir.

Şekil 2.1 Kuşakların sınıflandırılması

Şekil 2.1’de görüldüğü üzere, 1883-1900 yılları arası kayıp kuşak olarak nitelendirilmektedir. 1901-1925 yılları arasında gösterilen en büyük kuşak ise alanyazında yer almasına rağmen bu kuşaklar hakkında internete dair bir bilgi yer almamaktadır. Alanyazında kabul görmüş kuşaklar ise genellikle 1925 yılı itibariyle başlamaktadır. 1925 yılından 2025 yılına kadar kabul görmüş kuşak sınıflandırması incelendiğinde, en eski kuşağın sessiz kuşak olduğu görülmektedir. Geleneksel kuşak olarak da adlandırılan sessiz kuşak, 1925 ile 1945 yılları arasında dünyaya gelmişlerdir. Bu kuşak zamanında, teknolojik gelişmeler etkisini en çok sanayi sektöründe gösterdiğinden bu nesilden bireyler teknolojinin çok uzağında kalmışlar ve fiziki olarak doğrudan mektup yazmak, posta göndermek gibi yazılı iletişimi gerçekleştirmişlerdir. Bu kuşak, İkinci Dünya Savaşı ve büyük buhrana tanıklık etmiş ve yeni gelişen sisteme uyum sağlamaya çalışmışlardır. Bu nesil en genç anne babaları oluşturmaktadır.

Baby Boomers olarak adlandırılan kuşak 1945 ve sonrasında 1964 yılına kadar doğmuş olanları kapsamaktadır. İkinci Dünya Savaşı’nın yansıması olan ekonomik sıkıntıları derinden yaşamışlardır. Savaşın etkisinden kaynaklı hayatlarının büyük bir kısmını çalışarak işe adanmak ve hem ebeveynlerinin hem de kendi çocuklarının bakımını üstlenmek zorunda kalmışlardır. Bu dönemde, teknolojik gelişmeler

toplumda radyonun yaygınlaşmasıyla kendini göstermiş; radyo toplum içerisinde altın çağını yaşamıştır. Yaşanan nüfus artışları toplumu, doğum kontrol yöntemlerine yönlendirmiştir; ancak yine de önceki kuşağa göre nüfus artış oranı düşüktür.

X kuşağı olarak adlandırılan nesil 1965 ile 1980 yılları arasında dünyaya gelmiştir. İş ve çalışma sadakatleri yüksek olan bu nesil, teknolojik gelişmelerde yapılan büyük değişimlere tanıklık etmişler ve ilk kişisel bilgisayar kullanan nesil olarak görülmüşlerdir. Dijital araçlarla sonradan karşılayıp uyum sağlamaya çalışmış olsalar da bilim insanları doğum tarihleri nedeniyle bu neslin teknoloji becerisine yönelik alt yapısı olduğunu ifade etmektedir (Roberts ve Manolis, 2000; Adıgüzel vd., 2014).

1981 ve 1999 yılları arasında dünyaya gelen Y kuşağı ilk gençlik dönemlerinde teknolojiyle tanışan ve önceki nesillere göre teknolojiye daha çabuk uyum sağlayan bireyleri kapsamaktadır. Dijital okuryazarlık düzeyleri kendinden önceki nesillere göre yüksek olan bu kuşak sisteme karşı sorgulayıcı tavır içerisindedirler (Tolbize, 2008; Aminul vd., 2011; Haserot, 2011).

2000 yılı ve sonrasında dünyaya gelen bireyleri kapsayan Z kuşağı ise tamamen teknolojiyi içine doğmuştur denebilir. Bireylerinin büyük bir kısmı çocuk yaşta olan bu kuşak, teknolojiyle doğdukları andan itibaren tanışmışlardır. Dijital aletlerle en çok meşgul olan kuşaktır. Bu nedenle, güncel araştırmaların odağı olmuştur. İşitsel ve görsel iletişimi dijital ortamlar aracılığıyla en çok kullanan kuşaktır (Levicate, 2010; Toruntay, 2011; Berkup, 2014).

Mccrindle (2014)'ın 2010 yılı ile 2025 yılı arasında doğanları nitelerek için öne sürdüğü Alfa kuşak ise 21. yüzyılda dünyaya gelen ilk kuşak olarak nitelendirilmektedir. Bu kuşağı teknolojik anlamda önemli kılan zamansal olarak bu döneme denk gelmiş olmasıdır. 5G, yapay zekâ, giyilebilir teknolojiler ve ultra gelişmiş dijital aletleri hayatlarının bir parçası olarak gören bu kuşak, marka etkisine ve dijital alma satma becerisine sahip popüler kültürün itici gücü olan tüketici kuşaktır.

Bu kuşakları 2025 yılından itibaren Beta kuşağı, ardından da Gama ve Delta kuşaklarının takip edeceği ifade edilmektedir (Fidan, 2022).

Beta Kuşağı 2025 yılı ile 2039 yılında dünyaya gelecek olan kuşağı kapsamaktadır. Bu kuşağın anne babası Alfa kuşağı olacağından kuşağı önemli ve ilk kılacak olan şeyin de anne babaları olacağı söylenebilir. Mccrindle (2020) Alfa kuşağının çocuklarının teknoloji ile ne tür bir yaşantı ortaya koyacağını tüm dünya merakla beklediğini belirterek devam eden senelerde Gama ve Delta kuşaklarının nelerle geleceği hakkında çıkarımlarda bulunulabileceğini ifade etmiştir.

19. yüzyılda ortaya çıkan ve insanların uzak mesafelerde başka insanlarla rahatça iletişim kurmasını sağlayan internet, hızla talep görmeye başlamıştır (Karaduman, 2011). Bireyler interneti sohbet odalarına, haber gruplarına ve çevrimiçi tartışma forumlarına mesaj yollama, e-posta göndermek, haber, gazete ya da dergi okumak, mal ve hizmetler hakkında bilgi almak, oyun, film, müzik, görüntü indirme ya da oynatmak, vb. durumlar için kullanmaktadır. Ayrıca, bireylerin bir konu hakkındaki duygu ve düşüncelerini toplum içerisinde yaymasının en önemli araçlarından biri internet olarak görülmektedir (Karaduman, 2011). Tüm bunlar göz önüne alındığında, internetin bireyin sosyal yaşamında önemli bir role sahip olduğunu söylenebilir. Bireylerin internet aracılığıyla sosyal ağlar kurması ve kendini ait hissedeceği yeni çevreler oluşturması tarihsel süreçte toplumsal normlar çerçevesinde oluşturulan çevreyi de şekillendirmekte ve değişime uğratmaktadır. Bu durum, bireyin vatandaşlık anlayışını ve davranışlarını da değiştirmektedir.

Vatandaşlık eğitiminde önemli rol oynayan faktörlerden bazıları teknolojinin gelişmesi, çevre sorunlarının öneminin artması, soğuk savaş sonrasında iki kutuplu dünyanın giderek ortadan kalkması ve küresel dünya algısı gibi sosyolojik nedenler ve gelişmelerdir (Osler ve Starkey, 2005). Bakıldığında, geleneksel vatandaşlık eğitiminden modern vatandaşlık anlayışına doğru bir dönüşüm yaşanmıştır. Bu dönüşümde hümanist vatandaşlık eğitimi (Osler ve Starkey, 2005), demokratik vatandaşlık eğitimi (Waghid, 2005; Parker, 2008), post-yapısalcı vatandaşlık eğitimi (Pykett, 2007), çok-kültürlü vatandaşlık eğitimi (Banks, 2008) ve eleştirel vatandaşlık eğitimi (Johnson ve Morris, 2010) gibi yaklaşımları ortaya çıkmıştır.

İnsanlar, teknolojik dönüşüm anlamında en hızlı çağı yaşamaktadır (Palfrey ve Gasser, 2008). Çünkü, sadece birkaç on yılda, dijital teknolojiler icat edilmiş ve dünyada

milyarlarca kişiye ulaşmış ve pek çok kültürün vazgeçemediği bir unsur olmuştur (Palfrey ve Gasser, 2008). Bu durum son yılların en çok üzerinde konuşulan vatandaşlık anlayışlarından biri olan dijital vatandaşlığın da daha çok vurgulanmasını sağlamıştır.

Literatürde dijital vatandaşlıkla ilgili farklı tartışmalar mevcuttur. Küreselleşme ve bilgi teknolojilerinin etkisiyle sosyolojik yapıdaki (eğitim, araştırma, sağlık, okuryazarlık, aile, mesleki gelişim, sosyalleşme, iletişim, vb.) dönüşümler vatandaşlığı da dönüştürmüştür. Örneğin, Mossberge vd., (2007) dijital vatandaşlığı, bir bireyin çevrimiçi topluma katılabilmesi için sahip olması gereken yetenekler olarak tanımlamışlardır. Bu tanımda, dijital vatandaşlık için dijital beceriler bilgisi vurgulanmaktadır. Greyell ve Becker (2011) bireyin bir üyesi olduğu sosyal topluluğa katılım becerisi ile dijital vatandaşlığı ilişkilendirmiştir. Ribble (2008) ise çevrimiçi topluma katılımda teknoloji kullanırken sorumlu ve uygun davranış normlarına vurgu yapmaktadır.

2007 yılında ISTE tarafından 21. yüzyılda bireylerin kazanması gereken teknolojiye hâkim olma, yenilikçilik, iletişim ve iş birliği, araştırma ve bilgi edinme yöntemlerine hâkim olma, sorunlara çözümler bulma ve dijital vatandaşlık olmak üzere 6 yeterlik belirlenmiştir. Tüm bu yeterlik alanları içerisinde toplumların sahip olduğu vatandaşlık algısını değiştirerek yenilikler ortaya koyması bakımından dijital vatandaşlık son yıllarda daha da önem kazanmıştır.

Dijital vatandaşlığı gerek içinde barındırdığı boyutlar gerekse vatandaşlık kavramlarının ve tanımlarının çeşitliliği nedeniyle tek bir boyutta açıklamak ya da tanımlamak mümkün görünmemektedir. Diğer yandan dijital vatandaşlığın içinde barındırdığı “yasal, etik, güvenli ve sorumlu” gibi kavramların anlamı her ülkeye bazen de aynı ülkede bölgelere, kültürlere, okul sistemine ve kurumlara göre bile değişmektedir. Bu nedenle dijital vatandaşlık kavramını farklı tanımlamalarda görmek mümkündür.

Dijital vatandaşlık, en genel tanımıyla, teknolojiyi ve teknolojinin beraberinde getirdiği dijital araçları, ortamları güvenlik ve sorumluluk bilinciyle doğru biçimde

kullanabilme, dijital ortamlarda etik kurallara ve kişi haklarına saygı duyma ve yönetme olarak tanımlanmaktadır (Çubukcu ve Bayzan, 2013; Ocak, 2013). Mossberger, vd., (2007) Dijital vatandaşı, okuma, yazma, anlama ve internet üzerindeki metinleri gerekli yerlere yönlendirme becerisine sahip olma ve interneti etkin bir şekilde kullanabilme becerisine sahip birey olarak tanımlamaktadır. Farmer (2010) ise elektronik bilgileri uygun biçimde seçip ayırabilme, internete aktif bir biçimde katılma, elde ettiği bilgileri hem toplumsal hem de kişisel gelişim için kullanabilme yetisi olarak tanımlamıştır. Dijital vatandaşlık kavramını 2004 yılında ilk olarak Kansas State Üniversitesi'nde ortaya koyan Ribble ve Bailey (2007) ise dijital vatandaşlığı, teknolojiyi kullanırken temel prensipleri benimseme ve kanuna uygun olarak hareket etmek şeklinde açıklamışlardır. ISTE (2007) ise dijital vatandaşlığı, bilgi ve iletişim teknolojilerinin yasal, etik, güvenli ve sorumlu bir şekilde kullanımını sağlayan davranışları çevrimiçi ortamda savunmak ve uygulamak olarak tanımlamıştır. Ancak, dijital vatandaşlığın içeriğine bakıldığında bu kavramların da tam olarak karşılamadığı ve günümüz teknolojisiyle dijital vatandaşlığın kavramsal anlamının da sürekli değiştiği söylenebilir.

2.2 Dijital Vatandaşlığın Boyutları

Dijital vatandaşlık birçok bilim insanı tarafından çeşitli biçimlerde sınıflandırılmıştır. Choi (2016), dijital vatandaşlığı Etik (teknolojinin etik kullanımı, dijital farkındalık, dijital sorumluluklar ve haklar), Bilgi ve Medya Okuryazarlığı (dijital erişim, teknik yetkinlikler, psikolojik yeterlik), Katılım (politik, ekonomik ve kültürel katılım, kişisel katılım) ve Kritik Direnç (mevcut güç yapılarının eleştirisi, siyasi aktivizm) olarak dört boyutta incelemiştir.

Ribble (2011) ise dijital vatandaşlığın boyutlarını 9 başlık altında ele almıştır. Bu başlıklar, dijital etik, dijital iletişim, dijital okuryazarlık, dijital erişim, dijital ticaret, dijital haklar ve sorumluluk, dijital gizlilik ve güvenlik, dijital hukuk ve dijital sağlıktır. Bu boyutlar Tablo 2.1'de gösterilmiştir.

Tablo 2.1 Dijital vatandaşlığın boyutları

Boyut	Açıklama
Dijital İletişim	Bireylerin çevrimiçi olarak birbirini anlaması
Dijital Erişim	Her bireyin talep ettiği teknolojiye bulunduğu yerden hızlı, güvenilir bir şekilde ulaşabilmesi
Dijital Sağlık	Bireyin çevrimiçi temasında biyolojik, psikolojik ve sosyolojik olarak risklere karşı farkındalık
Dijital Ticaret	Her bireyin alışveriş, bankacılık ve ekonomik faaliyetlerini güvenli, hızlı ve çevrimiçi bir biçimde gerçekleştirebilmesi
Dijital Etik	Bireyin çevrimiçi olarak uyması gereken davranış kalıpları
Dijital Hukuk	Çevrimiçi teknoloji kullanımında uymamız gereken yazılı kurallar
Dijital Gizlilik ve Güvenlik	Çevrimiçi alanda içerik, temas ve ticari risk boyutlarında güvende bulunması
Dijital Hak ve Sorumluluk	Çevrimiçi teknolojide kanunun kendisine tanıdığı haklardan yararlanması ve diğer kullanıcılara karşı bazı sorumlulukları
Dijital Okuryazarlık	Bireyin çevrimiçi ortamda tanımlama, anlama, yorumlama kabiliyeti

(Kaynak: Ribble (2011)'den uyarlanmıştır.)

Dijital vatandaşlığın boyutları; bir vatandaşta bulunması gereken özellikleri tanımlamanın yanında çevrimiçi ortamlarda duyarlılığın, güvenin, sorumluluğun artmasının ve çevrimiçi ortamlarda her türlü oluşabilecek risk faktörlerinin en aza indirgenmesinin sağlanmasına hizmet eden unsurlardır (Ribble, 2011). Bu nedenle, bireylere dijital vatandaşlığın gereklerini özümsemelerine yardımcı olacak bir eğitimin verilmesi önemlidir. Ayrıca, alan araştırmacılarından bazıları temel dokuz sınıflandırılmaya ek olarak dijital aletlerin de eklenerek dijital vatandaşlığın 11 boyut olarak ele alınmasını öne sürmektedir (Alberta Education, 2012). Fakat çoğu

araştırmada Mike Ribble'nin (2011) dijital vatandaşlık için yapmış olduğu 9 boyut kabul görmektedir.

Ayrıca, Ribble (2005) dijital vatandaşlık kavramını Saygı (Respect), Eğitim (Educate) ve Korumak (Protect) olarak 3 ana başlık altında birleştirmiştir. Bu başlıklardan Saygı; etik, erişim ve hukuk alanlarını kapsamaktadır. Eğitim başlığı; iletişim, okuryazarlık ve ticaret alanlarını içine alırken; Korumak başlığı ise hak ve sorumluluklar, güvenlik ve sağlık konularını kapsamaktadır.

2.2.1 Dijital İletişim

İletişim, “*Telefon, telgraf, televizyon, radyo vb. araçlardan yararlanarak yürütülen bilgi alışverişi, bildirişim, haberleşme, muhabere, komünikasyon*” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2022). Ribble (2015) ise dijital iletişimi; dijital aletler aracılığıyla elektronik olarak bilgi akışı olarak tanımlamaktadır. Önceleri duman, güvercin, ulak gibi ilkel tekniklerle yapılan haberleşmeler bugün değişen iletişim teknolojileriyle birlikte başka bir boyuta taşınmıştır.

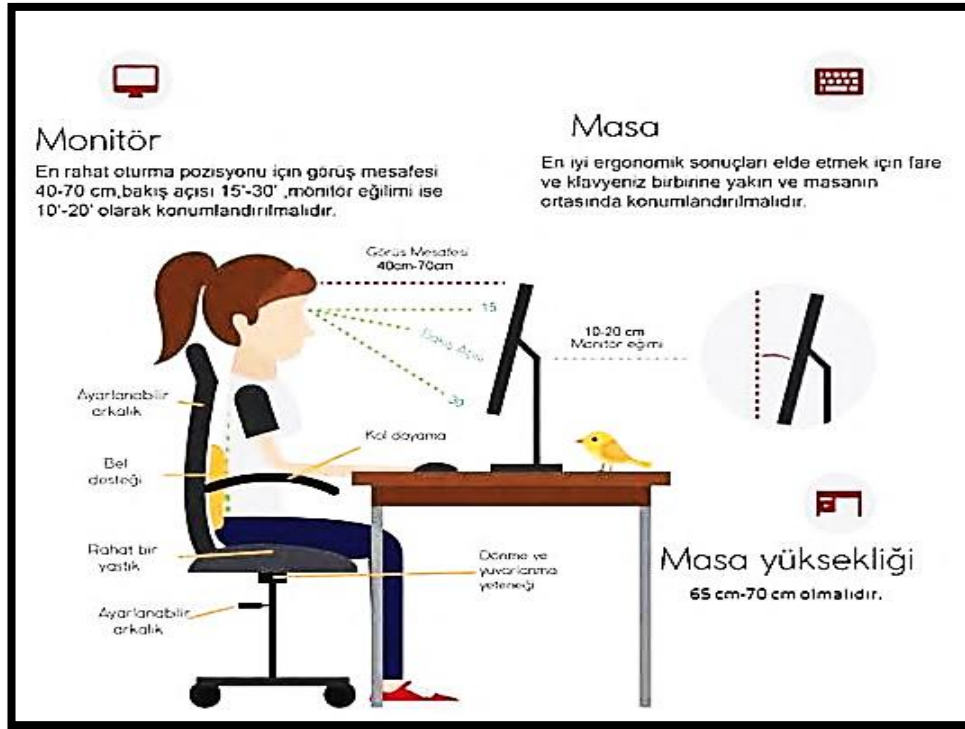
Teknolojiyle birlikte ortaya çıkan dijital iletişimde bireyler arası ilişkiler daha hızlı ve daha yüzeysel şekillenmektedir. Ayrıca, gençler arasında yaygın olan sosyal medya iletişiminde kullanılan dil, günlük konuşma diline yeni kelime ve kavramlar da getirmiştir. Bu kelime ve kavramlar, var olan sözcüklerdeki sesleri (harfleri) silme ve kırpma, sözcükte var olan sesleri başka seslerle değiştirme, Türkçede var olmayan seslerin diğer dillerden alınan seslerle değiştirilmesi, diğer dillere ait dil bilgisini Türkçe dil bilgisine uyarlaması şeklindedir. Bu durum, Türkçeyi düzgün kullanmamak gibi bazı kötü sonuçları da beraberinde getirmiştir (Dede-Özdemir, 2014). Ek olarak, dijital iletişim aracılığıyla çeşitli dijital suçlara temasların da sağlandığı görülmektedir (Çubukcu ve Bayzan, 2013). Bu bağlamda, dijital iletişimin yararlarının yanında internetin kötüye kullanılması ve dilin yanlış kullanımı gibi sorunlar da yaratabildiği söylenebilir.

2.2.2 Dijital Erişim

Dijital erişim, dil, din, ırk, vb. gibi farklılıklara bakılmaksızın bütün bireylerin dijital verilere ulaşma, görüntüleme ve kullanma hakkının bulunmasını ve bu hakkın etkin bir şekilde kullanılmasını ifade etmektedir (Orhon, 2019). Diğer bir deyişle, her bireyin teknolojinin sunduğu imkanlardan eşit oranda faydalanması olarak tanımlanabilmektedir. Ribble (2015) ise dijital erişimi, çevrimiçi ortamlara elektronik katılım olarak tanımlamaktadır. Dijital erişim kavramı, teknolojinin gelişmesiyle birlikte bireyin hayatına giren yeni bir kavramdır. Teknolojinin insan hayatında vazgeçilemez bir boyuta ulaşmasıyla, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de dijital erişim konusunda fırsat eşitliği adına çeşitli projeler yapılmıştır. Bu projelerden en önemlisi Fatih Projesi olarak bilinen “Fırsatları Artırma ve Teknolojiyi İyileştirme Hareketi”dir. Bu proje ile Milli Eğitim Bakanlığı her öğrencinin en iyi ve en kaliteli eğitim içeriklerine kavuşmasını ve eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanmasını amaçlamış ve bu anlamda proje eğitimde teknoloji kullanımıyla ilgili dünyada uygulamaya konulan en büyük ve en kapsamlı eğitim hareketi olmuştur (<http://fatihprojesi.meb.gov.tr/>). Dijital erişimin tam olarak sağlanamaması ve fırsat eşitsizliğinin yaşanması dijital bölünme denilen yeni bir sorunu ortaya çıkarmakta ve özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ailelerin ekonomik durumundan kaynaklı teknolojik fırsatlara eşit miktarda ulaşamaması dijital bölünme sorununu belirgin hale getirmektedir (Ribble, 2011).

2.2.3 Dijital Sağlık

Sağlık kavramı, bireyin fiziksel, sosyal ve ruhsal yönden tam bir iyilik durumunda olması hali olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2022). Dijital sağlık ise, bu tanımdan yola çıkarak, bireyin teknoloji kullanırken fiziksel, sosyal ve ruhsal açıdan iyilik durumunda olması olarak tanımlanabilir. Diğer bir deyişle dijital sağlık; dijital teknolojiye erişim sağlarken fiziksel ve psikolojik olarak uygun olma halini kapsamaktadır (Ribble, 2011). Sağlık Bakanlığı’nın internet kullanırken yapılması gereken uygun oturuş pozisyonu Şekil 2.2’de gösterilmiştir.

Şekil 2.2 Uygun oturuş pozisyonu (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2021)

Şekil 2.2’de gösterildiği üzere, internet kullanımında uyulması gereken oturuş pozisyonu, bel desteği, göz hizası, ayak, dirsek ve kolların konumu olarak vurgulanmıştır. Bel desteğinde, omurga dik ve sırt düzgün olmalı, vücut ağırlığı her iki kalçaya eşit verilmeli, yorgunluk nedeniyle öne kaymayı engellemek için bel destekli sandalyeler kullanılmalıdır. Göz hizası ayarlanmalı, göz kapatıp açıldığında bakışlar tam olarak bilgisayarın ortasında olmalıdır. Ayaklar tam olarak yere basmalı ve gövdenin öne eğilmesi engellenmelidir. Kollar gövdeye yakın 90 derece dik tutulmalı; dirsekler 90 derece açıda ve eller rahat olmalıdır (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2021).

Teknolojinin bilinçsiz kullanımı, teknolojik aletlerle geçirilen sürenin uzun olması dijital sağlığımızın da bozulmasına sebep olmaktadır. Gözlerde meydana gelen yanma, kaşıntı, bel ve boyun gibi bölgelerde yaşanan eklem ağrıları ve bunların dolaylı etkileri dijital sağlıkta bedensel belirtiler olarak görülürken; özellikle genç nesilde daha çok görülen dalgınlık, gerçek dünyadan uzaklaşma, asosyallik, içe kapanma hali, aşırı stres ve hayattan kopma gibi psikolojik sorunlar da dijital sağlık kapsamında ele alınan önemli konulardır (Ocak, 2013). Bu sorunları en aza indirmenin yolu ise dijital

aletlerin kullanımında çalışılan ortamın, sandalyenin ve masanın bireye uygunluğu, gevşeme egzersizlerinin yapılması ve mola verme olarak açıklanmaktadır (Kılıçer, 2010).

2.2.4 Dijital Ticaret

Alanyazında tek bir tanımla sınırlandırılmayan dijital ticaret kavramı, çevrimiçi ortamlarda ürün, mal, vb. alım-satım işlemlerinin tümünü kapsamaktadır (Ribble ve Bailey, 2007). Diğer bir deyişle, dijital ve fiziki olarak teslim edilebilen firmaları ve hükümetleri kapsayan mal ve hizmet ticaretinde dijital olarak etkinleştirilmiş hizmetler bütünüdür.

Dijital ticaret kavramının pek çok farklı unsurları bulunmaktadır. Çevrimiçi ortamda ürün veya hizmet alım satımı yaparken oluşabilecek risklerin ve fırsatların farkında olmak dijital ticaret içeriklerinden biridir. Diğer yandan son yıllarda isimleri fazlaca duyulan ve pek çok türü olan kripto para birimleri de dijital ticaret boyutunun bir yansıması olarak görülmektedir. Merkezi bir otoriteye bağlı olmayan kripto paralar dünya çapında en çok kullanılan para birimleri haline gelmiştir (Çarkacıoğlu, 2016). Dijital ticaret şüphesiz ki günlük hayatı kolaylaştıran ve bireylerin alışveriş alışkanlıklarını değiştiren bir boyuttur. Ancak, teknolojinin her alanında olduğu gibi dikkat edilmesi ve belirli kurallara uyulması gereken bir süreci kapsamaktadır. Dijital ticaretin bu denli yaygın ve ilgiyle kullanılması dolandırıcılık başta olmak üzere pek çok sorunu da beraberinde getirmektedir. Bu anlamda, dijital vatandaşlık becerilerinin bilinmesi ve bu alanda uygulanması önemli görülmektedir.

2.2.5 Dijital Etik

Dijital etik, genel olarak, çevrimiçi davranışlar gerçekleştirilirken bu davranışların sonuçlarını göze alarak internet ve teknolojiyi kötüye kullanmama, başkalarına zarar vermeme ve doğru davranış sergilemeyi ifade etmektedir (Ribble ve Bailey, 2007).

Çevrimiçi ortamlarda bireyler iletişim kurarken, paylaşımında bulunurken ya da alım satım yaparken pek çok kuralı bilerek ya da bilmeyerek ihlal etmektedir. Dijital etik

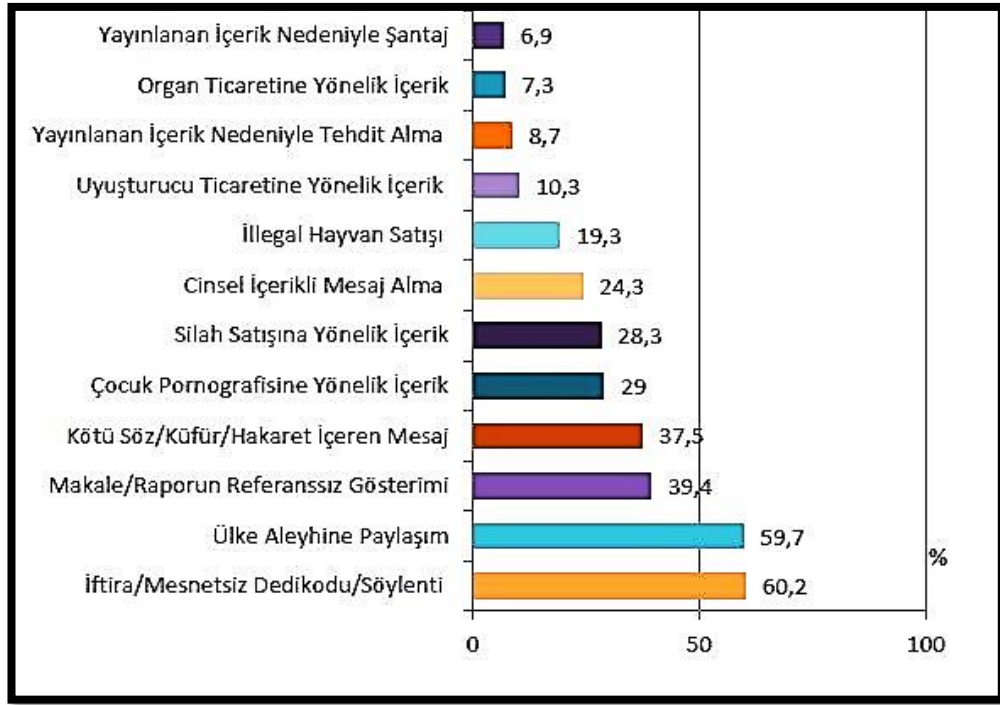
kavramı, bu bağlamda, çevrimiçi davranışların elektronik standartları olarak da tanımlanabilmektedir (Ribble ve Bailey, 2007; Giddens, 2008).

Özel hayatın gizliliğini ihlal etme, içerik sahibinin belirtilmemesi, telif ve patent haklarının ihlali, doğrulaması yapılmayan bilginin yayılması, haber ve reklam içeriklerinin iç içe geçmesi, içerik ve başlık uyumsuzluğu, şiddet, nefret ve argo söylemlerin kullanılması, sahte hesap açılması, izinsiz kişisel verilerin denetimi, izinsiz veri madenciliği yapılması ve uygunsuz dil kullanımı genel olarak dijital etik sorunları kapsamında ele alınmaktadır (Giddens, 2008; Binark ve Bayraktutan, 2013; Öztürk, 2015).

2.2.6 Dijital Hukuk

Hukuk kavramı; toplumu düzenleyen ve devletin yaptırım gücünü belirleyen yasaların bütünü olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2022). Dijital hukuk ise, kanun koyucular tarafından hazırlanmış teknoloji kullanımını düzenleyen kurallar bütünü olarak ifade edilmektedir (Ribble ve Bailey, 2007).

İnternet ağı veya ağa bağlı bir cihazı hedef alan tüm suç faaliyetlerine dijital suç (siber suç) denilmektedir. İnternetin günlük hayatta aktif kullanılması bireyin hayatını büyük oranda kolaylaştırır da bilinçsiz internet kullanımı bireylerin çeşitli suçlarla temas etmesine sebep olmaktadır. Özellikle, genç kesimin (ortaöğretim ve üniversite öğrencileri) sıklıkla kullandığı sosyal ağlarda (Facebook, Instagram, Twitter, vb.) suç teşkil eden içeriklerle karşılaşma oranlarının daha yüksek olduğu ve durumun ciddi boyutlara ulaştığı görülmektedir (Ateş ve Tokay, 2018). Şekil 2.3'te dijital ortamda işlenen suçların nitelikleri ve yüzdeleri "Sosyal Medya Sitelerinde Karşılaşılan Suçlar" başlığıyla gösterilmiştir.

Şekil 2.3 Sosyal medya sitelerinde karşılaşılan suçlar

Şekil 2.3'te görüldüğü üzere; sosyal medya sitelerinde yayınlanan içeriklere yönelik tehdit, şantaj yapma, bir kişi, ülke ya da grubun aleyhine yönelik paylaşım, illegal hayvan satışı, iftira, dedikodu, söylenti yayma vb. pek çok suç işlenmektedir. Bunların yanında son zamanlarda, devletleri hedef alan siber saldırılar gerçekleşmeye başlamıştır. Bu ve benzeri çevrimiçi suçların önlenmesine yönelik kanun koyucular tarafından çeşitli yaptırımlar uygulanmaktadır. Türk Ceza Kanunu'nda dijital suçlar genel olarak incelendiğinde,

- Kişisel verilerin kaydedilmesi suçu (Madde 135)
- Kişisel verileri hukuka aykırı olarak verme veya ele geçirme suçu (Madde 136-137)
- Verileri yok etme suçu (Madde 138)
- Hukuka aykırı olarak bilişim sistemine girme ve sistemde kalmaya devam etme suçu (Madde 243)
- Sistemi engelleme, bozma, verileri yok etme veya değiştirme (Madde 244)
- Banka veya kredi kartlarının kötüye kullanılması (Madde 245)

gibi suçların olduğu görülmektedir (Şener, 2011).

Suçlu ve mağdurun aynı ortamda bulunmadan karıştığı çevrimiçi suçlar, günümüzde yeni tedbirleri, yeni bakış açılarını ve her şeyden önce iyi bir dijital vatandaş olmayı gerektirmektedir.

2.2.7 Dijital Gizlilik ve Güvenlik

Gizlilik en genel anlamıyla mahremiyet kelimesine karşılık gelmektedir. Güvenlik ise “toplum yaşamında yasal düzenin aksamadan yürütülmesi, kişilerin korkusuzca yaşayabilmeleri, güven içinde yaşam sürmeleri durumu” (TDK, 2022) olarak tanımlanmaktadır. Bu iki kavram birbiriyle farklı ancak birbirini tamamlayan kavramlar olarak düşünülebilir. Dijital gizlilik kavramı, kişisel veri güvenliği için gerekli önlemlerin alınmasını ifade ederken dijital güvenlik ise, çevrimiçi oluşabilecek güvenlik risklerine karşı alınacak tedbirleri kapsamaktadır (Ribble ve Bailey, 2007).

İnternetin günlük yaşamda aktif şekilde kullanılmaya başlanmasıyla bireyler pek çok işlerini cep telefonları, tablet ve dizüstü bilgisayarlarıyla gerçekleştirmeye başlamışlardır. Cep telefonları, tablet ve dizüstü bilgisayarlar bireylerin kişisel şifreleriyle işlem yaptıkları kişisel araçlardır ve sürekli kayıt altındadır. Kullanılan şifrelerin başka kişilerle paylaşılması, yasaklı sitelere yapılan girişler ya da dolandırıcılık amacıyla konulan reklamlara giriş yapılması gibi sebeplerle bazen güvenlik açıkları oluşabilmektedir. Bu güvenlik açıklarının önlenmesi için bireylerin antivirüs programları kullanması, çevrimiçi araçlarının güvenlik duvarı ve proxy ayarlarını kontrol etmesi ve bu şekilde veri güvenliğini sağlaması önemli görülmektedir. Çoğu zaman kullanılan hesaplarda uygulanan parolaların uzun ve karmaşık olmasına dikkat etmek gibi basit önlemler bizi oluşabilecek risklere karşı da koruyabilmektedir.

2.2.8 Dijital Hak ve Sorumluluk

Bir topluluk içerisinde yaşamak, sosyal katılım sağlamak ya da etkileşimde bulunmak o toplum içerisinde bulunan kişilere yönelik hak ve sorumlulukları da beraberinde getirmektedir. Bu durum gerçek toplumlarda olduğu gibi dijital dünyanın yarattığı sanal toplumlarda da aynı şekilde ortaya çıkmaktadır. Nitekim, dijital dünyada da

kişilerin bazı hakları ve yerine getirmesi gereken sorumlulukları bulunmaktadır (Sari, 2019).

Dijital hak; bireyin dijital aletler aracılığıyla çevrimiçi bilgiye erişme, oluşturma ve yayımlama özgürlüğü olarak ifade edilmektedir. Sorumluluk ise her iki taraf için verilen hakların korunmasına karşı duyarlılığın sağlanması olarak açıklanmaktadır. Dolayısıyla dijital hak ve sorumluluk kavramı, dijital dünyada bireylere ayrılan ayrıcalık ve özgürlüklerin karşılığında getirmiş olduğu davranışsal beklenti ve sorumluluklar olarak tanımlanabilir (Ribble, 2011). Kişilerin çevrimiçi hakları;

- Özel hayatın gizliliğinin korunması hakkı
- Kişilik haklarının ihlal edilmemesi hakkı
- Kişisel verilerin korunması hakkı
- İnternette düşüncenin ifade edilmesi hakkı
- İnternet yoluyla yönetime katılma hakkı
- İnternet üzerinden şikâyet hakkı
- İnternette lekelenmeme hakkı olarak sıralanabilir

Diğer yandan ABD Temsilciler Meclisi Üyesi Darrell Issa, 2012 yılında Dijital Haklar Bildirgesi kapsamında bir taslak çıkarmıştır. Bu taslak Tablo 2.2’de gösterilmiştir.

Tablo 2.2 Dijital haklar bildirgesinde haklar ve açıklaması

Haklar	Açıklama
Özgürlük	Dijital vatandaşlar ücretsiz, sansürsüz internet hakkına sahiptir.
Açıklık	Dijital vatandaşlar açık, engelsiz internet hakkına sahiptir.
Eşitlik	Tüm dijital vatandaşlar internet üzerinde eşittir.
Katılım	Dijital vatandaşlar internette istedikleri yerde ve şekilde barışçıl bir şekilde katılma hakkına sahiptir.
Yaratıcılık	Dijital vatandaşlar internette yaratma, büyüme ve iş birliği yapma ve yarattıklarından sorumlu tutulma hakkına sahiptir.
Paylaşım	Dijital vatandaşlar hür iradeleriyle fikirlerini, keşiflerini ve düşüncelerini internette özgürce paylaşma hakkına sahiptir.

Tablo 2.2'nin devamı

Haklar	Açıklama
Erişilebilirlik	Dijital vatandaşlar, kim olduklarına veya nerede olduklarına bakılmaksızın internete eşit olarak erişme hakkına sahiptir.
İş birliği	Dijital vatandaşlar internette özgürce iş birliği yapma hakkına sahiptir.
Gizlilik	Dijital vatandaşlar internette mahremiyet hakkına sahiptir.
Mülkiyet	Dijital vatandaşlar yarattıklarından yararlanma ve internette fikri mülkiyetlerinde güvende olma hakkına sahiptir.

Dijital haklar kişinin çevrimiçi ortamlarda karşılaştığı olumlu ya da olumsuz durumlarda bilmesi gereken haklarını ifade eder. Bunun yanında, kişinin haklarını savunması dışında uyması gereken kurallar ve yerine getirmesi gereken sorumlulukları da bulunmaktadır. Bu sorumluluklar;

- Siber zorbalık, kimlik hırsızlığı, ırkçılık-ayrımcılık konularında propaganda yapmak gibi olumsuz durumlarda ihbarda bulunmak,
- Araştırma yapılan kaynaklara atıfta bulunarak kaynak belirtmek,
- Korsan kaynak (video, müzik, kitap, vb.) kullanımında bulunmamak,
- Dijital teknolojileri kullanırken çevresindeki diğer kişilere örnek olmak,
- Bilgilerini ve diğer verilerini zararlı olabilecek kişilere karşı korumak,
- Başkalarının bilgilerinde değişiklik yapma, saklama, yayma, vb. eylemlerde bulunmamak,
- Telif hakkı ve kullanımına ilişkin bilgi sahibi olmak,

olarak sıralanabilir (Sarı, 2019).

2.2.9 Dijital Okuryazarlık

Okuryazarlık, bireyler arası etkileşim ve iletişimin gerçekleştirilmesinde kullanılan simgeleri verimli ve etkili şekilde kullanabilme yetisini ifade etmektedir (Kellner, 2000). Okuryazarlık kavramı, tanımından da anlaşılacağı üzere, zannedildiği gibi sadece okuma ve yazma yetilerini kapsamayan çok boyutlu bir durumu

açıklamaktadır. Günümüzde okuryazarlığın pek çok alana yönelik türleri bulunmaktadır. Bunlardan bazıları, finansal okuryazarlık, hukuk okuryazarlığı, ekolojik okuryazarlık, coğrafya okuryazarlığı, kültürel okuryazarlık, küresel okuryazarlık, vb. olarak sıralanabilir.

Son yıllarda dijital dünyanın kazandırdığı bir okuryazarlık türü de dijital okuryazarlıktır. Dijital okuryazarlık ise teknolojiyi öğrenme, öğretme, doğru ve güvenli kullanabilme işlemi olarak tanımlanabilir (Ribble ve Bailey, 2007). Dijital teknolojiadaki gelişmelerin hem devlet kurumlarında hem de toplumun tüm kesimlerinde hızla benimsenmesi, geleneksel okuryazarlığın yanı sıra dijital okuryazarlık becerilerinin de geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bav vd., (2002) bireylerin dijital okuryazarlığını 5 ana kategoride ele almıştır. Bunlar;

- Bilgisayar kullanımı
- Teknik sorun çözme
- Benzer yazılımları kullanma
- Dijital iletişim
- Bilgiyi internette tarama olarak sıralanabilir.

Bu sıralanan ana kategoriler kapsamında bireylerin hangi sebeplerle bilgisayar kullandıkları, karşılaştıkları sorunların ne kadarını yardım almadan çözebildikleri, çevrimiçi iletişim kurabilme, internet tarayıcılarından istediği bilgiye ulaşabilme ve farklı işletim sistemlerinde benzer programları kullanabilme becerilerine sahip olup olmadıkları dijital okuryazarlık düzeylerinin kriterleri olarak belirlenmiştir (Ba vd., 2002). Benzer şekilde, Ribble ve Bailey (2007) de “Çocukların eğitimi için dijital vatandaşlık becerilere ne kadar ders saati ayrılmaktadır?”, “Çocuklar kendileri için ayrılan ders saatinde teknoloji sınıflarında ne ile meşgul olmaktadır” sorularının dijital vatandaş yetiştirme ve dijital okuryazar olma süreçlerinin temel soruları olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca, Ribble (2011), her dijital okuryazarda bulunması gereken becerileri şu şekilde sıralamıştır:

- Web tarayıcılarını temel düzeyde kullanan, e-posta alım-gönderim işlemlerini yapabilen ve internet bankacılığı işlemlerini gerçekleştirebilen,
- Öğrenme faaliyetlerini dijital aletler aracılığıyla yapabilen,
- Çevrimiçi ortamda bulunan bilgiye eleştirel yaklaşabilen,
- Çevrimiçi ortamda karşılaştığı sorunu yardım almadan çözebilen,
- Dijital aletleri kullanarak bilgiyi üreten ve kullanan,
- Güvenli bir biçimde dijital alışveriş yapan,
- Oluşacak güvenlik açıklarına karşı önlem alıp kendini koruyabilen,
- İş birlikçi ve paylaşımcı bir anlayışla çalışan,
- Çevrimiçi ortamda etik kurallara uygun davranan ve toplumsal kuralları önemseyen bireyler dijital okuryazar bireylerdir (Ribble, 2011).

We Are Social (2020) raporunda Türkiye’de insanların günde 7 saatten fazla internette vakit geçirdiği belirtilmiştir. Türkiye’de kullanıcıların yüzde 62’sinin internetten TV içeriği izlediği ve Facebook reklamlarının kullanıcı başına 14 tıklama aldığı belirtilmiştir. Nüfusa kıyasla Instagram reklam erişimlerinde en yüksek seviyede potansiyeli olan ülkeler arasında ise Türkiye’nin 5. sırada yer aldığı belirtilmiştir. Nüfusa oranla 54 milyon sosyal medya kullanıcısı bulunan Türkiye’de ciddi bir çevrimiçi tüketim söz konusudur (Şekil 2.4.)

(<https://datareportal.com/reports/digital-2020-turkey>)

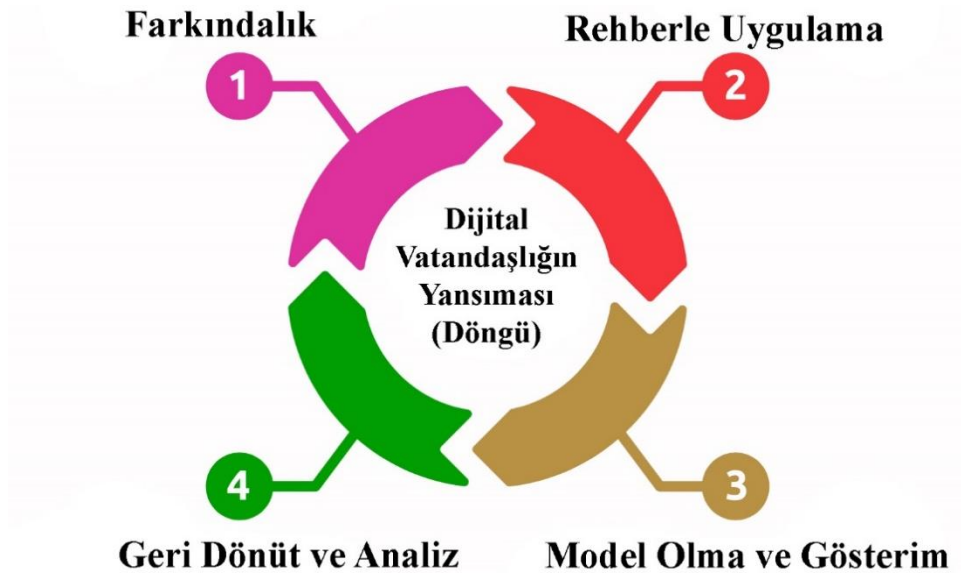
Şekil 2.4 Türkiye’de en çok ziyaret edilen web siteleri

We are Social (2020) Türkiye raporunda yer alan ve 2020 yılı boyunca Türkiye de en çok ziyaret edilen web siteler incelendiğinde, doğrudan dijital vatandaşlık becerilerinden dijital okuryazarlık kapsamında arama motorlarının kullanıldığı, dijital iletişim ve erişim boyutunda sosyal medya sitelerinin ziyaret edildiği ve dijital ticaret becerisi gerektiren çeşitli alışveriş sitelerinin sıklıkla ziyaret edildiği görülmektedir. Ayrıca 4,6 milyon kullanıcının ise <https://www.turkiye.gov.tr> adresi üzerinden kamu kurumlarının sunduğu hizmetlere erişim sağladığı bilinmektedir.

2.3 Dijital Vatandaşlık Eğitimi

Yaşanılan dijital çağda bireylerin dijital vatandaş olarak yetiştirilmesi için eğitimde reformlar yapılmış ve eğitimin amacı; dijital yeterliliklere sahip, günümüz teknoloji dünyasının gerekli kıldığı bilgi, beceri ve değerlerle donatılmış, sorumlu, sosyal katılım sağlayan, aktif vatandaşlar yetiştirmek olmuştur. Bu amacı yerine getirmek için araştırmacılardan eğitimcilere, öğrencilerden velilere bütün bireyleri bu konuda eğitmek de gereklilik haline gelmiştir (Moradi Sheykhjan, 2017). Ayrıca, bireylerin iletişim becerileri gelişmiş, problem çözebilen, yapıcı, yaratıcı, teknoloji kullanımında başarılı, gerektiğinde iş birliği ve paylaşım yapabilen bireyler olarak yetişmeleri için eğitim reformları gerçekleştirilmiştir (Vural ve Kurt 2008). Bu durum dijital vatandaşlık eğitiminin okullarda yaygınlaşmasına ve okullardan, öğretmenlerden, öğrencilerden ve velilerden beklenen görevlerin de artmasına sebep olmuştur (Hacıfazlıoğlu vd., 2010).

Her ebeveyn çocuğunun en iyi şekilde yetişmesini ister. Ancak, bazen ebeveynler çocukta istedik yönde davranış değişikliği yaratmak için ne yapılacağı konusunda bilgi sahibi olmayabilir. Diğer yandan, ebeveynlerin istenilen becerilere yönelik çocuklarda öz farkındalık geliştirmek için rol model olması da önemlidir. Çocuklar genellikle yetişkinlere göre yeni bir teknolojiyi denemede daha isteklidir. Çocukların teknolojiyi evde, okulda, arkadaşlarıyla ve toplumda nasıl kullanacaklarını düşünmelerine yardımcı olmak amacıyla Ribble (2009) dijital vatandaşlık öğretimi için bir yansıtma modeli olabilecek 4 aşamalı Teknoloji Kullanım Döngüsünü ortaya koymuştur. Model Şekil 2.5'te gösterilmiştir.

(Kaynak: Ribble (2009)'dan uyarlanmıştır.)

Şekil 2.5 Çocuklar için 4 aşamalı teknoloji kullanım döngüsü

Şekil 2.5'ten de anlaşılacağı üzere, Teknoloji Kullanım Döngüsü sırasıyla farkındalık, rehberli uygulama, model alma ve gösterim ile geri bildirim ve analiz basamaklarından oluşmaktadır.

Farkındalık; Döngünün ilk adımı sayılmakta ve çocukların teknoloji okuryazarı olmalarına yardımcı olmak anlamına gelmektedir. Farkındalık hem çocukları hem de ebeveynleri içeren bir öz değerlendirme durumunu kapsamaktadır. Bu aşamada öğrenci, bilgisayar donanımı ve yazılımı hakkında temel bilgi ve becerileri edinerek teknoloji kullanımında neyin doğru neyin yanlış olduğunu öğrenebilir. Başka bir deyişle, sadece dijital vatandaşlıkla ilgili temel bilgileri değil, aynı zamanda dijital araçlara yönelik yazılım ve donanım sorgulamalarını da ifade etmektedir.

Rehberle Uygulama; ailelerin teknoloji kullanımı ve yeni bir teknolojiyi deneme konusunda çocuklarına fırsatlar sağlamasını ifade etmektedir. Rehberlik ederken kullanılan teknolojinin fırsatları ve riskleri de çocuğa aktarılmalıdır. Ayrıca, aileler süreç boyunca teşvik edici olmalı, çocuklara soru sorma ve uygulama yapma fırsatı vermelidir.

Modelleme ve Gösterim: Üçüncü aşama olan modelleme ve gösterim aşamasında ebeveynlerin çocuklarında görmek istedikleri olumlu teknoloji davranışlarını

kendilerinin de yaparak onlara model olmasını ve çocukların anne babalarını örnek olarak öğrenmeler gerçekleştirmelerini ifade etmektedir. Bu yöntem en etkili ve derinlemesine dijital vatandaşlık öğretimini kapsar. Bu aşama, öğrencilerin evde, okulda ve toplumda teknolojiyi kullanırken zamanlarını nasıl planladıklarına odaklanır. Öğrencilerin ve öğretmenlerin dijital vatandaşlık üzerine vaka çalışmaları ile tartışmalar ve uygulamalar yapması da bu aşama kapsamındadır.

Geri Dönüt ve Analiz: Modelin son aşaması olan geri dönüt ve analiz aşaması ebeveynler ve çocukların teknoloji konularında tartıştığı ve olaylardan çıkarım yaptığı aşamadır. Bu aşamada, anne babalara, çocuklara soru sorma ve fikrini beyan etme fırsatı vermeleri tavsiye edilmektedir. Bu aşamada, eylemlerin sonucu ile ilgili bir öz yansıtma ve öz değerlendirme yapmak gerekmektedir. Analiz aşamasında ise çocuktan eylemin sonucu üzerinde kendi kendine düşünmesi istenmektedir. Tercihler ve olasılıklar bağlamında teknoloji kullanımını değerlendirmesi için belirli periyodlarla çocukla görüşmeler yapmak ve süreç sonunda teknoloji kullanımını üzerine olumsuz davranışlarıyla ilgili kısıtlama getirmeden önce olumsuz durum ile ilgili açıklama yapmasını istemek bu aşamada önemli görülmektedir.

Dijital vatandaşlık eğitimi, çevrimiçi unsurların etkili, yasal ve etik kullanımına ilişkin bilgi ve becerilerin kazandırılması sürecini kapsamaktadır. (Ribble, 2011). Bu eğitim kapsamında, çevrimiçi unsurları sorgulayan, çevrimiçi ortamda doğru ile yanlış ayırt edebilen vatandaşlar yetiştirmek önemli görülmektedir. Alanyazında teknoloji kullanımına ilişkin yapılan çalışmalarda da teknolojiden yararlanılarak yapılan derslerin öğrencilerin ilgi ve isteklerini arttırarak öğrenmelerine katkıda bulunduğu ve kazandırılması gereken bilgi, beceri ve değerlerin öğretilmesinde öğretmenler için uygun bir öğrenme ortamı sağladığı belirlenmiştir (Gündüz, 2010; Aksal, 2011; Delen ve Bulut, 2011; Güzel, 2011). Ayrıca gerek yurtiçi gerekse yurtdışında yapılan çalışmalarda derslerde teknolojik aletlerin kullanımının bireylere hem bireysel hem de işbirlikli öğrenme ortamları sağlayarak öğrenci başarısını arttırdığı tespit edilmiştir (Ertem, 2010; Zhao vd., 2011; Ardiç ve Altun, 2017; Hsiao ve Huang, 2019). Bu araştırmalar doğrultusunda bireylere küçük yaşlardan itibaren dijital bir vatandaş olarak yetişme konusunda gerekli bilgi, beceri ve değerlerin kazandırılması gerekmekte, başka bir deyişle dijital vatandaşlık eğitimine gerek duyulmaktadır.

Dijital vatandaşlık eğitimi, teknolojinin hakim olduğu dünyada bireyleri eğitim yoluyla teknoloji alanında geliştirmek ve aktif öğrenme sağlamak için ihtiyaç duydukları bilgi, beceri ve değerleri kazandırmak olarak tanımlanabilir (Ribble, 2015). Diğer bir deyişle, öğrencilere dijital ortamlarda aktif ve pozitif bir şekilde çalışmayı, yaşamayı ve paylaşmayı öğretmeye odaklanan vatandaşlık eğitiminin yeni bir boyutunu temsil etmektedir (Richardson ve Milovidov, 2019). Günümüz dünyası gelişen teknoloji nedeniyle sürekli değişim ve dönüşüm içindedir (Drake ve Drake, 2013). Bu nedenle, dijital vatandaşlık eğitimi sadece çocuklara değil, tüm bireylere verilmesi ve teorinin yanında uygulamalı olarak da bireylere öğretilmesi gereken bir eğitimidir (Atasoy ve Ormanlı, 2019). Bireyin hayatında her yıl daha fazla yer almaya başlayan internetin aktif, yararlı ve bilinçli kullanılması dijital vatandaşlık eğitiminin sorumluluğunda görülmektedir.

2.4 Sosyal Bilgiler ve Dijital Vatandaşlık Eğitimi

Dijital vatandaşlık eğitimi, çevrimiçi ortamı kullanırken bilgi kaynağını eleştirebilen, çevrimiçi ortamda etik davranabilen, teknolojiyi toplum yararına kullanabilen, çevrimiçi ortamda sağlıklı iletişim kurabilen ve doğru davranışları teşvik edebilen dijital vatandaşların yetiştirilmesini vurgulamaktadır. Bu nedenle toplumun refahına ve gelişimine katkı sağlayacak bilgi, beceri ve değerlere sahip etkin vatandaşlar yetiştirme hedefiyle hareket eden Sosyal Bilgiler dersine dijital vatandaşların yetiştirilmesinde önemli görevler düşmektedir.

Dijital vatandaşlığın boyutları ile ilgili bilgi, tutum, değer ve davranış örneklerinin müfredatla ilişkilendirilerek bireye erken yaşlarda kazandırılması önemlidir. Özellikle ilkökul ve ortaokul düzeyinde dijital vatandaşlığın temellerinin atıldığı en uygun ders Sosyal Bilgiler dersidir. National Council for the Social Studies [NCSS] (1994) Sosyal Bilgiler dersinin genel amacı, "kültürel farklılıklara sahip demokratik bir toplumda, birbirine bağımlı bir dünyada yaşayan bireylerin bilgi ve karar verme becerilerini geliştirerek etkili ve sorumlu vatandaşlar yetiştirmektir" (s. 7) olarak açıklamıştır. Sosyal Bilgiler dersiyle verilmek istenen bilgi ve beceriler doğrudan dijital vatandaşlıkla ilgilidir. Sosyal Bilgiler dersi bireyin dünyayı algılama biçimine ilişkin farklı bakış açıları kazandırarak eleştirel ve entelektüel beceriler geliştirmesine

yardımcı olur (Grant ve Vansledrigt, 1996: Akt. Karaduman, 2011). Bu amaçla günümüz dünyasının ihtiyaç duyduğu vatandaş profili göz önünde bulundurulduğunda dijital vatandaşlık eğitimi ile Sosyal Bilgiler dersi arasındaki ilişki ortaya çıkmaktadır (Berson ve Balyta, 2004). Ayrıca Sosyal Bilgiler Öğretim Programı incelendiğinde programın genel ve özel amaçlarda, öğrenme alanlarında, kazanımlarda, becerilerde ve değerlerde dijital vatandaşlıkla ilgili unsurlara yer verdiği görülmektedir. Özellikle Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi kapsamında Sosyal Bilgiler Öğretim Programına yansıtılan Dijital Yetkinlik yetkinliği, Sosyal Bilgiler dersinde dijital vatandaşlık eğitiminin önemini şu şekilde ortaya koymaktadır:

Dijital yetkinlik; iş, günlük yaşam ve iletişim için bilgi ve iletişim teknolojilerinin güvenli ve eleştirel kullanımını kapsar. Bu yetkinlik, bilgiye erişme ve bilgiyi değerlendirmek, depolamak, üretmek, sunmak ve değiş tokuş etmek için bilgisayar kullanmanın yanı sıra ortak ağlara katılma ve internet üzerinden iletişim kurma gibi temel becerilerle desteklenir (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2018). Bunun dışında Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nın uygulanmasında dikkat edilmesi gereken konular arasında dijital vatandaşlık, e-devlet, sanal ticaret, sosyal medya vb. konular ile dijital bölünme, kimlik hırsızlığı, kişisel bilgilerin gizliliği, siber dolandırıcılık, siber zorbalık vb. sorunlara vurgu yapılmıştır. Sosyal Bilgiler Öğretim Programında dijital vatandaşlık eğitiminin nasıl yer aldığı Tablo 2.3'te gösterilmiştir.

Tablo 2.3 Sosyal bilgiler öğretim programında dijital vatandaşlık eğitimi (MEB, 2018: 14-25)

SINIF	ÖĞRENME ALANI	KAZANIM
4.SINIF	Bilim, Teknoloji ve Toplum	<ul style="list-style-type: none"> • Çevresindeki teknolojik ürünleri, kullanım alanlarına göre sınıflandırır. • Teknolojik ürünlerin geçmişteki ve bugünkü kullanımını karşılaştırır. • Kullandığı teknolojik ürünlerin mucitlerini ve bu ürünlerin zaman içerisindeki gelişimini araştırır. • Teknolojik ürünleri kendisine, başkalarına ve doğaya zarar vermeden kullanır.

Tablo 2.3'ün devamı

SINIF	ÖĞRENME ALANI	KAZANIM
5.SINIF	Bilim, Teknoloji ve Toplum	<ul style="list-style-type: none"> Teknoloji kullanımının sosyalleşme ve toplumsal ilişkiler üzerindeki etkisini tartışır. Sanal ortamda ulaştığı bilgilerin doğruluk ve güvenilirliğini sorgular. Sanal ortamı kullanırken güvenlik kurallarına uyar. Buluş yapanların ve bilim insanlarının ortak özelliklerini belirler. Yaptığı çalışmalarda bilimsel etiğe uygun davranır.
	Etkin Vatandaşlık	<ul style="list-style-type: none"> Bireysel ve toplumsal ihtiyaçlar ile bu ihtiyaçların karşılanması için hizmet veren kurumları ilişkilendirir (E-Devlet Portalı)
6.SINIF	Bilim, Teknoloji ve Toplum	<ul style="list-style-type: none"> Bilimsel ve teknolojik gelişmelerin gelecekteki yaşam üzerine etkilerine ilişkin fikirler ileri sürer. Telif ve patent hakları saklı ürünlerin yasal yollardan temin edilmesinin gerekliliğini savunur.
	Birey ve Toplum	<ul style="list-style-type: none"> Medyanın sosyal değişim ve etkileşimdeki rolünü tartışır. İletişim araçlarından yararlanırken haklarını kullanır ve sorumluluklarını yerine getirir.
7.SINIF	Bilim, Teknoloji ve Toplum	<ul style="list-style-type: none"> Bilginin korunması, yaygınlaştırılması ve aktarılmasında değişim ve sürekliliği inceler.
	Üretim, Dağıtım ve Tüketim	<ul style="list-style-type: none"> Dijital teknolojilerin üretim, dağıtım ve tüketim ağında meydana getirdiği değişimleri analiz eder. E-ticaret (gerçek ürünler kadar bilgisayar oyunları gibi sanal/dijital ürünler) üzerinde durulur.

Tablo 2.3'te görüldüğü üzere, Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda (4., 5., 6. ve 7. sınıflarda) dijital vatandaşlık ile ilgili doğrudan kapsamına dahil edebilecek 17 kazanım bulunmaktadır. Bu bağlamda, 4. sınıfta dört; 5. sınıfta altı; 6. sınıfta iki ve 7. sınıfta beş kazanım bulunmaktadır. Bu kazanımlar 4. ve 6. sınıfta sadece Bilim, Teknoloji ve Toplum öğrenme alanındayken, 7. sınıfta ise Birey ve Toplum; Bilim, Teknoloji ve Toplum ve Üretim, Dağıtım ve Tüketim öğrenme alanlarında yer

almaktadır. Dijital vatandaşlığa ilişkin en fazla kazanım ise 5. sınıfta bulunmaktadır. 5. sınıfta, Bilim, Teknoloji ve Toplum ve Etkin Vatandaşlık öğrenme alanlarında kazanımlar yer almaktadır. Kazanımlar incelendiğinde alanyazında tanımlaması yapılmış dijital vatandaşlık ve 9 boyutunu sınırlı bir biçimde yansıttığı söylenebilir. Ayrıca, günümüz teknolojilerinden hareketle öğretim programında yer alan dijital okuryazarlık, harita okuryazarlığı, hukuk okuryazarlığı, konum analizi, medya okuryazarlığı, mekân algılama, tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama, yenilikçi düşünme ve zaman ve kronolojiyi algılama becerilerinin dijital vatandaşlık yetkinlikleriyle doğrudan ya da dolaylı olarak ilişkili olduğu söylenebilir. Değerler içerisinde ise "bilimsellik ve dürüstlük" değerleri dijital vatandaşlık ile ilişkilendirilebilir.

2.5 Dijital Vatandaşlık Eğitiminde Paydaş Katılımı

Paydaş, bir şeye ortak olan anlamında kullanılmakta olup eğitim çerçevesinde ele alındığında en temelde okul, veli ve öğretmeni ifade etmektedir. Okul, veli, öğretmen eğitim öğretim faaliyetlerinin temel yapıtaşları, yani paydaşları sayılmaktadır (Nieveen ve Plomp, 2018).

Paydaşlar iç ve dış paydaş olarak ikiye ayrılmaktadır. Bir eğitim sisteminin iç paydaşları okul, öğrenci, öğretmen, veli, okulun yöneticileri; eğitim programları, politika belirleyiciler, müfettişler ve toplumsal oluşumlar ise sistemin dış paydaşlarıdır. Toplumun ve bireyin ihtiyaçlarını karşılamak için okulda, eğitim programında istendik yönde planlı yaşantılarla toplum yararına bireyler yetiştirmek amaçlanmıştır. Eğitimin kalıcı, kasıtlı ve istendik yönde olması için eğitim paydaşların uyum içinde hareket etmeleri çok önemlidir (Balyer, 2012).

Eğitimde paydaş denince ilk akla gelen şüphesiz okullar ve öğretmenlerdir. Okullar öğrencilerin yetiştirilmesindeki faaliyetlerle yakından ilgilidir. Toplumda bütün bireylerin ilk eğitim yuvaları okullardır. Okullar eğitim sisteminin temel bileşenlerindedir (Karadeniz vd., 2012).

Bireyin topluma kazandırılmasında, okula yönelik ılımlı tutum geliştirmesinde aile katılımının rolü büyüktür. Eğitim öğretim faaliyeti sürecinde öğrencinin evdeki

durumunun en iyi yöneticisi anne babadır. Çocuklar ilk öğrenmelerini anne babasını rol model olarak öğrenirler. Öğrencinin eğitim öğretim faaliyetlerine karşı olumlu tutum geliştirmesi, öğrenme faaliyetlerinin tamamlanması ve sürdürülmesi ev içi sağlıklı ve güvenli eğitim ortamlarının sağlanmasıyla mümkündür (Durišić ve Bunijevac, 2017; Punter vd., 2017). Bu nedenle, eğitimde paydaş katılımı sürecinde en önemli unsurlardan birisi anne baba olmuştur. Öğretim programında belirtilen istendik kazanımların bireye aktarılmasında okul tek başına yetersiz kalmaktadır (Arabacı, 2017). Bireye kazandırılması istenen becerilerin aktarılmasında ve sergilenmesinde veli, okul iş birliğinin zorunluluğunun bilinmesi gerekmektedir. (Hablemitoğlu, 2012). Paydaşları arası çelişkiler, tutarsızlıklar tek düze ve yaşama aktarılmaz bilgiler yığına sebep olabilir. Çocuklarını iyi tanıyan anne babalar sürecin sağlıklı yürütülmesinde etkilidir.

Eğitim öğretim faaliyetlerinde tek birine sorumluluk yüklenmemeli tek birine fatura kesilmemelidir. Sistemin parçalarından birinin görevini terk etmesi sistemin sağlıklı çalışmasını engelleyebilir. Sistemin istendik çıktılara ulaşması öğrenci, öğretmen ve velinin sağlıklı iletişim kurması ve eğitim sisteminin paydaşlarının birlikte hareket ederek süreci ortak yürütmesiyle yakından ilgilidir (Aydemir, 2021). Paydaşlar, eğitim öğretim faaliyetlerinde birbirine karşı sorumlu ve destekleyici olmalıdır (Topçu, 2013).

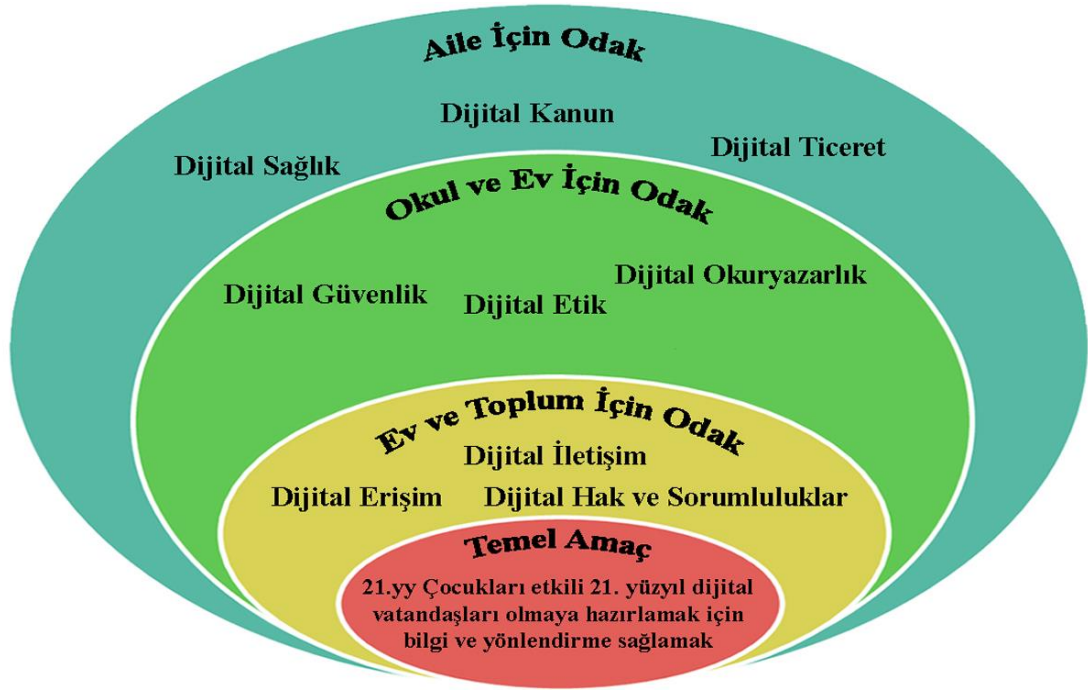
Epstein ve Connors (1992); Christenson (2004), ailelerin ve okulların eğitim öğretim faaliyeti sürecindeki ortak sorumluluklarını;

- Öğrencilerin bilişsel, duyuşsal ve psikomotor gelişimlerini ve okuldaki faaliyetlerini desteklemek,
- Öğrencinin akademik ihtiyaçlarının yanı sıra sosyal ihtiyaçlarını eşzamanlı olarak sağlamak ve sosyal öğrenmelerine kaynak olmak,
- Çift yönlü sağlıklı iletişim için teşvik içinde olmak,
- Evde öğrenme faaliyetleri düzenleyerek okulda gerçekleşen öğrenmelere olumlu evsel koşullar sağlamak ve okuldaki gelişmeleri takip etmek,
- Okul ile gerçekleştirilecek faaliyetlerde iş birliğine karşı sıcak tavır sergilemek olarak açıklamıştır.

Eğitim sistemi paydaşlarının birbirine karşı sorumlu olması istendik çıktıların elde edilmesinde etkilidir. Sınıfın durumuyla ilgilenen ğretmen, okul ve öğretmenin etkinliklerini takip eden kurum yöneticileri ve her iki tarafla etkileşim haline olunan bir eğitim sistemi oluşabilecek aksaklıkları en aza indirgemedede etkili olacaktır.

Günümüz becerilerinin topluma kazandırılması için öncelikle tüm eğitim sistemi paydaşlarının zihinsel bir dönüşüme girmesi gerekmektedir. Toplumsal cesaret artırılmalı, öğretmenler bu becerileri kazandırabilecek şekilde eğitilmeli, yöneticiler bu becerileri verebilecek ortamı hazırlamalı ve öğretmenlere destek olmalıdır. Okul, aile ve niversiteler iş birliğine girmeli ve öğrenme ortamları olarak tekrar yapılanmalıdırlar. Aile düzeyinde, sınıf düzeyinde, okul düzeyinde ve yükseköğretim düzeyinde ayakları yere basan çalışmalar yürütülmelidir. Eğitimde başarıyı elde etmek için sistemin bütün paydaşlarını sisteme dahil etmeli ve bu unsurların becerilerin kazandırılması ve denetlenmesi için birbirini takibi sağlanmalıdır. 21.yy becerilerinin topluma adapte edilmesi ancak eğitim paydaşlarının süreci yönetmesiyle olacaktır (Saavedra ve Opfer, 2012; Nieveen ve Plomp, 2018).

Dijital vatandaşlık kapsamlı ve toplumun her kesimini ilgilendiren çok boyutlu bir konudur. Bu bakımdan, karmaşık bir yapıyı da beraberinde getirmekte ve toplumun farklı kesimleri tarafından farklı şekillerde algılanmaktadır. Bu karmaşıklığın giderilebilmesi ve farklı unsurlar arasındaki ilişkilerin anlaşılabilmesi için Ribble (2009) dijital vatandaşlığı “aile için odak”, “ev ve okul için odak” ve “ev ve toplum için odak” şeklinde üç kategoriye ayırmıştır.

(Kaynak: Ribble (2009)'dan uyarlanmıştır.)

Şekil 2.6 Dijital vatandaşlığın kategorileri

Dijital vatandaşlık kavramının amaçlarının toplumun hangi kesimini ilgilendirdiği ile ilgili yapılan bu kategorileştirmenin temel amacı, geleceğin yetişkinleri olacak bugünün çocuklarını 21. yüzyıl becerilerine sahip etkin dijital vatandaş olarak yetiştirmektir. Bu süreçte Ribble (2009) ilk adımı aile odağı olarak görmektedir. Aile için odak kategorisi, dijital ticaret, dijital hukuk ve dijital sağlık ve sıhhat unsurlarını içermektedir. Sarmal bir biçimde devam eden amaçlar zincirinin bu basamağında, ailelerin günlük hayatta hayatı kolaylaştıran ve aile bütçesine katkı sağlaması amaçlanan dijital ticaret, dijital sağlık ve yaşanabilecek olumsuzluklara karşı dijital hukuk becerisini kazanması vurgulanmaktadır. Bu unsurlar, evdeki çocuklarla ortaya çıkan durumlarla örtüşme eğiliminde bulunmaktadır. Dijital vatandaşlık eğitiminin ailede başlatılması adımı, ailenin çevrimiçi ortamlara ve dijital aletlere erişim sağlamasını temel almaktadır. Aile içerisinde çevrimiçi ortamlara ve dijital aletlere erişimin sağlanmasıyla dijital iletişimin kurulabileceği ve dijital hak ve sorumlulukların bireye öğretilbileceği düşünülmektedir.

Ailede başlayan bu eğitimin okulda devamının sağlanması ve ailede verilen temel becerilerin üstüne okulda yenilerinin eklenmesi de yine dijital vatandaş yetiştirmenin ikinci önemli kategorisidir. Ailedeki eğitim sayesinde dijital hak ve sorumlulukları

bilen ve dijital iletişim becerisini kazanan bireyin okulda aldığı eğitimle de dijital okuryazarlık, dijital etik ve dijital güvenlik becerilerini kazanması beklenmektedir. Bu kapsamda Ribble (2009) dijital okuryazarlık, dijital etik ve dijital güvenlik unsurlarını “Ev ve okul için odak” kategorisine dahil etmiş ve bir öğretmen, bir yönetici gibi okul personeliyle dijital vatandaşlık süreçlerinin tartışılması gerektiğini vurgulamıştır.

Ribble'nin (2009) yapmış olduğu kategorileştirmenin son odağı ise “Ev ve toplum için odak”tır. Bu kategori, dijital iletişim, dijital erişim ve dijital hak ve sorumlulukları kapsamaktadır. Ribble (2009) ailelerin çocuklarına eğitim verirken ilk olarak ne yapması gerektiğini bilmediklerini belirtmiş ve bu kategorinin onlara yardımcı olacağını söylemiştir. Bu bağlamda, dijital vatandaşlığın 9 boyutunun sadece birey için değil aile, sosyal çevre, okul ve anne babalar için de önemli olduğu söylenebilir (Ribble, 2009). Bu yüzden, binişik olan amaçları anlamak için eğitime dahil olan paydaşları da anlamak gerekmektedir. Bu da paydaşları kapsayan eş güdümlü ve sarmal bir biçimde ilerleyen bir dijital vatandaşlık eğitimiyle mümkündür.

Dijital vatandaşlık becerileri kapsamında geliştirilen Teknoloji Kullanım Döngüsü'nde okul, aile ve öğrenci paydaşlarının birbirleri üzerinde önemli etkisi olduğu görülmektedir. Dijital vatandaşlık eğitiminin okul, aile ve öğrenci paydaşları arasında eş güdümsel olarak yürütülmesinin öğrenmelerin kalıcı, istendik yönde olmasında etkili olacağı değerlendirilmektedir.

Dijital vatandaşlık eğitiminde paydaş katılımı Avrupa Konseyi tarafından da üzerinde durulan bir konudur. Avrupa Konseyi desteğiyle Richardson ve Milovidov (2019) tarafından bir dijital vatandaşlık el kitabı çıkarılmış; dijital vatandaşlık ve dijital vatandaşlık eğitimi bağlamında dijital vatandaşlığın alanları belirlenmiştir. El kitabı içerisinde bulunan Avrupa Konseyinin dijital yeterlilikleri geliştirmek için geliştirdiği modelde paydaşların önemine de değinilmiştir. Avrupa Konseyinin dijital yeterlilikleri geliştirme modeli Şekil 2.7'de gösterilmiştir.

Şekil 2.7 Avrupa konseyinin dijital yeterlilikleri geliştirme modeli (Richardson ve Milovidov, 2019)

Şekil 2.7’te görüldüğü üzere, Avrupa Konseyinin dijital yeterlilikleri geliştirme modeli bir tapınağa benzer yapıda sütunlarla şekillenmiştir. Bu modele göre, dijital vatandaşlığın temelini demokratik kültür yetkinlikleri oluşturmaktadır. Demokratik kültür yetkinlikleri; değerler, tutumlar, beceriler, bilgi ve eleştirel anlayışı kapsamaktadır. Demokratik kültür yetkinlikleri üzerine beş sütunlu bir yapı inşa edilmiştir. Bu yapı, dijital vatandaşlık gelişiminin tüm yapısını destekleyen ve etkili dijital vatandaşlık uygulamalarının geliştirilmesinde gerekli olan unsurları ele almaktadır. Bu unsurlar; politikalar, paydaşlar, stratejiler, altyapı ve kaynaklar ve değerlendirmedir. Eğitimle ilgili alanlarda ilerleme kaydedilmesinde devlet destekli yapılan politikalar ve uygulamaların ve sonrasında yapılan izleme ve değerlendirmenin önemi büyüktür. Bu nedenle, politika ve değerlendirme unsurları, modelin iki çerçeve direğini oluşturmaktadır. Çerçeve sütunun içerisinde kalan paydaşlar, altyapı ve kaynaklar elde edilen başarı düzeyinde önemli bir role sahiptir. Modelin merkezinde ise bireylerin aktif dijital vatandaşlar olarak yetişmesini ve sosyal katılım göstermesini sağlamayı amaçlayan stratejiler bulunmaktadır. Bu sütunları kapsayan unsurlar dijital vatandaşlık alanlarını ve dolayısıyla dijital vatandaşlık yaklaşımını tamamlamaktadır.

Avrupa Konseyinin dijital yeterlilikleri geliştirme modelinde de vurgulandığı üzere pek çok eğitim alanında olduğu gibi dijital vatandaşlık eğitiminde de aileden

öğretmene, okullardan karar vericilere ve çevrimiçi araç ve platformlar sağlayan sektörlerle kadar pek çok paydaş sürecin kolaylaşmasında etkili olmaktadır. Teknolojinin karmaşık ve değişen doğasıyla bütün şartları kapsayan bir eğitim yapmak mümkün olmayabilir. Fakat dijital vatandaşlık eğitimi, evde, okulda, işte, toplumun her alanında önemli olan ve etkili bir eğitim için ebeveynler ve öğretmenlerin ön saflarda yer alması gereken bir alandır. Eğitim paydaşlarının dahil olduğu dijital vatandaşlık eğitimi ile şüphesiz üretkenlik, yaratıcılık ve beceriklilik en üst düzeye ulaşacak ve olumsuz etkiler en aza inecektir. Bu nedenle Sosyal Bilgiler dersinde dijital vatandaşlık eğitimine ilişkin eğitim paydaşlarının algı ve görüşlerinin bilinmesi önemli görülmektedir.

2.6 Alanyazın Taraması

Dijital vatandaşlık kavramı ve dijital vatandaşlık eğitimi yaklaşımı teknolojinin ilerlemesiyle bireyin hayatına giren ve bugün ekonomiden siyasete, sosyolojiden eğitime pek çok alanda varlığını hissettiren konulardır. Bu nedenle, alanyazında dijital vatandaşlık kavramına ve dijital vatandaşlık eğitimine yönelik yapılmış pek çok yurt içi ve yurt dışı akademik çalışmalar bulunmaktadır. Pek çok fen ve sosyal bilim alanında dijital vatandaşlık konusu hakkında çalışmalar yapıldığından alanyazında sayısız çalışmaya rastlanmıştır. Bu nedenle, bu araştırmada eğitim fakültesi, sosyal bilgiler eğitimi, dijital vatandaşlık ve dijital vatandaşlık eğitimi anahtar kavramlarından yola çıkılarak yapılan yurt içi ve yurt dışı çalışmalar alanyazın taramasına eklenmiştir.

2.6.1 Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar

Dijital vatandaşlık kavramı ve dijital vatandaşlık kavramının alt boyutlarına ilişkin alanyazında pek çok araştırma bulunmaktadır. Bu araştırmalar, eğitim fakültesi, sosyal bilgiler eğitimi, dijital vatandaşlık ve dijital vatandaşlık eğitimi anahtar kavramlarından yola çıkarak bu bölümde günümüzden geçmişe gidecek şekilde sıralanmıştır.

Çolak (2022), “Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Dijital Vatandaşlık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi” başlıklı araştırmasında

sosyal bilgiler öğretmen adaylarının dijital vatandaşlık düzeylerini cinsiyet, üniversite, sınıf düzeyi, internet kullanım sıklığı ve aylık gelir durumu değişkenleri açısından incelemeyi amaçlamıştır. Araştırma sonucunda, elde edilen bilgilere göre sosyal bilgiler öğretmen adaylarının dijital vatandaşlık ve okuryazarlık düzeylerinin yüksek olduğu, dijital vatandaşlık düzeyi ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı farklılık bulunmadığı, üniversiteler, sınıf düzeyi, internet kullanım sıklığı ve gelir durumu ile dijital vatandaşlık düzeyi arasında ise anlamlı farklılık bulunduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, dijital vatandaşlık ve dijital okuryazarlık arasında birçok boyutta pozitif yönde ilişkinin olduğu belirlenmiştir.

Hakdar (2022) “Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Dijital Vatandaşlık ve Temel Teknoloji Yeterlilik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Afyonkarahisar İli Örneği” başlıklı araştırmasında, sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaşlık ve temel teknoloji yeterlilik düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamıştır. Araştırma sonucunda, sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaşlık düzeylerinin orta düzey olduğu, öğretmenlerin dijital vatandaşlık düzeyleri ile cinsiyet ve sosyal ağ kullanma durumları arasında anlamlı bir farklılığın olduğu, öğretmenlerin yaş değişkeninin ise dijital vatandaşlık düzeylerinde bir farklılığa sebep olmadığı bulunmuştur. Ayrıca, sosyal bilgiler öğretmenlerinin temel teknoloji yeterlilik düzeylerinin orta düzey olduğu, temel teknoloji yeterlilikleri açısından erkek öğretmenlerin kadın öğretmenlere göre daha yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

Egüz (2021) “Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Teknoloji Kullanımları ve Dijital Vatandaşlık Uygulamaları” başlıklı çalışmasında sosyal bilgiler öğretmen adaylarının teknoloji kullanım durumlarını, dijital vatandaşlık öğelerini algılama düzeylerini ve bu konudaki uygulamalarını belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırma sonucunda, katılımcıların evde en çok kullandıkları elektronik cihazların akıllı telefon olduğu, akıllı telefonları televizyon ve dizüstü bilgisayarların takip ettiği, katılımcıların dijital vatandaşlığı en çok e-devlet kullanımı ile ifade ettikleri ve dijital ayak izi bağlamında öğretmen adaylarının %56'sının başka birinin gönderisini yeniden paylaştığı, %28'inin ise paylaşmaktan kaçındığı tespit edilmiştir.

Metin (2021) “Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının dijital vatandaşlık yeterliklerinin belirlenmesi” başlıklı araştırmasında sosyal bilgiler öğretmen adaylarının dijital vatandaşlık yeterliklerini ortaya koymayı amaçlamıştır. Araştırma sonucunda, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının dijital vatandaşlık yeterliliklerinin cinsiyete göre farklılık göstermediği, ancak sınıf düzeylerine göre öğretmen adaylarının dijital vatandaşlık yeterliliklerinde anlamlı farklılıkların olduğu tespit edilmiştir.

Parsak (2021) “Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının dijital vatandaşlık düzeylerinin dijital vatandaşlık alt boyutlarına göre incelenmesi” başlıklı araştırmasında, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının dijital vatandaşlık kavramına ilişkin düzeylerini belirlemeyi amaçlamıştır. Dijital Vatandaşlık Ölçeği ve Gençlere Yönelik Dijital Vatandaşlık Ölçeği kullanılarak veri toplanan çalışmada öğretmen adaylarının dijital vatandaşlık puan ortalamalarının günlük olarak internette harcadıkları zamana göre anlamlı bir fark göstermediği sonucuna varılmıştır.

Türküresin ve Biçer (2020) “Öğretmenlere Yönelik Dijital Vatandaşlık Davranış Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması” başlıklı çalışmada ortaokul öğretmenlerinin dijital vatandaşlık davranışlarını çeşitli değişkenler açısından incelemeyi amaçlayan bir ölçek geliştirmiştir. Açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri yapılan ve geçerlik ve güvenilirliği yüksek bir ölçme aracı olan ölçek 20 madde ve “Eğitim ve İletişim”, “Saygı” ve “Korumak” olmak üzere 3 boyuttan oluşmaktadır.

Aygün (2019), “Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin ve Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Dijital Vatandaşlık Durumlarının İncelenmesi” isimli araştırmasında, sosyal bilgiler öğretmenlerinin ve öğretmen adaylarının dijital vatandaşlık düzeylerini belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırma sonucunda, sosyal bilgiler öğretmenlerinin ve öğretmen adaylarının dijital beceriler bakımından kendilerini yeterli gördükleri ancak iş birlikçi internet etkinlikleri ve politik aktivitelerde kararsız kaldıkları belirlenmiştir.

Dedebali ve Dasedemir (2019) “Social Studies Teacher Candidates’ Perception of Digital Citizenship” başlıklı çalışmalarında sosyal bilgiler öğretmen adaylarının dijital vatandaşlığa yönelik algılarını belirlemeyi amaçlamışlardır. Araştırma sonucunda,

cinsiyet değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmazken, kişisel bilgisayar sahibi olma durumu, yaş ve yıl değişkenine göre öğretmen adaylarının dijital vatandaşlık düzeylerinde anlamlı farklılıklar gözleendiği tespit edilmiştir.

Dere ve Yavuzay (2019) “Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Dijital Vatandaşlık Göstergelerinin İncelenmesi” başlıklı çalışmalarında sosyal bilgiler öğretmen adaylarının dijital vatandaşlık göstergelerini incelemeyi amaçlamışlardır. Betimsel tarama modeli kullanılarak yapılan araştırmada, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının dijital vatandaşlık ölçeğinden aldıkları puanlarla öğrenim gördükleri üniversiteler ve günlük internet kullanım süreleri arasında anlamlı bir farklılığın bulunmadığı, öğretmen adaylarının e-devlet kullanım sıklığına göre ise gruplar arasında anlamlı farklılık ortaya çıktığı tespit edilmiştir.

Kilci (2019) “Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Dijital Vatandaşlığa Yönelik Görüşleri ve Uygulamaları” başlıklı çalışmasında, Sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaşlık kavramına dair görüş ve uygulamalarını tespit etmeyi amaçlamıştır. Araştırma sonucunda sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaşlık kavramı ve dijital vatandaşlık boyutları hakkında sınırlı düzeyde bilgi sahibi oldukları, hatta dijital vatandaşlık kavramına ilişkin alt kavramlar ve dijital vatandaşlık boyutlarından bazılarını hiç duymadıklarını belirttikleri anlaşılmıştır. Ayrıca, öğretmenler dijital vatandaşlık konusunda hizmet içi verilen eğitimlerin yetersiz olduğunu, dijital vatandaşlık becerilerinin öğrencilere ailede verilmeye başlanması gerektiğini, okulda bu becerilerin ancak bu şekilde gelişebileceğini, dijital vatandaşlık becerileri kazandırmada en önemli dersin sosyal bilgiler dersi olduğunu ancak ders içeriklerinde dijital vatandaşlık kavramına ve alt boyutlarına yeterince yer verilmediğini düşündüklerini ifade etmişlerdir.

Sari (2019) “Sosyal Bilgiler Eğitiminde Öğretmenlere Uygulanan Seminer ve Öğrencilere Yapılan Etkinliklerin Katkıları Bakımından Dijital Vatandaşlık Olgusu” başlıklı doktora tezinde, dijital vatandaşlık eğitimi kapsamında yapılan seminere katılan öğretmenlerin ortaokul 7. sınıf öğrencileri üzerindeki etkisini incelemeyi amaçlamıştır. Araştırma sonucunda uygulanan eğitimin hem sosyal bilgiler

öğretmenlerinin hem de öğrencilerin dijital vatandaşlık düzeylerini olumlu yönde anlamlı şekilde etkilediği tespit edilmiştir.

Türküresin (2019), “Ortaokul Öğretmenlerinin Dijital Vatandaşlık Davranışlarının İncelenmesi” isimli araştırmasında, ortaokul öğretmenlerinin dijital vatandaşlık düzeyini çeşitli değişkenler açısından incelemeyi amaçlamıştır. Araştırmada, araştırmacı tarafından geliştirilen "Öğretmenlere Yönelik Dijital Vatandaşlık Ölçeği" veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, ortaokul öğretmenlerinin dijital vatandaşlık düzeylerinin yüksek olduğu, dijital vatandaşlık davranışlarında cinsiyet ve medeni durum değişkeni yönünden anlamlı bir farklılık bulunmadığı, ancak mesleki kıdem, branş ve çevrimiçi aktivite sıklığı bakımından öğretmenlerin dijital vatandaşlık davranışlarında anlamlı farklılık bulunduğu tespit edilmiştir.

Aydemir (2018) “Yenilenen Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Dijital Vatandaşlık ve Alt Boyutları Açısından İncelenmesi” adlı araştırmasında, 2017-2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programını ortaokul 5, 6 ve 7. sınıflar açısından dijital vatandaşlık ve alt boyutları bağlamında incelemiştir. Doküman incelenmesi tekniğiyle yürütülen araştırmada yenilenen sosyal bilgiler dersi öğretim programında doğrudan ya da dolaylı olarak dijital vatandaşlık unsurlarına rastlanıldığı; ancak dijital vatandaşlık ve dokuz boyutunu kapsayacak nitelikte içeriğin olmadığı sonucuna varılmıştır.

Çakmak ve Aslan (2018) “Bazı Değişkenler Açısından Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Dijital Vatandaşlık Davranışlarının İncelenmesi” isimli çalışmalarında, Güneydoğu ve Doğu Anadolu illerinde bulunan eğitim fakültelerinde öğrenim gören sosyal bilgiler öğretmen adaylarının dijital vatandaşlık düzeylerini çeşitli değişkenler açısından incelemeyi amaçlamışlardır. Araştırma sonucunda öğretmen adaylarının dijital vatandaşlık kavramına ilişkin düzeylerinin düşük olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, araştırmada, dijital vatandaşlık becerileri kazandırmada sosyal bilgiler öğretmenlerine önemli görevler düştüğü vurgulanmıştır.

Turan ve Karasu-Avcı, (2018) “2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Dijital Vatandaşlık Bağlamında İncelenmesi” isimli araştırmalarında, 2018 sosyal bilgiler öğretim programını dijital vatandaşlık kavramı ve dijital vatandaşlık boyutları çerçevesinde incelemeyi amaçlamışlardır. Doküman incelemesi tekniği kullanılan araştırmada, doğrudan ya da dolaylı olarak bilgi, beceri, değer ve okuryazarlıklar kapsamında dijital vatandaşlık ve dokuz boyutuna ait içerikler olduğu sonucuna varılmıştır.

Görmez (2017) “Öğretmenlerin Dijital Vatandaşlık ve Alt Boyutları Hakkındaki Düzeyleri” başlıklı araştırmasında farklı branşlardaki öğretmenlerin dijital vatandaşlık düzeylerini ortaya koymayı amaçlamıştır. Nitel araştırma yöntemiyle desenlenen araştırmada, katılımcılarından çoğunluğunun dijital vatandaşlık kavramı ve dijital vatandaşlığın dokuz boyutu hakkında bilgi sahibi olmadıklarını belirttikleri, dijital ticaret kavramını ise internette yapılan ticaret olarak tanımladıkları ve dijital iletişimi ise sosyal medya üzerinden iletişime geçmek olarak algıladıkları sonucuna varılmıştır.

Karaduman (2017) “Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Dijital Vatandaşlık ve Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Programındaki Yerine İlişkin Görüşleri: ABD ve Türkiye Karşılaştırması” başlıklı çalışmasında, Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri’nde yaşayan sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sosyal bilgiler ve sosyal bilgiler öğretmen yetiştirme programı içindeki dijital vatandaşlık konularına ilişkin algılarını belirlemeyi ve karşılaştırma yapmayı amaçlamıştır. Araştırma sonucunda, her iki ülkenin sosyal bilgiler öğretmen adaylarının dijital vatandaşlık eğitimi açısından sosyal bilgiler dersinin önemli bir yer tuttuğunu ve bu dersin dijital vatandaşlık eğitimi ile bütünleştirilmesi gerektiğini belirttikleri bulunmuştur. Ayrıca öğretmen adayları, sosyal bilgiler dersinde dijital vatandaşlıkla ilgili yer alan konu ve temaların sınırlı düzeyde olduğunu ve dijital vatandaşlıkla ilgili konu ve temaların sosyal bilgiler öğretmen yetiştirme programına da dahil edilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.

Kuş vd., (2017) “Gençlere Yönelik Dijital Vatandaşlık Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması” başlıklı çalışmalarında gençlerin dijital vatandaşlık düzeylerini belirlemeye yönelik kullanılacak 49 maddelik geçerli ve güvenilir bir ölçek geliştirmişlerdir.

Aslan (2016) “Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Dijital Vatandaşlık Düzeylerinin İncelenmesi” başlıklı çalışmada farklı üniversitelerde öğrenim gören farklı sınıf seviyelerindeki sosyal bilgiler öğretmen adaylarının dijital vatandaşlık düzeylerini belirlemeyi amaçlamıştır. 682 öğretmen adayı ile gerçekleştirilen araştırma sonucunda, ailenin gelir durumu, internette geçirilen zaman ve sosyal medya üyeliğinin olması gibi değişkenlerin öğretmen adaylarının dijital vatandaşlık düzeyiyle ilişkili olduğu ve aralarında anlamlı bir farklılığın bulunduğu tespit edilmiştir.

Som-Vural (2016) “Üniversite Öğrencilerinin Bakış Açısıyla Dijital Vatandaşlık Göstergelerinin İncelenmesi” başlıklı çalışmada üniversite öğrencilerine göre dijital vatandaşlığın göstergelerinin neler olduğunu tespit etmeyi amaçlamıştır. Araştırma sonucunda, üniversite öğrencilerinin dijital vatandaşlık alt faktörlerinden erişim faktörüne ilişkin becerilerinin yüksek düzeyde olduğu, bu faktörü doğru kullanım, çevrimiçi işlemler, sağlık ve toplumsal sorumluluk faktörlerinin takip ettiği, dijital vatandaşlık göstergelerinde kadın üniversite öğrencilerinin lehine anlamlı bir farklılık olduğu, dijital vatandaşlık ortalamaları bakımından üniversitelerarasında anlamlı farklılığın olduğu ancak fakülteler bakımından dijital vatandaşlık ortalamalarının anlamlı düzeyde farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca çalışmada, sınıf düzeyi arttıkça dijital vatandaşlık ortalamalarının arttığı ve internet kullanım sıklıkları ve gelir durumu gibi değişkenlerle dijital vatandaşlık ortalamaları arasında anlamlı bir bağlantının olduğu belirlenmiştir.

Öztürk (2015) “Ortaokul Öğrencilerinin Dijital Vatandaşlık Düzeyleri” başlıklı çalışmada ortaokul öğrencilerinin dijital vatandaşlık düzeylerini belirlemeyi ve dijital vatandaşlığın öğrenme-öğretme sürecine etkisini ve yansımalarını incelemeyi amaçlamıştır. 6., 7. ve 8. sınıfta öğrenim gören öğrencilerle yapılan araştırma sonucunda, öğrencilerin günlük yaşamda dijital aletleri sıklıkla kullandıkları, fakat dijital hak ve sorumlulukları kapsamında çevrimiçi oluşabilecek bir risk durumunda hangi kişi ve kurumlardan yardım talep edeceklerini bilmedikleri belirlenmiştir.

İşman ve Çukurbaşı (2014) “Öğretmen Adaylarının Dijital Yerli Özelliklerinin İncelenmesi” başlıklı çalışmalarında, öğretmen adaylarının dijital yerli özelliklerini ve bu özelliklere sahip olma durumlarını tespit etmeye çalışmışlardır. Toplam 472

öğretmen adayının dahil olduğu araştırma sonucunda, öğretmen adaylarının %58'inin dijital yerli özellikleri taşıdığı, öğretmen adayları arasında bulunan cinsiyet ve bilgisayar kullanma süreleri değişkenleri açısından anlamlı bir farklılık olduğu, sınıf düzeyi değişkeninin dijital yerli özellikleri göstermede anlamlı bir farklılığa neden olmadığı tespit edilmiştir.

Çubukçu ve Bayzan (2013) "Türkiye'de Dijital Vatandaşlık Algısı ve Bu Algıyı İnternetin Bilinçli, Güvenli ve Etkin Kullanımı İle Artırma Yöntemleri" isimli çalışmalarında, Türkiye'de internetin etkin, güvenli ve bilinçli kullanımının dijital vatandaşlık kavramının algılanmasında ve dijital vatandaşlığın dokuz boyutunun kazandırılmasında olumlu yönde katkı sağlayacağı üzerinde durmuşlardır. Çalışmada dünyada ve Türkiye'de uygulamaya konan çeşitli düzenlemeler, alınan kararlar ve mevcut durum tartışılarak etkin internet kullanıcılarına tavsiyelerde bulunulmuş ve yeni gelişmeler ve ihtiyaçlar temelinde Türkiye'de alınması gereken önlemler ve atılması gereken yeni adımlar vurgulanmıştır.

Çepni vd., (2014) "*İlköğretim Öğrencilerinin Dijital Vatandaşlığa Yönelik Görüşleri*" başlıklı çalışmalarında, ilköğretim öğrencilerinin dijital vatandaşlığa yönelik tutumlarını farklı değişkenler açısından belirlemeyi amaçlamışlardır. Bu amaçla, 6 resmi ortaokulun 8.sınıfında okuyan 557 öğrenciye Dijital Vatandaşlık Tutum Ölçeği uygulamışlardır. Araştırma sonucunda, cinsiyet, aile gelir durumu, anne eğitim durumu, evde internet bağlantısının olması, bir e-posta adresine sahip olma, vb. değişkenlerin dijital vatandaşlık düzeyi üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu ve ancak baba eğitim durumunun dijital vatandaşlık düzeyinde anlamlı bir farklılığa sebep olmadığı ortaya çıkmıştır.

Kocadağ (2012) "Öğretmen Adaylarının Dijital Vatandaşlık Düzeylerinin Belirlenmesi" isimli çalışmasında, kendi geliştirdiği Dijital Vatandaşlık Ölçeği'ni uygulayarak öğretmen adaylarının çeşitli değişkenler açısından dijital vatandaşlık düzeylerini belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırma sonucunda, öğretmen adaylarının dijital vatandaşlık düzeylerinin yüksek olduğu, erkeklerin dijital vatandaşlık düzeylerinin kadınlara göre daha yüksek olduğu ve yaş, gelir durumu gibi değişkenlere göre dijital vatandaşlık düzeylerinin anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir.

Karaduman (2011) “Sosyal Bilgiler Dersinde Dijital Vatandaşlığa Dayalı Etkinliklerin Öğrencilerin Dijital Ortamdaki Tutumlarına Etkisi ve Öğrenme Öğretme Sürecine Yansımaları” başlıklı doktora tezinde, sosyal bilgiler dersinde dijital vatandaşlık ilkelerine dayalı olarak gerçekleştirilen öğretim etkinliklerinin, öğrencilerin dijital ortamlardaki tutumlarına etkisini ve öğrenme-öğretme sürecine yansımalarını incelemeyi amaçlamıştır. Araştırma sonucunda gerçekleştirilen öğretim etkinliklerinin dijital vatandaşlık becerilerinin gelişimine olumlu yönde katkı sağladığı ve öğrencilerin akademik başarılarını arttırarak kalıcı öğrenme saptamayı ve yorumlama becerilerini geliştirdiği bulunmuştur.

Sincar (2010) “Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Dijital Vatandaşlık Kurallarının İncelenmesi” başlıklı çalışmasında, sosyal bilgiler öğretmen adaylarıyla yarı yapılandırılmış görüşmeler yaparak dijital vatandaş olmada gerekli olan dijital vatandaşlık boyutları üzerinden öğretmen adaylarının dijital vatandaşlık durumlarını anlamayı amaçlamıştır. Araştırma sonucunda, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının günlük ihtiyaçlarını karşılarken dijital iletişim ve dijital okuryazarlık boyutuna ilişkin davranış gösterdikleri; ancak dijital hukuk, hak ve sorumluluklar, dijital güvenlik ve dijital etik gibi boyutlarda sınırlı davranışlar sergiledikleri belirlenmiştir.

Dijital vatandaşlık kavramı ve alt boyutlarıyla ilgili yapılan yurtiçi çalışmalar incelendiğinde, çalışmaların genellikle öğretmen adayları üzerine yoğunlaştığı, öğretmen ve öğrenciler üzerinde yapılan araştırmaların da bulunduğu, genellikle ölçek geliştirme ya da mevcut ölçeklerden uygulama yapma yoluyla düzey belirlemeye yönelik çalışmalar yapıldığı ve yapılan çalışmaların sonucunun da uygulanan katılımcı kitlesi ve uygulama yapılan yerel bölgeye göre farklılık gösterdiği görülmüştür. Yapılan araştırmalar da hem nicel hem de nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı karma yöntemle yapılan araştırmaların sınırlı olduğu da gözlemlenmiştir. Ayrıca, bu çalışmanın katılımcı grubunu oluşturan eğitim paydaşlarından öğretmen ve öğrenciye yönelik araştırmalar bulunsa da velileri kapsayan bir araştırmanın bulunmadığı görülmüş ve hatta paydaşları kapsayan hiçbir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu açıdan dijital vatandaşlık çalışmalarının eğitim paydaşlarını (öğrenci, veli, öğretmen) kapsamadığı düşünülerek araştırmanın alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2.6.2 Yurt Dışında Yapılmış Araştırmalar

Yurt dışında yapılmış araştırmalar incelendiğinde genellikle kavramsal amaçları ele alan derleme çalışmaların fazla olduğu görülmektedir. Bunun yanında Türkiye’de olduğu gibi ölçek geliştirme ve öğretmen adaylarına ilişkin çalışmaların da sayılarının fazla olduğu görülmektedir.

Örtegren ve Olofsson (2022) “Sosyal Bilgiler Öğretmenlerini Post-Dijital Çağa Hazırlamak – Öğretmen Eğitimcilerinin Dijital Vatandaşlık ve Mesleki Dijital Yeterliliğe İlişkin Görüşleri” başlıklı çalışmalarında Norveç’te sosyal bilgiler öğretmen eğitiminde odaklanılan dijital vatandaşlık eğitimi üzerine öğretmen görüşlerine dayalı olarak çıkarımda bulunmayı amaçlamıştır. Araştırma sonucunda, ülkedeki genel öğretmen eğitiminde dijital vatandaşlıkla ilgili ortaya çıkan sorunların sosyal bilgiler öğretmen eğitiminde de ele alınması gerektiği, dijital vatandaşlık kavramının farklı şekillerde ele alındığı, bunun sebebinin dijital teknolojilerin demokrasi üzerindeki etkilerinden kaynaklanmış olabileceği ortaya çıkmıştır.

Lauricella vd., (2020) “Erken Çocukluk Eğitimcilerinin Dijital Vatandaşlık Yeterliklerini Öğretmesi” başlıklı araştırmasında ilkokulda dijital vatandaşlık yeterlikleri öğretiminin öğrencilerin demografik özellikleri ve eğitimci deneyimi sayısı gibi faktörlere bağlı olarak nasıl değiştiğinin belirlenmesini amaçlamaktadır. Araştırma sonunda, ilköğretim eğitimcilerinin dijital vatandaşlığı anaokulundan itibaren öğrettiği, ancak dijital vatandaşlığın tüm yeterliliklerinin eşit şekilde öğretilmediği, dijital vatandaşlık yeterliklerinin erken çocuklukta öğretiminin kırsal kesim okullarında ve ırksal-etnik açıdan daha çeşitli öğrencilerin bulunduğu okullarda daha kolay öğretilmediği sonucuna ulaşılmıştır.

Manzuoli vd., (2019) “Dijital Vatandaşlık: Kavram ve Eğilimlerin Kuramsal Bir İncelemesi” başlıklı araştırmalarında dijital vatandaşlık alanında yapılan akademik çalışmaların nitelik ve nicelik açısından değerlendirilmesini yapmışlardır. Araştırmanın sonucunda genellikle üniversite öğrencileriyle gerçekleştirilen çalışmalar olduğu bununla beraber son yıllarda sosyal bilgiler dersi öğretim programını inceleyen çalışmalarda da artış olduğu tespit edilmiştir.

Kim ve Choi, (2018) “Genç Dijital Vatandaşlık Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Eğitim Ortamına Uygulanması” isimli araştırmalarında gençlere yönelik dijital vatandaşlık ölçeği geliştirmeyi amaçlamışlardır. Bu amaca yönelik 200 öğretmen adayının katılımıyla gerekli analizler yapılmıştır. Geçerlilik ve güvenilirlik kat sayıları belirlenen sınırlar içerisinde olan geçerli ve güvenilir bir ölçek geliştirmişlerdir.

Wang ve Xing, (2018) “Ebeveynlerin Katılımı ve Gençlerin Dijital Vatandaşlık Üzerine Sosyoekonomik Durumunun Etkisini Keşfetmek: Bir Yol Modelleme Yaklaşımı” başlıklı çalışmalarında dijital etik, dijital güvenlik ve dijital erişim arasındaki ilişkiyi tespit etmeyi amaçlamışlardır. 270 genç ve anne babalarından veri toplanarak yapılan araştırmada ebeveyn katılımı olan gençlerin dijital vatandaşlık ve boyutlarına karşı olumlu tavır geliştirdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Choi vd., (2017) “İnternet Çağında Vatandaş Olmak Ne Demektir: Geçerli ve Güvenilir Bir Dijital Vatandaşlık Ölçeği Geliştirilmesi” başlıklı çalışmalarında gençlerin yeteneklerini, algılarını ve katılım düzeylerini ölçmek için kullanılacak, dijital vatandaşlık bileşenlerine dayanan kapsamlı bir dijital vatandaşlık ölçeği ortaya koymayı amaçlamışlardır. Ölçek geliştirme sonucunda, bireylerin yerel, ulusal ve küresel düzeylerde günlük yaşamlarının bir parçası olarak yeteneklerine ve yörüngelerine ilişkin algılarını anlamaya yardımcı olacak bir ölçek geliştirilmiştir.

Holland (2017) “Ortaokul Öğreniminde Dijital Vatandaşlık Algısı” başlıklı araştırmasında, okullarda dijital vatandaşlık odaklı yapılan uygulamaların öğrencilerinin algı düzeyini nasıl şekillendirdiğini anlamayı amaçlamıştır. Üstün zekalı 7 ortaokul öğrencisiyle yapılan araştırmanın sonucunda, dijital vatandaşlık odaklı yapılan uygulamaların öğrencilerin dijital ahlak, dijital iletişim ve dijital okuryazarlık becerilerinin gelişmesine katkı sağladığı tespit edilmiştir.

Jones ve Mitchell (2016) “Genç Dijital Vatandaşlığının Tanımlanması ve Ölçülmesi” başlıklı çalışmada çevrimiçi ortamda saygılı davranış gösterme ve çevrimiçi yurttaş katılımı konularına ilişkin derinlemesine analiz yapmayı amaçlamaktadır. Araştırma sonucunda çevrimiçi saygı düzeyi yüksek bireylerin daha az siber zorbalık yaşadığı ve

dijital vatandaşlık düzeyi yüksek bireylerin taciz davranışı bildirme oranlarının daha düşük olduğu tespit edilmiştir.

Payne (2016) “5. Sınıf Kademesindeki Dijital Vatandaşlık Öğretimine Yönelik Bir Durum Çalışması” başlıklı çalışmasında öğretmenlerin 5. sınıf kademesindeki eğitim-öğretim süreçlerini dijital vatandaşlık bağlamında incelemeyi amaçlamıştır. Araştırma sonucunda, ilköğretim 5. sınıf kademesinde derse giren öğretmenlerin dijital vatandaşlık düzeyinin ders vermede yeterli olmadığı ve bu yüzden öğrencilerin eğitim öğretim süreçlerinin verimli ilerlemediği bulunmuştur.

Alexander (2015) “Öğretmen Adayları Dijital Vatandaşlık Dersleri Oluşturur, İşbirliği Yapar ve Yapılandırır” başlıklı çalışmasında öğretmen adayları tarafından oluşturulan etkileşimli Dijital Vatandaşlık Derslerini sunmayı ve incelemeyi amaçlamıştır. Araştırmada öğretmen adaylarına hizmet içi öğrenme kapsamında dijital vatandaşlık hakkında işbirliği yapma, anlam yaratma ve inşa etme yolları olarak beyin fırtınası, vatandaşlık senaryoları, iPad'ler, QR kodları, iMovie Fragmanları ve Google Formları kapsayan bir öğretim programı uygulanmıştır. Araştırma sonucunda, öğretmen adaylarının dijital vatandaşlık konularına duyarlılık gösterme düzeylerinin ve ilköğretim öğrencileriyle ders işleme motivasyonlarının arttığı tespit edilmiştir.

Lindsey (2015) “Öğretmen Adaylarını 21. Yüzyıl Sınıflarına Hazırlamak: Dijital Vatandaşlık Üzerine Bir Çalışma” başlıklı araştırmasında öğretmen adaylarının dijital vatandaşlık düzeylerini ve dijital vatandaşlık konusundaki ihtiyaçlarını tespit etmeyi amaçlamıştır. Araştırmada öğretmen adaylarının çoğunun dijital vatandaşlık kavramı ve boyutları hakkında bilgi sahibi olmadığı, ancak verilen eğitim sonrasında öğretmen adaylarının gelecekte öğretmen olduklarında sınıflarında dijital vatandaşlığı tanıtmaya ve dijital vatandaşlık yaklaşımına uygun eğitim verme konusunda istekli oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Lyons (2012) “Öğrencilerin Dijital Vatandaşlık Davranışlarının Cinsiyet ve Sınıf Düzeyi Arasındaki Farklılıklarının İncelenmesi” başlıklı çalışmasında öğrencilerin karşı karşıya kaldığı Kişisel güvenlik, dijital vatandaşlık, ebeveyn katılımı ve siber zorbalık gibi çevrimiçi sorunları ölçmeyi ve öğrencilerin teknoloji suistimalini

azaltmak için bir eylem planı hazırlamayı amaçlamıştır. Araştırma sonucunda, öğrenciler arasında ilerleyen yaş ve aile kontrolünün azalması sonucu kişisel güvenlik risklerinin arttığı ve erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha çok çevrimiçi güvenlik sorunu yaşadığı tespit edilmiştir.

Oyedemi (2012) “Dijital Eşitsizlikler ve Sosyal Eşitsizlikler İçin Çıkarımlar: Güney Afrika'daki Üniversite Öğrencileri Arasında İnternet Penetrasyonu Üzerine Bir Çalışma” başlıklı araştırmasında, Güney Afrika'daki üniversite öğrencileri arasındaki internet erişim modelini araştırmayı amaçlamaktadır. Kentsel ve kırsal alanlarda yer alan 10 farklı üniversiteden toplanan verilerle yapılan araştırmada Güney Afrika’da her evde internet erişiminin bir zorluk olduğu, bu durumun da bir eşitsizlik modelini yansıttığı, öğrenciler arasındaki dijital eşitsizliklerin ülkedeki sosyal eşitsizlik modelini tekrarladığı, Güney Afrika'daki bu dijital eşitsizliğin üniversite öğrencileri arasındaki mevcut sosyal eşitsizlikleri şiddetlendirdiği ve belirli öğrenci kategorilerini orantısız bir şekilde dezavantajlı duruma düşürdüğü sonucuna ulaşılmıştır.

Kadll vd., (2010) “Öğrencilerin İnternet Kullanımına İlişkin Bakış Açıları: Bir Vaka Çalışması” başlıklı araştırmalarında üniversite öğrencilerinin internet kullanımına yönelik görüşlerini belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırma sonucunda, Öğrenciler arasında internetin yararları konusunda yüksek derecede farkındalık olduğu, internete erişim için en uygun yerlerin öğrencilere göre kütüphane, bilgisayar laboratuvarı, internet kafe ve ev olduğu, öğrencilerin internet erişimine genellikle eğitim ve eğlence için ihtiyaç duydukları, hızlı ve güvenilir iletişimin ve güncellenmiş bilgilerin varlığının interneti kullanmak için motive edici faktörler olduğunu belirttikleri ortaya çıkmıştır.

Ribble ve Bailey (2007), akademik performansı, eğitim ortamı ve öğrenci öğrenimi olmak üzere öğrencilerin dijital vatandaşlık davranışlarını etkileyen 3 faktörden bahsetmişlerdir. Devam eden süreçte bu üç boyut geliştirilerek dijital vatandaşlığın 9 boyutunu oluşturmuşlardır. Kitapta dijital vatandaşlığın dijital erişim, dijital iletişim, dijital güvenlik, dijital hak ve sorumluluklar, dijital ticaret, dijital sağlık, dijital etik, dijital hukuk ve dijital okuryazarlık olmak üzere 9 boyuttan oluştuğunu ifade etmişlerdir.

Ribble (2006), “Okullarda Dijital Vatandaşlığı Yerine Getirmek: Teknoloji Liderleri Kitabının Geliştirilmesi ve Onaylanması” isimli çalışmasında teknoloji ve dijital vatandaşlık alanında çalışan uzmanlarla görüşerek alanda kullanılmak üzere bir kaynak kitap hazırlamıştır. Kaynak kitapta dijital vatandaşlığın tanımları, sınırlamaları, boyutları ve dijital vatandaşlık kapsamında yapılacak etkinlikler yer almaktadır.

Ribble vd., (2004), “Dijital Vatandaşlık: Uygun Teknoloji Davranışını Ele Alma” adlı araştırmalarında gençlerin ders esnasında cep telefonu, tablet, laptop gibi dijital aletlerle oyun oynayıp akademik olarak derslerden uzaklaşma ve çevrimiçi ortamlarda çeşitli suçlara karışma gibi teknolojiyi ve interneti kötü amaçlı kullandığı yönünde haberler yapıldığını tespit etmişlerdir. Araştırmacılar çalışmalarında ahlak ve görgü kurallarına dayalı dijital vatandaşlık tanımlaması yapmışlardır.

Dijital vatandaşlık kavramına ilişkin çalışmalar dünyada internet ve teknolojinin bireyin hayatında önemli rol oynamaya başlamasıyla özellikle 2000’li yıllardan sonra hız kazanmıştır. Marc Prensky tarafından ortaya konulan dijital yerli ve dijital göçmen kavramları toplumun dijital ortamlara uyum sağlama sürecinin genel tanımıdır. Devam eden süreçte ise Mike Ribble ise Dijital vatandaşlık ve kapsamını 9 boyutta incelemeye çalışmıştır. Dijital vatandaşlığın yeni bir kavram oluşu bu konuda pek çok kuramsal çalışmanın yapılmasına sebep olmuştur. Kavramın tanımlanması beraberinde mevcut durumun belirlenmesini getirdiğinden dijital vatandaşlık konusunda katılımcı grubunu esas alan pek çok ölçek geliştirilmiştir.

Gerek yurt içi gerekse yurt dışı yapılan çalışmalarda sosyal bilgilerde dijital vatandaşlık konusunda paydaş katılımını esas alan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu araştırma, hem öğrenci, öğretmen ve velileri bir araya getirmesi hem de dijital vatandaşlık konusunda paydaş katılımını ortaya koyması bakımından alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

3. YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde araştırma modeli, araştırmanın evren ve örnekleme, ölçeklerin geliştirilme süreci, araştırma verilerinin toplanmasında kullanılan ölçme araçları, veri toplama araçlarının geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları ile verilerin analizine yer verilmiştir. Yöntem bölümünde yer alan tüm aşamalar nicel ve nitel boyutları açısından ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

3.1 Araştırmanın Modeli

Eğitim ve sosyal bilim araştırmalarında çalışmanın amacına uygun olarak pek çok farklı araştırma metodu kullanılmaktadır. Sayısal olarak ölçülebilen verilerin istatistiksel analizinin yapılması yoluyla sosyal olgu ve durumları inceleyen ve bu olgu ve durumlar arasındaki neden sonuç ilişkilerini ortaya koyan nicel araştırma yöntemleri pek çok araştırmacının başvurduğu bir metodolojik yaklaşımdır. Diğer yandan, yorumlayıcı yaklaşıma dayanan, olgu ve olayların kendi doğal ortamlarında gerçekçi ve bütüncül bir şekilde ortaya konmasını ele alan nitel araştırma yöntemleri de özellikle bireylerin bir konudaki algısı ve deneyimi anlaşılacak istendiğinde başvurulan önemli bir yaklaşım olmuştur (Sandelowski, 2004; Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu iki ana yöntem uzun yıllar araştırmalarda kullanılmış ve hala da kullanılmaya devam etmektedir. Bununla birlikte, iki metodolojik yaklaşımın birbirine karşı avantajları ve dezavantajları da araştırmacılar tarafından sürekli tartışılmış ve yapılan araştırmalarda kullanılan yöntemin dezavantajlarının en aza indirgenmesi için geçerlik, güvenilirlik, kapsamlılık, inandırıcılık gibi farklı tekniklere başvurulmuştur. Ayrıca, çoğu araştırmacı, araştırmasının amacına uygun olarak bir yöntemi öncelikli belirleyerek diğer yöntemi bulgularını desteklemek amacıyla yardımcı olarak kullanmıştır. Bu çalışmalar sosyal bilimlerde karma yöntem yaklaşımının uygulanmasının önünü açmıştır (Baki ve Gökçek, 2012).

Karma yöntem yaklaşımı, bir veya birbirini takip eden birden fazla çalışma içerisinde nicel ve nitel yöntemin birleştirilmesi, farklı yöntem ve teknikler kullanılarak araştırmanın bir çerçeve içinde analiz edilmesi ve sunulması olarak tanımlanabilir (Creswell, 2013; Johnson ve Turner, 2003). Tanımdan da anlaşılacağı üzere, karma

yöntem yaklaşımı, bir araştırma içerisinde farklı strateji, yöntem ve yaklaşımların kullanılmasını ve bu sayede çoklu veri elde edilmesini temele almaktadır (Johnson ve Turner, 2003). Morgan (2014) da karma yöntemi, bir araştırma yapmak için nitel ve nicel yöntemlerin güçlü yönlerini ele alarak veri toplamayı ve tek araştırma yöntemiyle elde edilebilecek veriden daha fazla ve derinlemesine veri elde etmeyi ele alan bir yaklaşım olarak tanımlamıştır. Karma yöntem araştırmalarını, nitel ve nicel araştırma yaklaşımlarının birleştirilmesi şeklinde ele alan araştırmacıların yanında bazı araştırmacılar da karma yöntem araştırmalarının özellikle sosyal bilimler ve davranış bilimleri alanlarında nicel ve nitel araştırmaya alternatif olan üçüncü bir araştırma modeli olarak ele almaktadır (Teddlie ve Tashakkori, 2009; Plano Clark ve Ivankova, 2018).

Karma araştırma yönteminde nitel ve nicel verileri birlikte kullanmak, bir araştırmada nicel ve nitel araştırma yöntemlerini tek başına kullanmaya kıyasla problemleri daha derinlemesine anlamayı sağlar (Creswell, 2006). Karma yöntem araştırmalarında, nicel araştırma yöntemlerinin dezavantajlı görüldüğü derinlemesine analiz ve ayrıntıya inme ve nitel araştırmanın dezavantajlı görüldüğü genelleme ve tahminde bulunma amaçlarına ulaşmada araştırmacılara alternatif bir yaklaşım sunulmaktadır (Karagöz, 2017). Karma yöntem araştırmalarında nitel ve nicel araştırma yöntemlerinin bir arada kullanılması geçerlik ve güvenilirliğin artmasını sağlamaktadır (Cresswell, 2003).

Karma yöntem araştırmaları, sosyal bilimlerde ele alınan olguların hem nicel hem de nitel boyutunun bulunduğunu savunmaktadır. Bu nedenle, bir araştırmacının bir sosyal olguyu derinlemesine incelemek istediğinde hem nitel hem de nicel verilere başvurması gerektiğini vurgulamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Her iki yöntemin araştırma süreçlerinin kullanılıyor olması karma yöntem araştırmalarını daha güçlü kılmaktadır. Creswell (2013), karma yöntemin; nitel ve nicel verileri karşılaştırmasını sağlaması, iki yöntemin de zayıf yönlerini en aza indirmesi, hem nitel hem de nicel veri toplama araçlarıyla desteklenmiş yeni ölçme araçlarının geliştirilmesini sağlaması, araştırmalara daha bütüncül bir yaklaşım kazandırması bakımından güçlü yönleri sahip olduğunu belirtmiştir. Diğer yandan, her araştırmada olduğu gibi karma

yöntem araştırmalarının da zayıf yönleri bulunmaktadır. Johnson ve Onwuegbuzie (2004), karma yöntem araştırmalarının zayıf yönlerini şu şekilde belirtmiştir:

1. Nitel ve nicel araştırma yöntemlerini bir arada kullanmak zorlu bir süreç gerektirdiğinden takım çalışmasına gerek duyulabilir.
2. Bir araştırma sürecinde birden fazla yöntem hakkında bilgiye sahip olmak ve en uygun biçimde kullanabilmek gerekmektedir.
3. Hem nitel verilerin dökümü ve analizi hem de nicel verilerin analiz edilmesi fazla zaman almaktadır.

Karma yöntem araştırmaları, araştırma deseninin seçimini ve sürecini kolaylaştırmak için pek çok yöntem uzmanı tarafından farklı şekillerde sınıflandırılmıştır (Johnson ve Onwuegbuzie, 2004; Giannakaki, 2005; Leech ve Onwuegbuzie, 2009; Morse, 2003). Alanyazın incelendiğinde bu sınıflamalardan en çok Creswell, Johnson ve Onwuegbuzie, Leech ve Onwuegbuzie ve Morse olmak üzere dört tasarımın öne çıktığı görülmektedir (şan, 2020).

Morse (2003) karma yöntem araştırmalarını; nitel ve nicel olarak bir teorik güdüye sahip olabilecek tek bir araştırma üzerinde çeşitli nitel veya nicel stratejilerin birleştirilmesi olarak tanımlamaktadır. Morse (2003)'a göre, bu şekilde bir araştırmada iç içe aktarılmış stratejiler temel yöntemi tamamlayıcı nitelikte olmakta ve temel yöntem içinde takip edilen ipuçlarını aydınlatmaya hizmet etmektedir. Morse (2003), “<”, “+” ve büyük küçük harf işaretlerini kullanarak karma yöntem araştırmalarında eş zamanlılığı ve sıralamayı göstermiş ve bu şekilde karma yöntem tasarımları oluşturmuştur. Morse'un sunduğu karma yöntem tasarımları Tablo 3.1'de gösterilmiştir.

Tablo 3.1 Morse'un karmayöntem tasarımları

Eşzamanlı Tasarımlar	Sıralı Tasarımlar	
1. NİTEL + nicel	1. NİTEL > nitel	7. NİTEL > nicel
2. NİTEL + NİCEL	2. nitel > NİTEL	8. Nitel > NİCEL
3. NİCEL + nicel	3. NİTEL > NİTEL	9. NİTEL > NİCEL

Tablo 3.1'in devamı

Eşzamanlı Tasarımlar	Sıralı Tasarımlar	
4. NİCEL + NİCEL	4. NİCEL > nicel	10. NİCEL > nitel
5. NİTEL + nitel	5. nicel > NİCEL	11. Nicel > NİTEL
6. NİTEL + NİTEL	6. NİCEL > NİCEL	12. NİCEL > NİTEL

Kaynak: Brannen, J. (2005)'ten uyarlayan Baki ve Gökçek (2012)'ten aktarılmıştır.

Tablo 3.1'den anlaşılacağı üzere; tabloda “+” işaretiyle gösterilenler eş zamanlı yapılan karma araştırmaları, “<” işaretiyle gösterilenler sıralı yapılan karma araştırmaları göstermektedir. Ayrıca, bir karma yöntem araştırması içerisinde büyük harfle yazılan yöntem, o araştırmada o yöntemin daha baskın olduğunu belirtmektedir. Bu yöntemler arasında en çok tercih edilen daha az öneme sahip bir nicel araştırma sonrası derinlemesine ve önemli bir nitel araştırmanın yapıldığı tasarım olan 11 numaralı tasarımdır (Şan, 2020).

1991 yılında, Morse tarafından yapılan bu tasarım karma yöntem araştırmalarında farklı tasarımlar üzerine yapılan çalışmaların tartışılmasına sebep olmuştur. Bu tasarımlardan biri de Johnson ve Onwuegbuzie (2004) tarafından, yapılan tasarımdır. Johnson ve Onwuegbuzie (2004), karma yöntem araştırma tasarımları hazırlayan Morse, 1991, Tashakkori ve Teddlie, 1998, Creswell, 2013 ve Patton, 2014 gibi araştırmacıların tasarımlarını ve karma yöntem araştırmalarında yapılması gereken ilkeleri temele alarak 9 boyutlu bir tasarım oluşturmuşlardır (Baki ve Gökçek, 2012). Johnson ve Onwuegbuzie (2004) tarafından yapılan tasarım paradigma, eşzamanlılık ve sıralılık unsurlarına göre düzenlenmiştir. Bu tasarımda paradigmaya yapılan vurgu ile nite-nicel araştırmalarının zaman sıralaması çaprazlanarak farklı tasarımlar oluşturulmuştur (Baki ve Gökçek, 2012).

Karma yöntem araştırmalarında yapılan bir başka tasarım Leech ve Onwuegbuzie (2009)'ye aittir. Leech ve Onwuegbuzie (2009) kedilerine kadar yapılan karma yöntem tasarımlarının genellikle karmaşıklığını, karma yöntem araştırmalarının gerektirdiği ilkeleri sağlamadığını ve basit ve tutarlı bir araştırma süreci içermediğini eleştirmiş ve yeni bir tasarım ortaya koymuştur. Bu tasarım; karma boyutu, zaman boyutu ve vurgu boyutu olmak üzere üç boyuttan oluşmaktadır. Karma boyutu, araştırmanın kısmen

karma ya da tamamen karma olmasıyla; zaman boyutu araştırmanın aşamalarının eşzamanlı ya da sıralı olmasıyla; vurgu boyutu ise araştırmada ele alınan nitel ve nicel yaklaşımların eşit ya da baskın olmasıyla ilgilidir. Araştırma tasarımı genel olarak bu üç boyutu ve her boyutun farklı desenlerini ele alarak yapıldığında sekiz farklı desende tasarım yapılabilmektedir.

Karma yöntem araştırmalarında ele alınan bir başka tasarım Creswell (2003)'in tasarımıdır. Bu tasarım, karma yöntem araştırmacıları tarafından en çok tercih edilen tasarım olarak bilinmektedir. Creswell (2003), karma yöntem araştırma tasarımını üçü sıralı üçü de eş zamanlı olmak üzere altı temel başlıkta tasarlamıştır. Bu tasarımlar;

- Yakınsayan paralel karma desen
- Keşfedici sıralı karma desen
- Gömülü karma desen
- Dönüştürücü karma desen
- Çok aşamalı karma desen
- Açıklayıcı sıralı karma desendir (Creswell, 2012).

Yakınsayan paralel karma desen; hem nitel hem de nicel verilerin birlikte toplanmasını, verilerin birleştirilmesini ve sonuçta bir araştırma probleminin anlaşılmasını temele almaktadır. Bu tasarımın temel gerekçesini Creswell (2012) bir yöntemin zayıf yönlerini diğer yöntemin güçlü yönleriyle dengelemek ve araştırma için derinlemesine veri sağlamak olarak açıklamıştır. Bu nedenle, bu desende araştırmacı nitel ve nicel verilerine eşit değer verir. Araştırmacı her iki yöntemin verilerini birlikte toplar, ayrı ayrı analiz eder ve sonra iki veri setinin sonuçlarını karşılaştırarak birbirlerini destekleyip desteklemediğini yorumlar (Creswell, 2012; 2013).

Keşfedici sıralı karma desen; araştırmaya önce nitel verilerin toplanmasıyla başlanan ve daha sonra nicel veriler toplanarak devam edilen karma desen yaklaşımıdır. Araştırmacılar bu desende nitel verilere, nicel verilerden daha çok önem verir. Araştırmacı nitel veri toplama araçları olan gözlem, görüşme vb. araçlarla verilerini toplar ve bu verilerden elde edilen sonuçlara dayanarak nicel verilere ulaşmak için bir

anket ya da ölçek geliştirebilir. Daha sonra elde ettiği yeni ölçme aracıyla nicel verilerini toplayabilir. Bu sayede elde ettiği nitel veriyi daha da genişletmiş olur (Creswell, 2012).

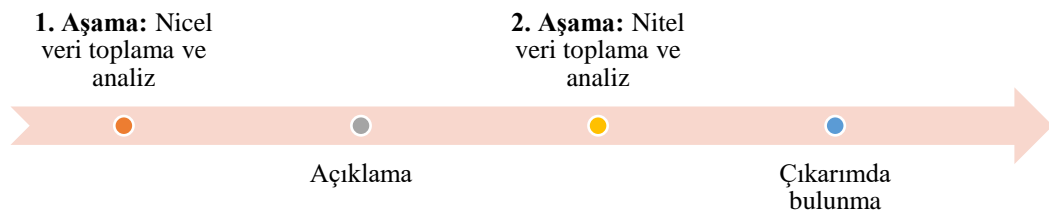
Gömülü karma desen; nitel ve nicel verilerin aynı anda veya sırasıyla toplandığı, ancak bir yöntemin veri setinin diğer yöntemin veri setini destekleyici rol oynadığı karma desendir. İkinci veri setinin toplanmasının nihai amacı, birinci veri setini geliştirmek ya da desteklemektir. Bu yöntemde araştırmacı destekleyici veriyi asıl veri setinin öncesinde, uygulama sürecinde ya da sonrasında toplayabilir (Creswell, 2012; 2013).

Dönüştürücü karma desen; genellikle yakınsayan paralel desen, keşfedici sıralı desen, açıklayıcı sıralı desen ve gömülü desen araştırmalarından birinin yapıldığı ve daha sonra elde edilen araştırma sonuçlarının eleştirel bir çerçevede yorumlandığı karma desendir (Creswell ve Plano Clark, 2011). Araştırmacılar bu desende genellikle verilerini toplar, analiz eder ve sonuçlarını ortaya koyar. Daha sonra ortaya koyduğu sonuçları, feminist görüş, queer teori, ırk ve etnik sorunlar, dezavantajlı gruplar ve engelliler gibi toplumun bir kesimini ilgilendiren sosyal konular üzerinden ele alır (Creswell, 2012). Bu açıdan bu teorinin ideolojik bir yanının olduğu da söylenebilir (Greene, 2007).

Çok aşamalı karma desen; dönüştürücü karma desendeki gibi yakınsayan paralel desen, keşfedici sıralı desen, açıklayıcı sıralı desen ve gömülü desen araştırmaları üzerine kurulan karmaşık bir yapıya sahiptir. Genellikle büyük çapta sağlık araştırmalarında kullanılan bu karma desende birden fazla araştırmaya ait aşamalar ve eşzamanlı ya da sıralı olarak birbirinin kombinasyonu şeklinde yapılabilir. Bu nedenle bu desende yapılmış araştırmalar birden çok araştırmanın ya da projenin kullanılmasıyla meydana gelmektedir (Creswell ve Plano Clark, 2011; Creswell, 2012).

Açıklayıcı sıralı karma desen; eğitim araştırmalarında en çok kullanılan karma yöntem desendir. Bu desende nicel ve nitel veriler sırasıyla toplanır. Önce nicel veriler toplanır. Daha sonra nicel verilerin açıklanması ve derinlemesine bilgiye ulaşılmasına

yardımcı olmak amacıyla nitel veriler toplanır (Creswell ve Plano Clark, 2011; Creswell, 2013;). Açıklayıcı sıralı desende araştırmacı, araştırmanın sonuçlarını görebilmek adına nicel verilerini toplar. Daha sonra ortaya koyduğu araştırmanın genel çerçevesini derinleştirmek adına nitel verilere başvurur. Araştırmacı, önceliğini nicel veri toplama yöntemlerine ve nicel analizine verir (Büyüköztürk vd., 2011; Creswell, 2012). Daha sonra kısmen daha küçük bir veri bileşeni ile nitel veriler toplanır (Creswell, 2012). Açıklayıcı ardışık desenin veri toplama sürecinde izlediği yola ilişkin bilgi Şekil 3.1’de gösterilmiştir.

Şekil 3.1 Açıklayıcı ardışık karma desen modeli

Şekil 3.1’den da anlaşılacağı üzere, açıklayıcı ardışık karma desenin uygulanmasında bir süreç takip edilmektedir. İlk aşamada, nicel verilerin toplanması ve analiz edilmesi vardır. Daha sonra nicel verilerin sonuçları açıklanır ve nitel verileri toplamak için araştırmanın nitel soruları belirlenir. Daha sonra nitel veriler toplanıp analiz edilir. Veri analiz süreci bittikten sonra nicel ve nitel sonuçlar yoğrularak araştırmanın sonuçlarına ilişkin çıkarımlarda bulunulur.

Bu araştırma, eğitim paydaşlarının (öğretmen, öğrenci ve veli) dijital vatandaşlık düzeylerini belirleyerek Sosyal bilgilerde dijital vatandaşlık eğitimine yönelik deneyimlerinin araştırılmasını amaçlamaktadır. Araştırma hem paydaşların dijital vatandaşlık düzeylerine hem de bu konudaki algı ve deneyimlerine ilişkin derinlemesine inceleme içermektedir. Bu nedenle, nitel ve nicel araştırma yöntemlerini içeren karma yöntem bu araştırmada tercih edilmiştir. Ayrıca, araştırma süreci tasarlanırken öncelikle bir nicel ölçme aracı olarak ölçek geliştirilerek eğitim paydaşlarının dijital vatandaşlık davranış düzeyini belirlemek esas alınmış daha sonra nitel verilerle nicel bulguların desteklenmesi planlanmıştır. Bu bağlamda, bu araştırmada açıklayıcı sıralı karma desenin kullanılması uygun bulunmuştur.

3.2 Araştırmanın Katılımcıları

Bu araştırma, açıklayıcı ardışık desenin doğasına uygun olarak iki aşamadan meydana gelmiştir. Araştırmanın veri toplama sürecinde nicel verilerin ölçek ve kişisel bilgi formu aracılığıyla, nitel verilerin ise yarı yapılandırılmış bireysel görüşme yoluyla toplanması kararlaştırılmıştır. Bu nedenle, katılımcı seçiminde ilk aşama olan nicel verilerin elde edildiği kısımda seçkisiz örnekleme yöntemi, nitel verilerin elde edildiği ikinci kısımda için amaçlı örnekleme yapılmıştır.

3.2.1 Evren-Örneklem

Araştırmanın evrenini Türkiye’de sosyal bilgiler öğretmeni olarak hizmet eden öğretmenler, bu öğretmenlerin ortaokul 7. Sınıf seviyesinde öğrenim görmekte olan öğrencileri ve bu öğrencilerin velileri oluşturmaktadır. Ancak, araştırmada katılımcı olarak ele alınan paydaş grubunun evrenine ulaşmak araştırma süreci, zaman ve maliyet açısından pek mümkün görünmemektedir. Evrenin büyüklüğü göz önünde bulundurulduğunda, yaşanabilecek aksaklıklar, avantajlar ve dezavantajlar incelenerek nicel araştırmalarda evreni en iyi şekilde temsil edebilecek bir örneklem grubu seçimine gidilmektedir (Karasar, 2005; Balcı, 2016). Bu araştırmada da hem zaman ve maliyet açısından tasarruf etmek hem de araştırma sürecini daha etkin ve verimli kılabilmek amacıyla örneklem seçimine gidilmiştir. Araştırmanın örneklemini ise 2020-2021 eğitim-öğretim yılı Eskişehir ilinde görev yapan ortaokul sosyal bilgiler öğretmenleri, bu öğretmenlerin ortaokul 7. sınıf seviyesinde öğrenim gören öğrencileri ve bu öğrencilerin velileri oluşturmuştur. Ölçek geliştirme sürecinde hazırlanan aday ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları bağlamında açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizlerinin gerçekleştirilmesi için Eskişehir İl Milli Eğitim Müdürlüğünden yapılan araştırmada 379 sosyal bilgiler öğretmeni olduğu öğrenilmiştir. Bu bağlamda, öğretmen örneklemini için araştırmada evrene ulaşmak istenmiştir ve veriler tek elden toplanmıştır. Öğrenci ve veli grubu için evrenin büyüklüğü göz önünde bulundurularak örneklem seçimine gidilmiştir. Örneklem grubunun belirlenmesinde Survey System (2019) tarafından yapılan hesaplamalar ve Bartlett vd., (2001) gibi araştırmacıların kabul edilen çalışmalarına göre %5 hata payı ile örneklem büyüklükleri belirlenmiştir. Bu bağlamda, açıklayıcı-doğrulayıcı faktör analizleri ve gerçekleştirilmesi için 790

öğrenci, 675 veliden oluşan örneklem grubu oluşturulmuştur. Asıl uygulamanın yapılması çalışmasında ise, 321 öğretmen, 1085 öğrenci ve 1223 veliye ulaşılmıştır.

3.2.2 Nitel Verilerin Toplandığı Katılımcı Grubu

Araştırmanın nitel kısmının katılımcı grubunu, eğitim paydaşları kapsamında sosyal bilgiler öğretmenleri, ortaokul öğrencileri ve veliler oluşturmaktadır. Araştırmada, Milli Eğitim Bakanlığı 2019 ve 2020 yılı haziran ayında açıklanan verilerine göre, MEBWEB Web Site İçerik Yönetim Sistemine bağlı olarak Türkiye’de okul internet siteleri performans sıralamasında Eskişehir ilinde ilk 500’de yer alan altı ortaokulda görev yapan 13 sosyal bilgiler öğretmeni araştırma için gönüllü katılımcı olarak belirlenmiştir. Bu okullarda web sitelerinin diğer okullara göre daha fazla kullanılması, teknoloji kullanım sıralamasında ilk 500 içerisinde yer alan okullar olması amaçlı örneklem seçiminde ölçüt olarak kullanılmış ve nitel araştırma verileri toplanırken bu ölçüt dikkate alınarak öğretmen katılımcı seçimi yapılmıştır. Araştırmanın nitel veri toplama sürecine katılan öğretmenlere ilişkin bilgiler Tablo 3.2’de gösterilmiştir.

Tablo 3.2 Öğretmen Katılımcı Bilgileri

Katılımcı Kodu	Cinsiyet	Yaş	Mesleki Kıdem	Çocuk Sayısı
Öğretmen 1	Erkek	46	23	0
Öğretmen 2	Kadın	32	8	0
Öğretmen 3	Kadın	33	8	1
Öğretmen 4	Kadın	35	9	1
Öğretmen 5	Erkek	43	21	3
Öğretmen 6	Erkek	39	9	2
Öğretmen 7	Kadın	34	11	0
Öğretmen 8	Kadın	36	14	1
Öğretmen 9	Erkek	39	13	2
Öğretmen 10	Erkek	45	20	2
Öğretmen 11	Erkek	32	8	3
Öğretmen 12	Erkek	48	24	2
Öğretmen 13	Kadın	48	26	2

Tablo 3.2’de görüldüğü üzere araştırmının nitel veri toplama sürecine 13 sosyal bilgiler öğretmeni katılmıştır. Bu öğretmenlerden 6 tanesi kadın 7 tanesi ise erkektir. Öğretmenlerin yaş grubu 32 ile 48 yaşları arasında değişmektedir. İçlerinde en az mesleki kıdeme sahip olan 8 yıllık öğretmenlerdir. Bazı öğretmenler 23, 24 ve 26 yıldır sosyal bilgiler öğretmeni olarak görev yapmışlardır. Ayrıca, çoğunluğu iki ya da üç adet çocuğa sahiptir.

Araştırmının nitel veri toplama sürecine gönüllü olarak dahil olan başka bir grup ise ortaokul öğrencileridir. Öğrenciler katılımcı olarak seçilen öğretmenlerin okulundan kartopu örnekleme tekniği kullanılarak öğretmenlerin yönlendirmesiyle seçilmişlerdir. Kartopu veya zincir örnekleme tekniği olarak da ifade edilen bu teknik, evrenin kapsadığı birimlere erişilmesi güç olduğunda ya da evren hakkında bilgiye tam erişim olmadığında kullanılmaktadır (Patton, 2014). Araştırmalarda araştırmacılar, bu teknik sayesinde, derinlemesine veri elde edilebilecek kişilere ya da durumlara odaklanarak evrene, bu kişi ya da durumları izleyerek ulaşmaya çalışmaktadır (Creswell, 2013). Katılımcı olarak araştırmaya dahil olan sosyal bilgiler öğretmenlerinin öğretim yaptığı 7. sınıf öğrencileri araştırmının diğer katılımcılarını oluşturmuştur. Araştırmada, 7. Sınıf öğrencilerinin seçilme nedeni, bu sınıf seviyesine gelene kadar dijital vatandaşlığın ele aldığı pek çok kavramın ve becerinin program çerçevesinde öğrencilere verilmiş olmasıdır. Sosyal bilgiler öğretim programı çerçevesinde öğrencilerin 7. Sınıfta dijital vatandaşlığın bilgi, beceri ve değer boyutlarını kazanmış durumda olduğu araştırmacılar tarafından öngörülmektedir. Araştırmının nitel veri toplama sürecine katılan ortaokul öğrencilerine ilişkin bilgiler Tablo 3.3’de gösterilmiştir.

Tablo 3.3 Öğrenci katılımcı bilgileri

Katılımcı Kodu	Cinsiyet	Yaş	Sınıf	Katılımcı Kodu	Cinsiyet	Yaş	Sınıf
Ö. 1	Erkek	13	7	Ö. 23	Erkek	13	7
Ö. 2	Kız	12	7	Ö. 24	Kız	13	7
Ö. 3	Kız	12	7	Ö. 25	Kız	12	7
Ö. 4	Kız	13	7	Ö. 26	Kız	13	7

Tablo 3.3'ün devamı

Katılımcı Kodu	Cinsiyet	Yaş	Sınıf	Katılımcı Kodu	Cinsiyet	Yaş	Sınıf
Ö. 5	Kız	12	7	Ö. 27	Kız	13	7
Ö. 6	Erkek	12	7	Ö.28	Kız	13	7
Ö. 7	Erkek	13	7	Ö. 29	Kız	13	7
Ö. 8	Kız	14	7	Ö. 30	Kız	13	7
Ö. 9	Kız	13	7	Ö. 31	Erkek	13	7
Ö. 10	Erkek	13	7	Ö. 32	Erkek	13	7
Ö. 11	Erkek	12	7	Ö. 33	Kız	13	7
Ö. 12	Erkek	13	7	Ö.34	Kız	13	7
Ö. 13	Erkek	13	7	Ö. 35	Kız	12	7
Ö. 14	Kız	13	7	Ö. 36	Kız	12	7
Ö. 15	Kız	13	7	Ö. 37	Erkek	13	7
Ö. 16	Erkek	13	7	Ö. 38	Kız	13	7
Ö. 17	Erkek	12	7	Ö. 39	Kız	13	7
Ö. 18	Erkek	13	7	Ö. 40	Erkek	14	7
Ö. 19	Kız	13	7	Ö.41	Kız	13	7
Ö. 20	Erkek	13	7	Ö. 42	Kız	13	7
Ö. 21	Kız	13	7	Ö. 43	Kız	13	7
Ö. 22	Erkek	13	7	Ö. 44	Erkek	14	7

Tablo 3.3'den anlaşılacağı üzere, araştırmanın nitel veri toplama sürecine 18'i erkek 26'sı kız öğrenci olmak üzere 44 tane 7. sınıf ortaokul öğrencisi katılmıştır. Öğrenciler genellikle 12-13 yaşları arasındadır.

Nitel veri toplama sürecine gönüllü katılım sağlayan başka bir paydaş grubu da velilerdir. Veli grubundaki katılımcılar, araştırmaya gönüllü olarak katılan sosyal bilgiler 7. sınıf öğrencilerinin ailelerinden gönüllülük ilkesi dikkate alınarak seçilmiştir. Araştırmanın nitel veri toplama sürecine katılan ortaokul öğrencilerine ilişkin bilgiler Tablo 3.4'de gösterilmiştir.

Tablo 3.4 Veli katılımcı bilgileri

Katılımcı Kodu	Cinsiyet	Yaş	Meslek	Eğitim Durumu	Çocuk Sayısı
Veli 1	Erkek	51	Emekli	Lise	3
Veli 2	Kadın	40	Ev Hanımı	Lise	2
Veli 3	Kadın	44	Öğretmen	Lisans	3
Veli 4	Kadın	37	Öğretmen	Lisans	4
Veli 5	Kadın	44	Öğretmen	Lisans	3
Veli 6	Kadın	39	Muhasebeci	Ön Lisans	2
Veli 7	Erkek	40	Elektrikçi	Ön Lisans	1
Veli 8	Kadın	32	Ev Hanımı	Lise	1
Veli 9	Erkek	43	Makinist	Ön Lisans	2
Veli 10	Erkek	47	Muhasebe	Lise	2
Veli 11	Kadın	32	Ev Hanımı	Lise	1
Veli 12	Kadın	39	Satış Danışmanı	Lisans	1
Veli 13	Kadın	49	Ev Hanımı	İlkokul	1
Veli 14	Kadın	44	Ev Hanımı	Lise	1
Veli 15	Kadın	52	Bilgisayar Programcısı	Yüksek Lisans	1
Veli 16	Erkek	44	Polis	Lisans	2
Veli 17	Erkek	46	Memur	Lisans	2
Veli 18	Kadın	38	Maliyeci	Lisans	1
Veli 19	Erkek	46	İşçi	Lise	2

Tablo 3.4’de görüldüğü üzere araştırmanın nitel veri toplama sürecine 7 tanesi erkek 12 tanesi kadın olmak üzere toplam 19 veli gönüllü olarak katılım göstermiştir. Velilerin yaş grubu 32 ile 52 yaşları arasında değişmektedir. Velilerden 3 tanesi öğretmen, beş tanesi ev hanımıdır. Diğer veliler; muhasebeci, elektrikçi, polis, memur, işçi, bilgisayar programcısı, satış danışmanı, makinist, ve emekli gibi farklı meslek gruplarındandır. Velilerin eğitim durumları da farklılık göstermektedir. Velilerin bir tanesi ilkokul mezunu, yedi tanesi lise mezunu, üç tanesi ön lisans mezunu, yedi tanesi

lisans mezunu ve bir tanesi de yüksek lisans mezunudur. Ayrıca, çoğunluğu bir ya da iki adet çocuğa sahiptir.

3.3 Verilerin Toplanması

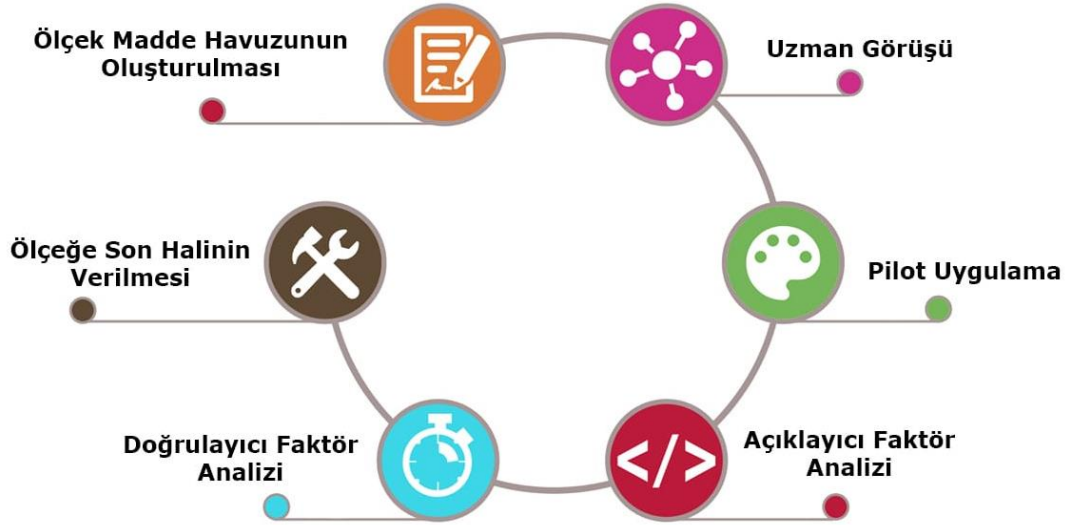
Araştırmada, öğretmen, öğrenci ve veli olarak sosyal bilgiler eğitim paydaşlarının dijital vatandaşlık düzeylerini belirlemek ve Sosyal bilgilerde dijital vatandaşlık eğitimine yönelik deneyimlerinin araştırmak amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen Kişisel Bilgi Formu, öğretmenlere, öğrencilere ve velilere yönelik hazırlanan dijital vatandaşlık ölçeği ve yarı yapılandırılmış bireysel görüşme yoluyla veriler toplanmıştır.

3.3.1 Kişisel Bilgi Formu

Araştırmada, hem nitel hem de nicel verilerin toplanmasında katılımcıların özel ve kişisel bilgilerine yer verilmemiş, kod isimler kullanılmıştır. Ancak, araştırmanın sürecinde değişkenler arası durumun incelenebilmesi için katılımcılardan kişisel bilgi formu kapsamında bilgiler edinilmiştir. Araştırmacı tarafından hazırlanan kişisel bilgi formunda öğrenciler, öğretmenler ve veliler için ayrı ayrı sorulara yer verilmiştir. Öğrenci kişisel bilgi formunda; demografik bilgilerin yanında evlerinde ortak kullandıkları dijital aletler, kendilerine ait dijital aletler, internet ve bilgisayar kullanım sıklığı, çevrimiçi bağlantı kaynakları, dijital aletleri ne amaçla kullandıkları, sıklıkla kullandıkları sosyal medya araçları gibi sorular yer almıştır. Öğretmen ve veli kişisel bilgi formlarında ise; cinsiyet, mesleki kıdem, e-devlet kullanımı, kendilerine ait dijital aletler, internet ve bilgisayar kullanım sıklığı, çevrimiçi bağlantı kaynakları, dijital aletleri ne amaçla kullandıkları, sıklıkla kullandıkları sosyal medya araçları gibi sorular yer almıştır.

3.3.2 Dijital Vatandaşlık Ölçeği

Araştırmada, eğitim paydaşlarının (öğretmen, öğrenci ve veli) dijital vatandaşlık düzeylerini belirlemek amacıyla öğretmenlere, öğrencilere ve velilere yönelik dijital vatandaşlık ölçeği geliştirilmiştir.

Şekil 3.2 Ölçek geliştirme süreci

3.3.2.1 Madde havuzunun oluşturulması

Ölçek madde havuzu oluşturulmaya başlamadan önce Dr. Mike Ribble tarafından ortaya atılan dijital vatandaşlık kavramı ve dijital vatandaşlığın dokuz boyutunu kapsayacak şekilde madde havuzu planlanmıştır. Alanyazın taraması yapılarak yerli ve yabancı literatürde yapılmış ölçeklere ve çalışmalara ulaşılmıştır. Alanyazında yer alan dijital vatandaşlık ve boyutlarını kapsayan ölçekler incelenmiştir. Bu doğrultuda incelenen ölçekler şu şekildedir:

- Ribble vd., (2004)- Dijital Vatandaşlık Ölçeği
- Glassman vd., (2007)-Dijital Vatandaşlık Ölçeği
- Jones ve Mitchell (2016)- Dijital Vatandaşlık Ölçeği
- Kuş vd., (2017)-Gençlere Yönelik Dijital Vatandaşlık Ölçeği
- Şom Vural (2016)-Dijital Vatandaşlık Ölçeği
- İşman ve Güngören (2014)-Dijital Vatandaşlık Ölçeği
- Kocadağ (2012)-Dijital Vatandaşlık Ölçeği
- Karaduman (2011)-Dijital Vatandaşlık Tutum Ölçeği

Bu ölçeklerde gerek öğretmen adayları, gerek öğrenciler ve öğretmenler için hazırlanmış ölçek maddeleri incelenmiştir. Ayrıca alanyazında velilere yönelik bir dijital vatandaşlık ölçeğinin bulunmadığı da gözlemlenmiştir. Bu nedenle,

alanyazından yola çıkarak veliler için araştırmacı tarafından bir madde havuzu oluşturulmuştur.

Oluşturulan madde havuzunda;

- *Velilere yönelik oluşturulan dijital vatandaşlık ölçeği; 91 madde*
- *Öğretmenlere yönelik oluşturulan dijital vatandaşlık ölçeği; 79 madde*
- *Öğrencilere yönelik oluşturulan dijital vatandaşlık ölçeği ise 77 maddeden oluşmuştur.*

3.3.2.2 Uzman görüşü alınması

Üç farklı katılımcı grup (öğretmen, öğrenci ve veli) için oluşturulan ölçek madde havuzları için dijital vatandaşlık konusu ile ilgili çalışmaları olan akademisyenler ile sosyal bilgiler eğitimi alanında görev yapan akademisyenlerden uzman görüşü alınmıştır. Ek olarak, yazım ve imla yönünden oluşabilecek hataların giderilmesi için 2 farklı Türkçe eğitimi uzmanından görüş alınmıştır. Ayrıca, bir eğitim bilimleri ve bir çocuk gelişimi olmak üzere iki akademisyen de düzeye uygunluk açısından ölçeğe görüş bildirmişlerdir. Uzman görüşü için başvuru alan uzmanların unvanları ve çalışma alanlarına Tablo 3.5'te yer verilmiştir.

Tablo 3.5 Ölçekler için görüşte bulunan uzmanların bilgileri

Uzmanlık Alanı	Unvan					Toplam
	Prof. Dr.	Doç. Dr.	Öğretim Görevlisi	Dr.	Öğretmen	
Sosyal Bilgiler Eğitimi	2	2	1	1	-	6
Dijital Vatandaşlık Eğitimi	1	2	1	-	-	4
Yazım ve İmla	-	-	-	-	2	2

Tablo 3.5'in devamı

Uzmanlık Alanı	Unvan					Toplam
	Prof. Dr.	Doç. Dr.	Öğretim Görevlisi	Dr. Öğretmen		
Çocuk Gelişimi	-	-	-	1	-	1
Eğitim Bilimleri	-	-	-	1	-	1
Toplam	3	4	2	3	2	14

Uzmanlardan gelen dönütler dikkatlice incelenmiştir. Genel olarak, çıkarılan ölçek maddelerinin açık ve anlaşılır olmadığı ve düzeye uygun bulunmadığı anlaşılmaktadır. Dil ve anlatım yönünden ise iki farklı anlama gelebilecek ifadeler yerine sade ve anlaşılır kelimelerin kullanılması yönünde düzeltme verilmiştir. Uzmanlardan alınan görüşler ve eleştiriler doğrultusunda ölçek maddelerinde gerekli düzeltme ve çıkarma işlemleri yapılmış; uzmanlar tarafından aynı anlama geldiği ifade edilen maddeler tek bir başlık altında toplanmış; teknoloji standartları yeterliklerini ölçmeye yaramadığı düşünülen maddeler veri toplama aracından çıkartılmıştır.

Ölçek madde havuzuna yönelik uzmanlardan gelen görüş doğrultusunda “uygun değildir” görüşü verilen maddeler havuzdan çıkarılmış, “iyileştirilebilir” ibaresi düşülen maddeler uzman görüşüne göre tekrar düzenlenmiştir. Ölçek maddelerine verilen uzman görüşleri sonrası ölçek madde sayıları;

- *Öğretmenlere yönelik dijital vatandaşlık ölçeği için 79 maddeden 35 maddeye,*
- *Öğrencilere yönelik dijital vatandaşlık ölçeği için 77 maddeden 25 maddeye,*
- *Velilere yönelik dijital vatandaşlık ölçeği için ise 91 maddeden 22 maddeye düşmüştür.*

Son haline gelen ölçek madde havuzunda üçer madde ters ölçek maddesi olarak hazırlanmıştır. Uzman görüşleri ışığında öğretmen ve velilere yönelik oluşturulan ölçekte cevaplar 5’li likert ölçeğine (Kesinlikle Katılıyorum – Katılıyorum – Kararsızım – Katılmıyorum- Kesinlikle Katılmıyorum) uygun olarak tasarlanmıştır.

Öğrencilere yönelik oluşturulan ölçekte ise Katılıyorum – Kararsızım- Katılmıyorum olmak üzere 3’lü likert tipine uygun cevap seçenekleri oluşturulmuştur.

Öğretmenler ve veliler için hazırlanan 5’li likert tipi ölçekte yer alan maddeler sırasıyla “Kesinlikle katılıyorum=5”, “Katılıyorum=4”, “Kararsızım=3”, “Katılmıyorum=2” ve “Kesinlikle katılmıyorum=1” şeklinde puanlanmıştır. SPSS ortamına aktarılan verilerin yorumlanması ve katılımcıların aritmetik ortalamaları için 0,80 olarak hesaplanan puan aralığından faydalanarak puan aralıkları belirlenmiştir. Buna göre, “Kesinlikle katılmıyorum” katılma derecesine 1,00-1,79 puan aralığıyla çok düşük; “Katılmıyorum” katılma derecesine 1,80-2,59 puan aralığıyla düşük; “Kararsızım” katılma derecesine 2,60-3,39 puan aralığıyla orta; “Katılıyorum” katılma derecesine 3,40-4,19 puan aralığıyla yüksek ve “Kesinlikle katılıyorum” katılma derecesine 4,20-5,00 puan aralığıyla çok yüksek şeklinde değerlendirilmiştir.

Öğrenciler için hazırlanan 3’lü likert tipi ölçekte yer alan maddeler sırasıyla “Katılmıyorum=1”, “Kararsızım=2” ve “Katılmıyorum=3” şeklinde puanlanmıştır. SPSS ortamına aktarılan verilerin yorumlanması ve katılımcıların aritmetik ortalamaları için 0,66 olarak hesaplanan puan aralığından faydalanarak puan aralıkları belirlenmiştir. Buna göre, “Katılmıyorum” katılma derecesine 1,00-1,66 düşük puan aralığıyla düşük; “Kararsızım” katılma derecesine 1,67-2,33 puan aralığıyla orta; “Katılıyorum” katılma derecesine 2,34-3,00 puan aralığıyla yüksek şeklinde değerlendirilmiştir.

3.3.2.3 İlk (pilot) uygulama

Uzman görüşleri sonrası uygulanabilir hale gelen ölçek maddeleriyle ölçek formu hazırlanmış ve ölçeğin başına katılımcı grubun yaş, kıdem, cinsiyet, internet kullanımı, vb. özelliklerine göre kişisel bilgi formu eklenmiştir. Ayrıca, kişisel verilerin güvenliği ile ilgili ölçek formunun ilk sayfasına katılımcıya hitaben araştırmacının amacı ve etik ilkelerine ilişkin bir yönerge konulmuştur. Uygulama aşamasının salgın dönemine denk gelmesi sebebiyle pilot uygulama dijital ortamda “Google Form” isimli çevrimiçi veri toplama aracıyla gerçekleştirilmiştir. Sosyal medya iletişim araçlarından (Facebook, Telegram, WhatsApp, vb.) Millî Eğitim Bakanlığına bağlı devlet

ortaokullarında görev yapan sosyal bilgiler öğretmenlerine ulaşılmaya çalışılmış ve şartları sağlayan öğretmenlere gönüllü olmaları halinde online ölçek iletilmiştir. İletişim kurulan öğretmenler aracılığıyla ortaokul öğrencilerine ve velilere ulaşılmış ve yine gönüllü olmaları halinde ölçek öğrencilere ve velilerine de gönderilmiştir. Alanyazın incelendiğinde, Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA) ve Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) için ayrı ayrı olmak üzere ölçek madde sayısının 5 ile 10 katı kadar katılımcıya ulaşılması gerektiği görülmüştür. Bu nedenle, Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA) uygulamasında; Millî Eğitim Bakanlığına ait devlet ortaokullarında görev yapan 321 Sosyal bilgiler öğretmenine; 790 ortaokul öğrencisine ve bu öğrencilerin anne ya da babası olmak üzere 675 veliye ulaşılmıştır.

3.3.2.4 Ölçeklerin geçerlik analizleri

Sosyal Bilgiler eğitim paydaşlarına (öğretmen, öğrenci ve veli) yönelik dijital vatandaşlık ölçeklerinin geçerliliğini test etmek için geçerlilik analizleri yapılmıştır. Yapı geçerliliğini test etmek için toplanan veriler, öncelikle açımlayıcı faktör analizine (AFA) tabi tutulmuş; devamında ise veriler doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılarak analiz edilmiştir.

3.3.2.4.1 Açımlayıcı faktör analizi

Hazırlanan bir ölçek için alanyazın taraması yapıldığında farklı boyutlar mevcut olsa da örneklem olarak alınan grubun yaş, sosya-ekonomik yapısı, kültürel yapısı, ölçeğin uygulanma zamanından kaynaklanan farklılıklar ortaya çıkabilmektedir. Bu nedenle, ölçek maddeleri için oluşturulan havuzda çok fazla maddeye yer verilse de süreçte ölçek maddeleri elenir ve azaltılarak yeniden şekillendirilir (Pallant, 2007). Bu süreçte hazırlanan ölçekle elde edilmek istenen özelliğe ait yapıların nasıl ortaya çıkacağını belirlemek için istatistik bir teknik olan açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri yapılır (Tavşancıl, 2006; Büyüköztürk, 2010). Bu analizlerin ilki olan açımlayıcı faktör analizi, araştırmanın ilk aşamalarında değişkenler arasındaki ilişkileri belirlemek ve gizil değişkenlerle, gözlenen değişkenler arasındaki bağlantıları belirlemek için yapılmaktadır (Pallant, 2007; Büyüköztürk, 2010). Bu araştırmada,

öğretmenler, ortaokul öğrencileri ve veliler için hazırlanan üç ayrı ölçek taslağı için açımlayıcı faktör analizleri yapılmıştır.

Öğretmenlere Yönelik Dijital Vatandaşlık Ölçeği'ne İlişkin Açımlayıcı Faktör Analizi

Öğretmenler için Dijital Vatandaşlık Ölçeği geliştirme çalışması kapsamında uzman görüşü alınarak şekillendirilen ölçek taslağı, açımlayıcı faktör analizi için 321 Sosyal bilgiler öğretmeninden oluşan katılımcı grubuna uygulanmıştır. Ölçek taslağı, pandemi sürecinde okulların online eğitim yapması nedeniyle Google Form üzerinde düzenlenmiş ve Facebook, WhatsApp, Telegram gibi sosyal medya araçları aracılığıyla öğretmenlere ulaştırılmıştır. Google Form üzerinden yapılan ölçek uygulamasında, programın yanıtların boş bırakılmasına ya da uygunsuz doldurulmasına izin vermemesi bu süreçte sınırlılık oluşturabilecek kapsam dışı bırakma durumunu da ortadan kaldırmıştır. Ancak, katılımcıların yanıtları içtenlikle ve doğru şekilde cevapladıklarının varsayılması bu araştırma için bir sınırlılık olarak devam etmektedir. Uygulama sonrası elde edilen 321 taslak ölçekten elde edilen veriler, SPSS 24 paket programı yardımıyla maddelerin faktörleşme durumlarının ve madde faktör yüklerinin belirlenmesi için açımlayıcı faktör analizine tabii tutulmuştur.

Açımlayıcı faktör analizinde istatistiksel teknikleri etkilediği için ilk olarak örneklem büyüklüğüne bakılması önemlidir. Bu durum için genellikle 300 birimin yeterli olduğu belirtilmektedir (Guadagnoli ve Velicer, 1988). Akbulut (2010), ilk pilot uygulama için 300 katılımcının yeterli olduğunu; bu örneklem büyüklüğü sayısal açıdan ne kadar yukarı taşınabilirse faktör analizi yapmanın da o kadar kolaylaşacağını belirtmiştir. Ayrıca, faktör sayısı veya evrenle ilgili çeşitli hesaplamalar yapan çalışmalar da bulunmakta ve madde sayısının 10 katı kadar bir sayıya ulaşmanın faktör analizi yapılmasını kolaylaştıracağı vurgulanmaktadır. Bu nedenle, öğretmenler için hazırlanan Dijital Vatandaşlık Ölçeği geliştirme çalışması kapsamında taslak ölçek 35 madde bulunduğundan ulaşılan 321 öğretmenin yeterli örneklem büyüklüğünü sağladığı söylenebilir.

Örneklem büyüklüğünün yeterliği hakkında SPSS programında yapılan ilk istatistiksel işlem, Kaiser-Meyer-Olkin'in (KMO) Örneklem Yeterliği Ölçümü'nün gerçekleştirilmesi işlemidir (Akbulut, 2010). KMO (Kaiser- Meyer-Olkin) katsayısı, kısmi korelasyon katsayısı ile gözlenen korelasyon katsayılarını karşılaştıran bir ölçüttür (Alpar, 2017). Alanyazında KMO Örneklem Yeterliği Ölçümü'nün 0 ile 1 arasında değer alabileceği belirtilmektedir (Field, 2013). Bu istatistiksel işlemde, 0,6 üzerinde çıkan değerler çoğunlukla kabul edilebilir olarak görülürken (Tabachnick ve Fidell, 1996; George ve Mallery 2001; Pallant, 2007; Kline, 2014) 0,9'dan yüksek çıkan değerlerin bu işlem için mükemmel olduğu alanyazında belirtilmektedir (Kaiser, 1974'den akt. Hutcheson ve Sofroniou, 1999). Bu araştırmada, 0,898 bulunan KMO değeri, Öğretmenlere Yönelik Dijital Vatandaşlık Ölçeği açımlayıcı faktör analizi çalışması için yeterli görülmektedir. Açımlayıcı faktör analizi için örneklem uygunluğunun belirlenmesinde KMO değeri sonrası Bartlett'in Küresellik Testi sonuçlarına bakılmıştır. Bu sonucun da açımlayıcı faktör analizi için uygun olduğu görülmüştür. ($p < 0,0001$). KMO ve Bartlett'in Küresellik Testi ile ilgili istatistiksel veriler Tablo 3.6'da gösterilmiştir.

Tablo 3.6 Öğretmenlere yönelik dijital vatandaşlık ölçeğinin KMO ve Bartlett'in küresellik testi ile ilgili istatistiksel verileri

Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Yeterliği Ölçümü		0,898
	X^2	2240,392
Bartlett'in Küresellik Testi	Standart Değer	210
p		<0,0001

Açımlayıcı faktör analizi için örneklem uygunluğunun belirlenmesinin ardından faktör belirleme aşamasına geçilmiştir. Bu ölçekte, alanyazında sık rastlanan temel bileşenler yöntemi (principal components) kullanılmıştır. Faktör sayısını belirlemek için Kaiser Kriteri olarak alt sınır öz değerleri 1 ve üzeri faktörler kabul edilmiştir. Ayrıca, alanyazında faktör sayısı belirlenirken “toplam varyansın yüzdesi” kriterine de bakıldığı ve her eklenen faktörün toplam varyansın açıklanmasına katkısının %5'in altına düştüğünde maksimum faktör sayısına ulaşılmış olacağı açıklanmaktadır (Yaşlıoğlu, 2017). Bulunan faktör sayısı ve her bir faktörün ayrı ayrı toplam varyansın

yüzde kaçını açıkladığının ortaya çıkarılması için de bir hesaplama yapılmış ve açıklanan toplam varyans ile ilgili değerler Tablo 3.7’de gösterilmiştir.

Tablo 3.7 Öğretmenlere yönelik dijital vatandaşlık ölçeğinin açıklanan toplam varyans ile ilgili değerleri

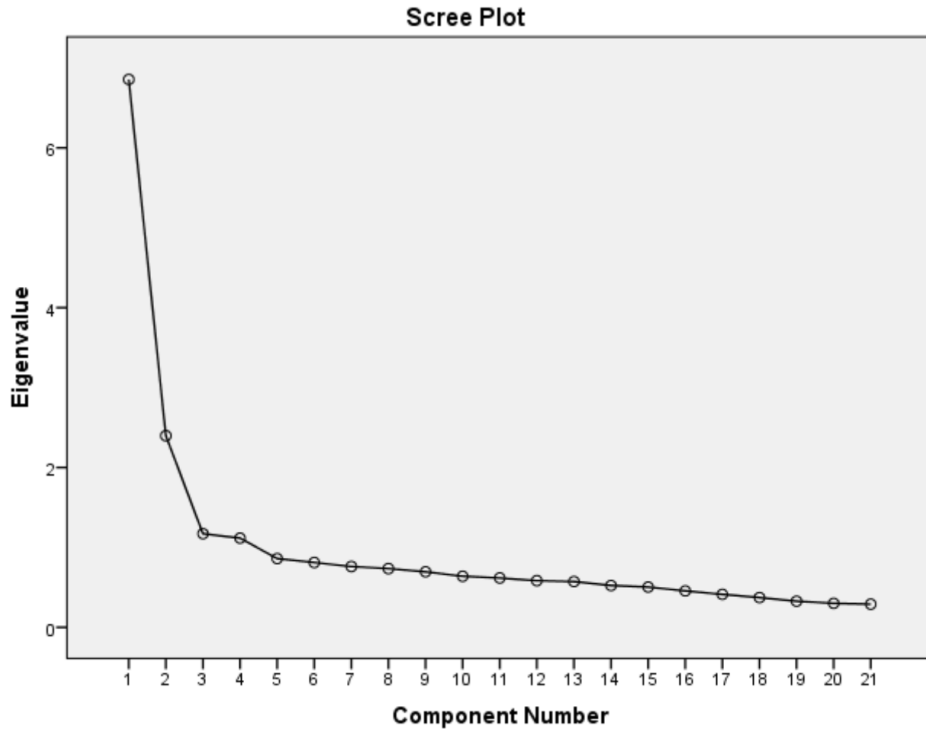
Madde	Öz Değer	Açıklanan Varyans	Toplam Varyans	Rotation Sums of Squared Loadings		
				Toplam Varyans (%)	Toplam Varyans	Kümülatif Açıklanan Varyans
1	6,856	32,649	32,649	5,084	24,208	24,208
2	2,397	11,416	44,065	2,494	11,875	36,083
3	1,172	5,579	49,644	2,419	11,517	47,600
4	1,116	5,315	54,959	1,545	7,359	54,959
5	0,860	4,097	59,056			
6	0,811	3,864	62,919			

Tablo 3.7’de görüldüğü üzere, AFA sonucu, ölçeğin 4 alt faktörden oluştuğu görülmüştür. Ölçekte bulunan 35 maddeden 14’ü faktör yükü 0,40’ın altında ve diğer faktörler ile ilişkili olduğu için ölçekten çıkarılmıştır. Ölçekte yer alan 12 maddelik ilk boyutta “Eğitim ve İletişim”, ikinci boyut 3 maddelik “Saygı”, üçüncü boyut 4 maddelik “Korumak” ve son boyut ise 2 maddelik “Hak ve Sorumluluklar” yer almaktadır. Alt faktörler, ölçeğin toplam varyansın %55’ni açıklamaktadır. Açıklanan varyans oranı açısından, boyutların en büyük açıklama oranından, en küçük açıklama oranına doğru sıralandığında, %24,21 ile “Eğitim ve İletişim” boyutu en yüksek açıklama oranına sahip, ikinci boyut %11,88 ile “Saygı”, üçüncü boyut %11,52 ile “Korumak” ve açıklanma oranı en düşük olan boyut ise %7,35 ile “Hakve Sorumluluklar” boyutudur.

Ölçekteki dört faktörün öz-değerleri sırasıyla 6,856; 2,397, 1,172 ve 1,116’dır. Bu değerlerin tümü 1’in üzerindedir. Diğer taraftan, faktörlerin açıkladıkları varyans yüzdeleri de sırasıyla 32,649; 11,416, 5,579 ve 5,315 bulunmuştur. Dört faktörün tümü, Kline (1994)’ün açıkladığı kabul edilebilirlik miktarının üstünde görülmekte ve

toplam varyansın %54,959'unu açıklamaktadır. Bu da ölçeğin dört boyutlu olarak açıklandığını göstermektedir.

Faktörlerin belirlenmesinde dikkate alınan diğer bir kriter ise Catell'in Scree Plot Testi (yamaç-birikinti grafiği)dir. Öğretmenlere Yönelik Dijital Vatandaşlık Ölçeğine ait yamaç-birikinti grafiği Şekil 3.3'de gösterilmiştir.

Şekil 3.3 Öğretmenlere yönelik dijital vatandaşlık ölçeğine ait yamaç-birikinti grafiği

Şekil 3.3'de görüldüğü üzere, Catell'in Scree Plot Testi (yamaç-birikinti grafiği)'nde de ölçek için faktör yapısının dört faktör olarak ortaya çıktığını göstermektedir. Açımlayıcı faktör analizi sonrası Öğretmenlere Yönelik Dijital Vatandaşlık Ölçeği taslağında yer alan maddelerin boyutlara dağılımı Tablo 3.8'de verilmiştir.

Tablo 3.8 Öğretmenlere yönelik dijital vatandaşlık ölçeğine ait AFA sonucu faktör yük dağılımı

Alt Boyutlar	Eğitim ve İletişim	Saygı	Korumak	Hak ve Sorumluluklar
S30	0,756			
S29	0,736			
S27	0,712			
S34	0,663			
S25	0,637			
S31	0,633			
S19	0,617			
S32	0,602			
S23	0,561			
S20	0,502			
S10	0,478			
S13	0,425			
S1		0,802		
S2		0,758		
S3		0,676		
S26			0,781	
S14			0,775	
S9			0,681	
S16			0,596	
S18				0,784
S11				0,749

Tablo 3.8’te görüldüğü üzere, açıklayıcı faktör analizi sonrası Öğretmenlere Yönelik Dijital Vatandaşlık Ölçeği taslağı 35 maddeden 21 maddeye inmiştir. AFA sonucu faktörler ve faktörlerin altında bulunan maddeler Tablo 3.9’da verilmiştir.

Tablo 3.9 Öğretmenlere yönelik dijital vatandaşlık ölçeğine ait AFA sonucu faktörler altında bulunan maddeler

Faktör	Maddeler
Eğitim ve İletişim	S30: Havale, EFT gibi bankacılık işlemlerini şubeye gitmeden kolayca yapabilirim.
	S29: Dijital saldırılara karşı önlem alabilirim (Güvenlik duvarı, antivirüs programları, vb.)
	S27: Dijital ortamda kanunlar çerçevesinde hareket etmeye dikkat ederim.
	S34: Çevrimiçi ortamlarda beni olumsuz etkileyecek içeriklerden kendimi koruyabilirim.
	S25: Dijital ortamlarda suç ve suç unsurlarından korunma yollarını bilirim.
	S31: MEBBİS bilgi sistemini yardım almadan kullanabilirim.
	S19: Dijital ortamda alışveriş yaptığım sitelerin kurumsal ve güvenilir olmasına dikkat ederim.
	S32: Dijital aletleri kullanırken sağlık açısından gerekli düzenlemeleri yaparım.
	S23: Sunu hazırlamak için gerekli programları kullanabilirim (Prezi, Powerpoint gibi)
	S20: Dijital ortamlarda yaptığım alışverişlerde 3D güvenlik sistemini aktif olarak kullanırım.
Saygı	S10: Öğrencilerime hazırladığım materyallerde kaynakça gösterimine özen gösteririm.
	S13: Gerekli durumlarda dijital ortamlar aracılığıyla talep, ihabr ve şikayet hakkımı (e-devlet, BİMER...)
	S1: İstedğim dijital ortamlara kolaylıkla erişim sağlarım.
Korumak	S2: Dijital ortamda karşılaştığım teknik sorunları çözerim.
	S3: Dijital ortamın sağladığı kolaylıklardan (eğitim, sağlık, sosyal çevre vb.) yararlanırım.
	S26: Dijital ortamlarda telif hakkı isteyen ürünlerin ücretsiz indirilmesi suç değildir.
	S14: Dijital ortamda gerektiğinde yasaklı sitelere farklı yöntemler kullanarak girerim.
	S9: Dijital araçları kullanırken kişisel bilgilerimin (e-posta şifrem, T.C. kimlik numarama, üyelik şifrelerim...)

Tablo 3.9'un devamı

Faktör	Maddeler
	S16: Eğitim amaçlı kullanılacak içeriklerin kopyalanması ve kullanılmasında bir sakınca yoktur.
Hak ve Sorumluluklar	S18: Dijital ortamda bulunan korsan yayınları indirmem.
	S11: Dijital ortamlarda şiddet unsurları içeren içerikleri izlemem.

Öğretmen katılımcılardan toplanan verilerle gerçekleştirilen uygulama sonucunda yapılan AFA sonuçları Tablo 3.9'da gösterilmiştir. AFA sonuçlarında ölçek 4 alt faktörden oluşmaktadır. Ölçeğin "Eğitim ve İletişim" alt faktörü ile ilgili 12 madde yer almakta ve maddelerin faktör yük değerleri 0,425 ile 0,756 arasında değişmekte, ayrıca toplam varyansın %24,21'ni açıklamaktadır. İkinci faktör ise, "Saygı" olup bu alt faktör 3 maddeden oluşmaktadır. Faktör yük değerleri ise 0,676 ile 0,802 arasında değişmekte, ayrıca toplam varyansın %11,88'ni açıklamaktadır. Üçüncü faktör ise, "Korumak" olup bu alt faktör de 4 maddeden oluşmaktadır. Faktör yük değerleri ise 0,596 ile 0,781 arasında değişmekte ve açıklanan toplam varyansın %11,52'sini açıklamaktadır. Dördüncü faktör ise, "Hak ve Sorumluluklar" olup bu faktör 2 maddeden oluşmaktadır. Bu faktöre ait maddelerin faktör yük değerleri ise 0,749 ile 0,784 arasında değişmektedir, ayrıca toplam varyansın %7,35'ni açıklamaktadır. Buna göre dört faktör, toplam varyansın yaklaşık %55'ini açıklamaktadır.

Öğrencilere Yönelik Dijital Vatandaşlık Ölçeği'ne İlişkin Açımlayıcı Faktör Analizi

Öğrencilere yönelik Dijital Vatandaşlık Ölçeği geliştirme çalışması kapsamında uzman görüşü alınarak şekillendirilen ölçek taslağı, açımlayıcı faktör analizi için 790 ortaokul öğrencisinden oluşan katılımcı grubuna uygulanmıştır. Ölçek taslağı, pandemi sürecinde okulların online eğitim yapması nedeniyle Google Form üzerinde düzenlenmiş ve Facebook, WhatsApp, Telegram gibi sosyal medya araçları aracılığıyla öğretmenlere ulaştırılmış; öğretmenler aracılığıyla da öğrenci gruplarında paylaşılmıştır. Uygulama sonrası elde edilen 790 taslak ölçekten elde edilen veriler, SPSS 24 paket programı yardımıyla maddelerin faktörleşme durumlarının ve madde faktör yüklerinin belirlenmesi için açımlayıcı faktör analizine tabii tutulmuştur.

Öğrencilere Yönelik Dijital Vatandaşlık Ölçeği'nin KMO değeri ve Bartlett'in Küresellik Testi ile ilgili istatistiksel verileri Tablo 3.10'da gösterilmiştir.

Tablo 3.10 Öğrencilere yönelik dijital vatandaşlık ölçeğinin KMO değeri ve Bartlett'in küresellik testi ile ilgili istatistiksel verileri

Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Yeterliği Ölçümü		0,761
	X^2	3220,968
Bartlett'in Küresellik Testi	Standart Değer	210
p		<0,0001

Öğrencilere yönelik hazırlanan Dijital Vatandaşlık Ölçeğinde örneklem büyüklüğünün yeterliği hakkında SPSS programında yapılan Kaiser-Meyer-Oklin'in (KMO) Örneklem Yeterliği Ölçümü 0,761 bulunmuştur. Bu açıdan, Öğrencilere Yönelik Dijital Vatandaşlık Ölçeğinin de açımlayıcı faktör analizi çalışması için yeterli olduğu görülmektedir. Ayrıca, Bartlett'in Küresellik Testi sonuçlarına bakıldığında da açımlayıcı faktör analizi için ölçek taslağının uygun olduğu görülmüştür. ($p < 0,0001$).

Açımlayıcı faktör analizi için faktör belirleme aşamasında ise temel bileşenler yöntemi (principal components) kullanılmıştır. Bulunan faktör sayısı ve her bir faktörün ayrı ayrı toplam varyansın yüzde kaçını açıkladığının ortaya çıkarılması için hesaplama yapılmış ve açıklanan toplam varyans ile ilgili değerler Tablo 3.11'de gösterilmiştir.

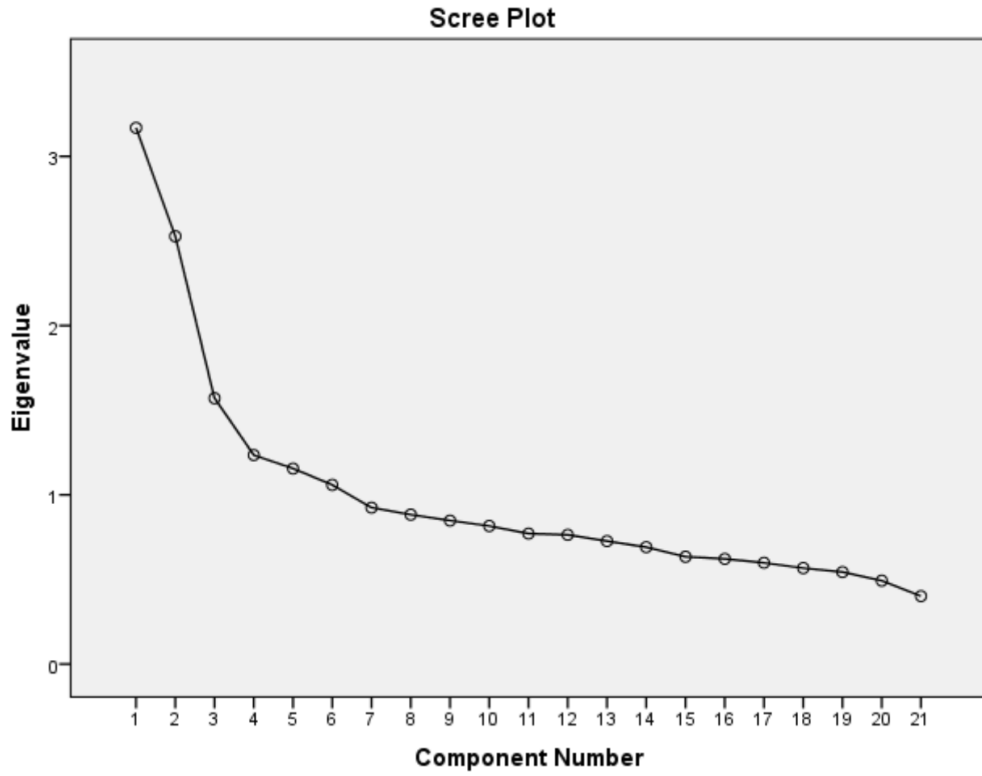
Tablo 3.11 Öğrencilere yönelik dijital vatandaşlık ölçeğinin açıklanan toplam varyans ile ilgili değerleri

Madde	Öz Değer	Açıklanan Varyans	Toplam Varyans	Ratation Sums of Squared Loadings		
				Toplam	Toplam Varyans (%)	Kümülatif Açıklanan Varyans
1	3,169	15,090	15,090	2,438	11,611	11,611
2	2,528	12,037	27,127	2,134	10,160	21,771
3	1,571	7,480	34,607	1,631	7,765	29,537
4	1,235	5,881	40,489	1,630	7,764	37,300
5	1,155	5,502	45,991	1,461	6,955	44,256
6	1,059	5,042	51,033	1,423	6,777	51,033
7	0,925	4,403	55,435			

Tablo 3.11’de görüldüğü üzere, AFA sonucu, ölçeğin 6 alt faktörden oluştuğu görülmektedir. Ölçekte bulunan 25 maddeden 4’ü faktör yükü 0,40’ın altında ve diğer faktörler ile ilişkili olduğu için ölçekten çıkarılmıştır. Ölçekte yer alan 5 maddelik ilk boyutta “Eğitim ve İletişim”, ikinci boyut 5 maddelik “Hak ve Sorumluluklar”, üçüncü boyut 4 maddelik “Teknoloji Kullanma Becerisi”, dördüncü boyut 2 maddelik “Erişim”, beşinci boyut 3 maddelik “Saygı” ve son boyut ise 2 maddelik “Korumak” yer almaktadır. Alt faktörler, ölçeğin toplam varyansın %51,033’ünü açıklamaktadır.

Açıklanan varyans oranı açısından, boyutların en büyük açıklama oranından, en küçük açıklama oranına doğru sıralandığında, %11,61 ile “Eğitim ve İletişim” boyutu en yüksek açıklama oranına sahip, ikinci boyut %10,16 ile “Hak ve Sorumluluklar”, üçüncü boyut %7,77 ile “Teknoloji Kullanma Becerisi”, dördüncü boyut %7,76 ile “Erişim”, beşinci boyut %6,96 ile “Saygı”, ve açıklanma oranı en düşük olan boyut ise %6,78 ile “Korumak” boyutudur.

Tablo 3.11’de görüldüğü üzere ölçekteki altı faktörün öz değerleri sırasıyla 3,169; 2,528; 1,571; 1,235, 1,155 ve 1,059’dur. Bu değerlerin tümü 1’in üzerindedir. Diğer taraftan, faktörlerin açıkladıkları varyans yüzdeleri de sırasıyla 15,090; 12,037; 7,480; 5,881, 5,502 ve 5,042 bulunmuştur. Altı faktörün tümü toplam varyansın %51,033’ünü açıklamaktadır. Bu da ölçeğin altı boyutlu olarak açıklandığını göstermektedir. Ayrıca, Catell’in Scree Plot Testi (yamaç-birikinti grafiği) yapılmıştır. Öğrencilere Yönelik Dijital Vatandaşlık Ölçeği taslağına ait yamaç-birikinti grafiği Şekil 3.4’te gösterilmiştir.

Şekil 3.4 Öğrencilere yönelik dijital vatandaşlık ölçeğine ait yamaç-birikinti grafiği

Şekil 3.4, ölçek için faktör yapısının altı faktör olarak ortaya çıktığını göstermektedir. Ölçek madde yüklerinin hesaplanarak maddelerin ölçekte kalıp kalmayacağına karar verilmesi aşamasında ise faktör yükleri için kesme noktası 0,50 ve karmaşık madde sınırı 0,30 olarak belirlenmiştir (Akbulut, 2010). Tablo 3.12’de Öğrencilere Yönelik Dijital Vatandaşlık Ölçeği’nde yer alan maddeler gösterilmiştir.

Tablo 3.12 Öğrencilere yönelik dijital vatandaşlık ölçeğine ait AFA sonucu faktör yük dağılımı

Alt Boyutlar	Eğitim ve İletişim	Hak ve Sorumluluklar	Teknoloji Kullanma Becerisi	Erişim	Saygı	Korumak
A22	0,825					
A19	0,664					
A23	0,654					
A18	0,639					
A20	0,592					
A15		0,651				

Tablo 3.12'nin devamı

Alt Boyutlar	Eğitim ve İletişim	Hak ve Sorumluluklar	Teknoloji Kullanma Becerisi	Erişim	Saygı	Korumak
A16		0,648				
A8		0,582				
A25		0,578				
A11		0,482				
A5			0,623			
A1			0,569			
A7			0,508			
A24			0,503			
A21				0,740		
A14				0,696		
A3					0,671	
A4					0,655	
A2					0,575	
A13						0,818
A12						0,618

Tablo 3.12'de görüldüğü üzere, açıklayıcı faktör analizi sonrası Öğrencilere Yönelik Dijital Vatandaşlık Ölçeği taslağı 25 maddeden 21 maddeye inmiştir. AFA sonucu faktörler ve faktörlerin altında bulunan maddeler Tablo 3.13'de verilmiştir.

Tablo 3.13 Öğrencilere yönelik dijital vatandaşlık ölçeğine ait AFA sonucu faktörler altında bulunan maddeler

Faktör	Maddeler
Eğitim ve İletişim	A22: İnternette yeni tanıştığım kişilere fotoğrafımı gönderirim.
	A19: Çevremdeki insanlara ait dijital aletlerde bulunan yazışmaları izinsiz okurum.
	A23: Online oyun oynarken hediye veya puan kazanmak için kişisel bilgilerimi paylaşıyorum.
	A18: Dijital ortamlarda arkadaşlarımla olan fotoğraflarımı onların onayını almadan paylaşıyorum.

Tablo 3.13'ün devamı

Faktör	Maddeler
Hak ve Sorumluluklar	A20: Dijital ortamlarda sahte hesap kullanarak diğer insanlara hakaret etmek suç oluşturmaz.
	A15: Dijital ortamda karşılaştığım herhangi bir sorun ile ilgili nereye başvuracağımı bilirim.
	A16: Dijital ortamlarda telif hakkına (başkasına ait ürününün izinsiz kullanılması ve kopyalanması, ücretli uygulamaların korsan yöntemlerle elde edilmesi gibi...) dikkat ederim.
	A8: Dijital ortamlarda sahip olduğum haklarımı bilirim.
	A25: Belediye, valilik, kaymakamlık gibi resmî kurumlara ait sitelere girip duyuruları kontrol ederim.
Teknoloji Kullanma Becerisi	A11: Dijital ortamlarda gerektiğinde alışveriş yaparım.
	A5: Yeni karşılaştığım dijital aleti yardım almadan kullanabilirim.
	A1: Dijital ortamlara kolaylıkla bağlanırım.
Erişim	A7: Dijital ortamda yer alan işime yarayan oyun ve programları ücretsiz indiririm.
	A24: Uzaktan eğitim döneminde derslerime kimseden yardım almadan girebilirim.
Saygı	A21: Evde kendi odamda bilgisayarım bulunur.
	A14: Word, Excel gibi Office programlarımı kullanabilirim.
Korumak	A3: Dijital ortamda yaptığım yazışmalarda kısaltmalar (mrb, nbr, slm, ok gibi) kullanırım.
	A4: Dijital ortamlar aracılığıyla uzaktaki arkadaş ve akrabalarım ile iletişim kurarım.
Korumak	A2: Sosyal ağlar (Facebook, Twitter, Instagram, LinkedIn, vb.) aracılığıyla çevremle iletişim kurarım.
	A13: Kullandığım dijital aletlere ailemin bildiği şifreler koyarım.
	A12: Dijital oyunlar seçerken yaşıma uygun oyunlar belirlerim.

Öğrenci katılımcı grubundan toplanan verilerle gerçekleştirilen uygulama sonucunda yapılan AFA sonuçlarında ölçek 6 alt faktörden oluşmaktadır. Ölçeğin “Eğitim ve İletişim” alt faktörü ile ilgili 5 madde yer almakta ve maddelerin faktör yük değerleri 0,592 ile 0,825 arasında değişmekte, ayrıca toplam varyansın %11,61’ni açıklamaktadır. İkinci faktör ise, “Hak ve Sorumluluklar” olup bu alt faktör 5

maddeden oluşmaktadır. Faktör yük değerleri ise 0,482 ile 0,651 arasında değişmekte, ayrıca toplam varyansın %10,16'sını açıklamaktadır. Üçüncü faktör ise, “Teknoloji Kullanma Becerisi” olup bu alt faktör de 4 maddeden oluşmaktadır. Faktör yük değerleri ise 0,503 ile 0,623 arasında değişmekte ve açıklanan toplam varyansın %7,76'sını açıklamaktadır. Dördüncü faktör ise, “Erişim” olup bu faktör 2 maddeden oluşmaktadır. Bu faktöre ait maddelerin faktör yük değerleri ise 0,696 ile 0,740 arasında değişmektedir, ayrıca toplam varyansın %7,76'sını açıklamaktadır. Beşinci faktör ise, “Saygı” olup bu faktör 3 maddeden oluşmaktadır. Bu faktöre ait maddelerin faktör yük değerleri ise 0,575 ile 0,671 arasında değişmektedir, ayrıca toplam varyansın %6,9'nu açıklamaktadır. Altıncı faktör ise “Korumak” olup bu faktör 2 maddeden oluşmaktadır. Bu faktöre ait maddelerin faktör yük değerleri ise 0,618 ile 0,818 arasında değişmektedir, ayrıca toplam varyansın %6,8'ni açıklamaktadır. Buna göre altı faktör, toplam varyansın %51'ni açıklamaktadır.

Velilere Yönelik Dijital Vatandaşlık Ölçeği'ne İlişkin Açımlayıcı Faktör Analizi

Velilere yönelik Dijital Vatandaşlık Ölçeği geliştirme çalışması kapsamında uzman görüşü alınarak şekillendirilen ölçek taslağı, açımlayıcı faktör analizi için 675 ortaokul öğrencisinin velisinden oluşan 675 katılımcı grubuna uygulanmıştır. Ölçek taslağı, pandemi sürecinde okulların online eğitim yapması nedeniyle Google Form üzerinde düzenlenmiş ve Facebook, WhatsApp, Telegram gibi sosyal medya araçları aracılığıyla öğretmenler üzerinden veli gruplarında paylaşılmıştır. Uygulama sonrası elde edilen 675 ölçekten elde edilen veriler, SPSS 24 paket programı yardımıyla maddelerin faktörleşme durumlarının ve madde faktör yüklerinin belirlenmesi için açımlayıcı faktör analizine tabii tutulmuştur. Velilere Yönelik Dijital Vatandaşlık Ölçeği'nin KMO değeri ve Bartlett'in Küresellik Testi ile ilgili istatistiksel verileri Tablo 3.14'de gösterilmiştir.

Tablo 3.14 Velilere yönelik dijital vatandaşlık ölçeğinin KMO değeri ve Bartlett'in küresellik testi ile ilgili istatistiksel verileri

Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Yeterliği Ölçümü		0,920
	X^2	9757,775
Bartlett'in Küresellik Testi	Standart Değer	190
p		<0,0001

Velilere yönelik hazırlanan Dijital Vatandaşlık Ölçeğinde örneklem büyüklüğünün yeterliği konusunda SPSS 24 programında yapılan Kaiser-Meyer-Olkin'in (KMO) Örneklem Yeterliği Ölçümü 0,920 bulunmuştur. Bu açıdan, Velilere Yönelik Dijital Vatandaşlık Ölçeği'nin de açımlayıcı faktör analizi çalışması için yeterli olduğu söylenebilir. Ayrıca, Bartlett'in Küresellik Testi sonuçlarına bakıldığında da açımlayıcı faktör analizi için ölçek taslağının uygun olduğu görülmüştür. ($p < 0,0001$).

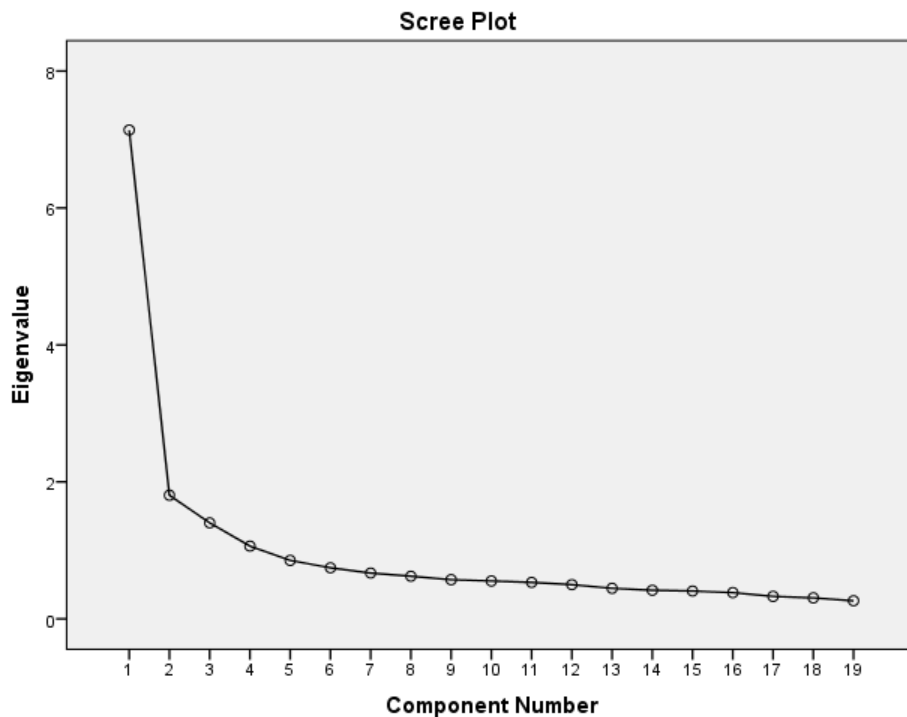
Açımlayıcı faktör analizi için faktör belirleme aşamasında ise temel bileşenler yöntemi (principal components) kullanılmıştır. Bulunan faktör sayısı ve her bir faktörün ayrı ayrı toplam varyansın yüzde kaçını açıkladığının ortaya çıkarılması için hesaplama yapılmış ve açıklanan toplam varyans ile ilgili değerler Tablo 3.15'te gösterilmiştir.

Tablo 3.15 Velilere yönelik dijital vatandaşlık ölçeğinin açıklanan toplam varyans ile ilgili değerleri

Madde	Öz Değer	Açıklanan Varyans	Toplam Varyans	Ratation Sums of Squared Loadings		
				Toplam	Toplam Varyans (%)	Kümülatif Açıklanan Varyans
1	7,139	37,576	37,576	4,511	23,745	23,745
2	1,804	9,497	47,073	3,045	16,024	39,769
3	1,401	7,375	54,448	2,145	11,290	51,058
4	1,062	5,589	60,037	1,706	8,979	60,037
5	0,853	4,489	64,526			
6	0,745	3,919	68,446			

Tablo 3.15’te görüldüğü üzere AFA sonucu, ölçeğin 4 alt faktörden oluşmaktadır. Ölçekte bulunan 21 maddeden 3’ü faktör yükü 0,40’ın altında ve diğer faktörler ile ilişkili olduğu için ölçekten çıkarılmıştır. Ölçekte yer alan 9 maddelik ilk boyutta “Eğitim ve İletişim”, ikinci boyut 4 maddelik “Saygı”, üçüncü boyut 4 maddelik “Teknoloji Kullanma Becerisi” ve son boyut ise 2 maddelik “Hak ve Sorumluluklar” yer almaktadır. Açıklanan varyans oranı açısından, boyutların en büyük açıklama oranından, en küçük açıklama oranına doğru sıralandığında, %23,75 ile “Eğitim ve İletişim” boyutu en yüksek açıklama oranına sahip, ikinci boyut %16,02 ile “Saygı”, üçüncü boyut %11,29 ile “Teknoloji Kullanma Becerisi” ve açıklama oranı en düşük olan boyut ise %8,98 ile “Hak ve Sorumluluklar” boyutudur.

Velilere Yönelik Dijital Vatandaşlık Ölçeği’ndeki dört faktörün öz değerleri sırasıyla 7,139; 1,804; 1,401 ve 1,062’dir. Bu değerlerin tümü 1’in üzerindedir. Diğer taraftan, faktörlerin açıkladıkları varyans yüzdeleri de sırasıyla 37,576; 9,497; 7,375 ve 5,589 bulunmuştur. Dört faktörün tümü toplam varyansın %60,037’sini açıklamaktadır. Bu da ölçeğin dört boyutlu olarak açıklandığını göstermektedir. Ayrıca, Catell’in Scree Plot Testi (yamaç-birikinti grafiği) yapılmıştır. Velilere Yönelik Dijital Vatandaşlık Ölçeğine ait yamaç-birikinti grafiği Şekil 3.5’te gösterilmiştir.

Şekil 3.5 Velilere yönelik dijital vatandaşlık ölçeğine ait yamaç-birikinti grafiği

Şekil 3.5, ölçek için faktör yapısının dört faktör olarak ortaya çıktığını göstermektedir. Ölçek madde yüklerinin hesaplanarak maddelerin ölçekte kalıp kalmayacağına karar verilmesi aşamasında ise faktör yükleri için kesme noktası 0,50 ve karmaşık madde sınırı 0,30 olarak belirlenmiştir (Akbulut, 2010). Tablo 3.16'da Velilere Yönelik Dijital Vatandaşlık Ölçeğinde yer alan maddeler gösterilmiştir.

Tablo 3.16 Velilere yönelik dijital vatandaşlık ölçeğine ait AFA sonucu faktör yük dağılımı

Alt Boyutlar	Eğitim ve İletişim	Saygı	Teknoloji Kullanma Becerisi	Hak ve Sorumluluklar
M16	0,761			
M14	0,737			
M15	0,735			
M18	0,695			
M13	0,695			
M19	0,681			
M20	0,647			
M17	0,598			
M11	0,510			
M10		0,797		
M9		0,793		
M5		0,677		
M6		0,649		
M4			0,801	
M2			0,722	
M21			0,574	
M12			0,560	
M8				0,846
M7				0,686

Tablo 3.16'da görüldüğü üzere, açılımlayıcı faktör analizi sonrası Velilere Yönelik Dijital Vatandaşlık Ölçeği 22 maddeden 19 maddeye inmiştir. AFA sonucu faktörler ve faktörlerin altında bulunan maddeler Tablo 3.17'de verilmiştir.

Tablo 3.17 Velilere yönelik dijital vatandaşlık ölçeğine ait AFA sonucu faktörler altında bulunan maddeler

FAKTÖR	MADDELER
Eğitim ve İletişim	M16: Evde dijital ortamlara erişim konusunda (saat, belirli siteler, vb.) herkesin uyması gereken kurallarımız vardır.
	M14: Çocuklarımanın çevrimiçi faaliyetlerini sık sık kontrol ederim.

	M15: Çocuklarımın dijital aletlerle vakit geçirirken duruş ve oturuş pozisyonunu kontrol ederim
	M18: Çocuklarımın çevrimiçi ortamda gizlilik ve güvenlik ayarlarına yardımcı olurum.
	M13: Çocuklarımın çevrimiçi davranışlarının akademik gelişimini olumsuz etkilemesini engelleyebilirim.
	M19: Evimizde kullandığımız internet paketi, veri güvenliği çocuk filtresine sahiptir
	M20: Çocuklarıma çevrimiçi hak ve hukuk kurallarından bahsederim.
	M17: Çocuğumun kullandığı sosyal ağlara anne/baba olarak üye olup arkadaş listesinde bulunurum.
	M11: Dijital saldırılara karşı önlem alabilirim (güvenlik duvarı, antivirüs programları, internet filtre kullanımı, vb)
Saygı	M5: Okul, veli sosyal medya gruplarının aktif şekilde kullanılmasını yararlı buluyorum.
	M6: Dijital araçları kullanırken kişisel bilgilerimin (e-posta şifrem, T.C. kimlik numaram, üyelik şifrelerim gibi) kayıtlı kalmamasına özen gösteririm.
	M9: Dijital ortamlarda siber zorbalık, hakaret, tehdit, aşağılama, küçümseme davranışlarından uzak dururum.
	M10: Dijital ortamda kanunlar çerçevesinde hareket etmeye dikkat ederim.

Tablo 3.17'nin devamı

FAKTÖR	MADDELER
Teknoloji Kullanma Becerisi	M2: Dijital ortamda karşılaştığım teknik sorunları çözerim.
	M4: İlk kez karşılaştığım bir dijital aracı yardım almadan kullanabilirim.
	M12: Havale, EFT gibi bankacılık işlemlerini şubeye gitmeden kolayca yapabilirim.
	M21: İnternette kolaylıkla alışveriş yapabilirim.
Hak ve Sorumluluklar	M7: Gerekli durumlarda dijital ortamlar aracılığıyla talep, ihbar ve şikâyet hakkımı (e-Devlet, BİMER, CİMER vb.) kullanırım.
	M8: İhtiyaç duyduğumda emniyet unsurlarına ait mobil uygulamaları (KADES, UYUMA, EGM Mobil gibi) kullanırım.

Veli katılımcı grubundan toplanan verilerle gerçekleştirilen uygulama sonucunda yapılan AFA sonuçlarında ölçek 4 alt faktörden oluşmaktadır. Ölçeğin “Eğitim ve İletişim” alt faktörü ile ilgili 9 madde yer almakta ve maddelerin faktör yük değerleri 0,510 ile 0,761 arasında değişmekte, ayrıca toplam varyansın %23,75’ni açıklamaktadır. İkinci faktör ise, “Saygı” olup bu alt faktör 4 maddeden oluşmaktadır. Faktör yük değerleri ise 0,649 ile 0,797 arasında değişmekte, ayrıca toplam varyansın %16,02’sini açıklamaktadır. Üçüncü faktör ise, “Teknoloji Kullanma Becerisi” olup bu alt faktör de 4 maddeden oluşmaktadır. Faktör yük değerleri ise 0,560 ile 0,801 arasında değişmekte ve açıklanan toplam varyansın %11,29’nu açıklamaktadır. Dördüncü faktör ise, “Hak ve Sorumluluklar” olup bu faktör 2 maddeden oluşmaktadır. Bu faktöre ait maddelerin faktör yük değerleri ise 0,686 ile 0,846 arasında değişmektedir. Ayrıca toplam varyansın %8,98’ini açıklamaktadır. Buna göre dört faktör, toplam varyansın %60’nı açıklamaktadır.

3.3.2.4.2 Doğrulayıcı faktör analizi

Araştırmada, ölçek geliştirme çalışmalarının iki aşamalı yapısı gereği Açımlayıcı Faktör Analizi sonrası ikinci aşama olarak Doğrulayıcı Faktör Analizi çalışması yapılmıştır. DFA, Açımlayıcı Faktör Analiziyle gerçekleştirilen yapının doğruluğunun kontrol edilmesi ve oluşturulan yapıya ait yapı geçerliğinin sağlanması amacıyla yapılmaktadır. (Çokluk vd., 2014). Araştırmada, ölçek maddeleri değerlendirilirken

klasik test kuramı ve madde tepki kuramından yararlanılmıştır. Doğrulayıcı Faktör Analizi çalışması sırasında AMOS lisanslı analiz programı kullanılmıştır. Yapılan path diyagramı sonuçlarının mantıklı bir şekilde değerlendirilebilmesi için, bu program çerçevesinde, Ki-Kare (X^2) İyilik Uyumu, GFI/AGFI (Düzenlenmiş İyilik Uyum İndeksi), RMSEA (Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü), NNFI/NFI (Normlaştırılmış ve Normlaştırılmamış Uyum İndeksi), CFI (Karşılaştırmalı Uyum İndeksi) ve CN (Kritik Örneklem) uyum değerleri incelenmiştir.

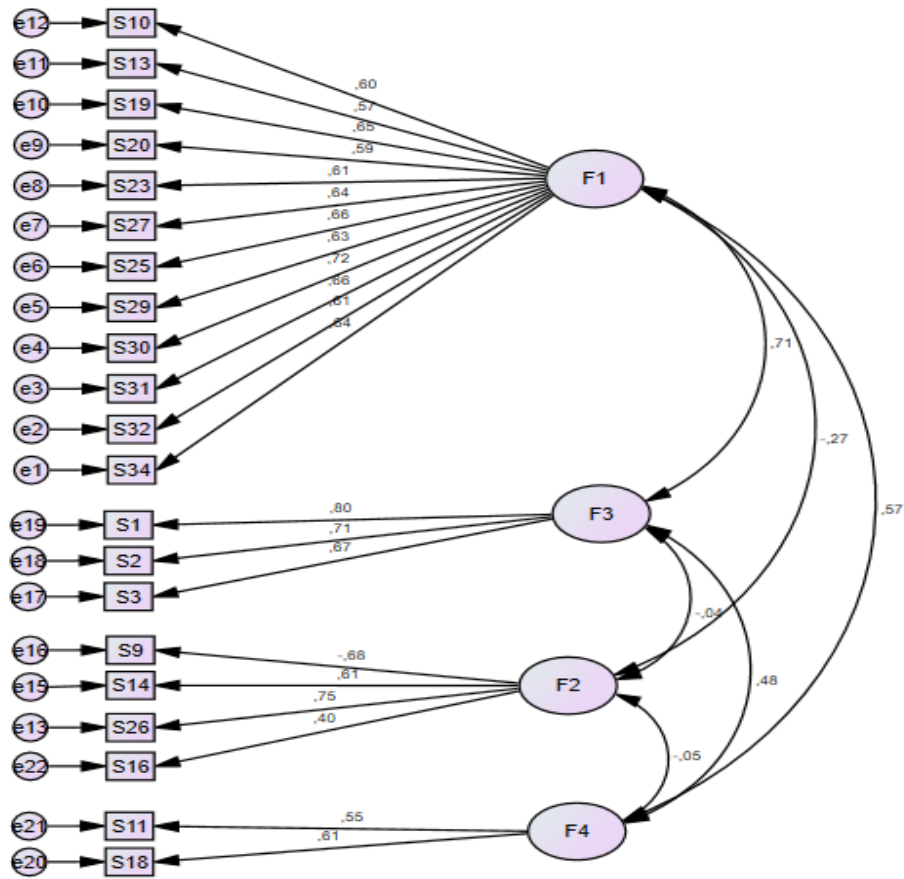
Öğretmenlere Yönelik Geliştirilen Dijital Vatandaşlık Ölçeğinin Doğrulayıcı Faktör Analizi

DFA’da parametre tahminleri yapılmadan önce uygun parametre tahmini tekniğinin belirlenmesi amacıyla çok değişkenli normal dağılıma uygun olup olmadığı test edilmiştir. Çok değişkenli normal dağılım sonuçları Tablo 3.18’de gösterilmiştir.

Tablo 3.18 Öğretmenlere yönelik geliştirilen dijital vatandaşlık ölçeği çok değişkenli normallik değerleri

	Kurtosis	Z değeri
AMOS	80,671	23,252

Tablo 3.18’de görüldüğü üzere, çok değişkenli normal dağılıma uygunluk testi sonucu p değeri 0,0001 ve z değeri 23,252 olarak bulunmuştur. Elde edilen değerler sonucu verilerin çok değişkenli normal dağılmadığı sonucuna varılmıştır. Bu durumda, en çok olabilirlik yöntemi (Maximum Likelihood) kullanılarak analiz edilmiştir. Öğretmenlerin dijital vatandaşlık düzeylerini belirlemek amacıyla geliştirilen ölçekte birincil düzey DFA uygulanmıştır. Birincil düzey DFA için analiz sonuçları ve path diyagramı şekil 3.5’te verilmiştir.

Chi-Square: 490,650 df:183 p:0,001 RMSEA: 0,07

F1: Eğitim ve İletişim; F2: Saygı; F3: Korumak; F4: Hak ve Sorumluluklar

Şekil 3.6 Öğretmenler için birincil düzey DFA için path diyagramı

Şekil 3.6'da Öğretmenlere Yönelik Geliştirilen Dijital Vatandaşlık Ölçeğinin dört faktörlü path diyagramı bulunmaktadır. Path diyagramı sayesinde elde edilen uyum indeksi değerleri ise Tablo 3.19'da sunulmuştur.

Tablo 3.19 Öğretmenlere yönelik geliştirilen dört faktörlü dijital vatandaşlık ölçeğinin uyum indeksi değerleri

İndeks	İyi Uyum	Kabul edilebilir Uyum	Sonuçlar
NFI	$0,95 \leq NFI \leq 1,00$	$0,90 \leq NFI \leq 0,95$	0,80
CFI	$0,97 \leq CFI \leq 1,00$	$0,95 \leq CFI \leq 0,97$	0,87
GFI	$0,90 \leq GFI \leq 0,95$	$0,95 \leq GFI \leq 1,00$	0,84
AGFI	$0,90 \leq AGFI \leq 1,00$	$0,85 \leq AGFI \leq 0,90$	0,87
SRMR	$0,00 \leq SRMR \leq 0,05$	$0,05 \leq SRMR \leq 0,10$	0,09
RMSEA	$0,00 \leq RMSEA \leq 0,05$	$0,05 \leq RMSEA \leq 0,10$	0,07
χ^2/sd	$0 \leq \chi^2/sd \leq 2$	$2 \leq \chi^2/sd \leq 3$	2,68

DFA analizi sonucu elde edilen uyum indeksi değerleri incelendiğinde, 4 boyuttan oluşan Öğretmenlere Yönelik Geliştirilen Dijital Vatandaşlık Ölçeği modelinin kabul edilebilir olduğu görülmektedir. Her bir boyutu temsil eden maddelerin boyut yükleri incelendiğinde, eğitim ve iletişim faktörü için 0,57-0,72, saygı faktörü için 0,67-0,80; korumak faktörü için 0,40-0,75; ve hak ve sorumluluklar faktörü için 0,55-0,61 aralığında değişmektedir.

DFA’de hesaplanan model uyum değerleri ise, Normed Fit Index (NFI) değeri 0,80; Comparative fit index (CFI) değeri 0,87; Goodness-of-Fit Index (GFI) değeri 0,84; Standardized Root Mean Square Residual (SRMR) değeri 0,09; Root Mean Square Error of Approximation (RMSEA) değeri 0,07 ve Ki kare/serbestlik derecesi değeri 2,68 olarak bulunmuştur. Bu değerler açısından incelendiğinde modelin uyum gösterdiği sonucuna varılmıştır.

Öğrencilere Yönelik Geliştirilen Dijital Vatandaşlık Ölçeğinin Doğrulayıcı Faktör Analizi

Öğrencilere Yönelik Geliştirilen Dijital Vatandaşlık Ölçeğine AFA uygulanıp alt faktörler belirlenmiştir. AFA ile belirlenen faktörlerin doğruluğunu ve bir ölçüm modeli oluşturup oluşturmadığını belirlemek için DFA yapılmıştır. Öğrencilere Yönelik Geliştirilen Dijital Vatandaşlık Ölçeğine DFA yapmak için AMOS 24 paket programı kullanılmıştır. DFA’da parametre tahminleri yapılmadan önce uygun parametre tahmini tekniğinin belirlenmesi amacıyla çok değişkenli normal dağılıma uygun olup olmadığı test edilmiştir. Çok değişkenli normal dağılım sonuçları Tablo 3.2’de gösterilmiştir.

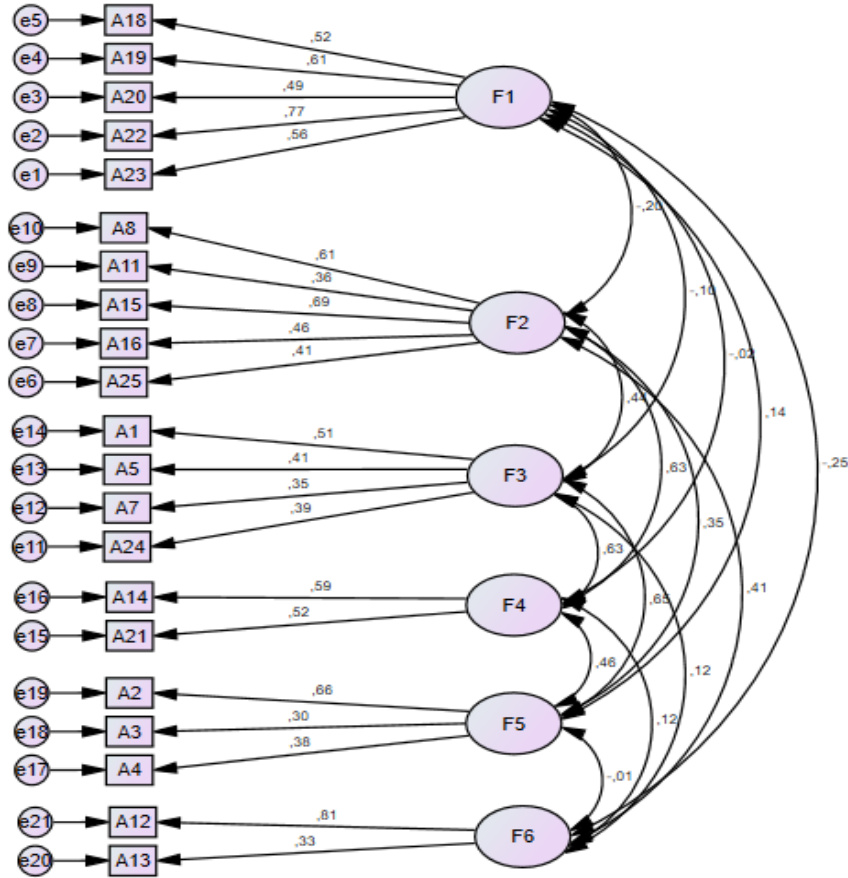
Tablo 3.20 Öğrencilere yönelik geliştirilen dijital vatandaşlık ölçeği çok değişkenli normallik değerleri

	Kurtosis	Z değeri
AMOS	187,459	99,335

Tablo 3.20’de görüldüğü üzere, çok değişkenli normal dağılıma uygunluk testi sonucu p değeri 0,0001 ve z değeri 99,335 olarak bulunmuştur. Elde edilen değerler sonucu

verilerin çok değişkenli normal dağılmadığı sonucuna varılmıştır. Bu durumda en çok olabilirlik yöntemi (Maximum Likelihood) kullanılarak analiz edilmiştir.

Öğrencilerin dijital vatandaşlık düzeylerini belirlemek amacıyla hazırlanan ölçekte birincil düzey DFA uygulanmıştır. Birincil düzey DFA için analiz sonuçları ve path diyagramı şekil 3.7’de verilmiştir.

Chi-Square: 749,316, df:174, p:0,0001, RMSEA:0,055

F1: Eğitim ve İletişim; F2: Hak ve Sorumluluklar; F3: Teknoloji Kullanma Becerisi;

F4: Erişim; F5: Saygı; F6: Korumak

Şekil 3.7 Öğrenciler için birincil düzey DFA için path diyagramı

Şekil 3.7’de Öğrencilere Yönelik Geliştirilen Dijital Vatandaşlık Ölçeğinin altı faktörlü path diyagramı bulunmaktadır. Path diyagramı sayesinde elde edilen uyum indeksi değerleri ise Tablo 3.21’de sunulmuştur.

Tablo 3.21 Öğrencilere yönelik geliştirilen altı faktörlü dijital vatandaşlık ölçeğinin uyum indeksi değerleri

İndeks	İyi Uyum	Kabul edilebilir Uyum	Sonuçlar
NFI	$0,95 \leq \text{NFI} \leq 1,00$	$0,90 \leq \text{NFI} \leq 0,95$	0,78
CFI	$0,97 \leq \text{CFI} \leq 1,00$	$0,95 \leq \text{CFI} \leq 0,97$	0,82
GFI	$0,90 \leq \text{GFI} \leq 0,95$	$0,95 \leq \text{GFI} \leq 1,00$	0,93
AGFI	$0,90 \leq \text{AGFI} \leq 1,00$	$0,85 \leq \text{AGFI} \leq 0,90$	0,92
SRMR	$0,00 \leq \text{SRMR} \leq 0,05$	$0,05 \leq \text{SRMR} \leq 0,10$	0,06
RMSEA	$0,00 \leq \text{RMSEA} \leq 0,05$	$0,05 \leq \text{RMSEA} \leq 0,10$	0,05
χ^2 / sd	$0 \leq \chi^2 / \text{sd} \leq 2$	$2 \leq \chi^2 / \text{sd} \leq 3$	4,31

DFA analizi sonucu elde edilen uyum indeksi değerleri incelendiğinde, 6 faktörden oluşan Öğrencilere Yönelik Dijital Vatandaşlık Ölçeği modelinin kabul edilebilir olduğu görülmektedir. her bir boyutu temsil eden maddelerin boyut yükleri incelendiğinde, eğitim ve iletişim faktörü için 0,49-0,77; hak ve sorumluluklar faktörü için 0,36-0,69; teknoloji kullanma becerisi faktörü için 0,35-0,51; erişim faktörü için 0,52-0,59; saygı faktörü için 0,30-0,66 ve korumak faktörü için 0,33-0,81 aralığında değişmektedir.

DFA’de hesaplanan model uyum değerleri ise, Normed Fit Index (NFI) değeri 0,78, Comparative fit index (CFI) değeri 0,82, Goodness-of-Fit Index (GFI) değeri 0,93, Standardized Root Mean Square Residual (SRMR) değeri 0,06, Root Mean Square Error of Approximation (RMSEA) değeri 0,05 ve Ki kare/ serbestlik derecesi değeri 4,31 olarak bulunmuştur. Bu değerler açısından incelendiğinde modelin iyi uyum gösterdiği sonucuna varılmıştır.

Velilere Yönelik Geliştirilen Dijital Vatandaşlık Ölçeğinin Doğrulayıcı Faktör Analizi

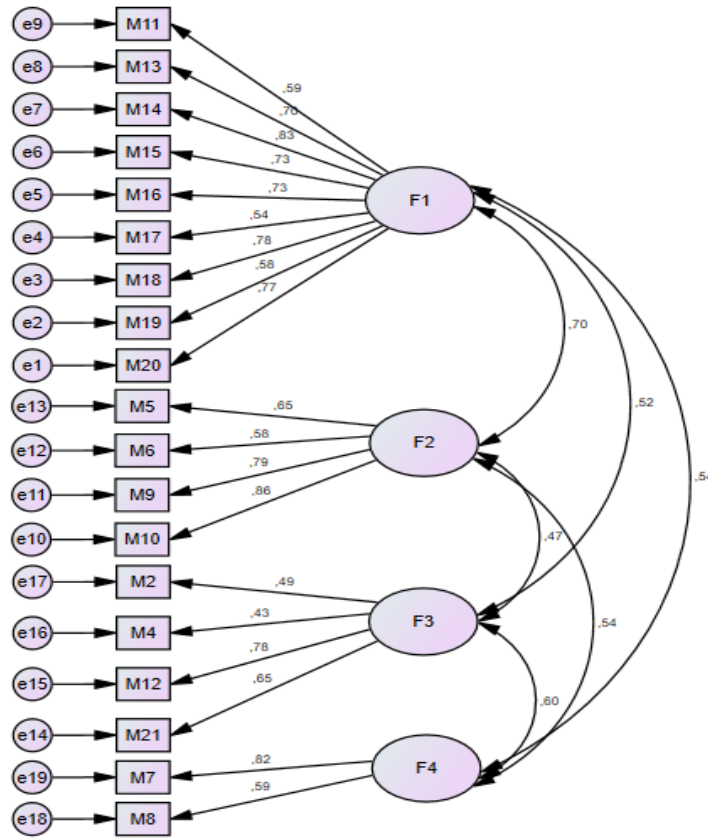
Velilere yönelik geliştirilen dijital vatandaşlık ölçeğine AFA uygulanıp alt faktörler belirlenmiştir. AFA ile belirlenen faktörlerin doğruluğunu ve bir ölçüm modeli oluşturup oluşturmadığını belirlemek için DFA yapılmıştır. Öğrencilere yönelik geliştirilen dijital vatandaşlık ölçeğine DFA yapmak için AMOS 24 paket programı kullanılmıştır. DFA’da parametre tahminleri yapılmadan önce uygun parametre tahmini tekniğinin belirlenmesi amacıyla çok değişkenli normal dağılıma uygun olup

olmadığı test edilmiştir. Çok değişkenli normal dağılım sonuçları Tablo 3.22’de gösterilmiştir.

Tablo 3.22 Velilere yönelik geliştirilen dijital vatandaşlık ölçeği çok değişkenli normallik değerleri

	Kurtosis	Z değeri
AMOS	187,459	78,784

Tablo 3.22’de görüldüğü üzere, çok değişkenli normal dağılıma uygunluk testi sonucu p değeri 0,0001 ve z değeri 78,784 olarak bulunmuştur. Elde edilen değerler sonucu verilerin çok değişkenli normal dağılmadığı sonucuna varılmıştır. Bu durumda en çok olabilirlik yöntemi (Maximum Likelihood) kullanılarak analiz edilmiştir. Velilerin dijital vatandaşlık düzeylerini belirlemek amacıyla hazırlanan ölçekte birincil düzey DFA uygulanmıştır. Birincil düzey DFA için analiz sonuçları ve path diyagramı şekil 3.8’de verilmiştir.

Chi-Square: 947,545, df: 146, p:0,0001, RMSEA: 0,067

F1: Eğitim ve İletişim; F2: Saygı; F3: Teknoloji Kullanma Becerisi; F4: Hak ve Sorumluluklar

Şekil 3.8 Veliler için birincil düzey DFA için path diyagramı

Şekil 3.8’de Velilere yönelik geliştirilen dijital vatandaşlık ölçeğinin dört faktörlü path diyagramı bulunmaktadır. Path diyagramı sayesinde elde edilen uyum indeksi değerleri ise Tablo 3.23’te sunulmuştur.

Tablo 3.23 Velilere yönelik geliştirilen altı faktörlü dijital vatandaşlık ölçeğinin uyum indeksi değerleri

İndeks	İyi Uyum	Kabul edilebilir Uyum	Sonuçlar
NFI	$0,95 \leq \text{NFI} \leq 1,00$	$0,90 \leq \text{NFI} \leq 0,95$	0,90
CFI	$0,97 \leq \text{CFI} \leq 1,00$	$0,95 \leq \text{CFI} \leq 0,97$	0,92
GFI	$0,90 \leq \text{GFI} \leq 0,95$	$0,95 \leq \text{GFI} \leq 1,00$	0,92
AGFI	$0,90 \leq \text{AGFI} \leq 1,00$	$0,85 \leq \text{AGFI} \leq 0,90$	0,90
SRMR	$0,00 \leq \text{SRMR} \leq 0,05$	$0,05 \leq \text{SRMR} \leq 0,10$	0,05
RMSEA	$0,00 \leq \text{RMSEA} \leq 0,05$	$0,05 \leq \text{RMSEA} \leq 0,10$	0,07
χ^2 / sd	$0 \leq \chi^2 / \text{sd} \leq 2$	$2 \leq \chi^2 / \text{sd} \leq 3$	6,49

DFA analizi sonucu elde edilen uyum indeksi değerleri incelendiğinde, 4 boyuttan oluşan Velilere Yönelik Dijital Vatandaşlık Ölçeği modelinin kabul edilebilir olduğu görülmektedir. Her bir boyutu temsil eden maddelerin boyut yükleri incelendiğinde, eğitim ve iletişim faktörü için 0,54-0,83; saygı faktörü için 0,58-0,86; teknoloji kullanma becerisi faktörü için 0,43-0,78; ve hak ve sorumluluklar faktörü için 0,59-0,82 aralığında değişmektedir.

DFA’de hesaplanan model uyum değerleri ise, Normed Fit Index (NFI) değeri 0,90; Comparative fit index (CFI) değeri 0,92; Goodness-of-Fit Index (GFI) değeri 0,92; Standardized Root Mean Square Residual (SRMR) değeri 0,05; Root Mean Square Error of Approximation (RMSEA) değeri 0,07 ve Ki kare/ serbestlik derecesi değeri 6,49 olarak bulunmuştur. Ki-kare/serbestlik derecesi değerinin 0 ile 3 arasında değer alması istenmektedir. Ancak $N > 700$ olduğunda bu değer 5’in üzerine çıkması kabul edilebilir olduğunu gösterir. Bu değerler açısından incelendiğinde modelin iyi uyum gösterdiği sonucun varılmıştır.

3.3.2.5 Ölçeklerin güvenilirlik analizleri

Geliştirilen bir ölçeğin hem geçerli hem de güvenilir olması önemli görülmektedir. Bundan dolayı bir ölçeğin geçerlik analizleri olan açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri tamamlandıktan sonra güvenilirliğini belirlemek için de ölçek CA (cronbach alpha), CR (birleşik güvenilirlik) ve AVE (ortalama açıklanan varyans) değerleri açısından incelenmektedir. İç tutarlılığının hesaplanmasında CA değeri ölçeğin kullanılmaktadır. CA değerinin aldığı değer ve yorumları Tablo 3.24’de gösterilmiştir.

Tablo 3.24 Cronbach alpha değerine göre ölçek güvenilirliğinin değerlendirilmesi (Özdamar, 2017)

Cronbach Alpha Değeri	Yorumları
$\alpha < 0,50$	Ölçek güvenilir değil
$0,50 \leq \alpha < 0,60$	Ölçek düşük düzeyde güvenilir
$0,60 \leq \alpha < 0,70$	Ölçek orta düzeyde güvenilir
$0,70 \leq \alpha < 0,80$	Ölçek genel kabul gören düzeyde güvenilir
$0,80 \leq \alpha < 0,90$	Ölçek yüksek düzeyde güvenilir
$\alpha \geq 0,90$	Ölçek mükemmel düzeyde güvenilir

Tablo 3.24 görüldüğü üzere, cronbach alpha değeri 0,50’den küçükse ölçek güvenilir değil; 0,50-0,60 değerleri arasındaysa ölçek düşük derecede güvenilir; 0,60-0,70 değerleri arasındaysa ölçek orta derecede güvenilir; 0,70-0,80 değerleri arasındaysa ölçek genel kabul gören derecede güvenilir; 0,80-0,90 değerleri arasındaysa ölçek yüksek derecede güvenilir; 0,90 değerinden yüksekse ölçek mükemmel derecede güvenilir olarak kabul görmektedir.

Öğretmenlere Yönelik Dijital Vatandaşlık Ölçeği'nin Güvenirlik Analizleri

Öğretmenlere Yönelik Dijital Vatandaşlık Ölçeği ile ilgili geçerlilik kapsamında yapılan açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizlerinde geçerli bir ölçek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenlere Yönelik Dijital Vatandaşlık Ölçeği'nin güvenilirliğini test etmek için CA ve split-half (test yarılama) yöntemleri açısından analiz edilmiş ve elde edilen değerler Tablo 3.250’de gösterilmiştir.

Tablo 3.25 Öğretmenlere yönelik dijital vatandaşlık ölçeğinin CA ve split-half (test yarılama) yöntemleri açısından analizi

Faktör	Madde sayısı	CA	Testin yarıya bölünmesi (Split-Half) Yöntemi
Eğitim ve İletişim	12	0,89	0,85
Saygı	3	0,76	0,68
Korumak	4	0,35	0,33
Hak ve Sorumluluklar	2	0,50	0,50
Ölçeğin tamamı	21	0,91	0,87

Tablo 3.25 incelendiğinde her faktör ve ölçeğin tamamı için güvenilirlik değerlerinin verildiği görülmektedir. Güvenirlik değerleri 0,91 olduğundan ölçeğin mükemmel düzeyde güvenilir bir ölçek olduğu görülmektedir. Madde sayısı çok olduğu zaman CA'ya alternatif olarak CR (birleşik güvenilirlik) kullanılabilir. CR değeri de CA değeri gibi 0,70'in üzerinde bir değer alması istenmektedir. Ortalama açıklanan varyans olarak bilinen AVE değeri ise, faktöre ilişkin ifadelerin kovaryans karelerinin toplamına bölünmesi ile elde edilir. AVE değerlerinin 0,50'den büyük olması beklenmektedir (Hair,1998). Tablo 3.26'da faktörlere ait CR ve AVE değerleri verilmiştir.

Tablo 3.26 Öğretmenlere yönelik dijital vatandaşlık ölçeğinin faktörlerine ilişkin CR ve AVE değerleri

Alt Faktörler	CR	AVE
Eğitim ve İletişim	0,88	0,52
Saygı	0,79	0,56
Korumak	0,80	0,51
Hak ve Sorumluluklar	0,74	0,60

Tablo 3.26'da görüldüğü üzere CR değerlerinin 0,70'in, AVE değerlerinin ise 0,50'nin üzerinde olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, Öğretmenlere Yönelik Dijital Vatandaşlık Ölçeği'nin genel güvenilirliği sağladığı söylenebilir.

Öğrencilere Yönelik Dijital Vatandaşlık Ölçeği'nin Güvenirlilik Analizleri

Öğrencilere Yönelik Dijital Vatandaşlık Ölçeği ile ilgili geçerlilik kapsamında yapılan açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizlerinde geçerli bir ölçek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilere Yönelik Dijital Vatandaşlık Ölçeği'nin güvenirliliğini test etmek için CA ve split-half (test yarılama) yöntemleri açısından analiz edilmiş ve elde edilen değerler Tablo 3.27'de gösterilmiştir.

Tablo 3.27 Öğrencilere yönelik dijital vatandaşlık ölçeğinin CA ve split-half (test yarılama) yöntemleri açısından analizi

Faktör	Madde sayısı	CA	Testin yarıya bölünmesi (Split-Half) Yöntemi
Eğitim ve İletişim	5	0,70	0,70
Hak ve sorumluluklar	5	0,61	0,61
Teknoloji Kullanma Becerisi	4	0,50	0,50
Erişim	2	0,50	0,50
Saygı	3	0,51	0,50
Korumak	2	0,54	0,50
Ölçeğin tamamı	21	0,70	0,70

Tablo 3.27 incelendiğinde her faktör ve ölçeğin tamamı için güvenirlilik değerlerinin verildiği görülmektedir. Güvenirlilik değerleri 0,70 ve üzerinde olduğundan ölçeğin orta düzeyde güvenilir bir ölçek olduğu görülmektedir. Madde sayısı çok olduğu zaman CA'ya alternatif olarak CR (birleşik güvenirlilik) kullanılabilir. CR değeri de CA değeri gibi 0,70'in üzerinde bir değer alması istenmektedir. Ortalama açıklanan varyans olarak bilinen AVE değeri faktöre ilişkin ifadelerin kovaryans karelerinin toplamına bölünmesi ile elde edilir. Tablo ...'da faktörlere ait CR ve AVE değerleri verilmiştir.

Tablo 3.28 Öğrencilere yönelik dijital vatandaşlık ölçeğinin faktörlerine ilişkin CR ve AVE değerleri

Alt Faktörler	CR	AVE
Eğitim ve İletişim	0,81	0,56
Hak ve sorumluluklar	0,73	0,55
Teknoloji Kullanma Becerisi	0,64	0,51
Erişim	0,68	0,52
Saygı	0,67	0,50
Korumak	0,70	0,53

Tablo 3.28’de görüldüğü üzere CR değerlerinin 0,70’in, AVE değerlerinin ise 0,50’nin üzerinde olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, Öğrencilere Yönelik Dijital Vatandaşlık Ölçeği’nin genel güvenilirliği sağladığı söylenebilir.

Velilere Yönelik Dijital Vatandaşlık Ölçeği’nin Güvenirlik Analizleri

Velilere Yönelik Dijital Vatandaşlık Ölçeği ile ilgili geçerlilik kapsamında yapılan açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizlerinde geçerli bir ölçek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Velilere Yönelik Dijital Vatandaşlık Ölçeği’nin güvenilirliğini test etmek için CA ve split-half (test yarılama) yöntemleri açısından analiz edilmiş ve elde edilen değerler Tablo 3.29’da gösterilmiştir.

Tablo 3.29 Velilere yönelik dijital vatandaşlık ölçeğinin CA ve split-half (test yarılama) yöntemleri açısından analizi

Faktör	Madde sayısı	CA	Testin yarıya bölünmesi (Split-Half) Yöntemi
Eğitim ve İletişim	9	0,89	0,86
Saygı	4	0,80	0,77
Korumak	4	0,70	0,58
Hak ve sorumluluklar	2	0,65	0,65
Ölçeğin tamamı	19	0,90	0,83

Tablo 3.29 incelendiğinde her faktör ve ölçeğin tamamı için güvenilirlik değerlerinin verildiği görülmektedir. Güvenirlik değerleri 0,90 ölçeğin mükemmel düzeyde güvenilir bir ölçek olduğu görülmektedir. Madde sayısı çok olduğu zaman CA'ya alternatif olarak CR (birleşik güvenilirlik) kullanılabilir. CR değeri de CA değeri gibi 0,70'in üzerinde bir değer alması istenmektedir. Ortalama açıklanan varyans olarak bilinen AVE değeri ise, faktöre ilişkin ifadelerin kovaryans karelerinin toplamına bölünmesi ile elde edilir. Tablo 3.30'da faktörlere ait CR ve AVE değerleri verilmiştir.

Tablo 3.30 Ölçeğin faktörlerine ilişkin CR ve AVE değerleri

Alt Faktörler	CR	AVE
Eğitim ve İletişim	0,88	0,50
Saygı	0,82	0,54
Korumak	0,76	0,50
Hak ve sorumluluklar	0,74	0,59

Tablo 3.30 incelendiğinde, CR değerlerinin 0,70'in, AVE değerlerinin ise 0,50'nin üzerinde olduğu için ölçeğin genel güvenilirliği sağladığı görülmektedir.

3.3.3 Yarı Yapılandırılmış Bireysel Görüşme

Nitel araştırmalarda en çok kullanılan veri toplama araçlarından biri olan görüşme tekniği, katılımcıların bir konudaki algısını, deneyimlerini ve düşüncelerini anlamaya çalışmada araştırmacıya yol göstermektedir (Seidman, 2006; Glesne, 2015). Görüşmeler, yapılandırılmış, yarı-yapılandırılmış ve yapılandırılmamış görüşmeler olarak üç gruba ayrılmaktadır (Merriam, 2013). Bu görüşme türlerinden yapılandırılmış görüşmeler, genellikle nicel araştırmalarda bir forma yazılmış kısa cevaplı sorular şeklinde oluşturulmaktadır. Yapılandırılmamış görüşmeler ise, araştırmacının bir konuda katılımcıyla sohbet şeklinde gerçekleştirdiği görüşmelerdir. Yarı-yapılandırılmış görüşme ise yapılandırılmış ve yapılandırılmamış görüşme türlerini kapsayan, soruların görüşme sırasında konunun gidişatına göre çeşitlendirilebildiği görüşmelerdir (Merriam, 2013; Glesne, 2015). Bu araştırmada, sosyal bilgiler eğitim paydaşlarının (öğretmen, öğrenci ve veli) dijital vatandaşlık kavramına ilişkin görüşlerinin anlaşılması amacıyla yarı-yapılandırılmış bireysel

görüşmeler yapılmıştır. Katılımcılarla yapılan yarı-yapılandırılmış bireysel görüşmelerin zaman aralığı ve süresi Tablo 3.31’de gösterilmiştir.

Tablo 3.31 Katılımcıların görüşme süreleri

Katılımcı Grubu	Katılımcı Sayısı	Tarih	Toplam Görüşme Süresi
Öğretmen	13	15.04.2022- 28.04.2022	5 saat 36 dakika
Öğrenci	44	02.05.2022- 09.05.2022	3 saat 15 dakika
Veli	19	10.05.2022- 28.05.2022	5 saat 49 dakika
TOPLAM	76	15.04.2022- 28.05.2022	14 Saat 40 dakika

Tablo 3.31’de görüldüğü üzere, 13 öğretmen, 44 öğrenci ve 19 veli ile yarı yapılandırılmış bireysel görüşmeler yapılmıştır. 13 öğretmenle yapılan görüşmeler toplam 5 saat 36 dakika, öğrencilerle yapılan görüşmeler, 3 saat 15 dakika, velilerle yapılan görüşmeler ise 5 saat 49 dakika sürmüştür. Toplamda tüm katılımcılarla 14 saat 40 dakikalık yarı-yapılandırılmış görüşme yapılmıştır.

3.4 Verilerin Analizi

Araştırmada, nicel ve nitel verilerin analizi, açıklayıcı sıralı desenin doğasına uygun olarak sırasıyla gerçekleştirilmiştir. Önce nicel veriler analiz edilmiş daha sonra nitel veriler toplanıp analizi gerçekleştirilmiştir.

3.4.1 Nicel Verilerin Analizi

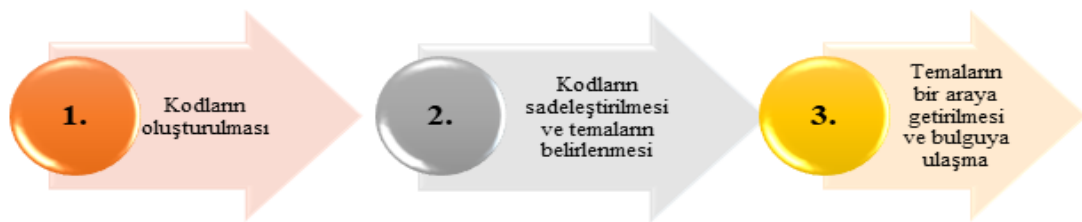
Nicel verilerin analizinde; toplanan veriler tek tek kontrol edilmiş ve eksik cevaplanan veriler, bütün sorulara aynı cevapları veren uç veriler ve diğer kayıp veriler analiz dışı bırakılmıştır. Ölçeklerde kişisel bilgi formuna eklenen demografik bilgiler 1 numaradan başlanarak sıralanmış ve dijital ortama aktarılmıştır. Ayrıca, 5’li likert tipi

ve 3'lü likert tipinde hazırlanan ölçek maddeleri de sırasıyla puanlanmış ve ters maddeler de tersine dönüştürülmüştür.

Ölçeklerin veri analizi için uygun olup olmadığının kontrol edilebilmesi için önce Kolmogorov Simirnov ile normallik testi yapılmıştır. Daha sonra basıklık-çarpıklık kat sayısı hesaplanmıştır. Ayrıca, ölçeğin demografik bilgilerine yönelik verilen cevaplar yüzde-frekans ve aritmetik ortalama dağılımları açısından incelenmiştir. Araştırmada paydaşların demografik özelliklerine (yaş, cinsiyet, kıdem yılı, vb.) göre ölçek verilerinin parametrik ya da non-parametrik olup olmadığına karar verilmiştir. Paydaşların demografik özelliklerine (yaş, cinsiyet, kıdem yılı, vb.) göre ölçek verileri non-parametrik bulunmuştur. Bu yüzden bağımsız değişkenin iki seçenekli olması durumunda Mann Whitney-U testi ve ikiden fazla olması durumunda ise KRUSCAL WALLIS testlerine başvurulmuştur. Araştırma verilerinin analizinde IBM SPSS 22 istatistik programı ve AMOS 24 istatistik programı kullanılmıştır.

3.4.2 Nitel Verilerin Analizi

Araştırmada nitel veriler, alanyazında sosyal bilgilerde dijital vatandaşlık eğitiminin paydaşlara göre dağılımına ilişkin belirli bir tema söz konusu olmadığından tümevarımsal (içerik) analiz yöntemiyle analiz edilmiştir. Verilerin analizi Nvivo Plus Release 1.6.1 programı aracılığıyla yapılmıştır (Şekil 3.9).

Şekil 3.9 Nitel verilerin analizinde kodlardan bulgulara erişim süreci

Nitel veriler analiz edilirken Şekil 3.9'da görüldüğü üzere satır satır kodlama yapılarak önce kodlara, kodlardan temalara ve temalardan bulgulara ulaşılmıştır.

Nitel veriler Nvivo Plus Release 1.6.1 ile analiz edilmiş, öncelikle öğretmen, öğrenci ve veli katılımcılarına ilişkin kodlar oluşturulmuştur. Araştırma amacına uygun olarak öğretmenlerin verdikleri cevaplardan 256 kod elde edilmiştir. Bu kodlardan birbiriyle

ilişkili olanlar kategorilendirilerek 10 alt tema elde edilmiştir. Bu alt temalar iki ana temada birleştirilmiş ve bulgular bu iki ana tema kapsamında raporlaştırılmıştır. Öğrencilerden elde edilen verilerden hareketle veri analizinde araştırma amacına uygun olarak 116 kod oluşturulmuştur. Bu kodlardan hareketle öğrencilere ait temalar ilk aşamada 9 alt temadan 7 alt temaya kategorilendirilmiştir. Bu alt temalar daha sonra iki ana temada birleştirilmiş ve bulgular bu iki ana tema kapsamında raporlaştırılmıştır. Velilerde ise 227 kod elde edilmiş, bu kodlardan birbiriyle ilişkili 8 alt tema elde edilmiştir. Bu alt temalar önce 3 temaya indirilmiş ve sonra 2 ana temada birleştirilerek raporlaştırılmıştır.

3.5 Nicel ve Nitel Verilerin Geçerlik-Güvenirlilik ve İnandırıcılığı

Araştırmada, nicel verilerin geçerliğinin sağlanması için açımlayıcı faktör analizi (AFA), doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmıştır. AFA ve DFA analizleri sonucu geçerliliği ortaya konan ölçeklerin güvenirliğini belirlemek için de ölçeklerin CA (cronbach alpha), CR (birleşik güvenirlik) ve AVE (ortalama açıklanan varyans) değerleri hesaplanmıştır. Bu sonuçlar kapsamında ölçeğin geçerli ve güvenilir olduğu tespit edilmiş ve her bir ölçeğin geçerlik ve güvenirlik analizleri ayrıntılı biçimde verilerin toplanması başlığında açıklanmıştır.

Nitel araştırmalarda, araştırmacının araştırmaya kendi algısını yansıtması bir dezavantaj olarak görülmektedir (Merriam, 2013). Bu nedenle, araştırmada nitel verilerin inandırıcılığı için de birtakım stratejiler belirlenmiştir. Bu araştırmada, inandırıcılığın sağlanması için Stranger (2008) tarafından ortaya konan aktarılabirlik, tutarlılık, güvenilmeye layık olma ve onaylanabilirlik stratejileri kullanılmıştır. Araştırmada aktarılabirlik stratejisi kapsamında, veri çeşitlemesi tekniği kullanılmış ve katılımcıların dijital vatandaşlık eğitimine ilişkin görüşlerine ilişkin derinlemesine analiz yapılabilmesi için hem sosyal bilgiler öğretmenleri, hem ortaokul öğrencileri hem de öğrenci velilerinden yarı-yapılandırılmış görüşmeler yoluyla veriler toplanmıştır (Bogdan ve Biklen, 1997; Glesne, 2015). Araştırmanın tutarlılığını sağlamak amacıyla araştırma sürecinde gerçekleştirilen görüşmelerin kodlama sürecinde kod ve temalara yönelik ifadeler araştırmacı tarafından ortak olarak ele alınmış ve böylece kavramsal tutarlılığa dikkat edilmiştir. Araştırmada güvenilmeye

layık olma stratejisi kapsamında, verilerin toplanması ve toplanan verilerin analizi sırasında elde edilen kod ve temaların oluşturulmasında ve sonuçların raporlaştırılmasında uzman görüşüne başvurulmuştur. Yarı-yapılandırılmış görüşme sorularının hazırlanması sırasında uzman görüşüne başvurularak soruların katılımcı düzeyine uygunluğu teyit edilmiştir. Ayrıca, verilerin analizi sırasında oluşturulan kod ve temaların amaca uygunluğu ve kategorileştirilmesinde uzman görüşüne başvurulmuştur. Ataştırmada inandırıcılığın arttırılması için izlenen onaylanabilirlik stratejisi kapsamında ise katılımcı teyidi yapılarak katılımcıların ifade ettikleri görüşlerin araştırmacı tarafından doğru anlaşıldığından emin olmak için sözlü olarak görüşmeler sırasında veriler teyit edilmiştir.

Araştırmanın yapılabilmesi için gerekli izinler Kastamonu Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etik Kurulu'ndan 21 kayıt numarası ve 15.03.2021 tarihli karar yazısı ile alınmıştır. Ayrıca, Eskişehir Valiliği İl Milli Eğitim Müdürlüğünden 21.05.2021 tarihinde 2100033161 sayılı yazı kapsamında araştırmanın uygulanmasında bir sakınca olmadığına dair izin yazısı alınmıştır.

4. BULGULAR

Bu bölümde araştırmada ulaşılan bulgulara ve yorumlamalara yer verilmiştir. Araştırmanın alt amaçlarına yönelik olarak ilk olarak nicel boyutta elde edilen verilere yer verilmiş olup, sonrasında nitel veriler sunulmuştur. Nicel boyutta sırasıyla öğretmenlerin dijital vatandaşlık düzeylerine ilişkin bulgular, daha sonra öğrencilerin dijital vatandaşlık düzeylerine ilişkin bulgular ve son olarak veli grubunun dijital vatandaşlık düzeylerine ilişkin bulgulara yer verilmiştir. Nicel bulgular bağlamında değerlendirmeler yapıldıktan sonra ise araştırmanın nitel bulguları ortaya çıkmıştır.

4.1 Araştırmanın Nicel Boyutuna İlişkin Bulgular

Araştırmanın nicel bulguları raporlanırken öncelikle verilerin çeşitli değişkenlere göre normallik koşullarını sağlayıp sağlamadığı incelenmiştir. Normallik varsayımları ise; çarpıklık ve basıklık katsayıları ile Kolmogorov Smirnov normallik değerine göre anlamlılık düzeyinin incelenmesiyle kontrol edilmiştir. Nicel boyutta geliştirilen ölçme araçlarının bağımsız değişkenlere göre çarpıklık ve basıklık katsayılarının +2 ile -2 arasında değer alıp almadığı kontrol edilmiş ve aynı zamanda normallik değeri (p) incelenmiştir. Çarpıklık ve basıklık değerlerine ilişkin bu değerler George ve Mallery (2010) ile Khan (2015) tarafından önerilmektedir. Araştırmada kullanılan ölçme araçları için analiz yönteminin belirlenebilmesi için verilerin homojen dağılıp dağılmadığı kontrol edilmiş aynı zamanda da normal dağılım gösterip göstermediğine bakılmıştır. Verilerin analizinde parametrik testlere başvurulabilmesi için veriler homojen ve normal dağılıma uygun olmalıdır (Akbulut, 2010).

4.1.1 Öğretmenlerin Dijital Vatandaşlık Düzeylerine İlişkin Bulgular

Bu bölümde öğretmenlerin dijital vatandaşlık düzeylerine ilişkin analizlere ve bulgulara yer verilmiştir. İlk olarak öğretmenlerin dijital vatandaşlık düzeylerine ilişkin betimsel istatistiki sonuçlara yer verilmiş olup, sonrasında öğretmenlerin çeşitli demografik özelliklerine göre dijital vatandaşlık düzeyleri arasında anlamlı bir farklılığa rastlanıp rastlanmadığına ilişkin analizler sunulmuştur.

4.1.1.1 Öğretmenlerin dijital vatandaşlık düzeylerine ilişkin betimsel analiz sonuçları

Bu alt bölümde öğretmenlerin dijital vatandaşlık düzeylerine ilişkin betimsel istatistik bulgulara yer verilmiştir. Bulgular yüzde ve frekans tabloları eşliğinde verilmiş olup aşağıda Tablo 4.1’de istatistiksel olarak sunulmuştur.

Tablo 4.1 Öğretmenlerin dijital vatandaşlık düzeylerine ilişkin betimsel analiz sonuçları

<i>Demografik Bilgiler</i>		<i>f</i>	<i>%</i>
Cinsiyet	Kadın	163	50,8
	Erkek	158	49,2
	Toplam	321	100,0
Mesleki kıdem	0 – 5 yıl	162	50,5
	6 – 10 yıl	69	21,5
	11 -15 yıl	35	10,9
	16 – 20 yıl	36	11,2
	20 yıl ve üzeri	19	5,9
	Toplam	321	100,0
Günlük internet kullanım sıklığı	Günde 2 saatten az	25	7,8
	Günde 2-4 saat arası	66	20,6
	Günde 4-6 saat arası	143	44,5
	Günde 6 saatten fazla	87	27,1
	Toplam	321	100,0
E-Devlet şifresi	Evet	316	98,4
	Hayır	5	1,6
	Toplam	321	100,0

Araştırmaya katılan öğretmenler cinsiyet değişkeni açısından incelendiğinde, öğretmenlerin %50,8’i (n=163) “Kadın”; %49,2’si (n=158) “Erkek”tir. Mesleki kıdem değişkeni açısından incelendiğinde öğretmenlerin %50,5’u (n=162) “0-5 yıl”; %21,5’u (n=69) “6-10 yıl”; %10,9’u (n=35) “11-15 yıl”; %11,2’si (n=36) “16-20 yıl” ve %5,9’u (n=19) ise “20 yıl ve üzeri” kıdeme sahip olduğu görülmüştür. Öğretmenlerin günlük

internet kullanım sıklığı değişkeni üzerinden incelendiğinde, öğretmenlerin %44,5’u (n=143) “Günde 4-6 saat arası”; %27,1’i (n=87) “Günde 6 saatten fazla”; %20,6’sı (n=66) “Günde 2-4 saat arası” ve %7,8’i (n=25) “Günde 2 saatten az” internet kullandıklarını belirtmişlerdir. Çalışmaya katılan öğretmenlerin %98,4’ünün (n=316) e-devlet şifresine sahip olduğunu belirtirken, %1,6’sının (n=5) e-devlet şifresi olmadığını belirtmişlerdir. Ayrıca katılımcılara ölçekte, evinizde hangi dijital iletişim aracı olduğu sorulmuş ve katılımcıların çoğunda bilgisayar, cep telefonu ve tablet olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmaya katılan öğretmenler ev, okul ve sosyal alanlarda çevrimiçi bağlantı kurdukları belirlenmiştir. Çalışmaya katılan öğretmenler dijital iletişim araçlarını kullanma amaçları değişkeni açısından incelendiğinde ise, öğretmenlerin çoğunun dijital iletişim araçlarını; materyal hazırlama, çevrimiçi ders işleme, fotoğraf ve video çekme amaçlı kullandıkları belirlenmiştir.

4.1.2 Öğretmenlerin Çeşitli Demografik Özelliklerine Göre Dijital Vatandaşlık Düzeylerine İlişkin Analiz Sonuçları

Bu bölümde öğretmenlerin dijital vatandaşlık düzeyleri, cinsiyet, mesleki kıdem, bilgisayar ya da internet kullanma sıklığı değişkenlerine göre incelenmiş olup sırasıyla bu değişkenlere göre anlamlı bir farklılık olup olmadığına göre yapılan analizler sunulmuştur. Farklılıkların anlamlılığının test edilmesinde anlamlılık düzeyi .05 olarak kabul edilmiştir. Bu doğrultuda anlamlı olup olmadığı raporlanmıştır.

4.1.2.1 Öğretmenlerin cinsiyet değişkenine göre dijital vatandaşlık düzeylerine ilişkin analiz sonuçları

Bu alt bölümde Türkiye geneli 321 öğretmen ile gerçekleştirilen ölçek çalışmasında elde edilen veriler arasında cinsiyet açısından anlamlı bir fark olup olmadığı belirlenmeye çalışılmıştır. Bu amaç kapsamında ilk olarak öğretmen görüşlerinin cinsiyet değişkenine göre normal dağılıp dağılmadığına bakılmıştır. Bu bağlamda verilerin normal dağılıp dağılmadığını incelemek için Kolmogorov-Smirnov testi yapılmıştır. Normalite testi sonuçları Tablo 4.2’de gösterilmiştir.

Tablo 4.2 Öğretmenlerin cinsiyet değişkenine göre normallik testi sonuçları

<i>Değişken</i>	<i>Skewness İstatistik</i>	<i>Kurtosis İstatistik</i>	<i>Kolmogorov- Smirnov Testi P değeri</i>
Cinsiyet	0,031	-2,012	0,0001

Tablo 4.2’de belirtildiği üzere öğretmenlerin dijital vatandaşlık ölçeğine verdikleri yanıtların cinsiyet değişkenine göre ($p=0,0001<0,05$) normal dağılmadığı görülmüştür. Normallik koşulları sağlanamadığından öğretmenlerin dijital vatandaşlık düzeyleri arasında istatistiki olarak anlamlı bir fark olup olmadığına non-parametrik testlerle karar verilmiştir.

Öğretmenlerin cinsiyet değişkenine ilişkin verdikleri yanıtlara göre, dijital vatandaşlık düzeylerine ilişkin görüşleri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığının belirlenmesi amacıyla Mann Whitney-U testi yapılmıştır. İki bağımsız değişken ile bağımlı değişken arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığının belirlenmesinde Mann-Whitney-U testine başvurulurken ikiden fazla seçeneğe sahip bağımsız değişken ile bağımlı değişken arasındaki farklılığın belirlenmesinde ise Kruskal Wallis testi kullanılır. Bu yüzden cinsiyet değişkeni iki bağımsız değişken olduğundan Mann Whitney-U Testi uygun görülmüştür. Öğretmenlerin cinsiyetlerine göre dijital vatandaşlık düzeylerine yönelik puan ortalamaları ve puan ortalamaları arasındaki farkların anlamlı olup olmadığına ilişkin Mann Whitney-U testi sonuçları Tablo 4.3’de belirtilmiştir.

Tablo 4.3 Öğretmenlerin cinsiyet değişkenine göre dijital vatandaşlık ölçeği puanları arasındaki farklara ilişkin Mann Whitney-U testi sonuçları

<i>Alt faktörler</i>	<i>Cinsiyet</i>	<i>N</i>	<i>Sıra Sayıları ort.</i>	<i>Mann-Whitney Test</i>	<i>P</i>
Eğitim ve İletişim	Kadın	163	167,15	11874,00	0,227
	Erkek	158	154,65		
	Toplam	321			
Saygı	Kadın	163	170,39	11347,00	0,062
	Erkek	158	151,32		
	Toplam	321			

Tablo 4.3'ün devamı

Alt faktörler	Cinsiyet	N	Sıra Sayıları ort.	Mann-Whitney Test	P
Korumak	Kadın	163	170,70	11295,00	0,055
	Erkek	158	150,99		
	Toplam	321			
Hak ve Sorumluluklar	Kadın	163	157,43	12295,00	0,475
	Erkek	158	164,68		
	Toplam	321			

*p<0,05

Öğretmenlerin Cinsiyet Değişkenine Göre Dijital Vatandaşlık Ölçeği Puanları Arasındaki Farklara İlişkin Mann Whitney-U Testi Sonuçlarının gösterildiği Tablo 4.3'de öğretmenlerin cinsiyet değişkenleri ile ölçeğin puanları arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ($p>0,05$).

4.1.2.2 Öğretmenlerin mesleki kıdem değişkenine göre dijital vatandaşlık düzeylerine ilişkin analiz sonuçları

Bu bölümde öğretmenlerden elde edilen veriler arasında mesleki kıdem açısından anlamlı bir fark olup olmadığı belirlenmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda ilk olarak öğretmenlerden elde edilen verilerin mesleki kıdem değişkenine göre normal dağılıp dağılmadığına bakılmıştır. Verilerin normal dağılıp dağılmadığını incelemek için Kolmogorov-Smirnov testine başvurulmuştur. Normallik testi sonuçları Tablo 4.4'de gösterilmiştir.

Tablo 4.4 Öğretmenlerin mesleki kıdem değişkenine göre normallik testi sonuçları

<i>Değişken</i>	<i>Skewness İstatistik</i>	<i>Kurtosis İstatistik</i>	<i>Kolmogorov- Smirnov Testi P değeri</i>
Kıdem	1,032	-0,123	0,0001

Tablo 4.4'de görüldüğü gibi öğretmenlerin dijital vatandaşlık ölçeğine verdikleri yanıtların mesleki kıdem değişkenine göre ($p=0,0001<0,05$) normal dağılmadığı belirlenmiştir. Normallik koşulları yerine gelmediğinden öğretmenlerin mesleki

kıdeme göre dijital vatandaşlık düzeyleri arasında istatistiki olarak anlamlı bir fark olup olmadığına non-parametrik testlerle karar verilmiştir.

Öğretmenlerin mesleki kıdem değişkenine ilişkin verdikleri yanıtlara göre, dijital vatandaşlık düzeylerine ilişkin görüşleri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığının belirlenmesi amacıyla Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Öğretmenlerin mesleki kıdemleri ikiden fazla seçenekli bir bağımsız değişken olduğu için bu teste başvurulmuştur. Öğretmenlerin mesleki kıdemlerine göre dijital vatandaşlık düzeylerine yönelik puan ortalamaları ve puan ortalamaları arasındaki farkların anlamlı olup olmadığına ilişkin Kruskal Wallis testi sonuçları Tablo 4.5'te belirtilmiştir.

Tablo 4.5 Öğretmenlerin mesleki kıdem değişkenine göre dijital vatandaşlık ölçeği puanları arasındaki farklılara ilişkin Kruskal Wallis testi sonuçları

<i>Alt faktörler</i>	<i>Mesleki Kıdem</i>	<i>N</i>	<i>Sıra Sayıları ort.</i>	<i>χ^2</i>	<i>P</i>
Eğitim ve İletişim	0-5 yıl	162	166,19	3,771	0,438
	6-10 yıl	69	146,99		
	11-15 yıl	35	153,27		
	16-20 yıl	36	161,60		
	20 yıl ve üzeri	19	184,37		
	Toplam	321			
Saygı	0-5 yıl	162	156,54	7,872	0,096
	6-10 yıl	69	171,07		
	11-15 yıl	35	170,11		
	16-20 yıl	36	133,54		
	20 yıl ve üzeri	19	197,71		
	Toplam	321			
Korumak	0-5 yıl	162	142,12	24,034	0,001*
	6-10 yıl	69	164,02		
	11-15 yıl	35	176,44		
	16-20 yıl	36	183,58		
	20 yıl ve üzeri	19	239,74		
	Toplam	321			

Tablo 4.5'in devamı

Alt faktörler	Mesleki Kıdem	N	Sıra Sayıları ort.	χ^2	P
Hak ve Sorumluluklar	0-5 yıl	162	164,95	2,359	0,670
	6-10 yıl	69	165,95		
	11-15 yıl	35	158,47		
	16-20 yıl	36	142,49		
	20 yıl ve üzeri	19	149,11		
	Toplam	321			

*p<0,05

Tablo 4.5'da belirtildiği gibi, “Korumak” faktörü ile öğretmenlerin mesleki kıdem değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır ($p<0,05$). “Korumak” boyutunun grupları arasındaki farklılaşmayı tespit etmek için Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Analiz sonucunda “0-5 yıl” ile “6-10 yıl” arasında anlamlı bir fark bulunmuş ve bu fark “6-10 yıl” lehine, “0-5 yıl” ile “11-15 yıl” arasında anlamlı bir fark bulunmuş ve bu fark “11-15 yıl” lehine, “0-5 yıl” ile “16-20 yıl” arasında anlamlı bir fark bulunmuş ve bu fark “16-20 yıl” lehine, “0-5 yıl” ile “20 yıl ve üzeri” arasında anlamlı bir fark bulunmuş ve bu fark “20 yıl ve üzeri” lehine, “6-10 yıl” ile “11-15 yıl” arasında anlamlı bir fark bulunmuş ve bu fark “11-15 yıl” lehine, “6-10 yıl” ile “16-20 yıl” arasında anlamlı bir fark bulunmuş ve bu fark “16-20 yıl” lehine, “6-10 yıl” ile “20 yıl ve üzeri” arasında anlamlı bir fark bulunmuş ve bu fark “20 yıl ve üzeri” lehine, “11-15 yıl” ile “16-20 yıl” arasında anlamlı bir fark bulunmuş ve bu fark “16-20 yıl” lehine, “11-15 yıl” ile “20 yıl ve üzeri” arasında anlamlı bir fark bulunmuş ve bu fark “20 yıl ve üzeri” lehine, “16-20 yıl” ile “20 yıl ve üzeri” arasında anlamlı bir fark bulunmuş ve bu fark “20 yıl ve üzeri” lehine olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Tüm gruplar arasındaki farklılıklar incelendiğinde, mesleki kıdem arttıkça öğretmenlerin dijital vatandaşlık ölçek puanlarının istatistiksel olarak daha anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

4.1.2.3 Öğretmenlerin günlük internet kullanım sıklığı değişkenine göre dijital vatandaşlık düzeylerine ilişkin analiz sonuçları

Araştırmanın bu bölümünde dijital vatandaşlık ölçeğinde öğretmen görüşlerinin puanları arasında günlük internet kullanma sıklığı açısından anlamlı bir fark olup

olmadığı belirlenmeye çalışılmıştır. Ancak ilk olarak öğretmenlerden elde edilen verilerin günlük internet kullanma sıklığı değişkenine göre normallik koşullarını sağlayıp sağlamadığına bakılmıştır. Verilerin normallik koşullarını incelemek için Kolmogorov-Smirnov testine başvurulmuştur. Normallik testi sonuçları Tablo 4.6'da gösterilmiştir.

Tablo 4.6 Öğretmenlerin günlük internet kullanım sıklığı değişkenine göre normallik testi sonuçları

<i>Değişken</i>	<i>Skewness İstatistik</i>	<i>Kurtosis İstatistik</i>	<i>Kolmogorov- Smirnov Testi P değeri</i>
Günlük İnternet Kullanım Sıklığı	-0,504	-0,424	0,0001

Tablo 4.6'da belirtildiği üzere öğretmenlerin günlük internet kullanım sıklığı değişkenine verdikleri yanıtların ($p=,0001 < ,05$) normal dağılmadığı belirlenmiştir. Dolayısıyla öğretmenlerin dijital vatandaşlık düzeyleri arasında istatistiki olarak anlamlı bir fark olup olmadığını inceleyebilmek adına nonparametrik testlere başvurulmuştur.

Öğretmenlerin günlük internet kullanım sıklığı değişkenine göre normallik koşullarının sağlanamadığı ve dolayısıyla nonparametrik testlere başvurulması gerekliliği açıktır. Öğretmenlerin günlük internet kullanım sıklığı ikiden fazla seçenekli bağımsız değişken olduğu için Kruskal Wallis testi ile anlamlı bir farklılık olup olmadığına bakılmıştır. Öğretmenlerin dijital vatandaşlık düzeylerine ilişkin günlük internet kullanım sıklığı değişkenine göre puan ortalamaları ve puan ortalamaları arasındaki farkların anlamlı olup olmadığına ilişkin Kruskal Wallis testi sonuçları Tablo 4.7'de gösterilmiştir.

Tablo 4.7 Öğretmenlerin günlük internet kullanım sıklığı değişkenine göre dijital vatandaşlık ölçeği puanları arasındaki farklılıklara ilişkin Kruskal Wallis testi sonuçları

<i>Alt faktörler</i>	<i>Günlük İnternet Kullanım Sıklığı</i>	<i>N</i>	<i>Sıra Sayıları ort.</i>	<i>χ²</i>	<i>P</i>
Eğitim ve İletişim	Günde 2 saatten az	25	215,26	15,100	0,002*
	Günde 2-4 saat arası	66	139,42		
	Günde 4-6 saat arası	143	169,47		
	Günde 6 saatten fazla	87	147,86		
	Toplam	321			
Saygı	Günde 2 saatten az	25	236,04	28,559	0,001*
	Günde 2-4 saat arası	66	161,05		
	Günde 4-6 saat arası	143	167,63		
	Günde 6 saatten fazla	87	128,50		
	Toplam	321			
Korumak	Günde 2 saatten az	25	221,54	22,335	0,001*
	Günde 2-4 saat arası	66	186,75		
	Günde 4-6 saat arası	143	151,70		
	Günde 6 saatten fazla	87	139,36		
	Toplam	321			
Hak ve Sorumluluklar	Günde 2 saatten az	25	179,50	1,608	0,658
	Günde 2-4 saat arası	66	152,75		
	Günde 4-6 saat arası	143	162,08		
	Günde 6 saatten fazla	87	160,17		
	Toplam	321			

*p<0,05

Tablo 4.7’de görüldüğü üzere “Eğitim ve İletişim”, “Saygı” ve “Korumak” ile günlük internet kullanım sıklığı arasında anlamlı bir fark bulunmuştur (p<0,05). Faktörlerin alt boyutları arasındaki anlamlılığı test etmek için Mann-Whitney u testi ile analiz edilmiştir. Analiz sonucunda, “Eğitim ve İletişim” faktörünün “Günde 2 saatten az” ile “Günde 2-4 saat arası” arasında anlamlı fark bulunmuş ve “Günde 2 saatten az” boyutunun lehine, “Günde 2 saatten az” ile “Günde 4-6 saat” arasında anlamlı fark bulunmuş ve “Günde 2 saatten az” boyutunun lehine, “Günde 2 saatten az” ile “Günde

6 saatten fazla” arasında anlamlı fark bulunmuş ve bu farkın “Günde 2 saatten az” boyutu lehine olduğu sonucuna varılmıştır ($p<0,05$).

“Saygı” faktörünün “Günde 2 saatten az” ile “Günde 2-4 saat” arasında anlamlı fark bulunmuş ve bu farkın “Günde 2 saatten az” boyutu lehine, “Günde 2 saatten az” ile “Günde 4-6 saat” arasında anlamlı bir fark bulunmuş ve bu fark “Günde 2 saatten az” lehine, “Günde 2 saatten az” ile “Günde 6 saatten fazla” arasında anlamlı fark bulunmuş ve bu farkın “Günde 2 saatten az” lehine, “Günde 2-4 saat arası” ile “Günde 6 saatten fazla” arasında anlamlı fark bulunmuş ve bu farkın “Günde 2-4 saat arası” lehine ve “Günde 4-6 saat arası” ile “Günde 6 saatten fazla” arasında anlamlı fark bulunmuş ve bu farkın “Günde 4-6 saat arası” lehine olduğu sonucuna varılmıştır ($p<0,05$).

“Korumak” faktörünün “Günde 2 saatten az” ile “Günde 4-6 saat arası” arasında anlamlı fark bulunmuş ve bu farkın “Günde 2 saatten az” lehine, “Günde 2 saatten az” ile “Günde 6 saatten fazla” arasında anlamlı bir fark bulunmuş ve bu farkın “Günde 2 saatten az” lehine, “Günde 2-4 saat arası” ile “Günde 4-6 saat arası” arasında anlamlı bir fark bulunmuş ve bu farkın “Günde 4-6 saat arası” lehine ve “Günde 2-4 saat arası” ile “Günde 6 saatten fazla” arasında anlamlı bir fark bulunmuş ve bu farkın “Günde 2-4 saat arası” lehine olduğu sonucuna ulaşılmıştır ($p<0,05$).

“Hak ve Sorumluluklar” faktörü ile günlük internet kullanım sıklığı arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Sonuç olarak günlük internet kullanım sıklığının az olması ile öğretmenlerin dijital vatandaşlık ölçek puanları arasında anlamlı olduğu sonucuna varılmıştır.

4.2 Öğrencilerin Dijital Vatandaşlık Düzeylerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Bu bölümde öğrencilerin dijital vatandaşlık düzeylerine yönelik bulgu ve çözümler sunulmuştur. İlk olarak öğrencilerin dijital vatandaşlık düzeylerine ilişkin betimsel analizlerine yer verilmiş olup, sonrasında öğretmenlerin çeşitli demografik özelliklerine göre dijital vatandaşlık düzeyleri arasında anlamlı bir farklılığa rastlanıp rastlanmadığına ilişkin analizler raporlanmıştır.

4.2.1 Öğrencilerin Dijital Vatandaşlık Düzeylerine İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları

Bu alt bölümde 1085 öğrenciye uygulanan dijital vatandaşlık ölçeğine ilişkin betimsel istatistiki analizlere yer verilmiştir. Ölçeği dolduranların cinsiyetleri ve öğrencilerin günlük internet kullanım sıklığına ilişkin verilere ait temel tanımlayıcı istatistikler yüzde ve frekans tablosunda sunulmuştur. Tablo 4.8’de cinsiyet ve günlük internet kullanım sıklığı değişkenlerine ait frekans ve yüzde değerleri görülebilir.

Tablo 4.8 Öğrencilerin dijital vatandaşlık düzeylerine ilişkin betimsel analiz sonuçları

<i>Demografik Bilgiler</i>		<i>f</i>	<i>%</i>
Cinsiyet	Kadın	629	58,0
	Erkek	456	42,0
	Toplam	1085	100,0
Günlük İnternet Kullanım Sıklığı	Günde 2 saatten az	378	34,8
	Günde 2-4 saat arası	447	41,2
	Günde 4-6 saat arası	126	11,6
	Günde 6 saatten fazla	50	4,6
	Hiç	84	7,7
	Toplam	1085	100,0

Tablo 4.8 incelediğinde, öğrencilerin cinsiyet değişkeni üzerine incelendiğinde, öğrencilerin %58’i (n=629) “Kadın”; %42’si (n=456) “Erkek”dir. Öğrencilerin günlük internet kullanım sıklığı değişkeni açısından incelendiğinde, öğrencilerin %34,8’i (n=378) “Günde 2 saatten az”; %41,2’si (n=447) “Günde 2-4 saat arası”; %11,6’sı (n=126) “Günde 4-6 saat arası”; %4,6’sı (n=50) “Günde 6 saatten fazla” ve %7,7’si (n=84) günlük internet kullanmadığını belirtmiştir.

4.2.2 Öğrencilerin Çeşitli Demografik Özelliklerine Göre Dijital Vatandaşlık Düzeylerine İlişkin Analiz Sonuçları

Bu bölümde öğrencilerin dijital vatandaşlık düzeyleri, cinsiyet ve günlük internet kullanım sıklığı değişkenlerine göre incelenmiştir. Bu değişkenlere göre anlamlı bir

farklılık olup olmadığına göre yapılan analizler; cinsiyet ve günlük internet kullanım sıklığı sıralamasıyla sunulmuştur.

4.2.2.1 Öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre dijital vatandaşlık düzeylerine ilişkin analiz sonuçları

Bu alt bölümde 1085 öğrencinin yanıtladığı ölçek verileri arasında cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir fark olup olmadığı belirlenmeye çalışılmıştır. Ancak değişkenler arasında istatistiki olarak bir farklılık olup olmadığının tespit edilebilmesi için normal dağılım koşullarının incelenmesi gerekmektedir.

Tablo 4.9 Öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre normallik testi sonuçları

<i>Değişken</i>	<i>Skewness İstatistik</i>	<i>Kurtosis İstatistik</i>	<i>Kolmogorov- Smirnov Testi P değeri</i>
Cinsiyet	0,323	-1,899	0,0001

Tablo 4.9’da gösterildiği üzere öğrencilerin dijital vatandaşlık düzeylerine ilişkin puanlarının cinsiyet değişkenine göre ($p=0,0001<0,05$) normal dağılmadığı belirlenmiştir. Normal dağılım sağlamayan veriler üzerinde nonparametrik testler uygulanmaktadır. Verilerin anlamlılık düzeyi için .05 değeri dikkate alınmıştır.

Öğrencilerin cinsiyetlerine göre dijital vatandaşlık düzeylerine ilişkin görüşleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek için nonparametrik testlerden Mann Whitney-U testi kullanılmıştır. Tablo 4.10’da Mann Whitney-U testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 4.10 Öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre dijital vatandaşlık ölçeği puanları arasındaki farklara ilişkin Mann Whitney-U testi sonuçları

<i>Alt faktörler</i>	<i>Cinsiyet</i>	<i>N</i>	<i>Sıra Sayıları ort.</i>	<i>Mann-Whitney Test</i>	<i>P</i>
Eğitim ve İletişim	Kadın	629	542,41	143038,500	0,917
	Erkek	456	543,82		
	Toplam	1085			

Tablo 4.10'un devamı

<i>Alt faktörler</i>	<i>Cinsiyet</i>	<i>N</i>	<i>Sıra Sayıları ort.</i>	<i>Mann-Whitney Test</i>	<i>P</i>
Hak ve Sorumluluklar	Kadın	629	556,73	134773,000	0,087
	Erkek	456	524,05		
	Toplam	1085			
Teknoloji Kullanma Becerisi	Kadın	629	543,67	142989,500	0,933
	Erkek	456	542,07		
	Toplam	1085			
Erişim	Kadın	629	548,87	139722,500	0,458
	Erkek	456	534,91		
	Toplam	1085			
Saygı	Kadın	629	553,99	136500,500	0,165
	Erkek	456	527,84		
	Toplam	1085			
Korumak	Kadın	629	557,33	134400,500	0,050
	Erkek	456	523,24		
	Toplam	1085			

*p<0,05

Öğrencilerin Cinsiyet Değişkenine Göre Dijital Vatandaşlık Ölçeği Puanları Arasındaki Farklara İlişkin yapılan Mann Whitney-U Testi'ne göre Tablo 4.10'da gösterildiği üzere ($p=0,917; 0,087; 0,933; 0,458; 0,165; 0,050 > 0,05$) faktörler arasında cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir fark bulunamamıştır.

4.2.2.2 Öğrencilerin günlük internet kullanım sıklığı değişkenine göre dijital vatandaşlık düzeylerine ilişkin analiz sonuçları

Araştırmanın bu bölümünde öğrencilerin yanıtladıkları dijital vatandaşlık ölçeğine ilişkin puanlarının günlük internet kullanım sıklığı değişkenine göre anlamlı bir fark olup olmadığı belirlenmeye çalışılmıştır. Ancak ilk olarak öğrencilerin puanlarının günlük internet kullanım sıklığı değişkenine göre normal dağılıp dağılmadığına

bakılmıştır. Verilerin normallik koşullarını incelemek için Kolmogorov-Smirnov testine başvurulmuştur. Normallik testi sonuçları Tablo 4.11’de gösterilmiştir.

Tablo 4.11 Öğrencilerin günlük internet kullanım sıklığı değişkenine göre normallik testi sonuçları

<i>Değişken</i>	<i>Skewness İstatistik</i>	<i>Kurtosis İstatistik</i>	<i>Kolmogorov- Smirnov Testi P değeri</i>
Günlük İnternet Kullanım Sıklığı	1,202	0,768	0,0001

Tablo 4.11’de öğrencilerin günlük internet kullanım sıklığı değişkenine verdikleri yanıtların ($p=0,0001<0,05$) normal dağılmadığı görülmektedir. Öğrencilerin günlük internet kullanım sıklığına göre normallik sağlanamadığından, dijital vatandaşlık düzeylerindeki farklılığın belirlenmesinde nonparametrik testlerden yararlanılmıştır.

Öğrencilerin günlük internet kullanım sıklığına göre dijital vatandaşlık düzeylerine ilişkin puan ortalamaları ve puan ortalamaları arasındaki farkların istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını saptamaya yönelik Kruskal Wallis testi sonuçları ise Tablo 4.12’de gösterilmiştir.

Tablo 4.12 Öğrencilerin günlük internet kullanım sıklığı değişkenine göre dijital vatandaşlık ölçeği puanları arasındaki farklara ilişkin Kruskal Wallis testi sonuçları

<i>Alt Faktörler</i>	<i>Günlük İnternet Kullanım Sıklığı</i>	<i>N</i>	<i>Sıra Sayıları ort.</i>	<i>χ^2</i>	<i>P</i>
Eğitim ve İletişim	Günde 2 saatten az	462	542,27	7,530	0,057
	Günde 2-4 saat arası	447	537,09		
	Günde 4-6 saat arası	126	586,07		
	Günde 6 saatten fazla	50	494,06		
	Toplam	1085			
Hak ve Sorumluluklar	Günde 2 saatten az	462	549,40	0,495	0,920
	Günde 2-4 saat arası	447	537,34		
	Günde 4-6 saat arası	126	546,08		
	Günde 6 saatten fazla	50	526,73		
	Toplam	1085			

Tablo 4.12'nin devamı

<i>Alt Faktörler</i>	<i>Günlük İnternet Kullanım Sıklığı</i>	<i>N</i>	<i>Sıra Sayıları ort.</i>	<i>χ²</i>	<i>P</i>
Teknoloji Kullanma Becerisi	Günde 2 saatten az	462	504,31	21,964	0,001*
	Günde 2-4 saat arası	447	594,07		
	Günde 4-6 saat arası	126	527,89		
	Günde 6 saatten fazla	50	482,02		
	Toplam	1085			
Erişim	Günde 2 saatten az	462	524,84	6,505	0,089
	Günde 2-4 saat arası	447	571,18		
	Günde 4-6 saat arası	126	520,67		
	Günde 6 saatten fazla	50	515,15		
	Toplam	1085			
Saygı	Günde 2 saatten az	462	424,56	122,559	0,001*
	Günde 2-4 saat arası	447	629,66		
	Günde 4-6 saat arası	126	611,28		
	Günde 6 saatten fazla	50	690,51		
	Toplam	1085			
Korumak	Günde 2 saatten az	462	531,80	2,083	0,555
	Günde 2-4 saat arası	447	546,25		
	Günde 4-6 saat arası	126	571,63		
	Günde 6 saatten fazla	50	545,22		
	Toplam	1085			

*p<0,05

Öğrencilerin Günlük İnternet Kullanım Sıklığı değişkenine dijital vatandaşlık ölçeğinin faktörleri arasında anlamlı farklılık olup olmadığı gösterildiği Tablo 4.12 incelendiğinde, “*Teknoloji Kullanma Becerisi*” ve “*Saygı*” ile günlük internet kullanım sıklığı arasında anlamlı bir fark bulunmuştur (p<0,05). Faktörlerin alt boyutları arasındaki anlamlılığı test etmek için Kruskal Wallis yapılmıştır. Analiz sonuçları incelendiğinde, “*Teknoloji Kullanma Becerisi*” faktörünün “Günde 2 saatten az” ile “Günde 2-4 saat arası” arasında anlamlı fark bulunmuş ve bu fark “Günde 2-4 saat” lehine, “Günde 2-4 saat arası” ile “Günde 4-6 saat” arasında anlamlı fark bulunmuş ve bu fark “Günde 2-4 saat arası” lehine, “Günde 2-4 saat arası” ile “Günde 6 saatten fazla” arasında anlamlı fark bulunmuş ve bu fark “Günde 2-4 saat arası” lehine, olduğu sonucuna varılmıştır (p<0,05).

“Saygı” faktörünün “Günde 2 saatten az” ile “Günde 2-4 saat arası” arasında anlamlı fark bulunmuştur ve bu fark “Günde 2-4 saat arası” boyutu lehine, “Günde 2 saatten az” ile “Günde 4-6 saat arası” arasında anlamlı bir fark bulunmuş ve bu fark “Güne 4-6 saat arası” lehine, “Günde 2 saatten az” ile “Günde 6 saatten fazla” arasında anlamlı bir fark bulunmuş ve bu fark “Günde 6 saatten fazla” lehine, “Günde 4-6 saat arası” ile “Günde 6 saatten fazla” arasında anlamlı bir fark bulunmuş ve bu fark “Günde 6 saatten fazla” lehine olduğu sonucuna varılmıştır ($p<0,05$).

4.3 Velilerin Dijital Vatandaşlık Düzeylerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Bu bölümde velilerin dijital vatandaşlık düzeylerine yönelik bulgu ve çözümlere yer verilmiştir. İlk olarak öğrencilerin dijital vatandaşlık düzeylerine ilişkin betimsel analizlerine yer verilmiş olup, sonrasında öğretmenlerin çeşitli demografik özelliklerine göre dijital vatandaşlık düzeyleri arasında anlamlı bir farklılığa rastlanıp rastlanmadığına ilişkin analizler raporlanmıştır.

4.3.1 Velilerin Dijital Vatandaşlık Düzeylerine İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları

Bu bölümde 1223 veliye uygulanan dijital vatandaşlık ölçeğine ilişkin betimsel istatistiksel analizlere yer verilmiştir. Velilerin cinsiyetleri ve günlük internet kullanım sıklığına ilişkin betimsel istatistikler yüzde ve frekans değeri olarak gösterilmiştir. Tablo 4.13’de cinsiyet ve günlük internet kullanım sıklığı değişkenlerine ait frekans ve yüzde değerleri sunulmuştur.

Tablo 4.13 Velilerin dijital vatandaşlık düzeylerine ilişkin betimsel analiz sonuçları

<i>Demografik Bilgiler</i>		<i>f</i>	<i>%</i>
Cinsiyet	Kadın	1016	83,1
	Erkek	207	16,9
	Toplam	1223	100,0
Günlük İnternet Kullanım Sıklığı	Günde 2 saatten az	592	48,4
	Günde 2-4 saat arası	432	35,3
	Günde 4-6 saat arası	146	11,9
	Günde 6 saatten fazla	53	4,3
	Toplam	1223	100,0

Velilerin dijital vatandaşlık düzeylerine ilişkin betimsel analizlerin sunulduğu Tablo 4.13 incelendiğinde araştırmaya katılan 1223 velinin %83,1'i (n=1016) "Kadın"; %16,9'u (n=207) "Erkek" tir. Velileri günlük internet kullanım sıklığına göre incelediğinde, %48,4'ü (n=592) "Günde 2 saatten az"; %35,3'ü (n=432) "Günde 2-4 saat arası"; %11,9'u (n=146) "Günde 4-6 saat arası" ve %4,3'ü (n=53) "Günde 6 saatten fazla" internet kullandığı belirlenmiştir.

4.3.2 Velilerin Çeşitli Demografik Özelliklerine Göre Dijital Vatandaşlık Düzeylerine İlişkin Analiz Sonuçları

Bu bölümde velilerin dijital vatandaşlık düzeylerine ilişkin incelemeler, cinsiyet ve günlük internet kullanım sıklığı değişkenlerine göre sırayla sunulmuştur. Bağımsız değişkenlere göre yapılan incelemelerde ilk olarak normallik koşullarına bakılmıştır. Normal dağılıma sahip veriler parametrik, normal dağılım koşullarını sağlamayan veriler ise non parametrik testlere başvurulmuş ve analiz edilmiştir. Dolayısıyla gerek cinsiyet değişkenine göre gerekse günlük internet kullanım sıklığı değişkeni olsun, ilk olarak normal dağılım koşullarını sağlayıp sağlamadığına bakılmıştır. Sonrasında hangi testlere başvurulması gerektiğine karar verilmiştir. Normallik koşulları incelendikten sonra değişkenlerle gerçekleştirilen analizlerde anlamlı bir farklılık olup olmadığı bulunmaya çalışılmıştır. Burada anlamlı bir farklılık olup olmadığının test edilmesinde anlamlılık düzeyi 0,05 olarak kabul edilmiştir. Dolayısıyla 0,05 değeri dikkate alınarak verilerin analizleri raporlanmıştır.

4.3.2.1 Velilerin cinsiyet değişkenine göre dijital vatandaşlık düzeylerine ilişkin analiz sonuçları

Bu bölümde dijital vatandaşlık ölçeğinde velilerin cinsiyetleri ile ölçek puanları arasında anlamlı bir fark olup olmadığı belirlenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda önce velilerden elde edilen verilerin cinsiyet değişkenine göre normallik varsayımlarını sağlayıp sağlamadığı incelenmiştir. Normallik varsayımlarını incelemek için Kolmogorov-Smirnov testine başvurulmuştur. Normallik testi sonuçları Tablo 4.14'de gösterilmiştir.

Tablo 4.14 Velilerin cinsiyet değişkenine göre normallik testi sonuçları

<i>Değişken</i>	<i>Skewness İstatistik</i>	<i>Kurtosis İstatistik</i>	<i>Kolmogorov- Smirnov Testi P değeri</i>
Cinsiyet	1,776	1,121	0,0001

Tablo 4.14’de görüldüğü üzere Kolmogorov-Smirnov normallik değeri 0,05’ten küçük olup verilerin normal dağılmadığı anlaşılmaktadır. Normal dağılmayan verilerde nonparametrik testler uygulanmaktadır. Cinsiyet değişkeni iki seçenekli bağımsız değişken olduğundan; iki seçenekli bağımsız değişkenler için kullanılan nonparametrik testlerden olan Mann Whitney-U testine başvurulmuştur. Aşağıda Tablo 4.15’te velilerin cinsiyet değişkenine göre dijital vatandaşlık düzeylerine ilişkin puanlar arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığının anlaşılması için başvuru Mann Whitney-U testi sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 4.15 Velilerin cinsiyet değişkenine göre dijital vatandaşlık ölçeği puanları arasındaki farklara ilişkin Mann Whitney- U testi sonuçları

<i>Alt faktörler</i>	<i>Cinsiyet</i>	<i>N</i>	<i>Sıra Sayıları ort.</i>	<i>Mann-Whitney Test</i>	<i>P</i>
Eğitim ve İletişim	Kadın	1016	605,88	98941,000	0,179
	Erkek	207	642,02		
	Toplam	1223			
Saygı	Kadın	1016	605,91	98966,000	0,166
	Erkek	207	641,90		
	Toplam	1223			
Teknoloji Kullanma Becerisi	Kadın	1016	610,25	103376,00	0,700
	Erkek	207	620,60		
	Toplam	1223			
Hak ve Sorumluluklar	Kadın	1016	608,75	101856,000	0,470
	Erkek	207	627,94		
	Toplam	1223			

*p<0,05

Velilerin cinsiyet değişkenine göre dijital vatandaşlık ölçeği puanları arasındaki farklara ilişkin yapılan Mann Whitney- U Testi sonuçlarının gösterildiği Tablo 4.15

incelendiğinde velilerin dijital vatandaşlık ölçeğine verdikleri puanlar ile cinsiyet değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır ($p>0,05$). Dolayısıyla dijital vatandaşlık ölçeğine göre velilerin puanlarının cinsiyete göre farklılaşmadığı söylenebilir.

4.3.2.2 Velilerin günlük internet kullanım sıklığı değişkenine göre dijital vatandaşlık düzeylerine ilişkin analiz sonuçları

Velilerin günlük internet kullanım sıklığı değişkeni ile dijital vatandaşlık düzeyleri puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olup olmadığının belirlenmesi için ilk olarak günlük internet kullanım sıklığı değişkenine göre ölçek puanlarının normallik koşullarını sağlayıp sağlamadığı kontrol edilmelidir. Bu bağlamda normallik testlerinden Kolmogorov-Smirnov testi sonuçlarına bakılmalıdır. Aşağıdaki Tablo 4.16’da günlük İnternet kullanım sıklığı değişkenine göre ölçek puanlarının normallik testi sonuçları gösterilmektedir.

Tablo 4.16 Velilerin günlük internet kullanım sıklığı değişkenine göre normallik testi sonuçları

<i>Değişken</i>	<i>Skewness İstatistik</i>	<i>Kurtosis İstatistik</i>	<i>Kolmogorov- Smirnov Testi P değeri</i>
Günlük İnternet Kullanım Sıklığı	1,004	0,315	0,0001

Velilerin günlük internet kullanım sıklığı değişkenine göre normallik testi sonuçlarının gösterildiği Tablo 4.16’da görüldüğü üzere Kolmogorov-Smirnov normallik değerine ($p<0,05$) göre velilerin günlük internet kullanım sıklığı değişkeni puanlarının normal dağılmadığı belirlenmiştir. Normal dağılım sağlanamadığında non-parametrik testlere başvurulmaktadır. Günlük internet kullanım sıklığı değişkeni ikiden fazla seçenekli bağımsız değişken olduğundan nonparametrik testlerden Kruskal Wallis testine başvurulması gerekmektedir. Aşağıda Tablo 4.17’de velilerin günlük internet kullanım sıklığı değişkenine göre anlamlı bir farklılık olup olmadığına ilişkin Kruskal Wallis testi sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 4.17 Velilerin günlük internet kullanım sıklığı değişkenine göre dijital vatandaşlık ölçeği puanları arasındaki farklılıklara ilişkin Kruskal Wallis testi sonuçları

<i>Alt faktörler</i>	<i>Günlük İnternet Kullanım Sıklığı</i>	<i>N</i>	<i>Sıra</i>		
			<i>Sayıları</i>	χ^2	<i>P</i>
			<i>ort.</i>		
Eğitim ve İletişim	Günde 2 saatten az	592	692,29	65,386	0,001*
	Günde 2-4 saat arası	432	526,90		
	Günde 4-6 saat arası	146	525,00		
	Günde 6 saatten fazla	53	648,44		
	Toplam	1223			
Saygı	Günde 2 saatten az	592	722,08	210,416	0,001*
	Günde 2-4 saat arası	432	462,93		
	Günde 4-6 saat arası	146	489,65		
	Günde 6 saatten fazla	53	934,53		
	Toplam	1223			
Teknoloji Kullanma Becerisi	Günde 2 saatten az	592	648,47	26,635	0,001*
	Günde 2-4 saat arası	432	548,95		
	Günde 4-6 saat arası	146	606,32		
	Günde 6 saatten fazla	53	734,23		
	Toplam	1223			
Hak ve Sorumluluklar	Günde 2 saatten az	592	661,72	38,644	0,001*
	Günde 2-4 saat arası	432	541,38		
	Günde 4-6 saat arası	146	573,49		
	Günde 6 saatten fazla	53	738,42		
	Toplam	1223			

*p<0,05

Velilerin Günlük İnternet Kullanım Sıklığı Değişkenine Göre Dijital Vatandaşlık Ölçeği Puanlarının arasında anlamlı bir fark olup olmadığının gösterildiği Tablo 4.17 incelendiğinde, velilerin dijital vatandaşlık ölçeğinin faktör puanları ile günlük internet kullanım sıklığı arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur (p<0,05). Faktörlerin alt boyutları arasındaki anlamlılığı test etmek için Kruskal Wallis testi ile analiz edilmiştir. Analiz sonucunda, “Eğitim ve İletişim” faktörünün “Günde 2 saatten az” ile “Günde 2-4 saat arası” arasında anlamlı bir fark bulunmuş ve bu fark

“Günde 2 saatten az” lehine, “Günde 2 saatten az” ile “Günde 4-6 saat arası” arasında anlamlı bir fark bulunmuş ve bu fark “Günde 2 saatten az” lehine, “Günde 2-4 saat arası” ile “Günde 6 saatten fazla” arasında anlamlı bir fark bulunmuş ve bu fark “Günde 6 saatten fazla” lehine, “Günde 4-6 saat arası” ile “Günde 6 saatten fazla” arasında anlamlı fark bulunmuş ve bu fark “Günde 6 saatten fazla” lehine olduğu görülmüştür.

“Saygı” faktörünün “Günde 2 saatten az” ile “Günde 2-4 saat arası” arasında anlamlı bir fark bulunmuş ve bu fark “Günde 2 saatten az” lehine, “Günde 2 saatten az” ile “Günde 4-6 saat arası” arasında anlamlı bir fark bulunmuş ve bu fark “Günde 2 saatten az” lehine, “Günde 2 saatten az” ile “Günde 6 saatten fazla” arasında anlamlı fark bulunmuş ve bu fark “Günde 6 saatten fazla” lehine, “Günde 2-4 saat arası” ile “Günde 6 saatten fazla” arasında anlamlı bir fark bulunmuş ve bu fark “Günde 6 saatten fazla” lehine, “Günde 4-6 saat arası” ile “Günde 6 saatten fazla” arasında anlamlı fark bulunmuş ve bu fark “Günde 6 saatten fazla” lehine olduğu görülmüştür.

“Teknoloji Kullanma Becerisi” faktörünün “Günde 2 saatten az” ile “Günde 2-4 saat arası” arasında anlamlı bir fark bulunmuş ve bu fark “Günde 2 saatten az” lehine, , “Günde 2-4 saat arası” ile “Günde 6 saatten fazla” arasında anlamlı bir fark bulunmuş ve bu fark “Günde 6 saatten fazla” lehine, “Günde 4-6 saat arası” ile “Günde 6 saatten fazla” arasında anlamlı fark bulunmuş ve bu fark “Günde 6 saatten fazla” lehine olduğu görülmüştür.

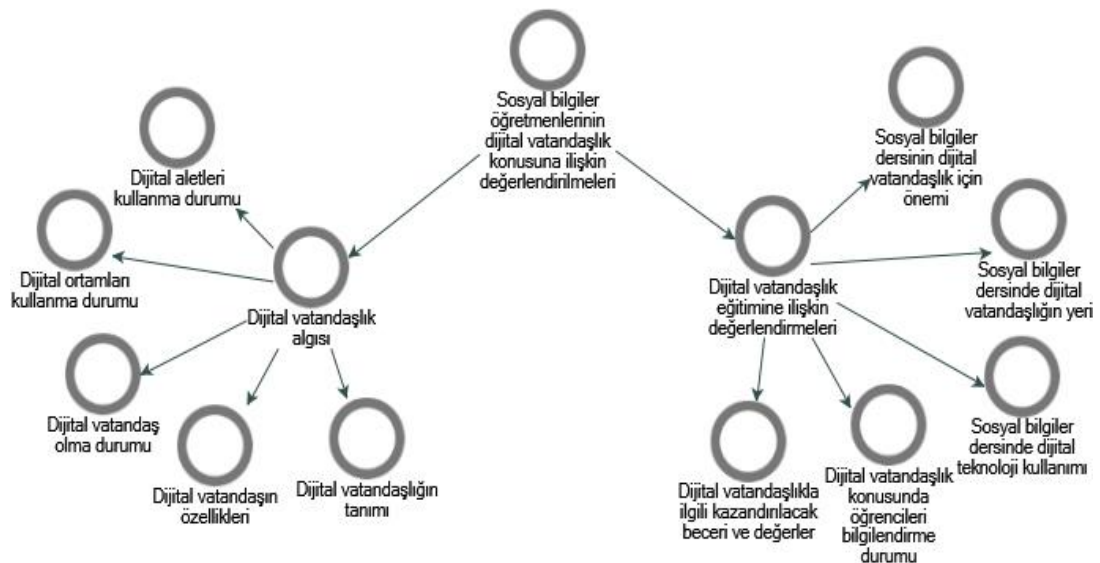
“Hak ve Sorumluluklar” “Günde 2 saatten az” ile “Günde 2-4 saat arası” arasında anlamlı bir fark bulunmuş ve bu fark “Günde 2 saatten az” lehine, “Günde 2 saatten az” ile “Günde 4-6 saat arası” arasında anlamlı bir fark bulunmuş ve bu fark “Günde 2 saatten az” lehine, “Günde 2-4 saat arası” ile “Günde 6 saatten fazla” arasında anlamlı bir fark bulunmuş ve bu fark “Günde 6 saatten fazla” lehine, “Günde 4-6 saat arası” ile “Günde 6 saatten fazla” arasında anlamlı fark bulunmuş ve bu fark “Günde 6 saatten fazla” lehine olduğu görülmüştür.

4.4 Araştırmanın Nitel Boyutuna İlişkin Bulgular

Bu bölümde araştırmanın nitel boyutunun katılımcılarını oluşturan sosyal bilgiler öğretmenleri, ortaokul öğrencileri ve velilerin dijital vatandaşlık konusuna ilişkin değerlendirmelerine yer verilmiştir.

4.4.1 Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Dijital Vatandaşlık Konusuna İlişkin Değerlendirilmeleri ile İlgili Bulgular

Araştırmada, sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaşlık kavramına ilişkin değerlendirmelerini; kişisel açıdan “dijital vatandaşlığa ilişkin algısı” ve sosyal bilgiler eğitimi açısından “dijital vatandaşlık eğitimine ilişkin değerlendirmeleri” olmak üzere iki tema altında açıkladıkları anlaşılmıştır. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaşlık konusuna ilişkin değerlendirilmeleri Şekil 4.1’de gösterilmiştir.

Şekil 4.1 Sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaşlık konusuna ilişkin değerlendirilmelerine ilişkin bulgular

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaşlık algısı

Araştırmada, sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaşlık kavramına ilişkin algısının; dijital vatandaşlığın tanımı, dijital vatandaşın özellikleri, kendilerini dijital vatandaşlık açısından nasıl tanımladıkları, dijital ortamları ve dijital aletleri kullanma durumları üzerine şekillendiği belirlenmiştir.

Dijital vatandaşlığın tanımı

Araştırmada, öğretmenlerin, dijital vatandaşlığı sınırlı bir şekilde tanımladıkları, “dijital vatandaşlık” kavramını “dijital vatandaş” kavramı üzerinden tanımladıkları ve bir tanım yapmaktan ziyade dijital vatandaşın özelliklerini sıraladıkları bulunmuştur.

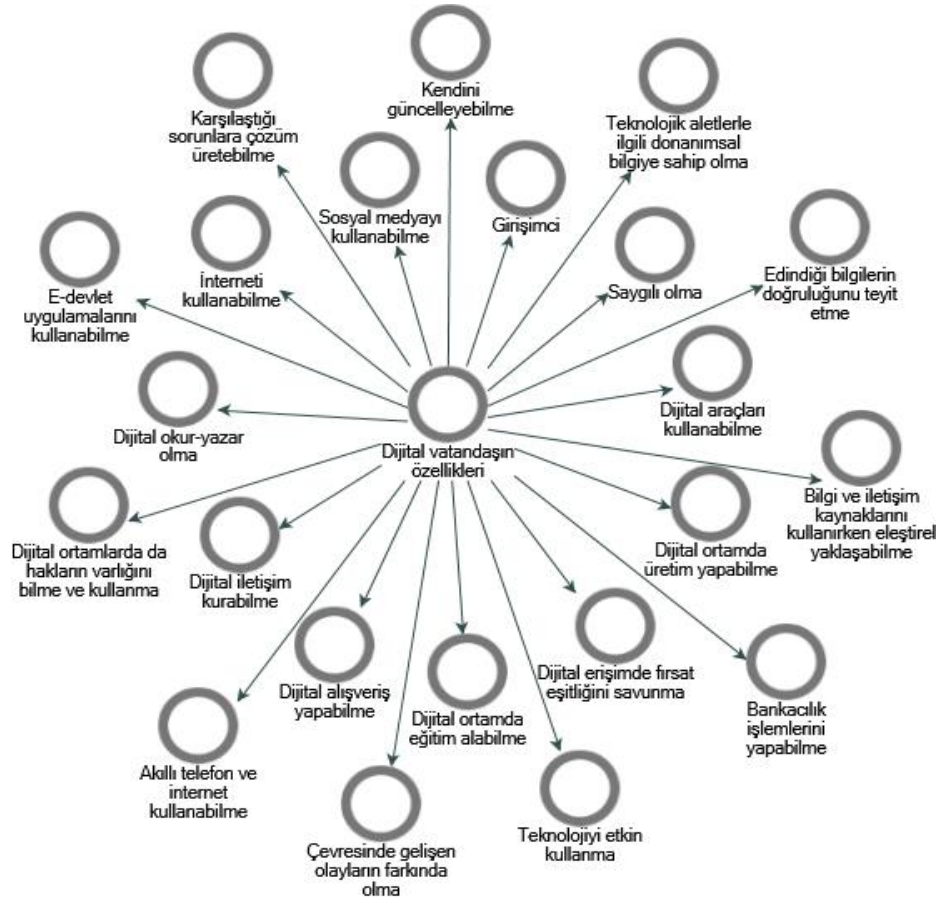
Katılımcılardan Öğretmen 1, dijital vatandaşlığı “bilgisayar, akıllı telefon, internet vb. bilişim teknolojilerini düzenli olarak kurallı ve düzgün kullanma becerisi” olarak tanımlamıştır. Öğretmen 2 ise, “Dijital vatandaşlık benim için teknolojiyi, bilgi teknolojilerini günlük yaşama entegre edebilmeyi ifade ediyor” diyerek dijital vatandaşlığın günlük yaşamla ilişkisine dikkat çekmiştir. Öğretmen 6 ise “Akıllı cihazların hayatımıza girmesiyle çok hızlı ve kontrolsüz gelişen bir kavram olduğunu düşünüyorum. Toplumumuzun azınlık sayılabilecek bir kısmı durumun farkındayken büyük bir bölümü ise kontrolsüz ve gelişmiş güzel bir şekilde bu kavramı gerçekleştirilmektedir.” diyerek dijital vatandaşlığı hızlı ve kontrolsüz bir süreç olarak tanımlamıştır. Öğretmen 1, Öğretmen 2 ve Öğretmen 6 dışındaki diğer öğretmenler dijital vatandaşlığı tanımlarken dijital vatandaşlığın özelliklerinden bahsetmişlerdir.

Dijital vatandaşın özellikleri

Öğretmenlerin dijital vatandaşlık algısına ilişkin araştırmanın bir diğer bulgusu, öğretmenlerin dijital vatandaşta olması gereken özelliklere ilişkin değerlendirmeleridir. Öğretmenlerin dijital bir vatandaşta bulunması gereken özelliklere ilişkin değerlendirmeleri Şekil 4.2’de gösterilmiştir.

Şekil 4.2’de görüldüğü üzere, sosyal bilgiler öğretmenleri dijital vatandaş olan bireylerin, dijital iletişim kurabilen, e-devlet uygulamalarını kullanabilen, dijital alışveriş yapabilen, dijital ortamda üretim yapabilen, dijital ortamdan eğitim alabilen, bilgi ve iletişim kaynaklarını kullanırken eleştirel yaklaşabilen, akıllı telefon ve interneti kullanabilen, dijital ortamlarda karşılaştığı sorunlara çözüm üretebilen, girişimci, çevresindeki olayların farkında olan, dijital oku-yazar olan, interneti kullanabilen, sosyal medyayı kullanabilen, teknolojiyi etkin kullanabilen, dijital ortamlarda da hakların varlığını bilen ve bu hakları kullanan, dijital erişimde fırsat eşitliğini savunan, dijital araçları kullanabilen, saygılı, edindiği bilgileri teyit eden ve

teknolojik aletlerle ilgili donanımsal bilgiye sahip olan bireyler olması gerektiğini belirtmişlerdir.

Şekil 4.2 Öğretmenlere göre dijital bir vatandaşta bulunması gereken özellikler

Öğretmenler dijital bir vatandaşta olması gereken özellikleri öncelikle interneti, sosyal medya gibi dijital ortamları ve bilgisayar, akıllı telefon, tablet vb. gibi dijital aletleri etkin, bilinçli ve sıklıkla kullanabilme becerisi üzerinden açıklamışlardır. Öğretmen 10 dijital vatandaş *“sanal dünyayı tanıyan, imkanlarının farkında olan ve bu teknolojiyi doğru kullanan kişi”* olarak tanımlamıştır. Ayrıca, *“Donanımla ilgili de az çok bilgi sahibi olması, güvenli internet kullanımı nasıl olur?, Nelere dikkat etmek gerekir? Bunları bilmesi gerekir”* diyerek teknik konuda da bilgi sahibi olmanın bir gereklilik olduğunu belirtmiştir. Benzer şekilde Öğretmen 4, dijital vatandaş *“İnterneti yaşamını kolaylaştırmak için birçok alanda sıklıkla kullanan, bu kullanımlarda da bilinçli ve güvenli kullanıma dikkat eden kişiler”* şeklinde açıklamıştır. Benzer şekilde Öğretmen 8 de *“Dijital araçları kullanabilen, farklı alanlardaki işlerini çeşitli dijital platformlardan çözümleyebilen kişileri dijital*

vatandaş olarak tanımlayabilirim.” demiştir. Öğretmen 11 de dijital vatandaşı tanımlarken *“Dijital iletişim kurabilen, e-devlet uygulamalarını kullanabilen, dijital alışveriş yapabilen, dijital ortamda üretim yapabilen, bilgi ve iletişim kaynaklarını kullanırken eleştirel yaklaşabilen, dijital ortamdaki eğitime alabilen kişi”* şeklinde tanımlamış ve dijital vatandaşlık özelliklerini sıralamıştır. Öğretmen 12 ise *“Akıllı telefon ve internet kullanabilen, dijital ortamlarda karşılaştığı sorunlara çözüm üretebilen bireyler dijital vatandaş olarak sayılabilir.”* demiştir. Diğer taraftan, Öğretmen 13, *“İnternete yabancı olmayan, basit uygulamaları ve sosyal medyayı kullanabilen, bankacılık işlemleri gibi gündelik hayattaki işlerin bir kısmını uygulamalardan yapabilen bireyler”*i dijital vatandaş olarak kategorilendirmiştir. Öğretmen 3 ise dijital vatandaşın özelliklerini *“Teknolojiyi etkin kullanma ve teknolojik gelişmelerden yararlanma”* boyutlarıyla açıklamıştır.

Öğretmenlerin bazıları dijital vatandaşın özelliklerini hak ve sorumlulukları bilme ve etik ilkeleri gözetme şeklinde açıklamışlardır. Öğretmen 12, dijital vatandaşta olması gereken özellikleri belirtirken *“İçinde yaşadığımız çağda internet teknolojilerine ve bunu sağlayan bilgisayar, akıllı telefon vb. gibi internet araçlarına rahatça ulaşabilen, kullanabilen ve kullanırken de hem kendisinin hem de karşıdaki bireylerin hak ve sorumluluklarını bilen kişilere dijital vatandaş denir.”* ifadelerini kullanmıştır. Öğretmen 4, dijital bir vatandaşın *“İnternet kullanımlarında başkalarının haklarını gözetken bir tutum içerisinde olan ve dijital ortamlarda da hakların varlığını bilen ve kullanan”* bireyler olduğunu ifade etmiştir. Öğretmen 5 de benzer şekilde, *“İnterneti kullanabilen, kullanırken bilinçli, dürüst, etik kurallara uyan, yapacağı yanlışların ne gibi sonuçlar doğurabileceğinin farkında olan insandır”* diyerek dijital vatandaşın bilinçli ve etik olmasının gerekliliğine vurgu yapmıştır. Öğretmen 10 da, *“Sosyal platformlarda eğer yorum yapıyorsa beğeni ve yorumlarında seçici olması gerekir. Herhangi bir suç unsuru barındıran platformlarda uzak durmak gibi durumları bilmesi gerekir diye düşünüyorum.”* ifadeleriyle dijital bir vatandaşın haklarını ve sorumluluklarını bilmesi gerektiğini örneklendirmiştir. Öğretmen 11 de *“Tüm davranışlarında etik kurallarına uyan hak ve sorumluluklarının bilincinde olan vatandaşdır.”* diyerek hak ve sorumluluk kavramlarına vurgu yapmıştır. Öğretmen 3 ise, *“Kötü niyetli olmama, kötü niyetli insanlara karşı tedbirli olma, saygılı olma”* özelliklerini dijital vatandaşta olması gereken özellikler olarak sıralamıştır.

Bu özelliklerin yanı sıra Öğretmen 5, dijital vatandaşta olması gereken özelliklere “*Girişimci olma, çevresindeki olayların farkında olma ve herkesin dijital vatandaşlıktan yararlanması gerektiğini savunma*” özelliklerini eklemiş ve duyarlılık ve fırsat eşitliği konularına dikkat çekmiştir. Öğretmen 8 de “*Eriştiği bilgilerin doğru olduğuna hemen inanmamalı ve farklı kaynaklardan bilginin doğruluğunu teyit etmelidir.*” demiştir. “Öğretmen 7 ise “*Dijital teknolojiler alanında okuryazar olmalı, yani bu teknolojileri verimli kullanabilmeli aynı zamanda da dijital bağımlılıktan da uzak durmayı başarabilmelidir.*” diyerek meslektaşlarından farklı olarak dijital okuryazarlık ve internet bağımlılığı konularına vurgu yapmıştır.

Dijital vatandaş olma durumu

Araştırmanın dijital vatandaşlık algısı teması ile ilgili bir diğer bulgusu öğretmenlerin dijital vatandaş olma durumları ile ilgilidir. Araştırmada, 13 öğretmenden 11’inin kendilerini dijital vatandaş olarak gördükleri, iki öğretmenin ise kendilerini bu konuda yetersiz olarak gördükleri bulunmuştur. Öğretmenler, kendilerini dijital vatandaş olarak görme ve görmeme nedenlerini dijital vatandaşta bulunması gereken özelliklere verdikleri cevaplar üzerinden açıklamışlardır.

Öğretmen 1, “*Kendi dijital vatandaş olarak görüyorum. Günlük hayatımda ve meslek hayatımda bilişim teknolojileri araçlarını sıklıkla kullanıyorum.*” demiştir. Dijital bir vatandaş olmak için donanımsal bilgiye sahip olunması gerektiğini belirten Öğretmen 10 “*Evet diyebilirim, elimden geldiğince donanımla ilgili bilgi sahibi olmaya çalışıyorum. Sosyal medyayı doğru kullandığımı düşünüyorum. Alışveriş yaparken güvenlik özelliklerine dikkat ederim, işlerimi genel ağdan hallederim.*” ifadelerini kullanmıştır. Günlük işlerini internetten halledebilen bireylerin dijital vatandaş sayılabileceğini ifade eden Öğretmen 11 ise “*Tam bir dijital vatandaş olduğumu söyleyebilirim. Resmî işlemlerimi e-devletten hallediyorum. Uçak biletlerini internette alıyorum. Alışverişlerimi genel ağdan yapıyorum hatta yemek siparişini bile genel ağdan yapıyorum.*” diyerek interneti aktif kullandığını bu nedenle kendini dijital bir vatandaş olarak gördüğünü belirtmiştir. Öğretmen 12 de “*Evet görüyorum. Çünkü işim ve içinde bulunduğum çağ gereği hem hayatımı daha da kolaylaştırmak hem zamandan tasarruf sağlamak hem de iş ve işlemlerimi hızlandırmak için gün içerisinde*

pek çok işimi dijital ortamlarda gerçekleştirebiliyorum.” demiştir. Öğretmen 12’ye benzer olarak Öğretmen 4 de *“Evet, görüyorum çünkü bir öğretmen olarak uzaktan eğitim sürecinde aktif olarak çevirim içi programları kullandım. Bankacılık işlemlerinde ve birçok alanda hayatımı kolaylaştıracak programları kullanıyorum”* sözleriyle kendini dijital bir vatandaş olarak gördüğünü belirtmiştir. Öğretmen 9 da *“Evet. Uzun yıllar özel okullarda çalıştığım için bilgisayarı, tüm ofis programları ve özel uygulamaları ihtiyacımı karşılayacak kadar kullanıyorum.”* diyerek teknoloji kullanımında kendini yeterli gördüğü için kendini dijital vatandaş olarak nitelendirmiştir. Dijital vatandaşın özelliklerini sıralarken *“interneti kullanabilen, kullanırken bilinçli, dürüst, etik kurallara uyan, yapacağı yanlışların ne gibi sonuçlar doğurabileceğinin farkında olan”* ifadelerini kullanan Öğretmen 5 ise *“Evet görüyorum. İnterneti eğitim, sağlık, alışveriş, e-devlet işlerini yaparken kullanıyorum ve kurallara uyuyorum. Olumsuz içerikler paylaşmıyorum. Kırıcı hakaret edici yorumlar yapmıyorum. Güçlü şifreler kullanıyorum. Tanımadıkları mecbur kalmadıkça iletişim kurmuyorum.”* sözleriyle savunduğu özellikleri kendisinin de taşıdığını bu yüzden kendisini dijital vatandaş olarak gördüğünü belirtmiştir. Öğretmen 8 ise kendini dijital bir vatandaş olarak görme nedenlerini şu şekilde açıklamıştır:

Kendimi dijital vatandaş olarak görüyorum. Dijital platformların bilgiye ulaşmamda, bilgiyi paylaşmamda, zamanı verim kullanmam da, birçok işlemi kolaylıkla halletmem de büyük katkısı olduğunu düşünüyorum. Birçok konuda hayatımı kolaylaştırıyor. Okul işlerimde, bankacılık işlemlerimde, özellikle pandemi döneminde alış-veriş işlemlerimde, sağlık alanındaki işlemlerimde çok sıklıkla kullandığım uygulamalar mevcut. Bu da benim için zaman ve enerji kaybımın az olmasına katkı sağlıyor.

Öğretmen 7 ise *“Pandemi süreci öncesinde bunun cevabı hayır olurdu; fakat pandemi ile başlayan uzaktan eğitim süreci ile dijital teknolojileri kullanma oranımız çok arttı. Aynı zamanda alışveriş ve tüketim alışkanlıklarımız da dijital ortama kayd. Böylece zorunlu olarak dijital vatandaş olduğumu düşünüyorum.”* ifadelerini kullanmış ve yaşanan Covid-19 salgınının dijital vatandaş olma konusunda bireyleri zorunlu bir sürece soktuğunu belirtmiştir. Öğretmen 2 ise kendini dijital vatandaş olarak gördüğünü ancak *“teknoloji çok geniş bir kavram. Sürekli kendinizi güncellemeniz gerekiyor. Bunun için değişime ayak uydurmakta önemli”* ifadelerini kullanmıştır.

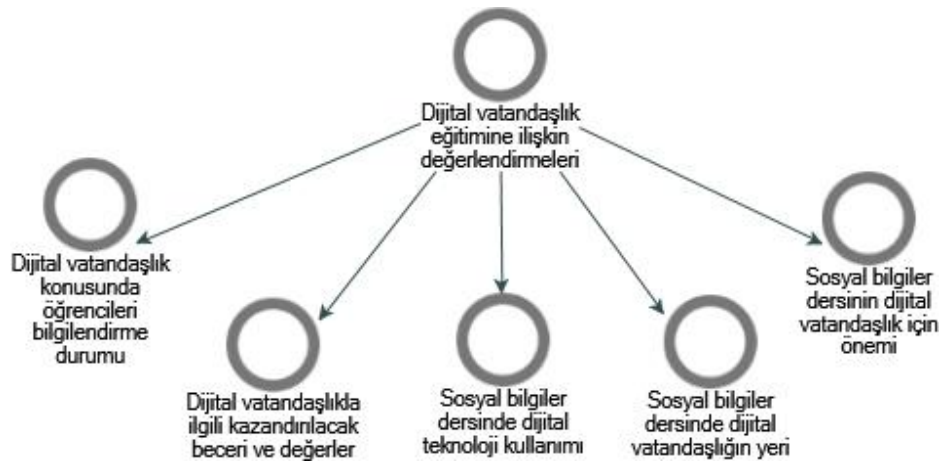
Öğretmenlerden iki tanesi ise kendilerini dijital vatandaş olarak görmediklerini belirtmişlerdir. Öğretmen 13 *“Tam değil çünkü bazı uygulamaları ve medya araçlarını hiç kullanmadım”* diyerek bazı uygulamaları kullanmadığı için kendini dijital vatandaş olarak görmediğini belirtmiştir. Öğretmen 3 ise kendisini dijital bir vatandaş olarak görmeme nedenini *“Teknolojik gelişmeleri ve uygulamaları takip ediyorum. Kullanıyorum ancak teknoloji insanları ve insan ilişkilerini yapaylaştırıyor. Bu yüzden samimi olmadığını düşündüğümden teknolojiyi çok da severek kullanmıyorum açıkçası. Mükemmel bir dijital vatandaş sayamıyorum kendimi o yüzden.”* şeklinde açıklamıştır.

Dijital ortamları ve dijital aletleri kullanma durumu

Öğretmenler cep telefonu, akıllı tahta, bilgisayar, tablet gibi dijital aletleri çoğunlukla kullandıklarını ifade etmişlerdir. Öğretmenler en çok kullandıkları dijital ortamları ise uzaktan eğitim, bankacılık işlemleri, sağlık işlemleri, alışveriş yapma, e-devlet uygulamaları, ofis programları, e-okul gibi uygulamaları örnekendirerek anlatmışlardır. Öğretmen 1 *“Günlük hayatımızda bankacılık ve e-devlet uygulamalarını oldukça sık bir şekilde, hayatımın bir parçası ve vazgeçilmezi olarak kullanıyorum.”* demiştir. Öğretmen 8 de *“E-devlet uygulaması, bankaların mobil uygulamaları gibi birçok uygulamayı gerek kolay olması gerek zaman tasarrufu sebebiyle sıklıkla kullanmaktayım.”* demiştir.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaşlık eğitimine ilişkin değerlendirmeleri

Araştırmada, sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaşlık eğitimine ilişkin değerlendirmelerini “Sosyal bilgiler dersinde dijital vatandaşlığın yeri”, “Sosyal bilgiler dersinin dijital vatandaşlık için önemi”, “Sosyal bilgiler dersinde dijital teknoloji kullanımı”, “Sosyal bilgiler dersinde kazandırılacak beceri ve değerler” ve “Dijital vatandaşlık konusunda öğrencileri bilgilendirme durumu” olmak üzere beş tema altında açıkladıkları anlaşılmıştır. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaşlık eğitimine ilişkin değerlendirmeleri Şekil 4.3’de gösterilmiştir.

Şekil 4.3 Sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaşlık eğitimine ilişkin değerlendirmeleri

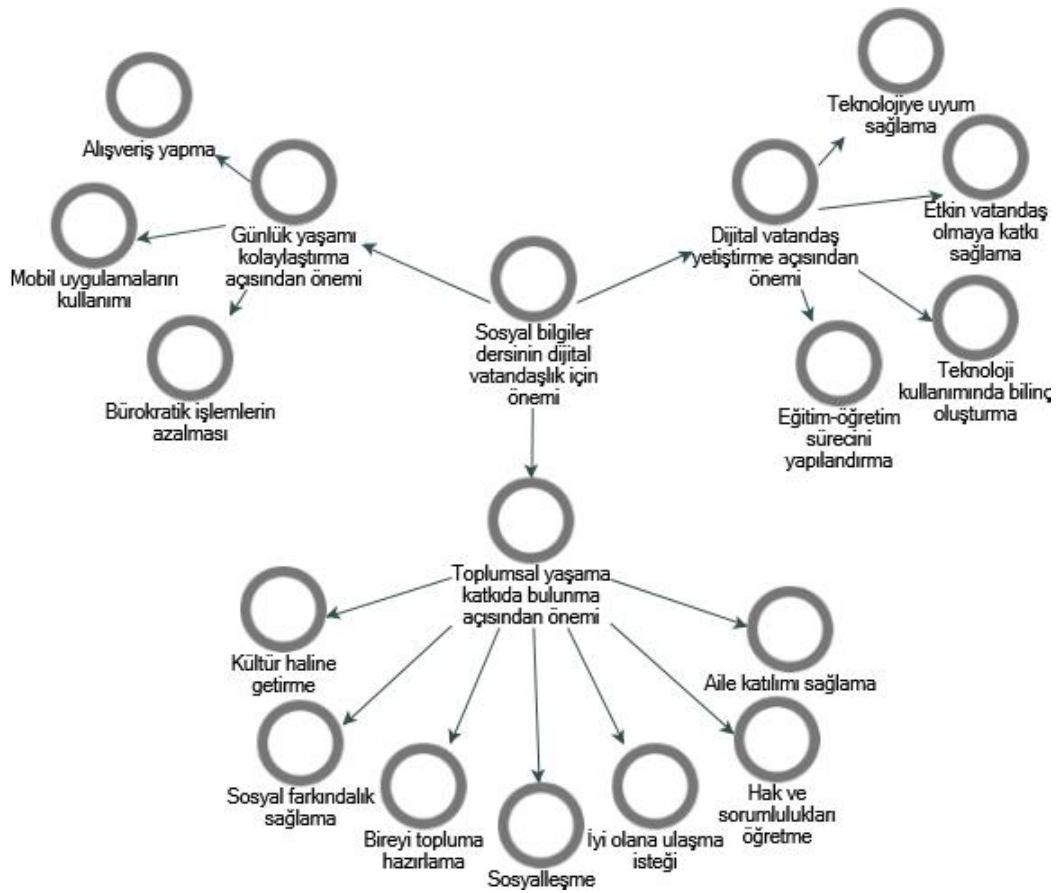
Sosyal bilgiler dersinde dijital vatandaşlığın yeri

Sosyal bilgiler öğretmenleri, Sosyal bilgiler dersinde dijital vatandaşlık kavramına ilişkin bilgilere Etkin Vatandaşlık öğrenme alanında açıklanan haklarımız ve sorumluluklarımız konusunda ve Bilim, Teknoloji ve Toplum öğrenme alanında yer alan teknolojik konuların içerisinde yer verildiğini ifade etmişlerdir. Öğretmen 9 “Kazanımlar içinde ünite olarak 5. sınıflarda var. 6 ve 7. sınıfta Bilim, Teknoloji ve Toplum öğrenme alanında teknoloji ile ilgili konularda da değiniliyor. Haklarımız konularında özel hayatın gizliliği konularında değiniliyor.” ifadeleriyle sosyal bilgiler 5. 6. ve 7. sınıfta dijital vatandaşlık konularına yer verildiğini belirtmiştir. Öğretmen 11 de “Alanımızın temel öğrenme alanlarından biri de etkin vatandaşlık. Etkin vatandaşlık içine dijital vatandaşlığı da alıyor.” diyerek sosyal bilgiler dersinde etkin vatandaşlık öğrenme alanında dijital vatandaşlık konularına yer verildiğini ifade etmiştir. Öğretmen 2 de Bilim, Teknoloji ve Toplum öğrenme alanında yer alan konularda dijital vatandaşlığa nasıl yer verdiğini şu sözlerle açıklamıştır:

Bilim, Teknoloji ve Toplum öğrenme alanında çocuklarla geçmişteki yaşantılarımızdan bahsediyorum. Bugün kullanılan dijital bankacılık, MHRS randevu sistemi, e-fatura gibi birçok şeylerin geçmişte olmadığı ve günlük yaşantımızdan ne çok vakit kaybettirdiğinden bahsediyorum. Mesela nüfus sayımlarının bile önceden kapı kapı dolaşarak yapıldığını şimdi ise adrese dayalı teknolojik ortamda gerçekleştiğinden bahsediyorum.

Sosyal bilgiler dersinin dijital vatandaşlık için önemi

Araştırmada, katılımcı öğretmenlerin sosyal bilgiler dersinin dijital vatandaşlık için önemli olduğunu belirttikleri anlaşılmıştır. Öğretmenlerin söylemleri doğrultusunda bu önem günlük yaşamı kolaylaştırma, dijital vatandaş yetiştirme ve toplumsal yaşama katkı sağlama olmak üzere üç başlık altında ele alınmıştır. Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre sosyal bilgiler dersinin dijital vatandaşlık için önemi Şekil 4.4’de gösterilmiştir.

Şekil 4.4 Öğretmenlere göre sosyal bilgiler dersinin dijital vatandaşlık için önemi

Katılımcı öğretmenler sosyal bilgiler dersinin içerisinde güncel ve günlük yaşama ilişkin bilgilerden bahsedildiğini, bu nedenle sosyal bilgiler dersinde verilen dijital vatandaşlık bilgilerinin de önemli olduğunu ifade etmişlerdir. Günlük yaşama ilişkin mobil uygulamaların kullanımı, alışveriş yapma ve bürokratik işlemlerin azalması konusunda önemli olduğunu vurgulamıştır. Öğretmen 10, “*Sosyal Bilgiler dersinde teknoloji ve dijital platformları doğru nasıl kullanırsınız? Hangi kurallara uymamız*

gerekir? Bu tip konularda bilgi verilmesi açısından önemli diye düşünüyorum.” demiştir. Öğretmen 12 ise günlük yaşama ilişkin dijital konularda sosyal bilgilerin önemini *“Bireyi topluma hazırlayan, günlük hayatta yapması ve yapmaması gereken davranışları öğreten, hak ve sorumluluklarını çocuğa en iyi şekilde öğreten ders olan Sosyal Bilgiler dersi bireye dijital vatandaş nasıl olur sorusuna en iyi cevabı veren ders olarak görülebilir.”* ifadeleriyle açıklamıştır. Öğretmen 2 de *“Artık birçok iş ve işlemlerimizi e devlet platformu üzerinden gerçekleştiriyoruz. Çocuklarında teknolojiyi iyi okumaları bu ve benzeri uygulamalar için önem teşkil etmektedir.”* diyerek öğrencilerin günlük işlemlerde ihtiyaç duyacağı dijital becerilere sosyal bilgiler dersi içerisinde yer verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Günlük hayatta öğrencilerin ihtiyaç duyduğu becerilere dikkat çeken Öğretmen 5 ise *“Sosyal bilgiler dersi öğrencilere iyi bir vatandaş olmayı, farklılıklara saygılı olmayı öğretir. İşte dijital vatandaşta sosyal bilgiler dersinde öğrenip günlük hayatta kullandığı bu bilgi ve becerileri sanal ortamı kullanırken de uygulaması gerektiğini sosyal bilgiler dersi sayesinde öğrenir.”* diyerek sosyal bilgilerin dijital vatandaşlık için önemine değinmiştir. Öğretmen 8 de *“Ders esnasında öğrencilerin E-Nabız uygulamasını öğrenip, uygulamayı bilmeyen aile bireylerine sağlık işlemlerinde randevu alarak yardımcı olması da sosyal bilgiler dersinin bir katkısıdır”* sözleriyle derste öğrenilenlerin günlük hayata transferinde sosyal bilgiler dersinin önemli olduğunu ifade etmiştir.

Öğretmenler sosyal bilgiler dersinin vatandaşlığın bir yönü olarak dijital vatandaş yetiştirmeye de hizmet ettiğini bu nedenle önemli olduğunu ifade etmişlerdir. Öğretmenler, etkin vatandaş olmaya katkı sağlama, teknoloji kullanımda bilinç oluşturma, eğitim-öğretim sürecini teknolojik olarak yapılandırma ve teknolojiye uyum sağlama konularında sosyal bilgilerin dijital vatandaşlık konusu için önemli olduğunu belirtmişlerdir. Öğretmen 7 *“Dijital vatandaşlığında etkin vatandaş olma ile paralel olduğunu düşünüyor ve sosyal bilgiler dersinin tam ortasında yer aldığını düşünüyorum.”* diyerek etkin vatandaş olma konusunda sosyal bilgilerle dijital vatandaşlığın ilişkilendirilebileceğini belirtmiştir. Öğretmen 1 *“Branş olarak zaten bizler iyi bir vatandaş olma sürecini derslerimizde işliyoruz. Toplumsal hayat kurallarının hepsi dijital vatandaşlık içinde geçerli olduğundan gereken kazanımları almaları çok önemli.”* diyerek etkin vatandaş olma konusunda dijital ilkelere

değ inildiğini ve sosyal bilgilerin bu açıdan önemli olduğunu vurgulamıştır. Öğretmen 11 ise sosyal bilgiler dersinin dijital vatandaşlık kavramı için yeri ve önemini şu sözlerle açıklamıştır:

Dünya dönüşüyor. Teknoloji baş döndürücü şekilde geliyor. Bilgi teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte artık birçok alanda genel ağ ve bilgisayarlar kullanılıyor. Artık bürokrasi azalıyor, resmi işlemler dijital ortamda e-devlet üzerinden yürütülüyor, bankacılık işlemleri mobil bankacılık üzerinde sürüyor, alışveriş genel ağ üzerinden yapılıyor, üretim Sanayi 4.0 ile yapay zekâya dönüşüyor, iletişim zaten bu merkezde ilerliyor, eğitim özellikle FATİH ve EBA ve en son pandemi süreciyle birlikte online platformlara kayıyor. Bizim de eğitim öğretim sürecini bu dönüşüme uyarlamamız ve buna uygun öğrenciler yetiştirmemiz gerekiyor. Dijital öğrenci dolayısıyla dijital vatandaş yetiştirmemiz şart. İşte Sosyal Bilgiler bu durumun tam merkezinde. Dijital vatandaşlığın kalbi Sosyal Bilgiler. Beceri ve değerlerin kazandırılacağı temel ders, temel branş.

Öğretmen 6 da sosyal bilgilerin dijital vatandaş yetiştirme konusundaki yerine öğretim programlarında çok önem verilmediğ inin altını çizerek önemini şu şekilde vurgulamıştır:

Sosyal bilgiler birçok kesim tarafından tarih, coğrafya gibi bilgilerle dolu sanılsa da bu disiplinin merkezinde sosyoloji vardır. Dolayısıyla sadece bu konu değil toplumun gündemindeki her konu bu dersin merkezinde bulunmak durumundadır. Bizler e-vatandaş kavramını sosyal bilgiler kapsamında bir ünitenin içindeki basit bir konuymuş gibi göstermek zorunda bırakıyoruz. Özellikle, 5.sınıf müfredatının çağın gelişmeleri kapsamında her yıl güncellenmesi gerektiğini düşünmekteyim.

Öğretmen 2 de dijital vatandaşlığı sosyal bilgilerin temel amaçlarından olan bilinçli vatandaş yetiştirme amacıyla ilişkilendirmiş ve “*Bilinçli vatandaşlık kavramı bizim dersimiz için çok önemli. Dijital vatandaş olma becerisi de bilinçli vatandaş olmanın önemli bir gerekliliğ idir.*” demiştir. Benzer şekilde, Öğretmen 4, “*Dersimizin amacı haklarını bilen kullanan vatandaşlar yetiştirmek olduğu için değişen dünyada dijitalleşen yaşamlarımızda da nasıl bir dünyanın onları beklediğini her açıdan öğretmemiz gerekir.*” diyerek vatandaş yetiştirme konusunda sosyal bilgilerin önemli olduğunu vurgulamıştır. Öğretmen 8 ise sosyal bilgilerin gelişen teknoloji toplumuna uyum sağlayabilen vatandaş yetiştirme anlamında önemli olduğunu “*Teknolojiye ayak uydurabilen vatandaşların küçük yaştan itibaren yetiştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersi önemli bir rol oynamaktadır*” ifadeleriyle açıklamıştır. Öğretmen 8 de benzer şekilde, teknolojik açıdan gelişen dünyada sosyal bilgilerin rolünü “*Sosyal Bilgiler, dijital vatandaşlığın kazandırılmasında önemli rolü olan bir derstir. Derste öğrenciler kitle iletişim araçlarını nasıl ve ne amaçla kullanılmasını öğretmenin yanında her*

geçen gün değişen ve gelişen dijital dünyadan haberdar olmasını sağlar.” Sözleriyle açıklamıştır.

Sosyal Bilgiler öğretmenleri toplumsal yaşama katkıda bulunma anlamında da sosyal bilgiler ve dijital vatandaşlık konularının ilişkili ve birbiri için önemli olduğunu söylemişlerdir. Sosyal bilgiler dersinin bireyi topluma hazırlama, dijital anlamda sosyalleşme, iyiye ulaşma isteği, hak ve sorumlulukları öğretme, aile katılımı sağlama, teknoloji kullanımını bir kültür haline getirme ve sosyal farkındalık sağlama anlamında dijital vatandaşlık kavramına hizmet ettiğini belirtmişlerdir. Öğretmen 1, *“Branşımızın odağında zaten birey olarak iyiye ulaşma amaçlandığı için bu derste öğreneceği etik kuralları hayatın her alanına uyguladığında sorun yaşanmayacaktır.”* demiştir. Öğretmen 10’da *“Sosyal Bilgiler hayatın içinde yer alan bilgiler veriyor. Teknoloji de hayatın ayrılmaz bir parçası. Artık her yönüyle bizi etkileyen bir dünya var. Bu dünyanın kurallarını bilmek gerekiyor”* diyerek teknoloji dünyasına ayak uydurulması gerektiğine ve bunun da sosyal bilgiler dersi ile mümkün olabileceğine işaret etmiştir. Öğretmen 12 sosyal bilgilerin dijital vatandaşlık kavramı için önemini kültür boyutunda açıklamış ve *“Sosyal Bilgiler dersi içinde bulunduğu toplumun ve kültürünün aynasıdır. Çağımız toplumlarında dijital teknoloji artık bir ritüel olarak görüldüğü için bunu doğru kullanmayı en iyi Sosyal Bilgiler dersi çocuğa kavratmaktadır”* sözleriyle dijital bir kültür oluşturmanın gerekli olduğunu açıklamıştır. Öğretmen 13 ise *“Bireylerin hakları ve sorumlulukları, topluma karşı devlete karşı sorumlulukları ve hakları içerisinde dijital vatandaşlık yer alır.”* diyerek sosyal bilgiler ve dijital vatandaşlık ilişkisini hak ve sorumlulukları öğretmen kapsamında ele almıştır. Benzer şekilde, Öğretmen 4 de *“Dilekçe hakkımız var mesela ya da devam eden bir dava var. Bunların artık dijital ortamda da takibini yapabiliyoruz. E-ticaret çok yaygınlaştı ve alışveriş yaparken beraberinde çok güvenlik açığı da getiriyor. Karşılaşacakları sorunlarda ne yapacaklarını öğretmeliyiz ki haklarını arayabilsinler.”* diyerek hak ve sorumlulukların öğretimine dikkat çekmiştir. Öğretmen 3 *“Dijital vatandaşlık konusu en başından beri sosyal bilgiler dersinin içinde. İlk insanlardan günümüze kadar zaten bir şekilde teknolojiyle yaşıyoruz. Teknoloji, hayatımızın bir gerçeği. Sosyal bilgiler dersi de insanın sosyalleşmesi, hayatı ve çevresini tanıması için çok önemli bir ders.”* diyerek bireyin sosyalleşmesi kapsamında sosyal bilgiler ve teknoloji ilişkisine değinmiştir. Sosyal

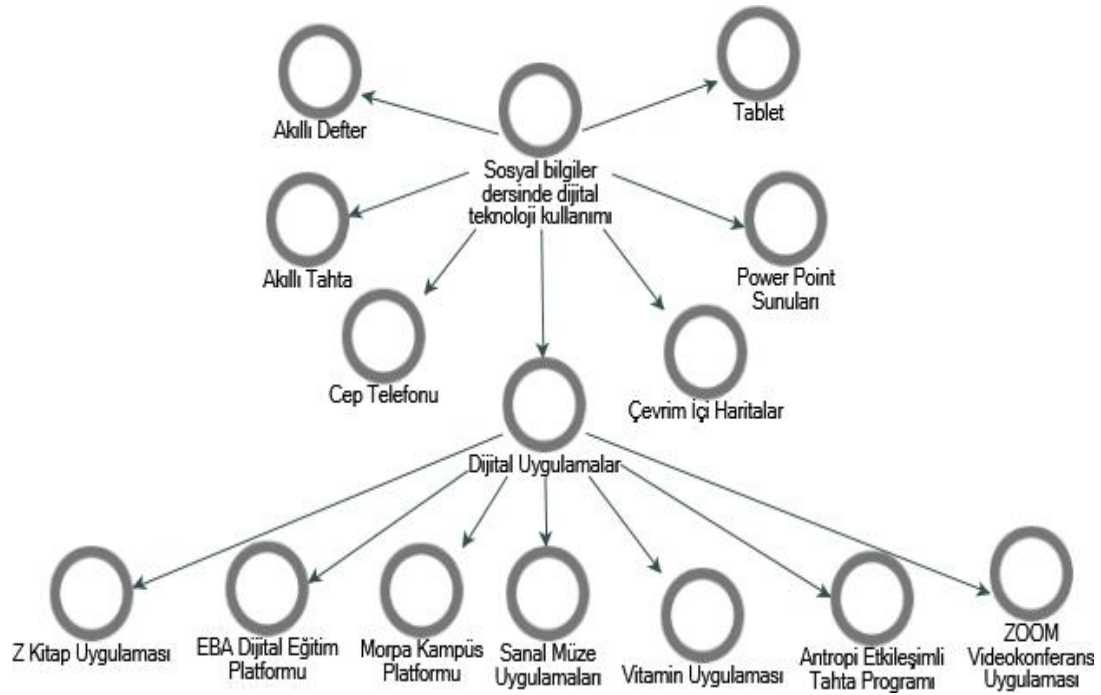
bilgiler dersinin özünde çok önemli bir ders olduğunu ve sadece dijital anlamda değil toplumun eğitilmesi konusunda da bireylere gerçek hayat bilgilerini doğru şekilde öğrettiğini vurgulayan Öğretmen 6 aile katılımı ve öğrenci üzerinden anne-babaya doğruyu iletme görevi de gördüğünü şöyle açıklamıştır:

Zaman zaman öğrencilerime sohbet etmek, günü değerlendirmek için fırsat veriyorum. Aile içinde anne babalarının doğru bildiklerini zannettikleri şeyleri benim bazı öğrencilerimin düzelttiğini öğreniyorum. Bu dönüt beni çok gururlandırıyor. Hayır, anne/baba o konu öyle değilmiş bunu sosyal bilgiler dersinde öğrendik doğrusu buymuş demeleri toplumun eğitilmesi açısından ne kadar da önemli bir ders olduğunu ortaya koyuyor.

Öğretmen 7 ise “*Sosyal bilgiler hayatın içindeki birçok bilgiyi, yaşanmışlığı kapsayan bir derstir. Kültürel ve sosyal farkındalık da iyi bir dijital vatandaşın kimliğini etkiler.*” diyerek sosyal bilgiler dersinde verilen sosyal farkındalığın dijital vatandaşlık için de bir gereklilik olduğunu açıklamıştır.

Sosyal bilgiler dersinde dijital teknoloji kullanımı

Katılımcıların Sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaşlık eğitimine ilişkin değerlendirmelerine yönelik ulaşılan bir başka bulgu ise öğretmenlerin sosyal bilgiler dersinde kullandıkları dijital teknolojiler üzerinedir. Öğretmenler sosyal bilgiler dersinde gerek pandemi nedeniyle gerekse günün koşullarına ayak uydurmak amacıyla derslerinde dijital teknolojilere başvurduklarını belirtmişlerdir. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin derslerinde kullandıkları dijital alet ve uygulamalar Şekil 4.5’te gösterilmiştir.

Şekil 4.5 Sosyal bilgiler dersinde kullandıkları dijital alet ve uygulamalar

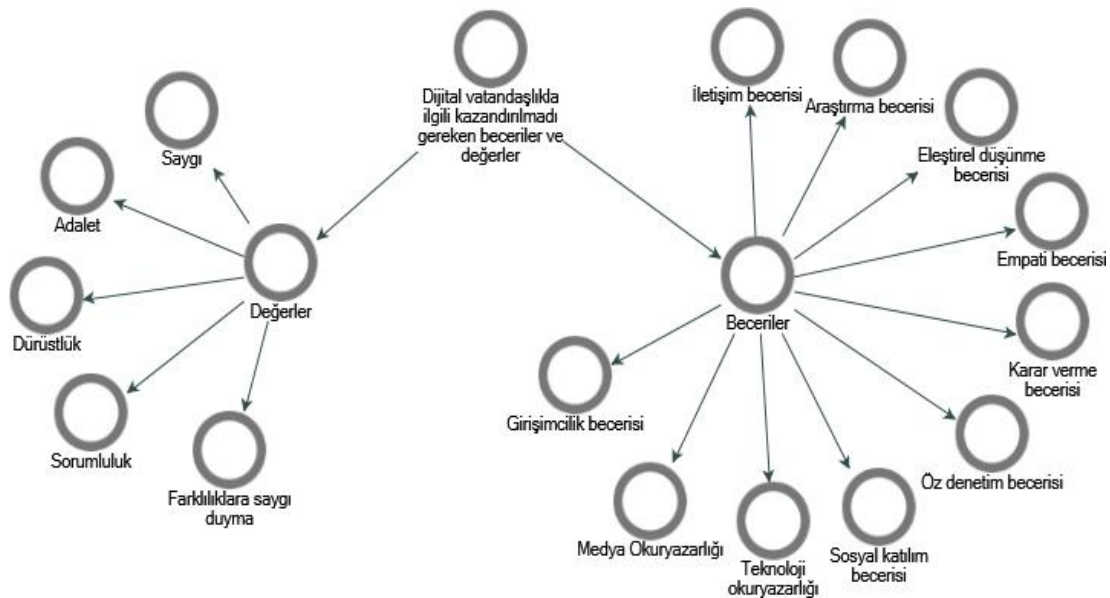
Sosyal bilgiler öğretmenleri sosyal bilgiler derslerinde, akıllı defter, akıllı tahta, tablet, cep telefonu, çevrimiçi haritalar, power point sunuları ve dijital uygulamalar olmak üzere dijital teknolojilere ve dijital aletlere yer verdiklerini belirtmişlerdir. Öğretmen 11 “*Dönem onu gerektiriyor. Teknoloji ile iç içeyiz. Bunlardan ayrı olmamız düşünülemez. Hele bir eğitimci için bu durum elzemdir.*” diyerek teknolojinin hakim olduğu dünyada bütün eğitimcilerin dijital teknolojileri kullanması gerektiğini vurgulamıştır.

Öğretmenler ayrıca, derslerde EBA, Vitamin, Morpa Kampüs, Sanal Müze Uygulamaları, z kitap uygulaması, antropi ve ZOOM uygulamalarını kullandıklarını belirtmişlerdir. Öğretmen 5 “*Evet kullanıyorum. Eğitim öğretim işlerini planlıyorum ve dijital materyalleri okulda kullanıyorum.*” demiştir. Öğretmen 6 da “*Sınıfa akıllı tahta teknolojisi ile taşıyabileceğim tüm dijital kaynakları kullanmaya çalışıyorum.*” diyerek bu uygulamaları “*EBA, Morpa Kampüs, Vitamin, Akıllı Defterler, slaytlar ve videolar*” şeklinde sıralamıştır. Öğretmen 8 de “*Önceki yıllarda EBA üzerinden öğrencilerime çok nadir ödev gönderirdim. Şu an bu platformu çok daha fazla kullanabiliyorum. Bu sayede sınıfta ödev kontrol ederek zaman kaybetmiyorum hem de istatistiksel olarak daha iyi geribildirim aldığımı düşünüyorum*” diyerek EBA uygulamasını kullandığını ve memnun olduğunu ifade etmiştir. Öğretmen 1, “*Dersler*

sırasında aktif olarak z-kitaplar, EBA platformu ve tabii ki vazgeçilmezimiz olan ZOOM uygulamasını kullanıyorum. Özellikle geçtiğimiz yılı düşünürsek sürekli kullandığımız uygulamalar bunlar oldu.” diyerek pandemi sürecinin etkisiyle derslerde dijital teknolojileri daha çok kullanmaya başladıklarının altını çizmiştir. Öğretmen 13 ise “Yoğun olarak z kitap kullanıyorum. Devlet kitaplarının z kitaplarını tahtadan açıyorum. EBA ve Fatih projesinin uygulamaları olan Antropi Etkileşimli Tahta Programı ve Fatih Kalem Haritalarını kullanıyorum.” demiştir. Öğretmen 11 de diğer meslektaşlarından farklı olarak vektörel haritaları derslerinde kullandığını ifade etmiştir.

Dijital vatandaşlıkla ilgili kazandırılacak beceriler ve değerler

Öğretmenlerin sosyal bilgiler dersinde dijital vatandaşlıkla ilgili beceri ve değerlerin öğrencilere kazandırılması gerektiğini düşündükleri araştırmanın bir diğer bulgusudur. Öğretmenler sosyal bilgiler dersinin dijital vatandaş yetiştirmede önemli olduğunu ve bu kapsamda beceri ve değerlerin öğrencilere kazandırılması gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu beceri ve değerler Şekil 4.6’da gösterilmiştir.

Şekil 4.6 Dijital vatandaşlıkla ilgili kazandırılması gereken beceriler ve değerler

Öğretmenler sosyal bilgiler dersinde dijital vatandaşlıkla ilgili olarak saygı, adalet, dürüstlük, sorumluluk ve farklılıklara saygı değerlerinin kazandırılması gerektiğini

ifade etmişlerdir. Öğretmen 6 “*Dijital dünyada neler paylaştığına dikkat etmeleri; din, dil, ırk vb. kavramlar özelinde rencide edici tavırlar takınmamaları için saygı, farklılıklara saygı ve sorumluluk, değerlerinin kazandırılması*” gerektiğini söylemiştir. Öğretmen 11 de “*kişilik haklarına saygı, sorumluluk, dürüstlük ve adalet*” değerlerinin önemli olduğunu belirtmiştir.

Öğretmenler sosyal bilgiler dersinde dijital vatandaşlıkla ilgili olarak kazandırılması gereken becerileri ise iletişim, araştırma, eleştirel düşünme, empati, öz denetim, karar verme, sosyal katılım ve girişimcilik olarak sıralamışlar ve bunların yanında medya okuryazarlığı ve teknoloji okuryazarlığının da öğrencilere kazandırılması gerektiğini vurgulamışlardır. Bu konuyla ilgili olarak Öğretmen 3 “*Sosyal bilgiler dersinde iletişim, empati, medya okuryazarlığı gibi becerileri kazandırmayı hedefliyoruz.*” demiştir. Öğretmen 4 de “*Eleştirel bakış açısı kazandırılmalı. Tek bir bilgi kaynağına değil birçok bilgi kaynağına bakmaları gerektiği vurgulanmalı. Gerçek yaşamda nasıl ki haklarımız ve sorumluluklarımız varsa dijital ortamda da hak ve sorumluluklar konusunda bilgi verilmelidir.*” ifadeleriyle eleştirel düşünme becerisi, araştırma becerisi ve sosyal katılım becerisine dikkat çekmiştir. Öğretmen 11 ise “*Öz denetim, girişimcilik, iletişim, sosyal katılım ve medya okuryazarlığı becerilerine sahip olmalıdır*” demiştir. Öğretmen 1 de meslektaşlarından farklı olarak “*Öncelikle bilinçli olmaları gerekir. Çok geniş bir alan olduğu için doğruyu yanlıştan ayırt etme becerilerini geliştirmeleri çok önemli.*” sözleriyle karar verme becerisine dikkat çekmiştir. Öğretmen 2 “*Çağımızda teknolojiyi okumak çok önemli. Teknolojisi günümüze hâkim ülkelerde çok küçük yaşlarda teknolojik becerileri kazandırmaya çalıştıklarını görüyoruz. Çocuklar küçük yaşlarda teknoloji kullanım becerisi kazandığında vatandaşlık hak ve sorumluluklarına teknolojiyi daha kolay entegre ettiğini görüyoruz.*” diyerek vatandaşlık becerilerinin kazandırılması için bireylere teknoloji okuryazarlık becerilerinin verilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Dijital vatandaşlık konusunda öğrencileri bilgilendirme durumu

Öğretmenler sosyal bilgiler dersinde öğrencilerini dijital vatandaşlık kavramına ilişkin konularda bilgilendirdiklerini dijital hak ve sorumluluklar, dijital etik, dijital sağlık,

dijital güvenlik, dijital ticaret, dijital erişim, dijital iletişim ve dijital kanun boyutları çerçevesinde ifade etmişlerdir.

Öğretmen 1 *“Branşımız gereği ders üniteleri içerisinde ilgili konular oldukça değindiğimiz konular. Bu nedenle bilişim sistemlerinden nasıl, ne şekilde hangi kurallara uyarak kullanılması gerektiği ile ilgili bilgilendirmeleri yapıyorum.”* sözleriyle derslerde dijital hak ve sorumluluklardan bahsettiğini ifade etmiştir. Benzer şekilde Öğretmen 10 da *“Tanımadığınız kişilerle iletişim halinde olmama, sosyal medyada arkadaşlık edinme, kendinizle ilgili mahrem ve kişisel bilgi diyebileceğimiz bilgileri paylaşmama noktasında örnekler veririm.”* ifadeleriyle hak ve sorumluluklar açısından dijital vatandaşlık konusunda bilgilendirme yaptığını söylemiştir. Öğretmen 12 *“İnternette bilgilerin nasıl araştırılacağını, doğru bilgiye nasıl ulaşılacağını, internet alışverişi sırasında yapılması ve yapılmaması gereken davranışları hem sözel olarak hem de drama tekniği ile kavratmaya çalışıyorum.”* diyerek dijital erişim, dijital kanun ve dijital hak ve sorumluluk boyutlarını kazandırmaya çalıştığını ifade etmiştir. Öğretmen 11 de hak ve sorumluluklara değinerek *“Başkalarının kişisel bilgilerini kullanmama, virüs, spam vb. yollamama, başkalarının görüntülerini kaydetmeme, paylaşım yaparken kişilik haklarına saygı duyma vb. siber zorbalık, sanal küfürleşme, gibi birçok olumsuz davranıştan kaçınmaları gerektiğini öğrencilerime öğretiyorum.”* demiştir.

Öğretmen 11 *“Sanal ortamlarda, görüş bildirme, grup oluşturma, tartışma ortamlarına katılma vb. temel haklar kısıtlanamaz. Dijital dünyada hem fiziksel hem ruhsal hem de psikolojik yönden sağlığı direkt ya da dolaylı olarak etkileyecek etmenlerin bulunduğu farkında olmalıdır. Öğrencilerime bu farkındalığı kazandırıyorum.”* ifadeleriyle dijital sağlıktan da bahsettiğini vurgulamıştır. Öğretmen 13 de *“Güvenli site “https” ile başlar. Kilit imleci olur. Uzantıları edu, gov, k12 gibi olan resmi siteler güvenlidir. Size gönderilen her uzantıyı ve dosyayı açmayın. Kişisel bilgi ve hesaplarınızı güvenli olmayan yerlerde paylaşmayın. 3D kullanın”* gibi söylemlerde bulunduğunu açıklamış ve dijital güvenlik konusunda değinmiştir. Benzer şekilde Öğretmen 9 da dijital iletişim, dijital güvenlik boyutlarını ele alarak nasıl bilgilendirmede bulunduğunu şöyle anlatmıştır:

Sosyal medya hesapları kullanıyorlar ise, tanımadıkları kişiler ile asla iletişim kurmamalarını, özel bilgilerini başkaları ile paylaşmamalarını bunların paylaşılmasının onlar adına ne gibi olumsuz sonuçlar doğurabileceğini elimden geldiğince anlatmaya çalışıyorum. Ayrıca eğer olurda bu platformlardan birinden şiddet, taciz vs. gibi konularda mesaj alırlarsa da öncelikle bu durumu ailelerine bildirmelerini istiyorum. Eğer ailelerinize anlatmaktan utanıyor, çekiniyor ya da korkuyorsanız da okulda hangi öğretmeninize kendinizi daha rahat ifade edebileceğinizi düşünüyorsanız mutlaka bu durumla ilgili bizi bilgilendirmelerini istiyorum.

Öğretmen 3 de dijital ticaret, dijital güvenlik ve dijital hak ve sorumluluklar boyutlarını ele alarak derslerde şu şekilde öğrencileri bilgilendirdiğini belirtmiştir:

Resmi işlemlerde e devleti nasıl kullandığımızdan, alışveriş sitelerinde nelere dikkat etmemiz gerektiğinden bahsediyorum. Kimlik hırsızlığı kavramından güçlü şifre oluşturmaya kadar. Genelde görev yaptığım yerler kırsal kesimler yani köyler olduğundan hem okul hem öğrenci için kısıtlı imkanlar dahilinde öğrencileri bilgilendirmeye çalışıyorum.

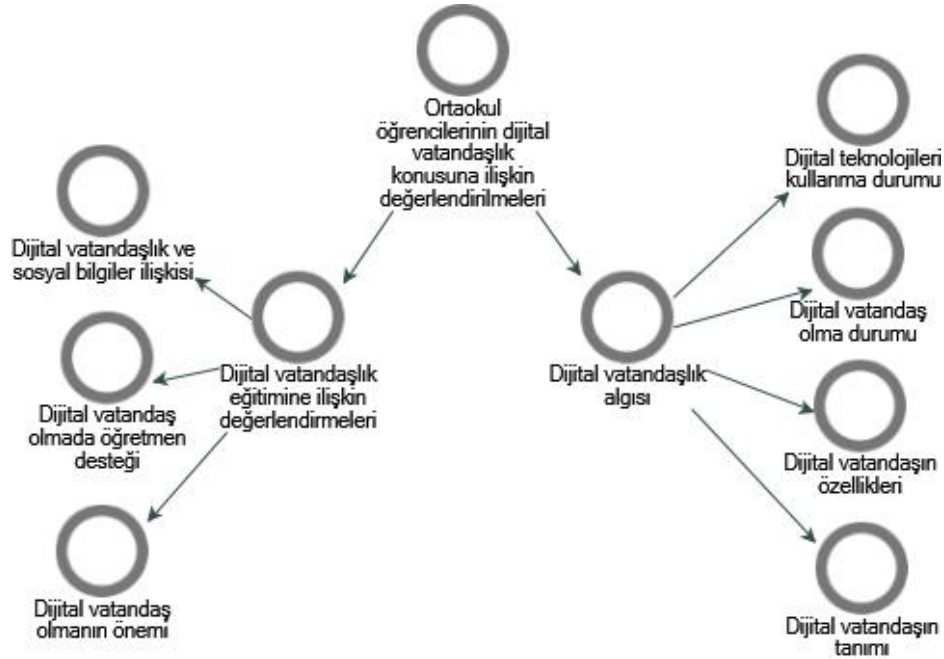
Öğretmen 5 ise meslektaşlarından farklı olarak *“Ders müfredatında olmayan sınıflarda bile zaman zaman öğrencilerimle konuşuyorum. Kendi yaşadığım tecrübeleri anlatıyorum. Onlarında paylaşımlarını istiyorum. Kötü olaylarla karşılaşmamaları için yardım ediyorum.”* sözleriyle genel çerçevede bu konuları öğrencilerde bilinç uyandırmak için kullandığını belirtmiştir. Öğretmen 6 da değişim yöntem ve teknikler kullanarak bu konulara değindiğini *“Birçok çalışma yapıyoruz. Bunlardan biri şu şekilde: Bu kavramın yer aldığı dersimde öğrencilerime sokak röportajı yapmalarını ve kamu spotu videoları çekmelerini talep ediyorum. Gelen dokümanları sınıf ortamında izleyip konunun ciddiyetini kendilerinin bulmalarını sağlıyorum.”* cümleleriyle anlatmıştır.

Öğretmen 8 ise *“Ödev konularını araştırırken kesinlikle tek bir sayfadan bilgiyi almamalarını, aynı konuyu farklı kaynaklardan da araştırmaları gerektiğini söylüyorum. Yine yaptıkları ödevlerin sonunda muhakkak kaynak göstermelerini istiyorum.”* sözleriyle dijital vatandaşlığın dijital etik boyutuna değinmiştir.

Ortaokul Öğrencilerinin Dijital Vatandaşlık Konusuna İlişkin Değerlendirilmeleri ile İlgili Bulgular

Araştırmada, ortaokul öğrencilerinin dijital vatandaşlık kavramına ilişkin değerlendirmeleri; kişisel açıdan *“dijital vatandaşlığa ilişkin algısı”* ve sosyal bilgiler eğitimi açısından *“dijital vatandaşlık eğitimine ilişkin değerlendirmeleri”* olmak üzere

iki tema altında toplanmıştır. Ortaokul öğrencilerinin dijital vatandaşlık konusuna ilişkin değerlendirilmeleri Şekil 4.7’de gösterilmiştir.

Şekil 4.7 Ortaokul öğrencilerinin dijital vatandaşlık konusuna ilişkin değerlendirilmelerine ilişkin bulgular

Ortaokul öğrencilerinin dijital vatandaşlık algısı

Araştırmada, ortaokul öğrencilerinin dijital vatandaşlık kavramına ilişkin algısının; dijital vatandaşın tanımı, dijital vatandaşın özellikleri, kendilerini dijital vatandaşlık açısından nasıl tanımladıkları, dijital teknolojileri kullanma durumları üzerine şekillendiği belirlenmiştir.

Dijital vatandaşın tanımı

Araştırmada öğrencilerin dijital vatandaş kavramını sınırlı olarak tanımladıkları ve genellikle dijital vatandaş olmanın bir özelliğini vurgulayarak tanımlamaya çalıştıkları görülmüştür. Öğrenci 1 dijital vatandaş “*Dijital vatandaş deyince aklıma ilk olarak teknolojinin amaçlarını bilen ve kullanabilen birey geliyor. Doğru ve hızlı habere dijital ortam üzerinden ulaşan bir birey, güvenli siteleri tespit edip internet üzerinden sipariş verebilen bir birey geliyor.*” şeklinde tanımlamıştır. Öğrenci 2 ise teknolojinin olumlu özellikleri üzerinde durarak “*Dijital teknolojiyi olumlu olarak kullanan*

insanlar geliyor aklıma. Örneğin birinin internetten alışveriş yaparken sitenin güvenliğini bilmek isteyip onu araştırması onun dijital vatandaş olduğunun göstergesi olabilir.” sözleriyle dijital ticaret ve dijital güvenlik boyutlarına değinmiştir. Öğrenci 23 ise dijital vatandaşı *“İşlerini, ödevlerini, hastane işlemlerini teknoloji kullanarak yapan vatandaştır.”* olarak tanımlamıştır. Öğrenci 39 tanımda günlük hayata vurgu yaparak *“Dijital vatandaş deyince benim aklıma teknoloji ile iç içe olan ve teknolojiyi olması gerektiği gibi kullanan kişiler geliyor.”* demiştir. Benzer şekilde Öğrenci 4 de *“Dijital vatandaş deyince aklıma; işlerini, görevlerini dijital ortamda yaparken aynı zamanda değerler, görüşlere ve kişilere saygı duyan ve teknolojiyi eleştirmeyi bilen insan geliyor.”* ifadeleriyle dijital vatandaşlığı tanımlamıştır. Öğrenci 40 ise dijital hak ve sorumluluklara değinerek *“İnterneti kurallarına uygun etik davranışlar sergileyen ve kimsenin haklarını yemeden interneti güvenli kullanan bireyler aklıma geliyor.”* demiştir. Öğrenci 41 de dijital vatandaşlığı *“Dijital vatandaş deyince benim aklıma teknolojinin bize verdiği nimetlerden faydalanan insan profili geliyor. Örneğin; sanal ortamda alışveriş yapan, eğitim gören, devlet sitelerini kullanan vatandaş olarak tarif etmemiz çok doğru olur.”* şeklinde açıklamıştır.

Öğrencilerin bazılarının dijital vatandaş kavramına ilişkin verdikleri yanıtlar ise şu şekilde gösterilebilir:

Öğrenci 11: Teknolojiyi bilinçli kullanan vatandaşlar

Öğrenci 12: Hep bilgisayarla telefonla uğraşan kişi

Öğrenci 14: Cep telefonundan sosyal medyaya girmek aklıma geliyor.

Öğrenci 17: İnternetteki insanlar

Öğrenci 18: Dijital aletleri sık sık kullanan kişidir.

Öğrenci 19: Teknoloji bağımlısı demektir.

Öğrenci 22: İnternetten alışveriş yapmak

Öğrenci 28: İnternetten tanıştığımız arkadaş

Öğrenci 3: Dijital vatandaş deyince aklıma zamanında belirli saatlerde dersler ve yararlı bilgileri araştırmak için kullanan kişiler aklıma geliyor.

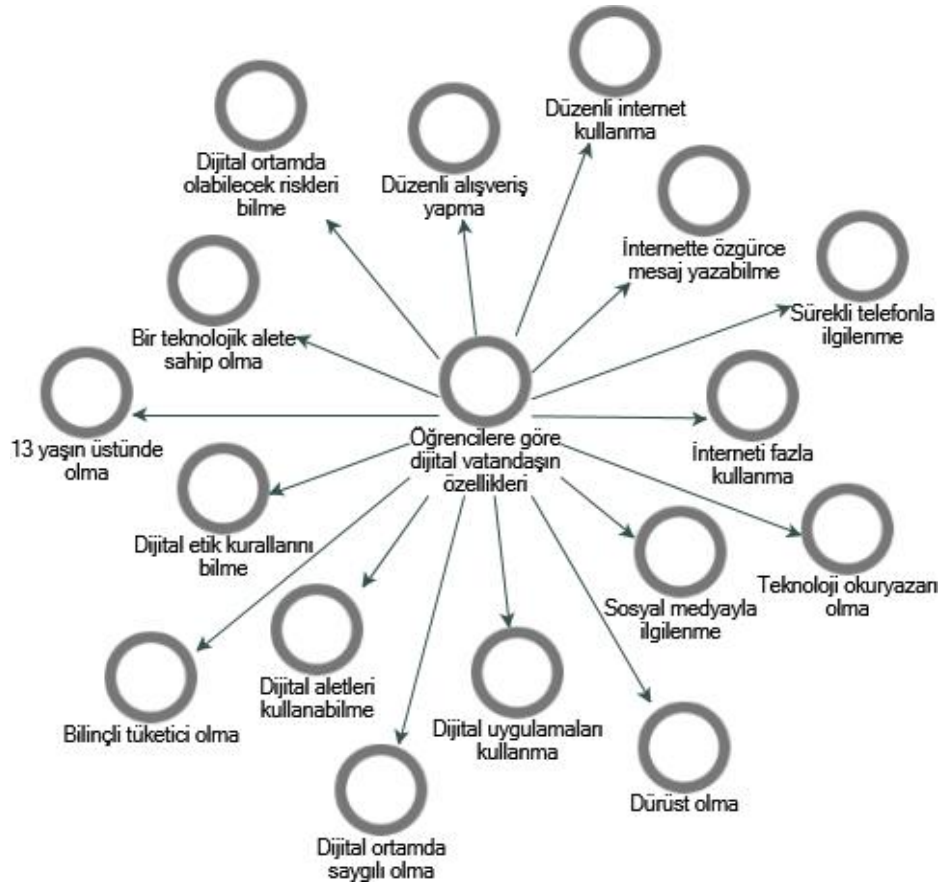
Öğrenci 35: Dijital arkadaşlık

Öğrenci 42: Dijital vatandaş interneti ve teknolojik aletleri iyi ve doğru bir şekilde kullanan kişilere denir. Mesela benim ablam ve Bilim teknoloji öğretmenleri teknolojiyi iyi derecede kullanıyorlar.

Öğrenci 8: Teknolojiyi etik ve düzenli kullanan kişi.

Dijital vatandaşın özellikleri

Ortaokul öğrencilerinin dijital vatandaşlık algısına ilişkin araştırmanın bir diğer bulgusu, dijital bir vatandaşta olması gereken özelliklere ilişkin değerlendirmeleridir. Öğrencilerin dijital vatandaşta bulunması gereken özelliklere ilişkin verdikleri cevaplardan elde edilen temalar Şekil 4.8’de gösterilmiştir.

Şekil 4.8 Ortaokul öğrencilerine göre dijital vatandaşta bulunması gereken özellikler

Ortaokul 7. Sınıf öğrencileri dijital vatandaşta bulunması gereken özellikleri; düzenli alışveriş yapma, düzenli internet kullanma, internette özgürce mesaj yazabilme, sürekli teleonla ilgilenme, interneti fazla kullanma, teknoloji okuryazarı olma, sosyal medyayla ilgilenme, dürüst olma, dijital uygulamaları kullanma, dijital ortamda saygılı olma, dijital aletleri kullanabilme, bilinçli tüketici ola, dijital etik kurallarını bilme, 13 yaşın üstünde olma, bir teknolojik alete sahip olma ve dijital ortamda olabilecek riskleri bilme olarak sıralamışlardır.

Öğrenci 1 dijital vatandaşın özelliklerine ilişkin “*dijital ortamı tanınması yani olabilecek riskleri bilmesi gerekir.*” demiştir. Öğrenci 10 “*Sosyal medyayı düzgün kullanması gerekir. Düzenli teknolojiyi kullanması, ahlaklı olması, teknolojiyi nasıl kullanması gerektiğini bilmesi gereklidir.*” şeklinde açıklamıştır. Öğrenci 12 ise “*Bilgisayarı çok iyi kullanılmalı ve teknoloji ile ilgili her şeyi bilmesi gerekir*” demiştir. Öğrenci 3 ise dijital bir vatandaş olmak için gereken özellikleri “*Bir kişinin dijital vatandaş olarak sayılabilmesi için o kişinin telefon, tablet, bilgisayar gibi teknolojik*

aletleri verimli bir şekilde yerinde ve zamanında dersleri ve araştırma ödevleri için kullanan insanlar dijital vatandaş olarak sayılır” ifadeleriyle açıklamıştır.

Öğrencilerin bazılarının dijital vatandaşta bulunmasını bekledikleri özellikleri ise şu şekilde gösterilebilir:

Öğrenci 13: Dikkatli kandırılmayan ve teknolojiyi uygun kullanan kimsedir.

Öğrenci 15: Teknolojiye uygun davranışlar sergilemesi gerekir

Öğrenci 17: Çok iyi telefon tablet gibi şeylerin olması gerekir.

Öğrenci 21: Bir teknoloji araç yani telefon, tablet, bilgisayarının olması gerekir.

Öğrenci 22: Bilinçli tüketici olması gerekiyor

Öğrenci 29: Akıllı telefon ya da tableti kullanabilmelidir

Öğrenci 33: Dijital ortamda saygılı olması gerekir.

Öğrenci 35: Dürüst birisi, düzgün, akıllı ve çalışkan olması gerekir.

Öğrenci 38: Çok fazla internet kullanması ve bilgisayarla ilgilenmesi

Öğrenci 4: E devlet uygulamalarını kullanan, Teknolojiyi amacına uygun olarak kullanan, teknolojiyi kullanırken değerlere ve insanlara saygılı olan birisi olması gerekir.

Öğrenci 6: İnternette özgürce mesaj yazabilmesi, saygılı olması ve 13 yaşı geçmesi gerekir.

Dijital vatandaş olma durumu

Araştırmaya katılan 44 ortaokul 7. sınıf öğrencisinden 33’ü telefonla ilgilenme, araştırma yaparken dijital ortamlardan yararlanma, saygılı olma, bilgisayar, tablet,

telefon gibi dijital aletleri kullanabilme, internette çok zaman geçirme gibi nedenlerden dolayı kendilerini dijital vatandaş olarak gördüklerini belirtirken 11'i ise telefon, tablet ve bilgisayarda çok vakit geçirmeme, teknolojiyi bilinçli kullanamama, internette kimseyle görüşmeme, teknolojiden anlamama, dijital kuralları bilmeme gibi nedenlerden dolayı kendilerini dijital vatandaş olarak görmediklerini belirtmişlerdir.

Öğrenci 4, “*Evet. Çünkü normalde çok vakit harcayarak yapacağım işleri dijital ortamda yapmayı tercih ediyorum. Bu sayede zamandan da tasarruf etmiş oluyorum. Dijital ortamda çok daha dikkatli ve saygılı olmaya, kişisel hakları ihlal etmemeye özen gösteriyorum.*” diyerek zaman yönetimi ve hak ve sorumluluklar açısından kendini dijital vatandaş olarak gördüğünü belirtmiştir. Öğrenci 3 ise “*Evet görüyorum. Çünkü telefonu, tableti, bilgisayarı yerinde ve vaktinde, araştırma ödevlerini ve sınavlarıma çalışmak için kullanıyorum.*” demiş ve bilinçli kullandığı için dijital vatandaş sayıldığını söylemiştir. Öğrenci 39 “*Kendimi dijital vatandaş olarak görüyorum. Çünkü gün içinde dijital aletleri kullanıyorum.*” demiştir. Benzer şekilde Öğrenci 18 ve Öğrenci 21 de “*Evet çünkü dijital aletleri kullanabiliyorum.*” yanıtını vermişlerdir. Öğrenci 1 ise “*Dijital ortamda yetişen bir nesile üye olmam ve bunun dolayısıyla teknolojiyi doğru amaçlar doğrultusunda kullanmam için çabalamam benim dijital vatandaş olmamı sağlıyor*” diyerek bulunduğu çağın bir gerekliliği olduğundan kendini dijital vatandaş olarak gördüğünü belirtmiştir. Öğrenci 10 ise “*Evet. Çünkü bu özelliklere sahibim. İnternette nasıl davranmamız gerektiğini, ne için kullanmamamız gerektiğini, diğer insanların görüşlerine saygılı olmamız gerektiğini biliyorum*” diyerek dijital vatandaşlık özellikleri taşıdığını ifade etmiştir.

Kendilerini dijital vatandaş olarak gören diğer öğrencilerin dijital vatandaş olarak görme nedenleri ise şunlardır:

Öğrenci 12: Evet çünkü bazen telefonla çok ilgileniyorum.

Öğrenci 13: Evet çünkü Youtube giriyorum. Morpa Kampüse giriyorum.

Öğrenci 14: Evet çünkü internete çok bakıyorum.

Öğrenci 17: Evet çünkü internette çok zaman geçiriyorum.

Öğrenci 15: Evet çünkü teknolojiyle çok ilgileniyorum.

Öğrenci 2: İnterneti olabildiğince düzenli, verimli, iyi kullandığımı düşünüyorum.

Öğrenci 20: Az çok yani pek değil ama görüyorum. Çünkü hep televizyon izliyorum internetten oyun oynuyorum.

Öğrenci 21: Görüyorum teknolojik alet, bilgisayar kullanabiliyorum.

Öğrenci 22: Çünkü bir araştırma yaparken birçok siteden yararlanabiliyorum.

Öğrenci 24: Çünkü araştırma yaparken birden fazla siteye bakıyorum.

Öğrenci 26: Görüyorum çünkü dijital vatandaş özelliklerinin hepsi var.

Öğrenci 27: Evet. Birçok internetle işimi kendim hallediyorum.

Öğrenci 34: Evet çünkü gayet saygılıyım.

Öğrenci 35: Evet çünkü internette çok fazla vakit geçirmediğim için.

Öğrenci 36: Telefona çok bağlı olduğum için.

Öğrencilerden 11'i ise kendilerini dijital bir vatandaş olarak görmediklerini belirtmişlerdir. Öğrenci 42, "Kendimi dijital vatandaş olarak görmüyorum. Çünkü dijital vatandaş olarak gereken özelliklere sahip değilim. Örneğin, Teknolojik aletlerin özelliklerini bilmediğimden internette karşıma bir şey çıktığında ne yapmam gerektiğini, nereye basmam gerektiğini bilmiyorum. Bunun için ablamdan yardım alıyorum." diyerek teknolojik aletlerin kullanımını ve dijital ortamda bulunan daha pek çok şeyi bilmediğini bu yüzden kendini dijital bir vatandaş olarak görmediğini belirtmiştir. Öğrenci 44 de benzer şekilde, "Kendimi dijital vatandaş olarak görmüyorum. Çünkü internette uymam gereken kuralları tam olarak bilmiyorum." İfadeleriyle dijital kuralları bilmediği için kendini dijital vatandaş olarak görmediğini belirtmiştir. Öğrenci 11, "Görmüyorum çünkü teknolojiyi bilinçli kullanmıyorum."

demıştır. Öğrenci 19 ise *“Hayır çünkü telefon ve bilgisayarla çok vakit geçirmiyorum.”* demıştır. Öğrenci 7 ise interneti eğlence dersler için kullandığını bu nedenle kendini dijital bir vatandaş olarak sayamayacağını *“Hayır görmüyorum çünkü sadece eğlence için kullanıyorum, bazen de derslerim için kullanıyorum”* sözleriyle açıklamıştır. Öğrenci 28 ise *“Çünkü ben internette kimseyle görüşmüyorum”* diyerek kendinin dijital vatandaş olmadığını ifade etmiştir.

Dijital teknolojileri kullanma durumu

Ortaokul 7. sınıf öğrencileri, genellikle ödev yapmak, araştırma yapmak, sosyal medyaya girmek, video izlemek, eğlence, alışveriş yapmak ve oyun oynamak için dijital aletleri ve dijital ortamları kullandıklarını belirtmişlerdir. Öğrencilerden çoğu ödevlerini yaparken araştırma yapmaları gerektiğini bu nedenle dijital aletleri kullandıklarını ifade etmişlerdir. Öğrenci 1 *“Teknolojiyi genellikle araştırma yapmak için kullanıyorum. Merak ettiğim konular ve okul ödevleri internet üzerinden araştırma yapmak benim için daha kolay ve hızlı oluyor.”* demıştır. Öğrenci 10, *“eğitimde yardımcı destek için kullanıyorum.”* demıştır. Öğrenci 13 *“Eğlence, eğitim, araştırma amaçlı kullanıyorum. Merakımı gideriyorum, derslerimi yapıyorum, oyun oynuyorum.”* şeklinde açıklamıştır. Öğrenci 19 ise *“Genellikle ders ve ödev yapmak için özellikle sosyal bilgiler ödevi için onun dışında internet kullanmayı faydalı bulmuyorum”* sözleriyle interneti çok faydalı bulmasa da ödevlerinde yararlanmak amaçlı kullandığını belirtmiştir. Öğrenci 15 de dijital aletleri ödevlerini yaparken kullandığını *“Ödevlerimi yaparken kullanıyorum çünkü bazı soruları bilemiyorum mesela fen dersinden bir soru bilemediğim de internete soruyorum.”* ifadeleriyle açıklamıştır. Öğrenci 2 de merakını gidermek için dijital platformları kullandığını *“Eğlenmek, öğrenmek ve merak ettiğim sorulara yanıt bulmak için kullanırım. Örneğin herhangi bir kelimenin anlamını öğrenmek için Google'a girerek o kelimeyi yazmam yeterli oluyor.”* sözleriyle anlatmıştır. Öğrenci 27 ise Milli Eğitim Bakanlığı'nın ders içerik platformu olan EBA'dan derslerini yürütmek için dijital aletleri ve ortamları kullandığını belirtmiştir. Öğrenci 44 de *“Teknolojiyi genellikle araştırma ödevi yapmak, müzik dinlemek ve kitap okumak için kullanıyorum. Çünkü araştırma yaparken elimdeki kaynaklar yeterli olmuyor.”* diyerek dijital teknolojilerin

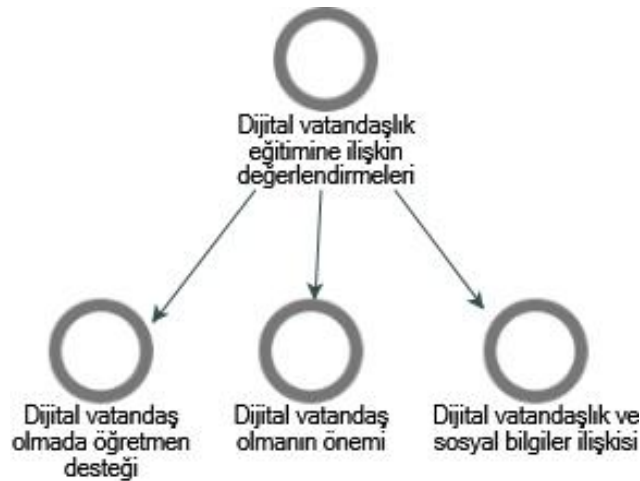
derslerine yardımcı olduğunu belirtmiştir. Benzer şekilde, Öğrenci 3 ise dijital aletleri kullandığını ve bu konuda kendisini yarar sağladığını şu sözlerle açıklamıştır:

Teknolojiyi genellikle derslerimden tekrar yapmak için test çözmek için, ödevlerimi araştırmak için kullanıyorum. Çünkü teknoloji sayesinde anlamadığım konuları araştırıp, izleyip, not alıp daha iyi anlıyorum. Örneğin, o gün sosyal bilgiler dersinde bir konuyu tam anlamamıştım. Sonra hemen eve gidince teknoloji sayesinde internetten konu anlatımlara girip izledim ve konuyu kavradım. Teknoloji sayesinde her şeyi daha kolay ve daha çabuk çözüyorum.

Öğrencilerden bazıları ise eğlence, oyun oynamak, alışveriş yapmak, sosyal medyada gezinmek, film izlemek, video izlemek gibi sebeplerle dijital aletleri ve teknolojileri kullandıklarını ifade etmişlerdir. Öğrenci 20 “*Genellikle video izlemek için kullanıyorum çünkü video izlerken kendimi rahat hissediyorum*” demiştir. Öğrenci 16 ise “*Sosyal medya için kullanıyorum çünkü teknolojiyi seviyorum.*” demiştir. Öğrenci 25 ise “*Video izlemek için kullanıyorum çünkü canım sıkılıyor*” sözleriyle eğlenmek için dijital teknolojilerden yararlandığını söylemiştir. Öğrenci 4 ise “*Araştırma ödevlerim, araştırmak istediğim şeyler olduğunda, eğlenmek ve alışveriş yapmak için kullanıyorum.*” demiştir. Öğrenci 7 ise “*Genellikle Youtube ve oyun videoları için kullanıyorum, eğlenmek için izliyorum.*” diyerek eğlence amaçlı yararlandığını belirtmiştir.

4.4.2 Ortaokul Öğrencilerinin Dijital Vatandaşlık Eğitimine İlişkin Değerlendirmeleri

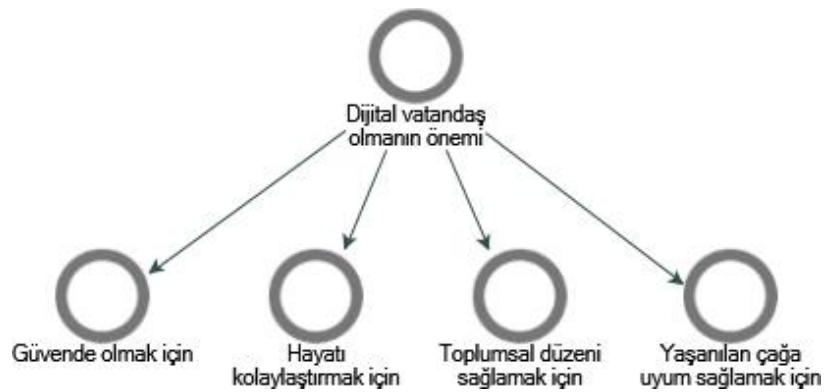
Araştırmada, ortaokul 7. sınıf öğrencilerinin dijital vatandaşlık eğitimine ilişkin değerlendirmelerini “Dijital vatandaş olmanın önemi”, “Dijital vatandaş olmada öğretmen desteği” ve “Dijital vatandaşlık ve sosyal bilgiler ilişkisi” olmak üzere üç tema altında açıkladıkları anlaşılmıştır. Ortaokul 7. sınıf öğrencilerinin dijital vatandaşlık eğitimine ilişkin değerlendirmeleri Şekil 4.9’da gösterilmiştir.

Şekil 4.9 Ortaokul öğrencilerinin dijital vatandaşlık eğitimine ilişkin değerlendirmeleri

Dijital vatandaş olmanın önemi

Araştırmada, ortaokul 7. sınıf öğrencileri güvende olmak, hayatı kolaylaştırmak, toplumsal düzeni sağlamak ve yaşanan çağa ayak uydurmak için dijital vatandaş olmanın önemli olduğunu ifade etmişlerdir. Ortaokul 7. sınıf öğrencilerinin dijital vatandaş olmanın önemine ilişkin vurguladıkları dört alt tema Şekil 4.10'da gösterilmiştir.

Şekil 4.10 Dijital vatandaş olmanın önemi

Öğrenciler dijital vatandaş olmanın hayatı kolaylaştırmak için önemli olduğunu ifade etmişlerdir. Öğrenci 11, “*Önemli çünkü bazı şeyleri daha kolay ve güvenli yapmamızı sağlar*” demiştir. Öğrenci 23 “*Herkes dijital vatandaş olursa işler daha kısa süreceğinden insanlar daha az yorulur.*” diye eklemiştir. Öğrenci 7 ise “*Benim için bugün önemli değil ama gelecekte önemli olacak. Günlük hayattaki çoğu işimiz ve ihtiyacımız dijital olarak karşılanabilmektedir.*” diyerek gelecekte hayatını

kolaylaştırabilmek için dijital vatandaş olmaya ihtiyaç duyacağını ifade etmiştir. Öğrenci 1 ise dijital vatandaş olmanın hayatı nasıl kolaylaştıracağını şöyle açıklamıştır:

Bence dijital vatandaş olmak özellikle böyle teknoloji ile iç içe geçtiğimiz bir dönemde çok önemlidir. Çünkü teknolojiden doğru bir şekilde yararlanabilmek doğru yerde kullanabilmek hayatımızı olabildiğince kolaylaştırır. Örneğin, salgın döneminde markete gitmek yerine hem daha ucuza hem de kendi sağlığımızı riske atmadan internetten sipariş vermek bizim yararımıza oldu.

Öğrencilerden bazıları yaşadıkları çağın internet kullanımını zorunlu kıldığını ve bu nedene dijital vatandaş olmanın önemli olduğunu belirtmişlerdir. Öğrenci 10, “*Evet önemli. Çünkü internet ve bilgi çağında yaşıyoruz yani bu teknolojiyi düzgün bir biçimde kullanmalıyız.*” demiştir. Öğrenci 14 “*Dijital vatandaş olmak önemli bence çünkü her bilgiyi internetten öğreniyoruz.*” demiştir. Öğrenci 24 ise “*Önemlidir çünkü çağımız teknoloji çağı telefon kullanmak.*” diye eklemiştir. Öğrenci 44 ise “*Evet bence dijital vatandaş olmak önemlidir. Çünkü son zamanlarda dijital araçlar çok yayıldı ve bizim bunlar hakkında bilgi sahibi olmamız sosyal medyada sosyal medya etiğine uygun davranmamız gerekir.*” sözleriyle dijital araçların hayatın bir parçası olduğunu ve kurallara uygun davranmada gereklilik olduğunu açıklamıştır. Öğrenci 41 ise yaşanan çağa uyum sağlamak için dijital vatandaş olmanın gerekliliğini şu sözlerle anlatmıştır:

Bence dijital vatandaş olmak bir hayli önemlidir. Hayatımızın vazgeçilmez bir parçası olan teknolojinin hayatımızdaki yeri gün geçtikçe önemli hale geliyor. Gelişen teknoloji ile birlikte neredeyse her şey dijital bir kimliğe bürünüyor. Bizde böyle bir hayata ayak uydurmamız için mutlaka teknolojiyi iyi bir şekilde kullanmalıyız.

Öğrenciler güvende olmak için de dijital vatandaş olmanın önemli olduğunu ifade etmişlerdir. Öğrenci 16 “*Evet önemli. Çünkü güvenilir siteleri bilebiliriz.*” demiştir. Öğrenci 28 ise “*İnsanlar yanlış sitelerde para kaybetmemeliler*” demiştir. Dijital vatandaş olmanın önemli olduğunu söyleyen Öğrenci 37 “*Önemlidir çünkü kişisel bilgilerimizi başkalarının eline geçerse çok başımız ağrıyabilir*” ve Öğrenci 42 de “*Dijital vatandaş olmak önemlidir. Çünkü interneti kullanmayı bilmezsek bizi dolandırabilirler ve kandırabilirler. Örneğin ödev yapmak için interneti bilmek ve teknolojiyi iyi kullanmak gerekiyor.*” sözleriyle güvende olmayı vurgulamıştır.

Öğrenci 4 ise güvende olmak için de dijital vatandaş olmanın önemli olduğunu şöyle açıklamıştır:

Önemlidir. Teknolojiyi kullanırken eleştirebilmeyi ve bu kullanımda yüz yüze yapmayacağımız şeyleri dijital ortamda da yapmamamızı sağlar. Bu şekilde bir takım suçlar da işlenmemiş olur. Örneğin, medya okuryazarı bir birey ve olmayan bir birey düşünürsek çoğu zaman medya okuryazarı birey çoğu şeyden tasarruf eder. Medya okuryazarı olmayan birey ise dijital ortamda çoğu şeyini kaybetme tehlikesi ile karşı karşıyadır.

Öğrencilerden üçü ise toplumsal düzenin sağlanması için dijital vatandaş olmanın önemli olduğunu söylemişlerdir. Öğrenci 26 *“İyi vatandaş olup yanlış şey öğrenmememiz için önemli yani insanları kandırmamak gibi”* demiştir. Öğrenci 40 ise *“Dijital vatandaş olmak günlük hayatımızda olduğu gibi terbiyeli ve güvenilir bir vatandaş olmamız için gereklidir.”* diye açıklamıştır. Öğrenci 2 ise yanlış davranışların toplumu da kötüleştireceğine vurgu yaparak dijital vatandaş olmanın önemini şöyle anlatmıştır:

İnsanın etik ve düzenli internet kullanımı diğer kullanıcıların da davranışlarını oldukça etkileyebilir. Örneğin, bir kullanıcının başka bir kullanıcıyla argo sözcükler kullanarak konuşması ya da bir siber hırsızlık olayı yaşaması onun sosyal yaşamında da böyle davranışlar sergilemesine yol açar ve bu davranış yayılırsa kötü bir toplum oluşabilir.

Dijital vatandaş olmada öğretmen desteği

Öğrenciler dijital vatandaş olmaları konusunda Sosyal bilgiler öğretmenlerinin kendilerine yardımcı olduğunu, kendilerini dijital ortamlarda güvenli olmaları, dijital aletleri bilinçli ve verimli kullanmaları, dijital hak ve sorumluluklarını bilmeleri, gereksiz ve boşa zaman harcamamaları konusunda bilgilendirdiğini söylemişlerdir. Öğrencilerin sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaş olma konusunda kendilerine nasıl destek olduğuna ilişkin verdiği bilgiler şöyle sıralanabilir.

Öğrenci 1: Öğretmenimiz bizlere ders içerisinde dijital ortam üzerinde neler yapabileceğimizi, neleri yapmamamız gerektiğini gösteriyor. Örneğin, sivil toplum kuruluşlarının sitelerinde “org” uzantısı olduğunu ders içerisinde öğretmenim gösterdi.

Öğrenci 10: İnternette nasıl davranmamız gerektiğini, ne için kullanmamamız gerektiğini, diğer insanların görüşlerine saygılı olmamız gerektiğini öğretiyor.

Öğrenci 12: Telefona gelen her mesajı tıklamamız gerektiğini...

Öğrenci 13: Bize internet hakkında bilgi veriyor. Dikkatli olmamızı öneriyor. Kimlik ile ilgili şeyler söylüyor.

Öğrenci 18: Dijital cihazları nasıl kullanabiliriz onu söylüyor.

Öğrenci 2: Dijital güvenlik hakkında bilgi veriyor, nasıl doğru ve verimli kullanılacağını bize aktarmaya çalışıyor.

Öğrenci 20: Bence bize internetin doğru yönlerini göstererek daha iyi bir dijital vatandaş olmamızı sağlıyor.

Öğrenci 21: Bize dijital vatandaşlığı öğretiyor. Örneğin, dersleri iyi anlatıp hangi sitenin güvenli olduğunu anlatıyor.

Öğrenci 23: Teknolojik aletlerdeki güvenlik bilgilerini bize öğretiyor. Mesela “https” url bağlantısı bulunan sitelerin güvenli olduğunu öğretmişti.

Öğrenci 3: Bilgisayar, tablet ve telefonlarda gereksiz boş zaman geçirmememiz gerektiğini, zamanımızı boşa harcamamız gerektiğini anlatır.

Öğrenci 33: Dijital ortamda nasıl davranmamız gerektiğini söylüyor. Kişisel bilgilerimizi paylaşmamız konusunda uyarıyor.

Öğrenci 4: Dijital ortamda kişilere, görüşlere ve değerlere saygı göstermemiz için öğretmen sürekli bu konuda uyarılarda bulunuyor. Medya okuryazarı bir birey olmamız için teknoloji kullanımının doğurabileceği sonuçlar hakkında bilgilendirme yapıyor.

Öğrenci 43: Öğretmenim bizlere dijital ortamı bilgi amaçlı kullanmamızı söylüyor.

Öğrenci 44: İlk olarak bizlere kendi yaptıkları ile model olmaya çalışıyor. Ardından bilinçlendiriyor. Örneğin, sosyal ağların düzgün ve etik kurallara uygun kullanılmasını öğretiyor.

Öğrenci 7: Günümüzdeki dijital yenilikleri bize aktarıyor ve öğretiyor.

Öğrenci 8: Medya okuryazarlığı, çevrimiçi güvenlik bilgilerini ayırt etme becerisi kazandırıyor.

Dijital vatandaşlık ve sosyal bilgiler ilişkisi

Ortaokul 7. sınıf öğrencileri dijital vatandaşlık ve sosyal bilgiler ilişkisini sosyal bilgiler dersinde kullandıkları teknolojiler ve sosyal bilgiler dersinin dijital vatandaşlık için önemi üzerinden açıklamışlardır.

Öğrenciler sosyal bilgiler dersinde, akıllı tahta, telefon, tablet, bilgisayar gibi dijital aletleri ve Youtube, Morpa Kampüs, E-kitap, EBA, ZOOM, Google, Slayt gibi dijital platformları kullandıklarını belirtmişlerdir. Akıllı tahta uygulamasını bütün öğrenciler ilk sırada saymışlardır. Öğrenci 2 “*Akıllı tahtadan öğretmenimiz dijital kitap açıyor genellikle*” demiştir. Öğrenci 41 ise “*Derste akıllı tahtayı, akıllı cihazları ve akıllı uygulamaları kullanıyoruz.*” demiştir.

Öğrenciler ayrıca, sosyal bilgiler dersinin içerisinde dijital vatandaşlığa ilişkin bilgilerin yer aldığını, vatandaş olabilmek için bu bilgilerin sosyal bilgiler dersinde işlendiğini ve bu yüzden önemli olduğunu ifade etmişlerdir. Öğrenci 10 “*Çünkü sosyal bilgiler dersinde nasıl dijital vatandaş olunması hakkında bilgiler veriliyor*” diyerek bu konuların sosyal bilgiler dersinde işlendiğini ifade etmiştir. Öğrenci 3 “*Sosyal bilgiler dersi bilim, teknoloji ve iletişim gibi birçok konuyu içerisinde bulundurur. Bu konuları en iyi anlamanın yolu da dijital araçlarla gerçekleştirebilmektedir.*” diyerek sosyal bilgiler dersinin dijital ortamla iç içe olduğunu ifade etmiştir. Benzer şekilde Öğrenci 8 de “*Sosyal bilgilerde yeri çok önemlidir çoğu konuda geçiyor hatta bir ünitenin adı bile bilim ve teknoloji ünitesi buna ayrılmış vaziyette ve diğer ünitelerde de sürekli geçmektedir*” ifadeleriyle sosyal bilgiler dersinde dijital vatandaşlık konularını içeren ayrı bir ünite olduğunu, hatta tüm ünitelerinde dijital konulara yer

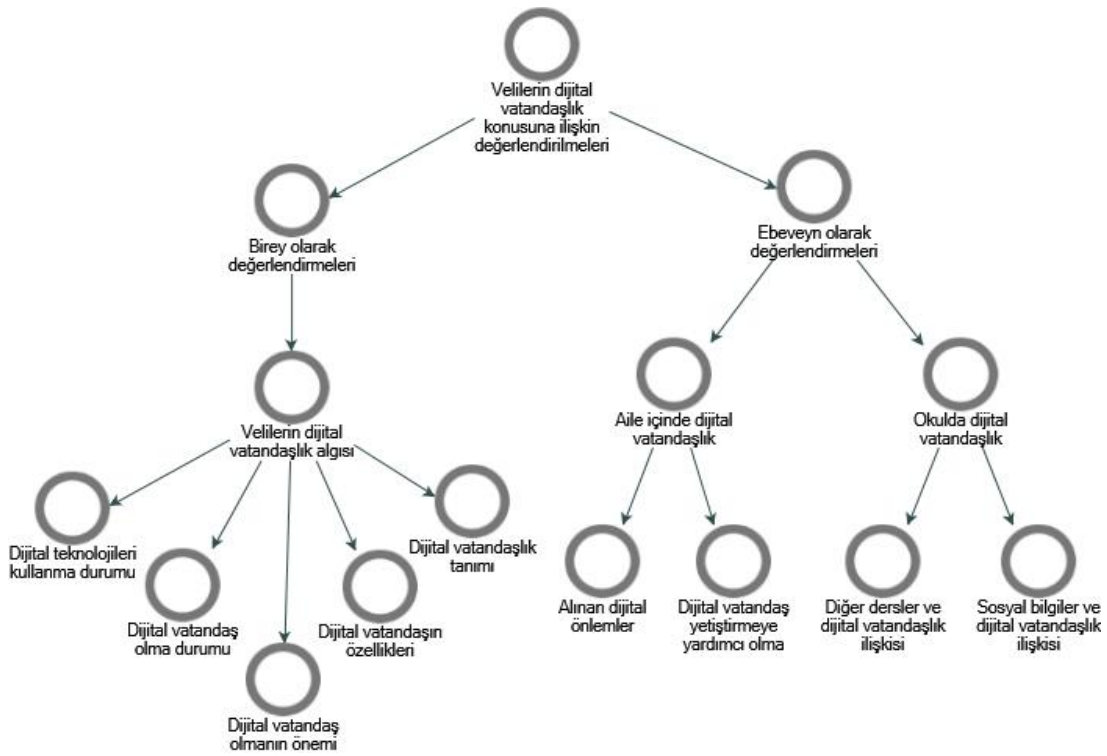
verildiğini belirtmiştir. “Sosyal bilgiler dersinde uygun sitelere girmeliyiz, her gelen linki açmamalıyız, bunların üzerine ders işliyoruz” diyen Öğrenci 37 ve “Sosyal bilgiler dersi dijital vatandaşlık konusunu anlatarak aslında gerektiğinde interneti nasıl kullanmamız gerektiğini anlatıyor.” diyen Öğrenci 42 derslerde dijital vatandaşlık konularına yer verildiğini söylemişlerdir. Öğrenci 1 ise sosyal bilgiler ve dijital vatandaşlık ilişkisini şu şekilde açıklamıştır:

Biz öğrenciler hayat içerisindeki birçok konuyu sosyal bilgiler dersinde öğreniriz. Teknoloji ile değişen bu dünyada yetişen yeni neslin de hayatının büyük bir bölümünü teknoloji oluşturuyor. Bu dijital ortamda bizlerin daha bilinçli olabilmesi için sosyal bilgiler dersinde dijital vatandaşlık konusu önemlidir. Örneğin, ben internetten alışveriş yaparken hangi sitelerin güvenli olduğunu, bunu nasıl anlayacağımı bu ders içerisinde öğrendim.

Öğrenci 44 de arkadaşlarından farklı olarak sosyal bilgilerin günlük yaşamla ilişkisine dikkat çekerek “Sosyal bilgiler dersi genellikle bize günlük hayatta sıkça karşılaştığımız şeyleri öğretiyor. Teknolojide bunlardan biridir. Bu yüzden sosyal bilgilerde dijital vatandaş ve teknoloji önemlidir.” demiştir.

4.4.3 Velilerin Dijital Vatandaşlık Konusuna İlişkin Değerlendirilmeleri ile İlgili Bulgular

Araştırmada, ortaokul öğrencilerinin velilerinin dijital vatandaşlık kavramına ilişkin değerlendirmeleri; “Birey olarak değerlendirmeleri” ve “Ebeveyn olarak değerlendirmeleri” olmak üzere iki temada ele alınmıştır. Velilerin birey olarak değerlendirmeleri dijital vatandaşlık algısı temasında toplanmıştır. Bu tema, dijital vatandaşlık tanımı, dijital vatandaşın özellikleri, dijital vatandaş olmanın önemi, dijital vatandaş olma durumu ve dijital teknolojileri kullanma durumu olmak üzere 5 alt temadan oluşmuştur. Velilerin ebeveyn olarak değerlendirmeleri ise çocuklarının dijital vatandaş olma durumları temelinde aile içinde dijital vatandaşlık ve okulda dijital vatandaşlık temalarında toplanmıştır. Aile içinde dijital vatandaşlık teması dijital vatandaş yetiştirmeye yardımcı olma ve alınan dijital önlemler olmak üzere iki alt temadan oluşmaktadır. Okulda dijital vatandaşlık teması ise sosyal bilgiler ve dijital vatandaşlık ve diğer dersler ve dijital vatandaşlık olmak üzere iki alt temadan oluşmaktadır. Velilerin dijital vatandaşlık konusuna ilişkin değerlendirilmeleri Şekil 4.11’de gösterilmiştir.

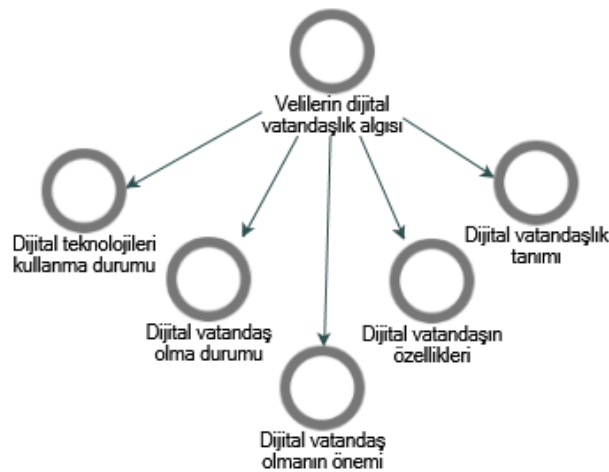
Şekil 4.11 Velilerin dijital vatandaşlık konusuna ilişkin değerlendirilmeleri

Birey olarak değerlendirilmeleri

Velilerin dijital vatandaşlık konusunu birey olarak değerlendirilmeleri dijital vatandaşlık algısı temasında birleştirilmiştir.

Velilerin dijital vatandaşlık algısı

Araştırmada, ortaokul 7. sınıf öğrencilerinin velilerinin dijital vatandaşlık kavramına ilişkin algısının; dijital vatandaşın tanımı, dijital vatandaşın özellikleri, dijital vatandaş olmanın önemi, dijital vatandaş olma durumları ve dijital teknolojileri kullanma durumları üzerine şekillendiği belirlenmiştir. Velilerin dijital vatandaşlık algısına ilişkin alt temalar Şekil 4.12’de gösterilmiştir.

Şekil 4.12 Velilerin dijital vatandaşlık algısına ilişkin alt temalar

Dijital vatandaşlık tanımı

Araştırmada velilerin dijital vatandaşlık kavramını çoğunlukla dijital vatandaşta olması gereken özellikler üzerinden tanımladıkları; bazı veliler dijital vatandaşlığa ilişkin bir tanım yapabilirken bazılarının ise dijital vatandaşlığı dijital ortamlara yönelik kullanılan bir sistem olarak açıkladıkları bulunmuştur.

Velilerin çoğunluğu dijital vatandaşlık tanımı yapmaktan ziyade dijital vatandaşla ilişkin özellikleri sıralamışlardır. Veli 1 dijital vatandaşlığı “*İnternet üzerinde haklara sahip kişi*” şeklinde açıklamıştır. Veli 13 “*Toplumdaki kurallara uyan, toplum etiğine uyum sağlayan, sosyal vatandaşlığa uyma eylemini dijital ortamlara taşıyabilen kişi. Siber zorbalık yapmayan, başkalarının özelini sosyal medyaya taşımayan, zamanının tamamını internette harcamayan kişi demektir.*” demiştir. Veli 18 ise “*Dijital dünyayı aktif olarak kullanan kimsedir. Sanal dünyada kendini özgürce ifade edebilen ve karşı taraftaki insanlara saygı gösterebilen kimsedir.*” şeklinde tanımlamıştır. Veli 2 ise “*Her konuda, her alanda bütün işlerini dijital ortamda gerçekleştiren bireyler aklıma geliyor. İnterneti ve bütün dijital ortamları gözü kapalı kullanabilen, her türlü nimetlerden faydalanabilen kişilerdir.*” demiştir. Veli 12 de benzer şekilde “*Güvenli bir biçimde interneti kullanan kişidir*” diye açıklamıştır.

Velilerden bazıları ise dijital vatandaşlığı alanyazında yer alan özellikleri üzerinden örneklerle tanımlamışlardır. Veli 15, “*Dijital vatandaşlık, bilgi teknolojilerini düzenli olarak etik, eleştirel ve güvenli bir şekilde kullanma becerisidir. Günümüzde artan*

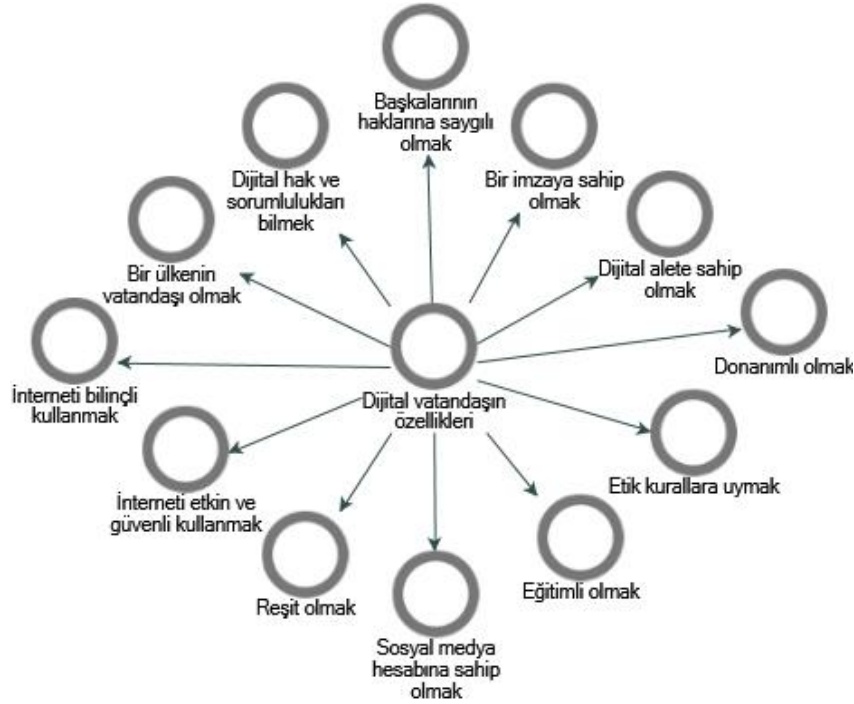
internet kullanımınıdır.” demiştir. Veli 4 ise “Dijital vatandaşlık kavramı, bence birey olarak interaktif ortamdaki varlığımız.” diye açıklamıştır. Veli 8 ise “Bilgi teknolojilerini güvenli ve doğru kullanmak geliyor” demiştir. Veli 14 ise dijital vatandaşlığı tanımlarken kavramın ortaya çıkışına dikkat çekmiş ve şu şekilde açıklamıştır:

Dijital vatandaşlık, bilgi teknolojilerini düzenli olarak ve güvenli bir şekilde kullanmaktır. Teknolojilerin gelişmesi ile birçok iş ve işlemlerimizi bilgisayar ve internet aracılığı ile yapmaya başladık. Bankacılık işlemleri, iletişim, eğitim, üretim, alışveriş gibi işlemler dijital ortamda da yapılmaya başlandı. Bu sayede dijital vatandaşlık kavramı ortaya çıkmıştır.

Velilerden ikisi ise dijital vatandaşlığı bir sistem olarak tanımlamıştır. Veli 10, dijital vatandaşlığı *“Cep telefonu ile tüm işlemlerimizi yapabileceğimiz, elektronik ortamda tüm verilerimizin depolandığı ve gerekli durumlarda kullanabileceğimiz verilerin olduğu sistem.”* şeklinde açıklamıştır. Veli 19 ise *“Tüm kişisel verilerin saklandığı ve tüm kişisel işlemlerin internet üzerinden saklandığı yer.”* demiştir.

Dijital vatandaşın özellikleri

Velilerin dijital vatandaşlık algısına ilişkin araştırmanın bir diğer bulgusu, dijital bir vatandaşta olması gereken özelliklere ilişkin değerlendirmeleridir. Velilerin dijital vatandaşta bulunması gereken özelliklere ilişkin verdikleri cevaplardan elde edilen temalar Şekil 4.13’de gösterilmiştir.

Şekil 4.13 Velilere göre dijital vatandaşın özellikleri

Veliler dijital vatandaşın özelliklerini başkalarının haklarına saygılı olmak, bir imzaya sahip olmak, dijital bir alete sahip olmak, donanımlı olmak, etik kurallara uymak, eğitilmiş olmak, sosyal medya hesabına sahip olmak, reşit olmak, interneti etkin ve güvenli kullanmak, interneti bilinçli kullanmak, bir ülkenin vatandaşı olmak ve dijital hak ve sorumlulukları bilmek olarak sıralamışlardır. Veli 14, “*Teknolojiyi kötüye kullanmamak dijital dünyada neler paylaştığına dikkat etmek, kişilerin çalışmalarına, kimlik veya bilgilerine zarar vermenin bir suç olduğunu bilmek*” diyerek dijital hak ve sorumluluk konularına değinmiştir. Veli 2 ise “*Dijital vatandaş olabilmek için teknolojinin bize sunduğu tüm fırsatları kullanabilmek için gerekli tüm bilgi ve becerilere sahip olunmalıdır.*” sözleriyle pek çok özelliği barındırması gerektiğini belirtmiştir. Veli 5 de “*Etik kurallarına uyması, başka kimselerin görüş ve düşüncelerine saygılı olması, ahlaklı olması, düzenli biçimde bilgi teknolojilerini kullanması bulunması gereken özellikleridir.*” ifadeleriyle dijital etik ve dijital hak ve sorumluluklar boyutlarına değinmiştir. Velilerin bazılarının dijital vatandaşta bulunmasını bekledikleri özellikleri ise şu şekilde gösterilebilir:

Veli 1: Reşit olmalı eğitilmiş olmalı donanımlı olmalıdır.

Veli 10: Cep telefonu, banka hesap numarası, sosyal medya hesapları olmalıdır.

Veli 15: İnterneti eğitici, bilinçli bir biçimde kullanmalıdır.

Veli 17: Teknolojiyi iyi kullanması, faydalı ve verimli konularda teknolojiden faydalanan kişidir.

Veli 18: İnterneti bilinçli etkin ve güvenli kullanabilmek demektir. Sosyal medya ve benzeri platformlarda karşılıklı olarak haklara saygı duymak gerekir.

Veli 19: Bir ülkenin vatandaşı olması ve bir kimlik taşıması yeterlidir.

Veli 3: Kendine ait bir imzası olabilir, dijital imza veya şifresi, kodu olabilir.

Veli 6: Teknolojiyle arasının iyi olması, yenilikleri takip etmesi gerekir.

Veli 7: Dijital alanda kaynağı doğru bilgileri kullanmak her bilginin kaynağını belirtmek

Veli 8: Teknolojiyi kötüye kullanmamak, paylaşımlarımıza dikkat etmek gerekir.

Veli 9: Etik ve ahlak kuralları barındırması gerekir.

Dijital vatandaş olmanın önemi

Velilerden 16'sı dijital vatandaş olmanın günümüzde önemli olduğunu belirtirken üç veli dijital vatandaş olmanın çok da önemli olmadığını belirtmiştir. Veli 1, "Önemlidir. Çünkü hayatımızı kolaylaştırıyor. Fatura yatırmak önceden nerdeyse 1 günümüzü alırdı artık 1 dakika." diyerek günlük işleri gerçekleştirmeyi kolaylaştırması bakımından önemli olduğunu belirtmiştir. Benzer şekilde Veli 19 da "Uzun zaman harcayarak yapabildiğim işleri çok daha hızlı ve güvenli bir biçimde hallediyorum. Evet önemlidir. Zaman kazanmak ve tüm haklara sahip olmak için önemli olduğunu düşünüyorum." ifadeleriyle zamandan tasarruf ettiğini ve önemli olduğunu söylemiştir. Veli 4 de zaman konusunda tasarruf ettiğini söyleyerek dijital vatandaş olmanın önemini "Erişim kolaylığı sağlıyor. Dijital ortamı kullanma sebebim yüz yüze görüşme gerekliliğinin ortadan kalkması ve zamandan tasarruf. İnsan ömrü kısıtlı,

gereksiz zaman kaybını önleyerek enerjimizi iyi yönde kullanmalıyız.” ifadeleriyle açıklamıştır. “Veli 15 ise “Eğitim öğretim için gereklidir.” diyerek eğitimdeki yerine dikkat çekmiştir.

Velilerden bazıları ise dijital vatandaş olmanın önemli olduğunu ve bunun artık yaşanan çağda bir gereklilik olduğunu dile getirmişlerdir. Veli 14 bu durumu, *“Teknolojik gelişmelerin ve dijital dönüşümün de etkisiyle dijitalleşme ile ilgili tüm kavramlar iş ve sosyal yaşamımızdaki önemini arttırdı. Dünyanın her yerinden insanlar birbiriyle buluşturması, eğitimlerin artması dijital vatandaşlığı bir gereklilik haline getiriyor.”* şeklinde ifade etmiştir. Veli 18 ise *“Önemli olmasının nedeni, geleceğin dünyasının hatta içinde bulunduğumuz dünyanın dijital dünyaya doğru kayması. Bu nedenle artık nerdeyse mecburuz.”* diyerek bu durumun çağın bir gerekliliği olduğunu vurgulamıştır. Veli 3 de *“Bence önemli. Çünkü, çağımız bilgi ve teknoloji çağı. İnsanlar artık birçok işi dijital ortamda gerçekleştirebiliyor. Bu da hayatlarımıza zaman, para, vs. bakımından tasarruf sağlıyor.”* demiştir. Veli 5 ise *“Kesinlikle önemlidir. Çünkü günümüz çağında internet ve bilgi teknolojileri çok sık kullanılıyor bu yüzden doğru kullanılması gereklidir.”* demiştir. Veli 8 de benzer olarak *“Dijital bir vatandaş olmak önemlidir çünkü teknoloji devrinde yaşıyoruz ve hepimiz birer dijital vatandaş olmalıyız.”* söyleminde bulunmuştur.

Velilerden ikisi ise dijital vatandaşlığın kendileri için çok önemli olmadığını belirtmiştir. Veli 2 *“Benim için şu anda çok önemli değil. Benim bilmediklerimi eşim tamamlıyor. Ama gün geçtikçe bunun eksikliğini daha çok hissedeceğim için mecburen öğrenmem gerekli. Dijital dünya bunu gerektiriyor.”* diyerek şu an için önemli olmadığını ama gelecekte mecbur kalacağını ifade etmiştir. Veli 10 ise *“Önemli değil, gerçek hayatın daha önemli olduğunu düşünüyorum.”* demiştir. Veli 7 ise *“Bence dijital vatandaş olmak önemli değil. Dijitalliğe vakit ayırdığınız zaman vaktin nasıl geçtiğini anlamıyorsunuz. Bir nevi bağımlılık yaptığını düşünüyorum.”* Diyerek kendisinin vaktini aldığı için önemli olmadığını belirtmiştir.

Dijital vatandaş olma durumu

Velilerin 14'ü kendini dijital vatandaş olarak gördüklerini belirtirken beşi ise çeşitli sebeplerden dolayı kendilerini dijital vatandaş olarak görmediklerini ifade etmişlerdir. Veli 14 *“Evet görüyorum. Aile bireyleri, ebeveynler ve arkadaşlarla dijital yollarla irtibat kuruyorum. Eğitim ve alışveriş için kullanıyorum.”* diyerek günlük yaşamda teknolojiyi kullandığını bu nedenle dijital vatandaş sayılabileceğini belirtmiştir. Veli 18 de *“Evet, interneti etkin ve verimli kullanmanın yanında sosyal medya ve benzeri platformlarda karşılıklı olarak haklara saygı gösteren biri olduğunu düşünüyorum.”* diyerek teknolojiyi etkili, verimli ve hak ve sorumluluklara dikkat ederek kullandığını ifade etmiştir. Veli 4 de *“Kendimi dijital vatandaş olarak görüyorum, sanal ortamda da kendi varlığımı kullanarak çoğu görevi yerine getirebiliyorum.”* sözleriyle dijital bir vatandaş olduğunu söylemiştir. Benzer şekilde Veli 6 *“Evet. Birçok işimi teknoloji kullanarak hallediyorum.”* demiştir. Veli 8 de *“Kendimi dijital vatandaş olarak görüyorum. Paylaşım larıma, kullandığım kelimelere dikkat ediyorum. Etrafımdakileri rencide edici bir şekilde tavır sergilemiyorum.”* Diyerek dijital etik kurallarına dikkat ettiğini bu nedenle dijital vatandaş olduğunu belirtmiştir. Velilerin bazılarının kendilerini dijital vatandaş olarak görmelerinin nedeni şu şekilde gösterilebilir:

Veli 1: Evet artık bu bir zorunluluk.

Veli 10: Evet. Gerekli olan materyallere sahibim.

Veli 19: Evet. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşıyım ve bir kimlik numaram var.

Velilerden beşi ise kendilerini teknoloji hakkında yeteri kadar bilgi sahibi olmama, dijital alet ve uygulamaları eksiksiz kullanabilecek bilgi ve deneyime sahip olmama, internette çok vakit geçirmeme, dijital dünyada kendine özel bir alan oluşturmama gibi sebeplerden dolayı kendilerini dijital vatandaş olarak görmediklerini belirtmişlerdir. Veli 17 *“Kısmen. Çünkü yeteri kadar bilgi sahibi olmadığım için kendimi dijital vatandaş olarak göremiyorum.”* demiştir. Veli 2 ise *“Kendimi dijital vatandaş olarak görmüyorum. Çünkü dijital alet ve uygulamaları eksiksiz kullanabilecek bilgi ve deneyime sahip değilim.”* demiştir. Veli 12 de *“Hayır görmüyorum. Çünkü internette çok vakit geçirmiyorum.”* diyerek kendini dijital vatandaş olarak görmediğini belirtmiştir. Veli 3 ise *“Tam olarak görüyorum diyemeyeceğim. Çünkü, dijital ortamı*

sadece haber ve bilgi takibi amacıyla kullanıyorum. Henüz kendime has bir alan oluşturmuş sayılmam.” ifadesiyle dijital vatandaş sayılabilmek için dijital ortamlarda kendine ait bir alan oluşturulması gerektiğini belirtmiştir.

Dijital teknolojileri kullanma durumu

Veliler, dijital teknolojileri kullanma durumlarına ilişkin değerlendirmelerini teknolojiyi kullanım amaçları ve teknolojiyi verimli kullanma durumları olmak üzere iki şekilde ifade etmişlerdir. Veliler dijital teknolojileri iletişim kurmak, alışveriş yapmak, oyun oynamak, sosyal medyada gezinmek, gazete okumak, film izlemek, çocuklara ödev yaptırmak, eğitim, bankacılık ve yatırım işlemlerini yapmak, kültürel aktivitelere katılmak, araştırma yapmak, gerekli bilgi ve belgelere ulaşmak, haberleşme, sağlık, e-devlet işlemleri gerçekleştirmek gibi sebeplerden dolayı sıklıkla kullandıklarını ifade etmişlerdir. Veli 18, *“Banka ve e-devlet kapısı uygulamaları gibi uygulamalarda işlerimi halletmek için, sosyal medyada gezinmek ve video ve film izlemek amaçlı kullanıyorum.”* demiştir. Veli 14 de *“Eğitim, iletişim ve alışveriş için kullanıyorum. Bir konuyu öğrenmek için fazla zaman kaybetmeden internetten bulabiliyorum.”* diye eklemiştir. Veli 2 ise *“Teknolojiyi genellikle haberleşme, bilgi araştırma, eğlenme, hobi ve yemek tariflerine bakmak için kullanıyorum.”* demiştir.

Velilerin çoğunluğu ayrıca, çeşitli amaçlarla kullansalar da dijital teknolojileri çok verimli kullanamadıklarını söylemişlerdir. Veli 17 *“Hayır verimli kullanamıyorum. Bazen güvenlik sorunları yaşıyorum.”* Sözleriyle sorunlar yaşadığını belirtmiştir. Veli 2 ise *“Verimli kullandığımı düşünmüyorum. Bilmediğim daha birçok alanı olduğunu düşünüyorum. Bildiklerimi kullanmak bile çok vaktimi alıyor. Başına bir oturdum mu kalkamıyorum. Bütün işlerim kalıyor. İnsanı tutsak edip bağımlı yapıyor. O yüzden uzak durmaya çalışıyorum.”* diyerek zamanı iyi kontrol edemediğini belirtmiştir. Veli 3 ise dijital teknolojileri kullanmanın bir eğitim gerektirdiğini belirterek *“Verimli seviyede kullandığımı düşünmüyorum. Çünkü, dijital araçların kullanımı konusunda yeterli eğitimi alamadığımı düşündüğümünden hamlelerimin sonucunun ne olacağından tam emin olamıyorum.”* demiştir.

Velilerin bazıları ise bu konuda dikkat etmeye çalıştığını belirterek verimli kullandıklarını düşündüklerini belirtmiştir. Veli 4 “*Aktif ve bilinçli olarak kullanmaya çalışıyorum, özellikle tüketici olarak yaptığım alışverişlerde sunulan seçenekleri durum değerlendirmesi yaparak tercih ediyorum. Aynı zamanda gereksiz kullanım ve zaman kaybını önlemek için kendimce kısıtlamalar getiriyorum.*” demiştir. Veli 10 ise “*Oluşabilecek olumsuzluklara karşı dikkatli olmaya çalışıyorum.*” demiştir. Veli 18 ise öz denetim yaptığını belirterek “*Genellikle verimli kullanıyorum sosyal medya gibi uygulamalarda zaman harcarken geçirdiğim zamanı kontrol ediyorum.*” demiştir. Veli 9 da “*Evet, bilgi ve eğitim amaçlı kullanıyorum. Dahası hemen hemen bütün işlerimi buradan yapıyorum.*” sözleriyle dijital teknolojileri verimli kullandığını ifade etmiştir.

Ebeveyn olarak değerlendirmeleri

Velilerin dijital vatandaşlık konusunu ebeveyn olarak değerlendirmeleri aile içinde dijital vatandaşlık ve okulda dijital vatandaşlık olmak üzere iki temada birleştirilmiştir.

Aile içinde dijital vatandaşlık

Velilerin aile içinde dijital vatandaşlık konusundaki değerlendirmeleri dijital vatandaş yetiştirmeye yardımcı olma ve dijital ortamlar için alınan önlemler olarak iki alt temada incelenmiştir.

Velilerin çoğu aile içinde çocuklarına dijital teknolojilerin kullanımı konusunda yardımcı olduklarını, bu nedenle dolaylı olarak dijital vatandaş olma konusunda onlara yardımcı olduklarını belirtmişlerdir. Bazı veliler çocuklarının teknolojiye kendilerinden daha iyi adapte olduğunu belirtirken bazı veliler ise kendileri yeteri kadar bilgi sahibi olmadıkları için çocuklarına da bu konuda yardımcı olamadıklarını belirtmişlerdir. Veli 10 “*Evet, eğitim sisteminin ve değişen dünyanın gereksinimleri doğrultusunda, bilgisayar, cep telefonu ve tablet gibi materyallerin kullanımı dijital vatandaşlığı ilerletiyor. Ben de evde bu aletlerin kullanımı konusunda yardımcı oluyorum.*” diyerek evde çocuklarına yardım ettiğini belirtmiştir. Veli 13 ise “*Çocuklarımı faydalı bireyler olarak yetiştirmeye özen gösteriyorum. Bunun için de dijital ortamlar da var.*” diyerek dijital vatandaş olma konusunda çocuklarına destek olduğunu söylemiştir. Veli 14 de “*Gün içinde çevrim içi zaman geçirerek, bir veya*

daha fazla cihaz üzerinden bağlantı kurarak, akranlar, aile bireyleri, meslektaşlar veya arkadaşlarla çoğunlukla dijital yollardan irtibat kurarak dijital vatandaşlık konusunda örnek oluyorum” demiştir. Veli 5 ise “Onların yetişmesine yardımcı oluyor aynı zamanda bildiklerimi onlara aktarıyorum.” demiştir. Veli 9 da salgın döneminde çocuğunu takip ettiğini belirterek “Evet düşünüyorum. Pandemi döneminde okul olmadığı için derslerini online olarak yaptı ve takip ettiğimde genellikle bilgi almak amaçlı kullandı.” demiştir.

Velilerin bazıları ise şimdiki kuşağın onlara göre daha aktif ve bilgili olduğunu bu nedenle kendi yardımları dışında dijital vatandaş olma konusunda ilerlediklerini belirtmişlerdir. Veli 4 “Çocuklar bizlere göre daha dijital vatandaş, bizler dijital ortama adapte olmaya çalışırken onlar teknolojinin içinde doğdular. Kullanım alanları yaşlarına göre kısıtlı olmakla birlikte; kullandıkları dijital ortamlarda daha aktifler.” demiştir. Veli 3 ise bu konuda eğitimin şart olduğunu belirterek “Şimdi ki çocuklar bizlere göre biraz daha hazırlıklı olacak gibi görünüyor. Ama dijital araçların kullanımı konusunda profesyonel eğitimin gerekli olduğunu da düşünüyorum.” ifadelerini kullanmıştır.

Velilerden ikisi ise yeterince bilgi sahibi olmadıkları ve çocukları eğitim amaçlı kullanmadıkları için dijital vatandaş olma konusunda çocuklarına yardımcı olamadıklarını belirtmiştir. Veli 2 “Hayır düşünmüyorum. Çünkü bende fazla bilgi sahibi olmadığım için çocuklarıma gereken eğitimi veremiyorum. Onların teknolojinin zararlarından korumak için çok fazla internet kullanmalarına izin vermiyorum.” demiştir. Veli 17 ise “Hayır. Çünkü eğitim amaçlı kullanmıyorlar genellikle iyi vakit geçirmek için kullanıyorlar” demiştir.

Veliler çocuklarını dijital teknolojilerin zararlarından korumak için çocukların davranışlarını kontrol etme, olumlu yönlendirmeler yapma, internet şifresini vermeme, ebeveyn kontrolü ekleme, bireysel tablet ya da telefon almama, bilgisayarı ortak kullanma, sosyal medya kullanmalarına izin vermeme, interneti süreli kullandırma, telefona onay mesajı gönderme gibi çeşitli önlemler aldıklarını da ifade etmişlerdir. Velilerin çocuklarına ilişkin aldıkları önlemlere ilişkin söylemleri şu şekildedir:

Veli 14: Çocuklarımın yaptığı paylaşımları ya da nerelere baktığını düzenli olarak takip ediyorum.

Veli 10: Yardımcı programlar ile kontrol ediyorum.

Veli 18: Oynadığı oyunlar ve sosyal medya platformlarındaki davranışlarını takip etmeye ve olumlu yönlendirmeye çalışıyorum.

Veli 15: Ediyorum internete benim kontrolüm altında bağlanıyorlar.

Veli 2: Elimden geldiğince kontrol etmeye çalışıyorum. Ebeveyn kontrolü var ve mümkün oldukça göz önünde internet kullanmalarına dikkat ediyorum.

Veli 3: Bireysel telefon tablet almayarak. Bilgisayarı da genelde ailenin ortak kullanım alanlarında, belirli saatlerde kullanmasına izin vererek genelde ediyorum.

Veli 4: Süre sınırı koyuyorum. Sosyal medya kullanmalarına müsaade etmiyorum. Sosyal medyanın çocuklar için çok tehlikeli olduğunu düşünüyorum. Eğitim ve araştırmaları beraber yapıyoruz. Bu sayede gereksiz ve uygunsuz içeriklere erişimini denetlemiş oluyorum.

Veli 5: Onlara sürekli neler yaptıklarını soruyorum ve yanlış davranışlarında onları uyarıyorum.

Veli 6: Yanlarında bulunuyorum. Girdikleri siteleri kontrol ediyorum. Sosyal medya uygulamalarını kullanmalarını henüz onaylamıyorum.

Veli 7: Bir uygulamayı bilgisayarına indirmek istediğinde telefonuma onay mesajı gelmektedir. Gezmiş olduğu internet sitelerini gözden geçiriyorum. Yaşına uygun olmayan web sitelerini engelliyorum.

Velilerden ikisi ise yoğun çalışma temposu ve çocuklarının kendisinden daha fazla teknolojik bilgiye sahip olmasından dolayı çocuklarıyla ilgili bir önlem alamadıklarını belirtmiştir. Veli 12 “Hayır kontrol edemiyorum. Çünkü çocuğum benden daha çok

bilgi sahibi genelde o beni kontrol ediyor.” demiştir. Veli 19 ise “Çok zor oluyor. Çalıştığım ve onunla ilgilenemediğim için oda kendi vaktinin çoğunu dijital aletlerle geçiriyor. Bu durum beni çok rahatsız ediyor ama çaresiz kalıyorum.” diyerek yoğun çalışma koşullarından dolayı denetleyemediğini belirtmiştir.

Okulda dijital vatandaşlık

Velilerin okulda dijital vatandaşlık hakkındaki değerlendirmeleri sosyal bilgiler ve dijital vatandaşlık ve diğer dersler ve dijital vatandaşlık olmak üzere iki temada açıklanmıştır. Veliler sosyal bilgiler dersinin içeriği ile ilgili çok bilgi sahibi olmasalar da sosyal bilgiler dersinde dijital vatandaşlık konularına ilişkin konuların işlendiğini, bu yüzden çocukların okulda sosyal bilgiler dersinde dijital vatandaş olma konusunda eğitildiğini ifade etmişlerdir. Veli 13 *“Okul ortamında sosyal bilgiler öğretmenlerinin aynı özeni gösterdiğini düşünüyorum.”* demiştir. Veli 5 de *“Evet faydalı olduğunu düşünüyorum. Çünkü bu derste bir sürü konu işleniyor dijital vatandaşlık üzerine”* demiştir. Veli 19 da *“Sosyal bilgiler dersinde kimlik bilgisi veriliyor. Bu yüzden dijital vatandaşlığa hizmet ettiğini düşünüyorum”* demiştir. Veli 7 ise *“Evet düşünüyorum. Bu derste interneti güvenli ve uygun bir şekilde nasıl kullanmaları gerektiğinin anlatıldığını düşünüyorum.”* şeklinde konuşmuştur.

Veliler ayrıca okulda çocukların teknoloji odaları ve teknoloji dersleri olduğunu, bu derste de dijital vatandaşlık konularının anlatıldığını belirtmişlerdir. Veli 6 *“Akıllı tahta ve bilişim teknolojileri dersleri sayesinde dijital vatandaş olmaya adım atıyorlar.”* demiştir. Veli 2 ise *“Okulun imkanları çerçevesinde eğitimini aldı. Bilişim Teknolojileri dersi sayesinde bilgi alabiliyor.”* demiştir. Veli 8 ise *“Evet çocuğum okulda da dijital vatandaş olarak yetişiyor. Çünkü teknoloji odaları var ve bununla ilgili ders görüyorlar.”* İfadelerini kullanmıştır.

Velilerin bazıları ise derslerden ziyade okulun fiziki şartlarından kaynaklı çocukların dijital vatandaş olma konusunda yeterli ya da yetersiz olduğunu belirtmiştir. Veli 4 *“Pandemi sürecinden dolayı eğitim alanı da dijital ortama taşındı, zorunlu bir taşınma olsa da eğitim için sevindirici bir gelişmeydi. Bu sayede çocuklar dijital vatandaşlığı bilinçli ve aktif kullanmada ciddi yol katetti.”* sözleriyle okulun dijital vatandaş olmada

çocuğuna katkı sağladığını belirtmiştir. Veli 10 da benzer şekilde “*Evet, gerekli olan ihtiyaçları okulda mevcut.*” demiştir. Diğer yandan Veli 3 “*Okulda verilen dijital eğitimin amacı karşılayacak sũrede olmadığını dũřũnũyorum.*” demiştir. Veli 17 ise “*Hayır çũnkũ okulların teknolojik alt yapısının yeterli olduğunu dũřũnmũyorum.*” demiştir.

5. TARTIŞMA

Bu bölümde eğitimin paydaşları olan, öğretmen, öğrenci ve velilerden toplanan verilerin analizi sonucu ortaya konulan nicel ve nitel bulgular yorumlanmış ve tartışılmıştır. İlk olarak nicel bulguların yorumları sunulmuş olup sonrasında nitel bulgulara ilişkin yorumlamalara yer verilmiştir.

5.1 Araştırmanın Nicel Bulgularına İlişkin Tartışma ve Yorumlar

Araştırma kapsamında ilk olarak öğretmenlerden elde edilen bulgular yorumlanmıştır. Öğretmenlerin dijital vatandaşlık düzeylerinin belirlenmesine ilişkin birçok çalışma yapılmıştır. Aygün (2019) çalışmasında, Sosyal bilgiler öğretmenlerinin ve sosyal bilgiler öğretmen adaylarının dijital vatandaşlık durumlarının dijital vatandaşlık alt boyutlarına göre farklılık gösterdiğini saptamıştır. Hakdar (2022)'nin yüksek lisans çalışması Sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaşlık düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre anlamlı olarak farklılık gösterdiğini belirlemiştir.

Öğretmenlerden elde edilen veriler cinsiyet değişkenine göre incelendiğinde; cinsiyet değişkeni ile dijital vatandaşlık ölçeği puanları arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. Hakdar (2022), yüksek lisans tezi çalışmasında Sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaşlık düzeylerinin cinsiyete göre farklılaştığını ve erkeklerin kadınlara nazaran daha anlamlı düzeyde farklılaştığını tespit etmiştir. Bu bağlamda İşman ve Güngören (2013), Sakallı (2015), Aslan (2016), Türküresin (2019), Kaya (2020) ve Dinlemez (2021)'in yaptıkları çalışmalarda da dijital vatandaşlık düzeyi ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Bu bulgu ile mevcut araştırma bulguları benzerlik göstermektedir. Hakdar (2022)'in çalışması ile bu araştırmanın bulguları cinsiyet değişkenine göre birbirleriyle örtüşmemektedir. Cinsiyet değişkenine göre öğretmenlerden elde edilen verilerin bulguları Tanyeri (2008) ve Kocadağ (2012) tarafından yapılan çalışmaların sonuçlarıyla da çelişkili olduğu belirlenmiştir. İşman ve Çukurbaşı (2014)'nin yaptıkları çalışmada öğretmen adaylarının dijital yerli özelliklerinin cinsiyete ve bilgisayar kullanma sürelerine göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmüştür.

Dolayısıyla cinsiyet değişkenine ilişkin bu bulgunun, mevcut araştırma bulgusuyla çeliştiğini söylemek mümkündür.

Araştırmada öğretmenlerin mesleki kıdemi ile dijital vatandaşlık düzeyleri arasında farklılık olup olmadığına ilişkin yapılan incelemelerde; dijital vatandaşlık ölçeğinin “Korumak” boyutuna ilişkin anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir. Diğer boyutlarda anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır. Türküresin (2019), “Ortaokul Öğrencilerinin Dijital Vatandaşlık Davranışlarının İncelenmesi” isimli araştırmasında öğrencilerin dijital vatandaşlık düzeylerini farklı değişkenler bağlamında incelemiştir. Türküresin (2019)’in çalışmasında dijital vatandaşlık düzeyleri ile cinsiyet ve medeni durum değişkeni yönünden anlamlı bir fark olmazken mesleki kıdem, branş ve çevrimiçi aktivite sıklığı dijital vatandaşlık düzeyleri üzerinde anlamlı farklılık tespit etmiştir. Bu bağlamda mesleki kıdem değişkeni açısından bu araştırma bulgusu ile mevcut araştırmanın bulgusu nispeten benzerlik göstermektedir. Mevcut araştırma bulgusu, dijital vatandaşlık boyutlarından “Korumak” boyutunda farklılık göstermektedir.

Öğretmenlerin günlük internet kullanımı ile dijital vatandaşlık düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığına ilişkin yapılan analizler sonucunda; öğretmenlerin “Eğitim ve İletişim”, “Saygı” ve “Korumak” boyutları arasında anlamlı bir farklılık olduğu ortaya çıkmıştır. Öğretmenlerin günlük internet kullanımları dijital vatandaşlık düzeyleri ile anlamlı şekilde farklılaşmıştır. Türküresin (2019)’in çalışmasında öğretmenlerin çevrimiçi aktivite sıklığı ile dijital vatandaşlık düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu ile mevcut araştırma bulgusu birebir örtüşmektedir. Algan (2021)’in çalışması bu bulguyu bir nebze de olsa destekler niteliktedir. Algan (2021) çalışmasında öğretmenlerin eğitsel süreçlerdeki bilgisayar kullanımları ile dijital vatandaşlık düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiş olup bu bulgu, araştırmanın mevcut bulgusu ile benzerlik göstermektedir. İşman ve Çukurbaşı (2014) çalışmalarında öğretmen adaylarının dijital yerli özelliklerinin bilgisayar kullanma sürelerine göre farklılık gösterdiğini ortaya koymuştur. Aynı şekilde bu bulgu da mevcut araştırma bulguları ile örtüşmektedir. Benzer şekilde Aslan (2016)’ın “Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Dijital Vatandaşlık Düzeylerinin İncelenmesi” çalışmasında internette geçirilen süre

ile dijital vatandaşlık düzeyinin ilişkili olduğu ve bu değişkenler arasında anlamlı bir fark bulunduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla Aslan (2016)'ın bulguları ile bu araştırmanın bulgularının örtüştüğünü söylemek mümkündür.

Öğrencilerin dijital vatandaşlık düzeylerinin incelendiği mevcut araştırmada; cinsiyet ve günlük internet kullanım sıklığı değişkenleri dikkate alınarak bulgulara yer verilmiş olup yorumlamalar ve tartışmalar da bu doğrultuda gerçekleştirilmiştir. Dijital vatandaşlık düzeylerinin belirlenmesine ilişkin öğrencilere yönelik farklı çalışmalar yapılmıştır. Karaduman (2011)'ın sosyal bilgiler dersinde dijital vatandaşlığa dayalı etkinliklerin öğrencilerin dijital ortamdaki tutumlarına etkisini incelediği çalışmada; dijital vatandaşlığa dayalı etkinliklerin dijital vatandaşlık becerilerinin gelişimine olumlu yönde katkı sağladığını belirlemiştir. Öztürk (2015) “Ortaokul Öğrencilerinin Dijital Vatandaşlık Düzeyleri”ni incelediği çalışmada, öğrencilerin dijital vatandaşlık düzeylerine yönelik bulgular ortaya koymuştur. Araştırma sonucunda öğrencilerin günlük yaşamlarında dijital aletleri sıklıkla kullandıklarını belirlenmiştir.

Bu araştırmada öğrencilerin dijital vatandaşlık düzeyleri cinsiyet değişkenine göre anlamlı olarak farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Çepni vd., (2012)'nin yaptıkları çalışmada cinsiyet değişkeninin dijital vatandaşlık düzeyi üzerinde etkisi olduğunu ve bu değişkenler arasında anlamlı bir farklılığın olduğu tespit edilmiştir. Mevcut araştırma bulguları ile Çepni vd., (2012)'nin cinsiyet değişkenine ilişkin bulguları örtüşmemektedir.

Araştırmada öğrencilerden elde edilen verilere göre; öğrencilerin dijital vatandaşlık düzeyleri ile günlük internet kullanım sıklıkları arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Anlamlı farklılığın kaynağı, dijital vatandaşlık ölçeğinin “Teknoloji Kullanma Becerisi” ve “Saygı” boyutlarıdır. Tan (2019) ortaokul öğrencileri ile yaptığı çalışmada öğrencilerin internet kullanımlarını dijital vatandaşlık bağlamında ele almış ve öğrencilerin internetin günlük hayatta kullanımıyla ilgili bilgilerinin olduğunu ortaya koymuştur. Bu doğrultuda mevcut araştırmanın bulguları ile benzerlik gösterdiği söylenebilir.

Kilci (2019) çalışmasında öğrencilere dijital vatandaşlık becerilerinin kazandırılmasında ailenin öneminden bahsetmişlerdir. Dijital becerilerin kazandırılması sürecinin aileden başlayıp okulda sürdürülmesi gerekliliğini ifade etmiştir. Kaya (2020) ise çalışmasında okulun, ailenin, öğretim programının birbirinden ayıramayacak kadar önemli birer yapıtaşı olduğunu belirtmiştir. Bu araştırma kapsamında eğitimin bir paydaşı olan aileye ilişkin bulgulara da yer verilmiş olup bu bulgulara ilişkin yorumlamalar yapılacaktır.

Bu araştırmada velilerin cinsiyetleri ile dijital vatandaşlık ölçeğinin boyutlarına ilişkin puanlar arasında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Bu bulgu, yapılan çalışmalar incelendiğinde özgün bir bulgu olarak göze çarpmaktadır. Velilerin cinsiyeti, dijital vatandaşlık düzeylerini anlamlı şekilde farklılaştırmamaktadır. Lyons (2012) “Öğrencilerin Dijital Vatandaşlık Davranışlarının Cinsiyet ve Sınıf Düzeyi Arasındaki Farklılıklarının İncelenmesi” çalışma sonucunda ilerleyen yaş ve aile kontrol azalması sonucu kişisel güvenlik risklerinin arttığı tespit etmişlerdir. Dolayısıyla aile değişkeni ve dijital vatandaşlık kavramı çok ilişkili iki kavram olarak göze çarpmaktadır.

Velilerin dijital vatandaşlık düzeyleri ile günlük internet kullanım sıklığı değişkenlerine ilişkin bulgulara göre; dijital vatandaşlık ölçeğinin tüm boyutları ile günlük internet kullanım sıklıkları arasında anlamlı bir fark olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu araştırmanın özgün bulgusudur.

5.2 Araştırmanın Nitel Bulgularına İlişkin Tartışma ve Yorumlar

Bu bölümde araştırmanın nitel boyutunun katılımcılarını oluşturan sosyal bilgiler öğretmenleri, ortaokul öğrencileri ve velilerin dijital vatandaşlık konusuna ilişkin deneyimlerine yönelik tespit edilen bulguların yorumlarına ve alanyazında yer alan diğer çalışmalarla tartışmalarına yer verilmiştir.

Araştırmada, sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaşlığı sınırlı bir şekilde tanımladıkları, “dijital vatandaşlık” kavramını “dijital vatandaş” kavramı üzerinden tanımladıkları ve bir tanım yapmaktan ziyade dijital vatandaşın özelliklerini sıraladıkları sonucuna varılmıştır. Bu sonuç, Kaya ve Kaya (2014)’nın araştırmasında

ulaştığı sonuçla farklılık göstermektedir. Kaya ve Kaya (2014) öğretmen adaylarının dijital vatandaşlık kavramını doğru şekilde algıladıklarını ifade etmiştir. Kaya ve Kaya (2014)'nın bu sonucu Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi bölümü öğrencileri ile ilgili olduğu düşünüldüğünde dijital vatandaşlık kavramının algısının branşa göre değişiklik gösterebileceği söylenebilir. Diğer yandan, Kilci (2019) araştırmasında sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaşlık konusunda yetersiz olduklarını tespit edilmiştir. Fluck ve Dowden (2013) da öğretmenlerin dijital vatandaşlık konusundaki bilgilerinin geliştirilebilmesi için öğretmen yetiştirmeyi amaçlayan kurumların programlarında dijital vatandaşlık konularına daha fazla yer vermesi gerektiğini ifade etmiştir.

Araştırmada, öğretmenlerin dijital bir vatandaşın dijital iletişim kurabilen, e-devlet uygulamalarını kullanabilen, dijital alışveriş yapabilen, dijital ortamda üretim yapabilen, dijital ortamdan eğitim alabilen, bilgi ve iletişim kaynaklarını kullanırken eleştirel yaklaşabilen, akıllı telefon ve interneti kullanabilen, dijital ortamlarda karşılaştığı sorunlara çözüm üretebilen, girişimci, çevresindeki olayların farkında olan, dijital okur-yazar olan, interneti kullanabilen, sosyal medyayı kullanabilen, teknolojiyi etkin kullanabilen, dijital ortamlarda da hakların varlığını bilen ve bu hakları kullanan, dijital erişimde fırsat eşitliğini savunan, dijital araçları kullanabilen, saygılı, edindiği bilgileri teyit eden ve teknolojik aletlerle ilgili donanımsal bilgiye sahip olan bireyler olması gerektiğini ifade ettikleri tespit edilmiştir. Yılmaz (2019) ise araştırmasında katılımcıların e-devlet şifresinin bulunmasının dijital vatandaşlığa ilişkin düzeylerinde bir değişiklik ortaya koymadığını bulmuştur.

Araştırmada, 13 öğretmenden 11'inin kendilerini dijital vatandaş olarak gördükleri, iki öğretmenin ise bazı uygulamaları ve medya araçlarını hiç kullanmadığı ve teknolojiyi sevmediği için kendilerini bu konuda yetersiz olarak gördükleri sonucuna varılmıştır. Som Vural (2016) da öğretmen adaylarıyla yaptığı araştırmasında katılımcıların dijital vatandaşlık hak ve sorumlulukları konusunda ve dijital ortamlarda nasıl davranmaları gerektiği konusunda tam olarak bilgiye sahip olmadıkları sonucuna ulaşmıştır. Kabakçı ve Can (2009) da araştırmalarında ilköğretim öğretmenlerinin, güvenli dijital teknolojileri kullanma konusunda, hizmet öncesi eğitim almalarına rağmen kendilerini yeterli görmedikleri sonucuna varmışlardır. Al-Zahrani (2015) de araştırmasında

bilgisayar konusunda deneyimli olunması, gün içinde teknoloji kullanımının ortalama düzeyde olması, internete yönelik olumlu ya da olumsuz bir tutuma sahip olunması ve bilgisayar konusunda öz yeterliliğinin bulunmasının dijital vatandaşlığı etkileyen faktörler arasında yer aldığını belirtmiştir. Özerbaş ve Kuralbayeva'ya (2018) da teknoloji altyapısına sahip olmanın dijital vatandaşlık düzeyinin yükselttiğini ifade etmiştir. Bu nedenle, alanyazındaki araştırmaların bulgularının bu araştırmanın bulgularını desteklediği söylenebilir.

Araştırma sonucunda, öğretmenlerin cep telefonu, akıllı tahta, bilgisayar, tablet gibi dijital aletleri çoğunlukla kullandıkları ve en çok uzaktan eğitim, bankacılık işlemleri, sağlık işlemleri, alışveriş yapma, e-devlet uygulamaları, ofis programları, e-okul gibi uygulamalar için dijital teknolojileri kullandıkları ortaya çıkmıştır. Akkoyunlu (2002) de çalışmasında öğretmenlerin dijital teknolojileri kullanım amaçlarının genellikle e - posta gönderme, bilgi edinme ve iletişim kurma olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu araştırmada e posta kullanımı dışında pek çok platformun öğretmenler tarafından kullanıldığı sonucuna varılmıştır.

Araştırmada, öğretmenlerin sosyal bilgiler dersinin dijital vatandaşlık için önemli olduğunu belirttikleri anlaşılmıştır. Katılımcı öğretmenler sosyal bilgiler dersinin içerisinde güncel ve günlük yaşama ilişkin bilgilerden bahsedildiğini, bu nedenle sosyal bilgiler dersinde verilen dijital vatandaşlık bilgilerinin de önemli olduğunu ifade ettikleri ve günlük yaşama ilişkin mobil uygulamaların kullanımı, alışveriş yapma ve bürokratik işlemlerin azalması konusunda önemli olduğunu vurguladıkları görülmüştür. Ayrıca, öğretmenlerin etkin vatandaş olmaya katkı sağlama, teknoloji kullanımında bilinç oluşturma, eğitim-öğretim sürecini teknolojik olarak yapılandırma ve teknolojiye uyum sağlama konularında sosyal bilgiler dersinin vatandaşlığın bir yönü olarak dijital vatandaş yetiştirmeye de hizmet ettiğini bu nedenle önemli olduğunu ifade etmişlerdir.

Araştırmada, öğretmenlerin, sosyal bilgiler dersinin bireyi topluma hazırlama, dijital anlamda sosyalleşme, iyiye ulaşma isteği, hak ve sorumlulukları öğretme, aile katılımı sağlama, teknoloji kullanımını bir kültür haline getirme ve sosyal farkındalık sağlama anlamında dijital vatandaşlık kavramına hizmet ettiğini, bu nedenle, toplumsal yaşama

katkıda bulunma anlamında da sosyal bilgiler ve dijital vatandaşlık konularının ilişkili ve birbiri için önemli olduğunu söyledikleri sonucuna varılmıştır.

Araştırmada, katılımcıların sosyal bilgiler dersinde gerek pandemi nedeniyle gerekse günün koşullarına ayak uydurmak amacıyla derslerinde dijital teknolojilere başvurdukları; akıllı defter, akıllı tahta, tablet, cep telefonu, çevrimiçi haritalar, power point sunuları gibi dijital aletlere ve EBA, Vitamin, Morpa Kampüs, Sanal Müze Uygulamaları, z kitap uygulaması, antropi ve ZOOM gibi dijital uygulamalara derslerinde yer verdikleri tespit edilmiştir. Aldemir ve Avşar (2020) de dünyada yaşanan pandemi sürecinde dijital teknolojilere ve aletlere daha çok ihtiyaç duyulmasının bireyin dijital vatandaşlık becerileri kazanmalarına yardımcı olduğunu belirtmişlerdir. Sönmez ve Ünver (2020) de son zamanlarda yaşanan pandemi ve görülen sağlık sorunları nedeniyle uzaktan eğitimin bir ihtiyaç haline dönüştüğünü ve özellikle zorunluluk olduğunu vurgulamıştır.

Araştırmada, öğretmenlerin sosyal bilgiler dersinde dijital vatandaşlık kavramına ilişkin bilgilere Etkin Vatandaşlık ve Bilim, Teknoloji ve Toplum öğrenme alanlarında yer verildiğini belirttikleri görülmüştür. Turan ve Karasu-Avcı (2018) araştırmalarında sosyal bilgiler öğretim programında dijital vatandaşlıkla ilgili konuların genellikle Bilim, Teknoloji ve Toplum öğrenme alanlarında yoğunlaştığı, bazen İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanında dijital vatandaşlık konularına yer verildiği ancak diğer öğrenme alanlarında bu konulara değinilmediği sonucuna ulaşmışlardır. Kara ve Atasoy (2019) araştırmalarında sosyal bilgiler dersinde Birey ve Toplum, Küresel Bağlantılar ve Üretim, Dağıtım ve Tüketim gibi farklı öğrenme alanlarında dijital vatandaşlık konularına yer verildiğini; Etkin Vatandaşlık, Kültür ve Miras ve İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanlarında bir içeriğe rastlanmadığını belirtmiştir. Bu araştırmada, öğretmenlerin Bilim, Teknoloji ve Toplum öğrenme alanının yanında Etkin Vatandaşlık öğrenme alanında da dijital vatandaşlık konularına yer verildiğini ifade ettiklerini ortaya koyması bakımından alanyazında bu konuda yapılmış çalışmalardan farklı bir sonuca ulaşıldığı söylenebilir.

Araştırmada, öğretmenlerin sosyal bilgiler dersinde dijital vatandaşlıkla ilgili iletişim, araştırma, eleştirel düşünme, empati, öz denetim, karar verme, sosyal katılım ve

girişimcilik gibi becerilerin ve saygı, adalet, dürüstlük, sorumluluk ve farklılıklara saygı gibi değerlerin öğrencilere kazandırılması gerektiğini düşündükleri anlaşılmıştır. Ayrıca, öğrencilerin medya okuryazarı ve teknoloji okuryazarı olmaları gerektiğini de vurguladıkları görülmüştür. Turan ve Karasu-Avcı (2018) da araştırmalarında sosyal bilgiler öğretim programında yer alan 27 beceriden 16'sının dijital vatandaşlık konularıyla ilişkili olduğunu ve bilimsellik ve dürüstlük değerlerinin de doğrudan dijital vatandaşlıkla ilişkilendirilebileceğini ifade etmişlerdir. Araştırmaların bu açıdan birbirlerini destekleyici nitelikte olduğu söylenebilir.

Araştırmada, öğretmenlerin sosyal bilgiler dersinde dijital hak ve sorumluluklar, dijital etik, dijital sağlık, dijital güvenlik, dijital ticaret, dijital erişim, dijital iletişim ve dijital kanun boyutları çerçevesinde öğrencilerini bilgilendirdiklerini belirttikleri ifade etmişlerdir. Karaduman ve Öztürk (2014) de öğrencilerin, öğretmenlerinin bilgisayar ve internet kullanımı hakkında kendilerini bilgilendirdiğini belirttiklerini söylemiştir. Bu bakımdan, araştırmaların birbirlerini destekleyici nitelikte olduğu söylenebilir.

Araştırmada öğrencilerin dijital vatandaş kavramını sınırlı olarak tanımladıkları ve genellikle dijital vatandaş olmanın bir özelliğini vurgulayarak tanımlamaya çalıştıkları sonucuna varılmıştır. Bu araştırmada belirlenen veli ve öğretmenlerin dijital vatandaşlık tanımlarına bakıldığında, öğrencilerin dijital vatandaşlık tanımlarının aile ve öğretmenlerin tanımlarıyla benzerlik gösterdiği söylenebilir.

Araştırmada, ortaokul öğrencilerinin dijital vatandaşta bulunması gereken özellikleri; düzenli alışveriş yapma, düzenli internet kullanma, internette özgürce mesaj yazabilme, sürekli telefonla ilgilenme, interneti fazla kullanma, teknoloji okuryazarı olma, sosyal medyayla ilgilenme, dürüst olma, dijital uygulamaları kullanma, dijital ortamda saygılı olma, dijital aletleri kullanabilme, bilinçli tüketici olma, dijital etik kurallarını bilme, 13 yaşın üstünde olma, bir teknolojik alete sahip olma ve dijital ortamda olabilecek riskleri bilme şeklinde sıraladıkları anlaşılmıştır. Çepni vd., (2014) de araştırmalarında 8. sınıf öğrencilerinin dijital vatandaşlığa ilişkin tutumlarının ile e-posta adresine sahip olma durumlarına göre anlamlı farklılık gösterdiği sonucuna ulaşmışlardır. Bu sonuç bağlamında, öğrencilerin dijital vatandaşlık boyutları kapsamında dijital vatandaşlığın ilkeleri hakkında bilgi sahibi oldukları söylenebilir.

Öztürk (2015) de araştırmasında öğrencilerin dijital vatandaşlık konusunda bilgi birikimine sahip olduklarını ve özellikle etik konulara dikkat etmeye çalıştıklarını vurgulamıştır.

Araştırmaya katılan 44 ortaokul 7. sınıf öğrencisinden 33'ünün telefonla ilgilenme, araştırma yaparken dijital ortamlardan yararlanma, saygılı olma, bilgisayar, tablet, telefon gibi dijital aletleri kullanabilme, internette çok zaman geçirme gibi nedenlerden dolayı kendilerini dijital vatandaş olarak gördükleri sonucuna ulaşılmıştır. Diğer yandan, 11'inin ise telefon, tablet ve bilgisayarda çok vakit geçirmeme, teknolojiyi bilinçli kullanamama, internette kimseyle görüşmeme, teknolojiden anlamama, dijital kuralları bilmeme gibi nedenlerden dolayı kendilerini dijital vatandaş olarak görmediklerini belirttikleri anlaşılmıştır. Kabakçı ve Can (2009) da araştırmalarında ilköğretim öğrencilerinin dijital teknolojileri kullanırken şiddet ve cinsellik içeren sitelerle ve bilgisayara virüs bulaştırma gibi problemlerle karşılaştıklarını belirlemiştir. Bu sonuç, Aygün (2019)'un öğretmen adaylarıyla yaptığı çalışmasında da görülmüş ve öğretmen adayları kendilerini dijital medya kullanımı konusunda yetersiz olarak nitelendirmişlerdir. Özerbaş ve Kuralbayeva'ya (2018) da teknoloji altyapısına sahip olmanın dijital vatandaşlık düzeyinin yükselttiğini ifade etmiştir.

Araştırmada, ortaokul 7. sınıf öğrencilerinin genellikle ödev yapmak, araştırma yapmak, sosyal medyaya girmek, video izlemek, eğlence, alışveriş yapmak ve oyun oynamak için bazılarının ise eğlence, oyun oynamak, alışveriş yapmak, sosyal medyada gezinmek, film izlemek, video izlemek gibi sebeplerle dijital aletleri ve teknolojileri kullandıkları tespit edilmiştir. Tan ve Merey (2021) çalışmalarında ortaokul öğrencilerinin dijital teknolojileri en çok eğlenme amaçlı kullandıklarını bu amacı alışveriş, araştırma yapmak ve iletişim amacının takip ettiğini bulmuşlardır. Aygün (2019) da çalışmasında öğretmen ve öğretmen adaylarının dijital vatandaşlık konusunda yeterli bilgi ve beceriye sahip olmadıklarını, interneti genellikle sosyal medya kullanma, film izleme ve müzik dinlemede kullandıklarını belirlemiştir. Erten (2019) da z kuşağı kapsamında ele aldığı lise öğrencileriyle gerçekleştirdiği araştırmasında öğrencilerin genellikle dijital teknolojileri televizyon izlemek, müzik dinlemek, müzik indirmek, internette gezinmek ve video izlemek gibi etkinlikler için

kullandıklarını belirlemiştir. Bu sonuçlar, yaş farkına bakılmaksızın gerek ilköğretim gerek ortaöğretim gerek yükseköğretim gerekse eğitim sonrası mesleğe başlayan bireylerin dijital teknolojileri kullanma amaçlarının ortak olduğunu ortaya koymaktadır. Aslan (2016)'ın da araştırmasında yaş değişkeninin dijital vatandaşlık düzeylerinin belirlenmesinde anlamlı bir farklılığa neden olmadığı sonucuna ulaşması bu çıkarımı destekler niteliktedir.

Araştırmada, ortaokul 7. sınıf öğrencilerinin güvende olmak, hayatı kolaylaştırmak, toplumsal düzeni sağlamak ve yaşanan çağa ayak uydurmak için dijital vatandaş olmanın önemli olduğunu belirttikleri anlaşılmıştır. Erten (2019) da çalışmasında öğrencilerin dijital teknolojilerin hayatı kolaylaştırdığını ifade ettiğini belirtmiştir. Bu araştırmanın hayatı kolaylaştırmak dışında öğrenciler tarafından ele alınan güvende olmak, toplumsal düzeni sağlamak ve yaşanan çağa ayak uydurmak unsurlarını da ortaya koyduğu göz önüne alındığında alanyazına katkı getirecek yeni sonuçlara ulaştığı söylenebilir.

Öğrencilerin dijital vatandaş olmaları konusunda Sosyal bilgiler öğretmenlerinin kendilerine yardımcı olduğunu belirttikleri, kendilerini dijital ortamlarda güvenli olmaları, dijital aletleri bilinçli ve verimli kullanmaları, dijital hak ve sorumluluklarını bilmeleri, gereksiz ve boşa zaman harcamamaları konusunda bilgilendirdiğini söyledikleri sonucuna varılmıştır. Karaduman ve Öztürk (2014) de öğrencilerin, öğretmenlerinin bilgisayar ve internet kullanımı hakkında kendilerini bilgilendirdiğini belirttiklerini söylemiştir. Tan ve Merey (2021) de ortaokul öğrencilerinin güvenli sitelerde gezinme, interneti dikkatli kullanma, girecekleri siteleri araştırma gibi konularda bilinçli davrandıkları sonucuna ulaşmıştır. Bu sonuçlar doğrultusunda öğretmenlerin sınıf içinde öğrencileri dijital vatandaşlık konusunda bilgilendirdikleri ve bu bilgilerin öğrencilerin dijital vatandaşlık bilinci oluşturmasını desteklediği sonucuna ulaşılabilir.

Araştırmada, öğrencilerin sosyal bilgiler dersinde, akıllı tahta, telefon, tablet, bilgisayar gibi dijital aletleri kullandıkları belirlenmiştir. Tan ve Merey (2021) de çalışmalarında ortaokul öğrencilerinin en çok telefon, tablet ve bilgisayar kullandıklarını bulmuştur. Aygün (2019) da araştırmasında bireylerin internet

kullanımında en çok akıllı telefon ve bilgisayarı tercih ettiklerini belirlemiştir. Çetin (2014) de çalışmasında katılımcıların en çok akıllı telefon ve bilgisayar kullandıkları sonucuna varmıştır. Erten (2019) da öğrencilerin en çok cep telefonu, bilgisayar ve tablet kullandıklarını tespit etmiştir. Livingstone vd., (2017) gençler arasında kullanılmaya başlanmasıyla birlikte akıllı telefon, tablet, smart TV setleri gibi dijital teknolojilerin kullanımının arttığını belirtmişlerdir. Türkiye’de de TÜİK (2018) verileri de 2018 yılı itibariyle akıllı cep telefonu, tablet, bilgisayar gibi dijital teknolojilerin önceki yıllara göre artış gösterdiğini açıklamıştır. Youtube, Morpa Kampüs, E-kitap, EBA, ZOOM, Google, Slayt gibi dijital platformları kullandıkları anlaşılmıştır.

Öğrencilerin sosyal bilgiler dersinin içerisinde dijital vatandaşlığa ilişkin bilgilerin yer aldığını, vatandaş olabilmek için bu bilgilerin sosyal bilgiler dersinde işlendiğini ve bu yüzden önemli olduğunu ifade etmeleri de araştırmanın bir diğer sonucudur. Kara ve Atasoy (2019) araştırmalarında sosyal bilgiler dersinde Birey ve Toplum, Küresel Bağlantılar ve Üretim, Dağıtım ve Tüketim gibi farklı öğrenme alanlarında dijital vatandaşlık konularına yer verildiğini belirtmiştir. Turan ve Karasu-Avcı (2018) da araştırmalarında sosyal bilgiler öğretim programında dijital vatandaşlıkla ilgili konuların genellikle Bilim, Teknoloji ve Toplum öğrenme alanlarında yoğunlaştığı, bazen İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanında dijital vatandaşlık konularına yer verildiği ancak diğer öğrenme alanlarında bu konulara değinilmediği sonucuna ulaşmışlardır. Bu sonuçlar kapsamında, araştırmaların bu araştırma ile birlikte sosyal bilgiler dersinde dijital vatandaşlık konularına yer verildiğini desteklediği ve sosyal bilgiler dersinde dijital vatandaşlık konularının önemli olduğunu ortaya koyduğu söylenebilir.

Araştırmada velilerin dijital vatandaşlık kavramını çoğunlukla dijital vatandaşta olması gereken özellikler üzerinden tanımladıkları; bazı veliler dijital vatandaşlığa ilişkin bir tanım yapabilirken bazılarının ise dijital vatandaşlığı dijital ortamlara yönelik kullanılan bir sistem olarak açıkladıkları bulunmuştur. Bu araştırmada verilen öğretmen ve öğrencilerin dijital vatandaşlık tanımları incelendiğinde, veli tanımlarının da diğer katılımcılarla benzerlik gösterdiği ve öğrencilerin aile ve öğretmenden aldığı eğitimle dijital vatandaşlık bilincini oluşturduğu söylenebilir.

Velilerin dijital vatandaşın özelliklerini başkalarının haklarına saygılı olmak, bir imzaya sahip olmak, dijital bir alete sahip olmak, donanımlı olmak, etik kuralara uymak, eğitilmiş olmak, sosyal medya hesabına sahip olmak, reşit olmak, interneti etkin ve güvenli kullanmak, interneti bilinçli kullanmak, bir ülkenin vatandaşı olmak ve dijital hak ve sorumlulukları bilmek olarak sıraladıkları araştırmanın bir diğer sonucudur. Bu sonuçların, öğretmen ve öğrencilerin verdikleri cevaplarla çoğunlukla örtüştüğü, ancak velilerin dijital vatandaş olmak için reşit olunması gerektiğini öne sürerken ortaokul öğrencilerinin dijital vatandaşlık özellikleri taşımak için 13 yaşında olmanın yeterli olacağını düşündükleri ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, dijital teknolojilere erişim hakkı elde etme yaşının öğrencilere ve velilerine göre farklılaştığı söylenebilir.

Araştırmada velilerin çoğunun dijital vatandaş olmanın günümüzde önemli olduğunu, dijital vatandaş olmanın artık yaşanan çağda bir gereklilik olduğunu belirttikleri üç velinin ise dijital vatandaş olmanın çok da önemli olmadığını söylediği sonucuna varılmıştır. Altay (2021) da benzer şekilde çalışmasında velilerin yaşanan çağ nedeniyle dijital vatandaşlığın bir gereklilik olacağını belirttikleri sonucuna ulaşmıştır. Bu bakımdan araştırmaların birbirini desteklediği çıkarımında bulunulabilir.

Araştırmada velilerin çoğunun kendilerini dijital ortamlarda iletişim kurma, günlük işlerini internetten yapma, sosyal medyaya girme, dijital hak ve sorumluluklara dikkat etme, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olma, kimlik sahibi olma gibi sebeplerden dijital vatandaş olarak gördükleri beşinin ise kendilerini teknoloji hakkında yeteri kadar bilgi sahibi olmama, dijital alet ve uygulamaları eksiksiz kullanabilecek bilgi ve deneyime sahip olmama, internette çok vakit geçirmeme, dijital dünyada kendine özel bir alan oluşturmama gibi sebeplerden dolayı dijital vatandaş olarak görmediklerini belirttikleri sonucuna varılmıştır. Al-Zahrani (2015) de araştırmasında bilgisayar konusunda deneyimli olunması, gün içinde teknoloji kullanımının ortalama düzeyde olması, internete yönelik olumlu ya da olumsuz bir tutuma sahip olunması ve bilgisayar konusunda öz yeterliliğinin bulunmasının dijital vatandaşlığı etkileyen faktörler arasında yer aldığını belirtmiştir.

Araştırmada, velilerin dijital teknolojileri iletişim kurmak, alışveriş yapmak, oyun oynamak, sosyal medyada gezinmek, gazete okumak, film izlemek, çocuklara ödev yaptırmak, eğitim, bankacılık ve yatırım işlemlerini yapmak, kültürel aktivitelere katılmak, araştırma yapmak, gerekli bilgi ve belgelere ulaşmak, haberleşme, sağlık, e-devlet işlemleri gerçekleştirmek gibi sebeplerden dolayı sıklıkla kullandıkları bulunmuştur. Ayrıca, araştırmada, velilerin çoğunluğunun çeşitli amaçlarla kullansalar da güvenlik sorunları, dijital teknolojileri bilmeme, eğitimini almamış olma, fazla vakit geçirmek istememe gibi sebeplerden dijital teknolojileri çok verimli kullanamadıklarını belirttikleri anlaşılmıştır.

Araştırmada, velilerin aile içinde çocuklarına dijital teknolojilerin kullanımını konusunda yardımcı oldukları, bu nedenle dolaylı olarak dijital vatandaş olma konusunda onlara yardımcı olduklarını söyledikleri; bazı velilerin çocuklarının teknolojiye kendilerinden daha iyi adapte olduğunu belirttiği, bazı velilerin ise kendilerini yeteri kadar bilgi sahibi görmedikleri için çocuklarına da bu konuda yardımcı olamadıklarını belirttikleri anlaşılmıştır. Çubukçu ve Bayzan (2013) de artık çocukların okul yaşı gelip eğitim öğretim faaliyetlerine başlamadan önce dijital teknolojileri kullanabildikleri ve bunlarla ilgili ailelerine göre daha fazla bilgiye sahip oldukları sonucuna ulaşmıştır.

Araştırmada, velilerin çocuklarını dijital teknolojilerin zararlarından korumak için, çocukların davranışlarını kontrol etme, olumlu yönlendirmeler yapma, internet şifresini vermeme, ebeveyn kontrolü ekleme, bireysel tablet ya da telefon almama, bilgisayarı ortak kullanma, sosyal medya kullanmalarına izin vermeme, interneti süreli kullandırma, telefona onay mesajı gönderme gibi çeşitli önlemler aldıkları sonucuna varılmıştır. Bell (2010) araştırmasında pek çok eğitimcinin çocukların internet ortamındaki güvenliklerini sağlamak amacıyla antivirüs programları ve güvenlik filtreleri kullandıkları ancak bu filtre ve programların çocukların pek çok önemli bilgiye ulaşamamalarına da sebep olduğunu ortaya koymuştur. Karaduman ve Öztürk (2014) de teknik önlem alınmasının yeterli olmayacağını öğrencilerin karşılaştıkları sorunlara yönelik çözüm üretebilmeleri için bilinçlendirilmeleri gerektiğini belirtmiştir. Velilerden ikisinin ise yoğun çalışma temposu ve çocuklarının kendisinden daha fazla teknolojik bilgiye sahip olmasından dolayı çocuklarıyla ilgili bir

önlem alamadıkları anlaşılmıştır. Bu araştırma bağlamında araştırmaya katılan veli sayısına bakıldığında 19 veliden sadece ikisinin kendi özel koşulları (çalışıyor olma) nedeniyle çocuklarını denetleyemedikleri, onun dışında tüm velilerin çocuklarını dijital teknolojilerinin zararlı etkilerinden korumak için bazı önlemler aldıkları söylenebilir. Karahisar (2014) yaptığı araştırmasında ailelerin bir kısmının internet kullanımını sırasında çocuklarını denetlemedikleri ve bu nedenle çocukların şiddet ve cinsellik içeren video ve görsellerle karşılaşabildiğini belirtmiştir. Benzer şekilde, Kırık (2014) de yaptığı araştırmasında ailelerinin çoğunun dijital teknolojilerin kullanımında çocuklarına bir kısıtlama getirmediğini, çocuklarını denetlemediğini ve buna ihtiyaç duymadıklarını belirttiklerini söylemiştir. Bu nedenle, bu araştırmada ortaya konulan bu sonucun mevcut araştırma sonuçlarından farklı olduğu ve alanyazına katkı sağladığı söylenebilir.

Araştırmada, velilerin sosyal bilgiler dersinde dijital vatandaşlık konularına ilişkin konuların işlendiğini, bu yüzden çocukların okulda sosyal bilgiler dersinde dijital vatandaş olma konusunda eğitildiğini düşündükleri anlaşılmıştır. Velilerin okulda çocukların teknoloji odaları ve teknoloji dersleri olduğunu, bu derste de dijital vatandaşlık konularının anlatıldığını belirttikleri sonucuna varılmıştır. Özden ve Yılmaz (2008) da araştırmalarında ailelerin dijital teknolojileri doğru kullanma ve dijital teknolojilerin yararları konusunda öğretmenlerin çocuklarını bilgilendirmelerini bekledikleri sonucuna ulaşmıştır. Karaduman ve Öztürk (2014) de aileler evde çocuklarını bu konuda eğitseler de okulda planlı ve programlı yapılan etkinliklerin dijital vatandaşlık konusunda öğrencileri olumlu yönde etkileyeceğini açıklamıştır. Araştırmada, bazı velilerin derslerden ziyade okulun fiziki şartlarından kaynaklı çocukların dijital vatandaş olma konusunda yeterli ya da yetersiz olduğunu düşündükleri görülmüştür.

6. SONUÇLAR

Bu bölümde eğitimin paydaşları olan öğretmenlerin, öğrencilerin ve velilerin dijital vatandaşlık düzeylerinin belirlenmesine yönelik sonuçlar ile eğitimin paydaşlarının Sosyal bilgilerde dijital vatandaşlık eğitimine yönelik deneyimlerine ilişkin sonuçlar sunulmuştur. Sonuçlar, önce nicel bulgulara ilişkin sonuçlar ve sonrasında nitel bulgulara ilişkin sonuçlar olarak aşağıda özetlenmiştir.

6.1 Araştırmanın Nicel Verilerine İlişkin Sonuçlar

Araştırmanın nicel boyutunda ilk olarak öğretmenlerin dijital vatandaşlık düzeylerinin belirlenmesine ilişkin görüşlerinin analizlerinden elde edilen sonuçlar şunlardır;

Araştırmada öğretmenlerin dijital vatandaşlık düzeylerine ilişkin görüşlerinin, cinsiyet, mesleki kıdem ve günlük internet kullanım sıklığı değişkenlerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark olup olmadığının belirlenmesine yönelik sonuçlarına bakıldığında; öğretmenlerin cinsiyetleri ile dijital vatandaşlık ölçeğinin boyutlarına ilişkin puanlar arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Öğretmenlerin mesleki kıdemleri ile dijital vatandaşlık ölçeğinin boyutlarına ilişkin puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığına yönelik yapılan analizlerde; öğretmenlerin mesleki kıdemleri ile “Korumak” boyutu arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. “Korumak” boyutunda öğretmenlerin mesleki kıdemlerine göre analiz sonuçları şu şekildedir; “0-5 yıl” ile “6-10 yıl” kıdemleri olan öğretmenlerin puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuş ve bu fark “6-10 yıl” lehine, “0-5 yıl” ile “11-15 yıl” arasında anlamlı bir fark bulunmuş ve bu fark “11-15 yıl” lehine, “0-5 yıl” ile “16-20 yıl” arasında anlamlı bir fark bulunmuş ve bu fark “16-20 yıl” lehine, “0-5 yıl” ile “20 yıl ve üzeri” arasında anlamlı bir fark bulunmuş ve bu fark “20 yıl ve üzeri” lehine, “6-10 yıl” ile “11-15 yıl” arasında anlamlı bir fark bulunmuş ve bu fark “11-15 yıl” lehine, “6-10 yıl” ile “16-20 yıl” arasında anlamlı bir fark bulunmuş ve bu fark “16-20 yıl” lehine, “6-10 yıl” ile “20 yıl ve üzeri” arasında anlamlı bir fark bulunmuş ve bu fark “20 yıl ve üzeri” lehine, “11-15 yıl” ile “16-20 yıl” arasında anlamlı bir fark bulunmuş ve bu fark “16-20 yıl” lehine,

“11-15 yıl” ile “20 yıl ve üzeri” arasında anlamlı bir fark bulunmuş ve bu fark “20 yıl ve üzeri” lehine, “16-20 yıl” ile “20 yıl ve üzeri” arasında anlamlı bir fark bulunmuş ve bu fark “20 yıl ve üzeri” lehine olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Öğretmenlerin günlük internet kullanım sıklıkları ile dijital vatandaşlık ölçeğinin boyutlarına ilişkin puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığına yönelik yapılan analizlerde; öğretmenlerin günlük internet kullanım sıklıkları ile “Eğitim ve İletişim”, “Saygı” ve “Korumak” boyutları arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. “*Eğitim ve İletişim*” boyutunda öğretmenlerin internet kullanım sıklıklarına göre; “Günde 2 saatten az” kullananlar ile “Günde 2-4 saat arası” arasında kullananlar arasında anlamlı bir fark bulunmuş ve “Günde 2 saatten az” kullananlar lehine, “Günde 2 saatten az” kullananlar ile “Günde 4-6 saat” kullananlar arasında anlamlı fark bulunmuş ve “Günde 2 saatten az” kullananların lehine, “Günde 2 saatten az” kullananlar ile “Günde 6 saatten fazla” kullananlar arasında anlamlı fark bulunmuş ve bu farkın “Günde 2 saatten az” kullananlar lehine olduğu sonucuna varılmıştır. “*Saygı*” boyutunda öğretmenlerin internet kullanım sıklıklarına göre; “Günde 2 saatten az” kullananlar ile “Günde 2-4 saat” kullananlar arasında anlamlı fark bulunmuş ve bu farkın “Günde 2 saatten az” kullananlar lehine, “Günde 2 saatten az” ile “Günde 4-6 saat” arasında anlamlı bir fark bulunmuş ve bu fark “Günde 2 saatten az” kullananlar lehine, “Günde 2 saatten az” ile “Günde 6 saatten fazla” arasında anlamlı fark bulunmuş ve bu farkın “Günde 2 saatten az” kullananlar lehine, “Günde 2-4 saat arası” ile “Günde 6 saatten fazla” arasında anlamlı fark bulunmuş ve bu farkın “Günde 2-4 saat arası” lehine ve “Günde 4-6 saat arası” ile “Günde 6 saatten fazla” arasında anlamlı fark bulunmuş ve bu farkın “Günde 4-6 saat arası” kullananlar lehine olduğu sonucuna varılmıştır. “*Korumak*” boyutunda öğretmenlerin internet kullanım sıklıklarına göre; “Günde 2 saatten az” kullananlar ile “Günde 4-6 saat arası” kullananlar arasında anlamlı fark bulunmuş ve bu farkın “Günde 2 saatten az” lehine, “Günde 2 saatten az” ile “Günde 6 saatten fazla” arasında anlamlı bir fark bulunmuş ve bu farkın “Günde 2 saatten az” kullananlar lehine, “Günde 2-4 saat arası” ile “Günde 4-6 saat arası” arasında anlamlı bir fark bulunmuş ve bu farkın “Günde 4-6 saat arası” kullananlar lehine ve “Günde 2-4 saat arası” ile “Günde 6 saatten fazla” arasında anlamlı bir fark bulunmuş ve bu farkın “Günde 2-4 saat arası” kullananlar lehine olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Son olarak dördüncü boyut

olan “*Hak ve Sorumluluklar*” boyutu ile günlük internet kullanım sıklığı arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Araştırmanın nicel boyutunda ikinci olarak öğrencilerin dijital vatandaşlık düzeylerinin belirlenmesine ilişkin görüşlerinin çözümlenmesiyle ortaya konulan sonuçlar şunlardır;

Araştırmada öğrencilerin dijital vatandaşlık düzeylerine ilişkin görüşlerinin, cinsiyet ve günlük internet kullanım sıklığı değişkenlerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark olup olmadığının belirlenmesine yönelik sonuçlarına bakıldığında; öğrencilerin cinsiyetleri ile dijital vatandaşlık ölçeğinin boyutlarına ilişkin puanlar arasında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Öğrencilerin günlük internet kullanım sıklığı ile dijital vatandaşlık ölçeğinin “Teknoloji Kullanma Becerisi” ve “Saygı” boyutlarında anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. “*Teknoloji Kullanma Becerisi*” boyutu öğrencilerin günlük internet kullanım sıklıklarına göre incelendiğinde; “Günde 2 saatten az” kullananlar ile “Günde 2-4 saat arası” kullananlar arasında anlamlı bir fark bulunmuş ve bu fark “Günde 2-4 saat” lehine, “Günde 2-4 saat arası” ile “Günde 4-6 saat” arasında anlamlı fark bulunmuş ve bu fark “Günde 2-4 saat arası” lehine, “Günde 2-4 saat arası” ile “Günde 6 saatten fazla” arasında anlamlı fark bulunmuş ve bu fark “Günde 2-4 saat arası” kullananlar lehine, olduğu sonucuna varılmıştır. “Saygı” boyutu öğrencilerin günlük internet kullanım sıklıklarına göre incelendiğinde; “Günde 2 saatten az” kullananlar ile “Günde 2-4 saat arası” kullananlar arasında anlamlı bir fark bulunmuştur ve bu fark “Günde 2-4 saat arası” boyutu lehine, “Günde 2 saatten az” ile “Günde 4-6 saat arası” arasında anlamlı bir fark bulunmuş ve bu fark “Güne 4-6 saat arası” lehine, “Günde 2 saatten az” ile “Günde 6 saatten fazla” arasında anlamlı bir fark bulunmuş ve bu fark “Günde 6 saatten fazla” lehine, “Günde 4-6 saat arası” ile “Günde 6 saatten fazla” arasında anlamlı bir fark bulunmuş ve bu fark “Günde 6 saatten fazla” kullananlar lehine olduğu sonucuna varılmıştır.

Araştırmanın nicel boyutunda son olarak velilerin dijital vatandaşlık düzeylerinin incelenmesine yönelik sonuçları ise şunlardır;

Araştırmada velilerin dijital vatandaşlık düzeylerine ilişkin görüşlerinin, cinsiyet ve günlük internet kullanım sıklığı değişkenlerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark olup olmadığının belirlenmesine ilişkin sonuçları incelendiğinde; velilerin cinsiyetleri ile dijital vatandaşlık ölçeğinin boyutlarına ilişkin puanlar arasında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

Velilerin dijital vatandaşlık düzeyleri ile günlük internet kullanım sıklığı değişkenlerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığının belirlenmesine ilişkin sonuçlarına bakıldığında; dijital vatandaşlık ölçeğinin tüm boyutları ile günlük internet kullanım sıklıkları arasında anlamlı bir fark olduğu belirlenmiştir. “Eğitim ve İletişim”, “Saygı”, “Korumak” ve “Hak ve Sorumluluklar” boyutlarının her biri için farklılıkların anlamlı olduğunu söylemek mümkündür. “Eğitim ve İletişim” boyutunda anlamlı farklılığın en fazla olandan en az olana doğru sıralaması “Günde 2 saatten az”, “Günde 6 saatten fazla”, “Günde 2-4 saat arası”, “Günde 4-6 saat arası” kullananlar şeklindedir. Yani “Günde 2 saatten az” internet kullananların ortalama puanları “Günde 2-4 saat arası” kullananların puanlarına göre daha yüksektir. “Saygı” boyutunda anlamlı farklılığın en fazla olandan en az olana doğru sıralaması “Günde 6 saatten fazla”, “Günde 2 saatten az”, “Günde 4-6 saat arası” “Günde 2-4 saat arası”, kullananlar şeklindedir. “Teknoloji kullanma becerisi” boyutunda anlamlı farklılığın en fazla olandan en az olana doğru sıralaması “Günde 6 saatten fazla”, “Günde 2 saatten az”, “Günde 4-6 saat arası” “Günde 2-4 saat arası” kullananlar şeklindedir. “Hak ve Sorumluluklar” boyutunda da anlamlı farklılığın en fazla olandan en az olana doğru sıralaması “Günde 6 saatten fazla”, “Günde 2 saatten az”, “Günde 4-6 saat arası” “Günde 2-4 saat arası” kullananlar şeklindedir.

6.2 Araştırmanın Nitel Verilerine İlişkin Sonuçlar

Bu bölümde araştırmanın nitel boyutunun katılımcılarını oluşturan sosyal bilgiler öğretmenleri, ortaokul öğrencileri ve velilerin dijital vatandaşlık konusuna ilişkin deneyimlerine yönelik sonuçlara yer verilmiştir.

Araştırmada, sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaşlığı sınırlı bir şekilde tanımladıkları, “dijital vatandaşlık” kavramını “dijital vatandaş” kavramı üzerinden tanımladıkları ve bir tanım yapmaktan ziyade dijital vatandaşın özelliklerini sıraladıkları sonucuna varılmıştır.

Araştırmada, öğretmenlerin dijital bir vatandaşın dijital iletişim kurabilen, e-devlet uygulamalarını kullanabilen, dijital alışveriş yapabilen, dijital ortamda üretim yapabilen, dijital ortamdan eğitim alabilen, bilgi ve iletişim kaynaklarını kullanırken eleştirel yaklaşabilen, akıllı telefon ve interneti kullanabilen, dijital ortamlarda karşılaştığı sorunlara çözüm üretebilen, girişimci, çevresindeki olayların farkında olan, dijital oku-yazar olan, interneti kullanabilen, sosyal medyayı kullanabilen, teknolojiyi etkin kullanabilen, dijital ortamlarda da hakların varlığını bilen ve bu hakları kullanan, dijital erişimde fırsat eşitliğini savunan, dijital araçları kullanabilen, saygılı, edindiği bilgileri teyit eden ve teknolojik aletlerle ilgili donanımsal bilgiye sahip olan bireyler olması gerektiğini ifade ettikleri tespit edilmiştir.

Araştırmada, 13 öğretmenden 11’inin kendilerini dijital vatandaş olarak gördükleri, iki öğretmenin ise bazı uygulamaları ve medya araçlarını hiç kullanmadığı ve teknolojiyi sevmeyi için kendilerini bu konuda yetersiz olarak gördükleri sonucuna varılmıştır.

Araştırma sonucunda, öğretmenlerin cep telefonu, akıllı tahta, bilgisayar, tablet gibi dijital aletleri çoğunlukla kullandıkları ve en çok uzaktan eğitim, bankacılık işlemleri, sağlık işlemleri, alışveriş yapma, e-devlet uygulamaları, ofis programları, e-okul gibi uygulamalar için dijital teknolojileri kullandıkları ortaya çıkmıştır.

Araştırmada, öğretmenlerin sosyal bilgiler dersinde dijital vatandaşlık kavramına ilişkin bilgilere Etkin Vatandaşlık ve Bilim, Teknoloji ve Toplum öğrenme alanlarında yer verildiğini belirttikleri görülmüştür.

Araştırmada, öğretmenlerin sosyal bilgiler dersinin dijital vatandaşlık için önemli olduğunu belirttikleri anlaşılmıştır. Katılımcı öğretmenler sosyal bilgiler dersinin içerisinde güncel ve günlük yaşama ilişkin bilgilerden bahsedildiğini, bu nedenle sosyal bilgiler dersinde verilen dijital vatandaşlık bilgilerinin de önemli olduğunu ifade ettikleri ve günlük yaşama ilişkin mobil uygulamaların kullanımını, alışveriş

yapma ve bürokratik işlemlerin azalması konusunda önemli olduğunu vurguladıkları görülmüştür. Ayrıca, öğretmenlerin etkin vatandaş olmaya katkı sağlama, teknoloji kullanımında bilinç oluşturma, eğitim-öğretim sürecini teknolojik olarak yapılandırma ve teknolojiye uyum sağlama konularında sosyal bilgiler dersinin vatandaşlığın bir yönü olarak dijital vatandaş yetiştirmeye de hizmet ettiğini bu nedenle önemli olduğunu ifade etmişlerdir.

Araştırmada, öğretmenlerin, sosyal bilgiler dersinin bireyi topluma hazırlama, dijital anlamda sosyalleşme, iyiye ulaşma isteği, hak ve sorumlulukları öğretme, aile katılımı sağlama, teknoloji kullanımını bir kültür haline getirme ve sosyal farkındalık sağlama anlamında dijital vatandaşlık kavramına hizmet ettiğini, bu nedenle, toplumsal yaşama katkıda bulunma anlamında da sosyal bilgiler ve dijital vatandaşlık konularının ilişkili ve birbiri için önemli olduğunu söyledikleri sonucuna varılmıştır.

Araştırmada, katılımcıların sosyal bilgiler dersinde gerek pandemi nedeniyle gerekse günün koşullarına ayak uydurmak amacıyla derslerinde dijital teknolojilere başvurdukları; akıllı defter, akıllı tahta, tablet, cep telefonu, çevrimiçi haritalar, power point sunuları gibi dijital aletlere ve EBA, Vitamin, Morpa Kampüs, Sanal Müze Uygulamaları, z kitap uygulaması, antropi ve ZOOM gibi dijital uygulamalara derslerinde yer verdikleri tespit edilmiştir.

Araştırmada, öğretmenlerin sosyal bilgiler dersinde dijital vatandaşlıkla ilgili iletişim, araştırma, eleştirel düşünme, empati, öz denetim, karar verme, sosyal katılım ve girişimcilik gibi becerilerin ve saygı, adalet, dürüstlük, sorumluluk ve farklılıklara saygı gibi değerlerin öğrencilere kazandırılması gerektiğini düşündükleri anlaşılmıştır. Ayrıca, öğrencilerin medya okuryazarı ve teknoloji okuryazarı olmaları gerektiğini de vurguladıkları görülmüştür.

Araştırmada, öğretmenlerin sosyal bilgiler dersinde dijital hak ve sorumluluklar, dijital etik, dijital sağlık, dijital güvenlik, dijital ticaret, dijital erişim, dijital iletişim ve dijital kanun boyutları çerçevesinde öğrencilerini bilgilendirdiklerini belirttikleri ifade etmişlerdir.

Araştırmada öğrencilerin dijital vatandaş kavramını sınırlı olarak tanımladıkları ve genellikle dijital vatandaş olmanın bir özelliğini vurgulayarak tanımlamaya çalıştıkları sonucuna varılmıştır.

Araştırmada, ortaokul öğrencilerinin dijital vatandaşta bulunması gereken özellikleri; düzenli alışveriş yapma, düzenli internet kullanma, internette özgürce mesaj yazabilme, sürekli telefonla ilgilenme, interneti fazla kullanma, teknoloji okuryazarı olma, sosyal medyayla ilgilenme, dürüst olma, dijital uygulamaları kullanma, dijital ortamda saygılı olma, dijital aletleri kullanabilme, bilinçli tüketici olma, dijital etik kurallarını bilme, 13 yaşın üstünde olma, bir teknolojik alete sahip olma ve dijital ortamda olabilecek riskleri bilme şeklinde sıraladıkları anlaşılmıştır.

Araştırmaya katılan 44 ortaokul 7. sınıf öğrencisinden 33'ünün telefonla ilgilenme, araştırma yaparken dijital ortamlardan yararlanma, saygılı olma, bilgisayar, tablet, telefon gibi dijital aletleri kullanabilme, internette çok zaman geçirme gibi nedenlerden dolayı kendilerini dijital vatandaş olarak gördükleri 11'inin ise telefon, tablet ve bilgisayarda çok vakit geçirmeme, teknolojiyi bilinçli kullanamama, internette kimseyle görüşmeme, teknolojiden anlamama, dijital kuralları bilmeme gibi nedenlerden dolayı kendilerini dijital vatandaş olarak görmediklerini belirttikleri anlaşılmıştır.

Araştırmada, ortaokul 7. sınıf öğrencilerinin genellikle ödev yapmak, araştırma yapmak, sosyal medyaya girmek, video izlemek, eğlence, alışveriş yapmak ve oyun oynamak için bazılarının ise eğlence, oyun oynamak, alışveriş yapmak, sosyal medyada gezinmek, film izlemek, video izlemek gibi sebeplerle dijital aletleri ve teknolojileri kullandıkları tespit edilmiştir.

Araştırmada, ortaokul 7. sınıf öğrencilerinin güvende olmak, hayatı kolaylaştırmak, toplumsal düzeni sağlamak ve yaşanan çağa ayak uydurmak için dijital vatandaş olmanın önemli olduğunu belirttikleri anlaşılmıştır.

Öğrencilerin dijital vatandaş olmaları konusunda Sosyal bilgiler öğretmenlerinin kendilerine yardımcı olduğunu belirttikleri, kendilerini dijital ortamlarda güvenli olmaları, dijital aletleri bilinçli ve verimli kullanmaları, dijital hak ve sorumluluklarını

bilmeleri, gereksiz ve boşa zaman harcamamaları konusunda bilgilendirdiğini söyledikleri sonucuna varılmıştır.

Araştırmada, öğrencilerin sosyal bilgiler dersinde, akıllı tahta, telefon, tablet, bilgisayar gibi dijital aletleri ve Youtube, Morpa Kampüs, E-kitap, EBA, ZOOM, Google, Slayt gibi dijital platformları kullandıkları anlaşılmıştır.

Öğrencilerin sosyal bilgiler dersinin içerisinde dijital vatandaşlığa ilişkin bilgilerin yer aldığını, vatandaş olabilmek için bu bilgilerin sosyal bilgiler dersinde işlendiğini ve bu yüzden önemli olduğunu ifade etmeleri de araştırmanın bir diğer sonucudur.

Araştırmada velilerin dijital vatandaşlık kavramını çoğunlukla dijital vatandaşta olması gereken özellikler üzerinden tanımladıkları; bazı veliler dijital vatandaşlığa ilişkin bir tanım yapabilirken bazılarının ise dijital vatandaşlığı dijital ortamlara yönelik kullanılan bir sistem olarak açıkladıkları bulunmuştur.

Velilerin dijital vatandaşın özelliklerini başkalarının haklarına saygılı olmak, bir imzaya sahip olmak, dijital bir alete sahip olmak, donanımlı olmak, etik kuralara uymak, eğitilmiş olmak, sosyal medya hesabına sahip olmak, reşit olmak, interneti etkin ve güvenli kullanmak, interneti bilinçli kullanmak, bir ülkenin vatandaşı olmak ve dijital hak ve sorumlulukları bilmek olarak sıraladıkları araştırmanın bir diğer sonucudur.

Araştırmada velilerin çoğunun dijital vatandaş olmanın günümüzde önemli olduğunu, dijital vatandaş olmanın artık yaşanan çağda bir gereklilik olduğunu belirttikleri üç velinin ise dijital vatandaş olmanın çok da önemli olmadığını söylediği sonucuna varılmıştır.

Araştırmada velilerin çoğunun kendilerini dijital ortamlarda iletişim kurma, günlük işlerini internetten yapma, sosyal medyaya girme, dijital hak ve sorumluluklara dikkat etme, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olma, kimlik sahibi olma gibi sebeplerden dijital vatandaş olarak gördükleri beşinin ise kendilerini teknoloji hakkında yeteri kadar bilgi sahibi olmama, dijital alet ve uygulamaları eksiksiz kullanabilecek bilgi ve deneyime sahip olmama, internette çok vakit geçirmeme, dijital dünyada kendine özel bir alan

oluşturmama gibi sebeplerden dolayı dijital vatandaş olarak görmediklerini belirttikleri sonucuna varılmıştır.

Araştırmada, velilerin dijital teknolojileri iletişim kurmak, alışveriş yapmak, oyun oynamak, sosyal medyada gezinmek, gazete okumak, film izlemek, çocuklara ödev yaptırmak, eğitim, bankacılık ve yatırım işlemlerini yapmak, kültürel aktivitelere katılmak, araştırma yapmak, gerekli bilgi ve belgelere ulaşmak, haberleşme, sağlık, e-devlet işlemleri gerçekleştirmek gibi sebeplerden dolayı sıklıkla kullandıkları bulunmuştur.

Ayrıca, araştırmada, velilerin çoğunluğunun çeşitli amaçlarla kullansalar da güvenlik sorunları, dijital teknolojileri bilmeme, eğitimini almamış olma, fazla vakit geçirmek istememe gibi sebeplerden dijital teknolojileri çok verimli kullanamadıklarını belirttikleri anlaşılmıştır.

Araştırmada, velilerin aile içinde çocuklarına dijital teknolojilerin kullanımı konusunda yardımcı oldukları, bu nedenle dolaylı olarak dijital vatandaş olma konusunda onlara yardımcı olduklarını söyledikleri; bazı velilerin çocuklarının teknolojiye kendilerinden daha iyi adapte olduğunu belirttiği, bazı velilerin ise kendilerini yeteri kadar bilgi sahibi görmedikleri için çocuklarına da bu konuda yardımcı olamadıklarını belirttikleri anlaşılmıştır.

Araştırmada, velilerin çocuklarını dijital teknolojilerin zararlarından korumak için, çocukların davranışlarını kontrol etme, olumlu yönlendirmeler yapma, internet şifresini vermeme, ebeveyn kontrolü ekleme, bireysel tablet ya da telefon almama, bilgisayarı ortak kullanma, sosyal medya kullanmalarına izin vermeme, interneti süreli kullandırma, telefona onay mesajı gönderme gibi çeşitli önlemler aldıkları sonucuna varılmıştır. Velilerden ikisinin ise yoğun çalışma temposu ve çocuklarının kendisinden daha fazla teknolojik bilgiye sahip olmasından dolayı çocuklarıyla ilgili bir önlem alamadıkları anlaşılmıştır.

Araştırmada, velilerin sosyal bilgiler dersinde dijital vatandaşlık konularına ilişkin konuların işlendiğini, bu yüzden çocukların okulda sosyal bilgiler dersinde dijital vatandaş olma konusunda eğitildiğini düşündükleri anlaşılmıştır. Velilerin okulda

çocukların teknoloji odaları ve teknoloji dersleri olduğunu, bu derste de dijital vatandaşlık konularının anlatıldığını belirttikleri sonucuna varılmıştır.

Araştırmada, bazı velilerin derslerden ziyade okulun fiziki şartlarından kaynaklı çocukların dijital vatandaş olma konusunda yeterli ya da yetersiz olduğunu düşündükleri görülmüştür.

7. ÖNERİLER

Bu bölümde araştırma bulgularına dayanılarak uygulamaya ve araştırmacılara yönelik önerilere yer verilmiştir. Ancak önerilerin dikkate alınmasında araştırmanın sınırlılıkları olduğu unutulmamalıdır.

7.1 Uygulamaya Yönelik Öneriler

- Eğitimin tüm paydaşlarına dijital bir vatandaş olarak dünyada kendilerini konumlandırabilmeleri adına dijital okuryazarlık eğitimleri verilmelidir.
- Sosyal bilgiler öğretiminde önemli konulardan biri olan hak ve sorumlulukların bilinmesi ve bu hak ve sorumlulukların savunulması bilinçli bir vatandaş görevidir. Dolayısıyla eğitim paydaşları olan öğretmenlerin dijital hak ve sorumlulukların bilincinde olabilmeleri adına lisans eğitimleri sırasında dijital hukuk, dijital hak ve sorumluluklar ile dijital okuryazarlık gibi eğitim içerikleri Sosyal Bilgiler Öğretmenliği lisans programlarına dâhil edilmelidir.
- Sosyal Bilgiler Öğretmenliği lisans ve lisansüstü programlarında dijital vatandaşlık kavramına ilişkin kavramsal farkındalık oluşturabilecek ders içerikleri eklenebilir.
- Dijital vatandaşlığın gelişmesinde aile çok önemli bir noktada durmaktadır. Bu bakımdan öğrencilerin dijital vatandaşlığa ilişkin farkındalık geliştirmesi isteniyorsa aileler için dijital hak ve sorumluluklar, dijital erişim gibi dijital vatandaşlığın bileşenlerine ilişkin çeşitli seminerler ve konferanslar düzenlenebilir.

7.2 Araştırmacılara Yönelik Öneriler

- Mevcut araştırmanın daha dar kapsamda örneklemeler belirlenerek yapılması önerilebilir.
- Mevcut araştırma bağlamında geliştirilen ölçekler, farklı örneklemelerde kullanılabilir.

- Eğitimin paydaşları mevcut araştırma kapsamında öğretmen, öğrenci ve veli olarak ele alınmıştır. Eğitimin tüm paydaşları içerisinde yer alan okul yöneticilerini de içerecek şekilde araştırma tasarımı yapılabilir.
- Bundan sonra yapılacak çalışmalar öğretmenlerin, öğrencilerin ve velilerin farklı demografik özellikleri dikkate alınarak yeniden desenlenebilir.
- Mevcut araştırmada ölçeklerin geliştirilmesi ve demografik değişkenler bağlamında farklılık olup olmadığına bakılmıştır. Dijital vatandaşlık ile farklı konular çalışılarak ilişki olup olmadığına veya konuların birbiri üzerine etki gösterip göstermediğine ilişkin çalışmalar yapılması önerilebilir.
- Sosyal Bilgiler Öğretmenliği branşı dışındaki öğretmenler ile araştırma yinelenebilir.

KAYNAKLAR

- Adıgüzel, O., Batur, H. Z., ve Ekşili, N. (2014). Kuşakların değişen yüzü ve Y kuşağı ile ortaya çıkan yeni çalışma tarzı: Mobil yakalılar. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(19), 165-182.
- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü (2021). *Covid-19 döneminde uzaktan çalışma rehberi*. [Çevrimiçi: <https://www.csgb.gov.tr/media/68338/kiplas-covid-19-doneminde-uzaktan-calisma-rehberi-26022021.pdf> erişim tarihi 09.03.2022]
- Akbulut, Y. (2010). *Sosyal bilimlerde SPSS uygulamaları: Sık kullanılan istatistiksel analizler ve açıklamalı SPSS çözümleri*. İdeal Kültür ve Yayıncılık.
- Akkoç, A. (2014). Yunan demokrasisinin kavramsal yönü ve toplumsal arka planı. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1), 31-42.
- Akkoyunlu, B. (2002). Öğretmenlerin internet kullanımı ve bu konudaki öğretmen görüşleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22, 1-8.
- Aksal, F. A. (2011). Developing evaluative tool for online learning and teaching process, *TOJET: The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 10(3), 69-75.
- Alberta Education (2012). *Alberta education cataloguing in publication data, digital citizenship policy development guide*. Alberta: School Technology Branch. Retrieved from <https://education.alberta.ca/media/3227621/digital-citizenship-policy-development-guide.pdf>.
- Alexander, B. (2015). Teacher Candidates Create, Collaborate and Construct Digital Citizenship Lessons. D. Rutledge & D. Slykhuis (Eds.), *Proceedings of SITE 2015--Society for Information Technology & Teacher Education International Conference* (pp. 1558-1561). Las Vegas, NV, United States: Association for the Advancement of Computing in Education (AACE).
- Algan, M. (2021). *Öğretmenlerin teknolojik yeterlikleri ile dijital vatandaşlıkları arasındaki ilişki*. [Yüksek Lisans Tezi] İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi.
- Alpar, R. (2017). *Uygulamalı çok değişkenli istatistiksel yöntemler*. Detay Yayın Dağıtım.
- Altay, N. (2021). Öğrenci velilerinin vatandaşlık ve vatandaşlık eğitimi hakkındaki görüşleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 59, 136-157.

- Al-Zahrani, A. (2015). Toward digital citizenship: Examining factors affecting participation and involvement in the internet society among higher education students. *International Education Studies*, 8(12), 203-217.
- Aminul, I., Cheong T.W., Yusuf H., & Desa H. (2011). A study on generation at workplace in penang. *Journal of Applied Sciences Research*, 7(11), 1802–1805.
- Arabacı, İ. ve Polat, M. (2013). Dijital yerliler, dijital göçmenler ve sınıf yönetimi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(47), 11-20.
- Ardıç, E. ve Altun, A. (2017). Dijital çağın öğreneni. *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 1(1), 12-30.
- Aslan, S. (2016). *İlköğretim sosyal bilgiler öğretmen adaylarının dijital vatandaşlık davranışlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi (Fırat, Dicle, Siirt, Adıyaman Üniversiteleri örneği)*. [Yüksek Lisans Tezi]. Fırat Üniversitesi.
- Aslan, S. ve Çakmak, Z. (2018). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının dijital vatandaşlık davranışlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Adıyaman University Journal of Educational Sciences*, 8(1), 72-99.
- Atasoy, İ. ve Ormanlı, O. (2019). Teknoloji ve siber güvenlik: Dijital toplumun geleceği. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, 11(4), 399-409.
- Ateş, E. C. ve Tokay, A. (2018). Sosyal ağ (medya) kullanımı ve suç mağduriyeti. *Online Journal of Technology Addiction and Cyberbullying*, 5(1), 1-33.
- Aydemir, A. (2021). Uzaktan eğitim sürecinde öğretmen ile öğrenci-veli iletişimi: Sosyal bilgiler öğretmenlerinin deneyimleri. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10 (2), 813-827.
- Aydemir, M. (2018). Yenilenen sosyal bilgiler dersi öğretim programının barış eğitimi açısından değerlendirilmesi. *Uluslararası Güncel Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 52-73.
- Aygün, M. (2019). *Sosyal bilgiler öğretmenlerinin ve sosyal bilgiler öğretmen adaylarının dijital vatandaşlık durumlarının incelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Ba, H., Tally, W., & Tsikalas, K. (2002). Investigating children's emerging digital literacies. *The Journal of Technology, Learning and Assessment*, 1(4), 1-48.
- Baki, A. ve Gökçek, T. (2012). Karma yöntem araştırmalarına genel bir bakış. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(42), 1-21.

- Balcı, A. (2016). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntem, teknik ve ilkeler (12. Baskı)*. Pegem A.
- Balyer, A. (2012). Çağdaş okul müdürlerinin değişen rolleri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD) 13(2)*, 75-93.
- Banks, J. A. (2008). *An introduction to multicultural education (4th ed.)*. Pearson.
- Bell, M. A. (2002). Cyberethics in schools: What is going on? *Book Report, 21(1)*, 33-35.
- Berkup, S. B. (2014). Working with generations X and Y in generation Z period: Management of different generations in business life. *Mediterranean Journal of Social Sciences, 5(19)*, 218-218.
- Berson, M. J., & Balyta, P. (2004). Technological thinking and practice in the social studies: Transcending the tumultuous adolescence of reform. *Journal of Computing in Teacher Education, 20(4)*, 141-150.
- Binark, F. ve Bayraktutan, G. (2013). *Ayın karanlık yüzü yeni medya ve etik*. Kalkedon.
- Bogdan, R., & Biklen, S. K. (1997). *Qualitative research for education*. Allyn & Bacon.
- Büyüköztürk, S. (2010). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Pegem Akademi.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2011). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem Akademi.
- Choi, M. (2016). A concept analysis of digital citizenship for democratic citizenship education in the internet age. *Theory & research in social education, 44(4)*, 565-607.
- Choi, M., Glassman, M., & Cristol, D. (2017). What it means to be a citizen in the internet age: Development of a reliable and valid digital citizenship scale. *Computers & education, 107*, 100-112.
- Christenson, S. L. (2004). The family-school partnership: An opportunity to promote the learning competence of all students. *School Psychology Review, 33(1)*, 83-104.
- Creswell, J.W. (2003). A frame work for design. Creswell J. W. (Ed). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (pp. 9–11), Sage.

- Creswell, J. W. (2006). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches*. Sage.
- Creswell, J. W. (2012). *Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research (4th ed.)*. Pearson.
- Creswell, J. W. (2013). *Research design: Qualitative and quantitative approach*. Publications.
- Creswell, J. W. (2013). *Steps in conducting a scholarly mixed methods study*. [Çevrimiçi: <https://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1047&context=dberspeakers>]. Erişim Tarihi: 20.11.2021.
- Creswell, J. W. & Plano Clark, V. L. (2011). *Designing and conducting mixed methods research*. Sage.
- Çarkacıoğlu, A. (2016). *Kripto para-BITCOIN*. SPK Araştırma Dairesi.
- Çepni, O., Oğuz, S. ve Kılcan, B. (2014). İlköğretim öğrencilerinin dijital vatandaşlığa yönelik görüşleri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 18(3), 251-266.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, Ş. (2012). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik: SPSS ve LISREL uygulamaları*. Pegem Akademi.
- Çolak, A. (2022). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının dijital vatandaşlık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. [Yüksek lisans Tezi]. Ordu Üniversitesi.
- Çubukcu, A. ve Bayzan, Ş. (2013). Türkiye’de dijital vatandaşlık algısı ve bu algıyı internetin bilinçli, güvenli ve etkin kullanımı ile artırma yöntemleri. *Middle Eastern & African Journal of Educational Research*, 5, 148-174.
- Çukurbaşı, B. ve İşman, A. (2014). Öğretmen adaylarının dijital yerli özelliklerinin incelenmesi (Bartın Üniversitesi örneği). *Bartın University Journal of Faculty of Education*, 3(1), 28-54.
- Dedebali, N. C. ve Dasedemir, I. (2019). Social studies teacher candidates’ perception of digital citizenship. *International Journal of Educational Methodology*, 5(3), 465-477.
- Dede-Özdemir, Y. (27-29 Kasım 2014). Yeni medya ortamlarında akıllı telefonlar üzerine düşünmek. Akgül, M., Çağlayan, U., Derman, E., Özgüt, A., Korkusuz, A. ve Kometli, M. (Ed.) 19. "Türkiye’de İnternet" Konferansı Bildiriler Kitabı (s. 63-71). Gamze Yayıncılık.

- Delen, E. ve Bulut, O. (2011). The Relationship between students' exposure to technology and their achievement in science and math. *Turkish Online Journal of Educational Technology-TOJET*, 10(3), 311-317.
- Dinlemez, Ş. (2021). *Türkçe öğretmeni adaylarının dijital okuryazarlık düzeyleri ile dijital vatandaşlık düzeyleri arasındaki ilişkinin belirlenmesi*. [Yüksek Lisans Tezi]. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
- Durısic, M. & Bunijevac, M. (2017). Parental involvement as an important factor for successful education. *Center for Educational Policy Studies Journal*, 7, 137-153.
- Epstein, J. L. & Connors, L. J. (1992). School and family partnerships. *Practitioner*, 18(4),1-25.
- Ertem, I. S. (2010). The effect of electronic storybooks on struggling fourth-graders' reading comprehension. *Turkish Online Journal of Educational Technology-TOJET*, 9(4), 140-155.
- Erten P. (2019). Z kuşağının dijital teknolojiye yönelik tutumları. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 10(1), 190- 202.
- Farmer, L. (2010). 21. Century standarts for information literacy. *Leadership*, 39(4), 20- 22.
- Fidan, İ. (2022). *Okul öncesi dönemdeki öğrencilerin dijital bağımlılıklarına ilişkin öğretmen görüşleri*. [Yüksek Lisans Tezi]. Pamukkale Üniversitesi.
- Field, A. (2013). *Discovering statistics using IBM SPSS statistics*. Sage.
- Fluck, A. & Dowden, T. (2013). On the cusp of change: Examining preservice teachers' beliefs about ICT and envisioning the digital classroom of the future. *Journal of Computer Assisted Learning*, 29(1), 43-52.
- George, D. & Mallery, M. (2010). *SPSS for windows step by step: A simple guide and reference*. Pearson.
- Giannakaki, M. S. (2005). Using mixed-methods to examine teachers' attitudes to educational change: The case of the skills for life strategy for improving adult literacy and numeracy skills in England. *Educational Research and Evaluation*, 11(4), 323-348.
- Giddens, A. (2008). *Ulus devlet ve şiddet*. C. Atay (Çev.). Kalkedon.
- Glesne, C. (2015). *Becoming qualitative researchers: An introduction*. Longman.

- Görmez, E. (2017). Öğretmenlerin dijital vatandaşlık ve alt boyutları hakkındaki düzeyleri (Van ili örneği). *Akademik Bakış Dergisi*, 60, 52-74.
- Greene, J. C. (2007). *Mixed methods in social inquiry*. John Wiley & Sons.
- Greyell, L. & Becker, K. (2011). *Digital citizenship*. [Çevrimiçi: http://etec.citl.ubc.ca/510wiki/Digital_Citizenship].
- Guadagnoli, E. & Velicer, W. F. (1988). Relation of sample size to the stability of component patterns. *Psychological Bulletin*, 103(2), 265.
- Gündüz, H. B. (2010). Digital divide in Turkish primary schools: Sakarya sample. *TOJET: The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 9(1), 43-53.
- Güzel, H. (2011). Factors affecting the computer usage of physics teachers working at private training centers. *TOJET: The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 10(2), 122-132.
- Hablemitoğlu, Ş. ve Özmete, E. (2012). Etkili vatandaşlık eğitimi için bir öneri. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(3), 39-54.
- Hacıfazlıoğlu, Ö., Karadeniz, Ş. ve Dalgıç, G. (2010). Eğitim yöneticileri teknoloji liderliği standartlarına ilişkin öğretmen, yönetici ve denetmenlerin görüşleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 16(4), 535-579.
- Haddox, A. (2016). The Athenian representative democracy. *Undergraduate Journal of Political Science*, 1(1), 125-140.
- Hakdar, E. (2018). *Sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaşlık ve temel teknoloji yeterlilik düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. [Yüksek Lisans Tezi] Afyon Kocatepe Üniversitesi.
- Halstead, M. & Pike, M. (2006). *Citizenship and moral education: Values in action*. Routledge.
- Haserot, P. W. (2011). *How dramatically will gen Y change the workplace?* [Çevrim içi: <http://www.accountingweb.com/item/106968>].
- Hsiao, E. L. & Huang, X. (2019). Preparing teacher candidates to teach digital citizenship: an online synchronous peer-teaching practice. *The Annual Convention of the Association for Educational Communications and Technology*, 1&2, 112-118.
- Holland, L. M. (2017). *The perceptions of digital citizenship in middle school learning*. [Doctoral Dissertation]. Carson-Newman University.

- Howe, N. & Strauss, W. (2000). *Millennials rising: The next great generation*. Vintage.
- Ivankova, N. V. & Plano Clark, V. L. (2018). Teaching mixed methods research: using a socio-ecological framework as a pedagogical approach for addressing the complexity of the field. *International Journal of Social Research Methodology*, 21(4), 409-424.
- İbret, B. Ü. ve Yılmaz, O. (2019). Sosyal bilgilerde çevre eğitimi: lisansüstü çalışmalara ait bir inceleme. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 9(2), 431-449.
- İçen, M. ve Akpınar, E. (2012). Küresel vatandaşlık eğitiminin uluslararası sorunların çözümündeki rolü. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 277-290.
- İlker, D. ve Yavuzay, M. (2019). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının dijital vatandaşlık göstergelerinin incelenmesi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(3), 2400-2414.
- İşman, A. ve Güngören, O. C. (2013). Being digital citizen. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 106, 551-556.
- Johnson, B. & Turner, L. A. (2003). Data collection strategies in mixed methods research. Tashakkori, A. & Teddlı, Charles (Eds). *Handbook of mixed methods in social and behavioral research* (pp. 297-319). Sage.
- Johnson, L. & Morris, P. (2010) Towards a framework for critical citizenship education, *The Curriculum Journal*, 21(1), 77-96.
- Johnson, R. B. & Onwuegbuzie, A. J. (2004). Mixed methods research: A research paradigm whose time has come. *Educational Researcher*, 33(7), 14-26.
- Jones, L. M. & Mitchell, K. J. (2016). Defining and measuring youth digital citizenship. *New media & society*, 18(9), 2063-2079.
- Kabakçı, I. ve Can, V. (2009). İlköğretim öğrencilerinin bilgisayar ve internet güvenliğine ilişkin bilgisayar öğretmenlerinin görüşleri. *Çağdaş Eğitim Dergisi*, 361, 13-20.
- Kadioğlu, A. G. (2008). Vatandaşlık ve siyasal katılım. Yazıcı, S., Gözler, K., Keyman, F., & Göztepe, E. (Eds.) *Prof. Dr. Ergun Özbudun'a Armağan* (s. 225-246). Yetkin.
- Kadll, J. H., Kumba B.D., & Kanamad S.J. (2010). Students perspectives on internet usage: A case study. *Information Studies*, 16(2), 121-130.

- Kara, T. ve Atasoy, E. (2019). Sosyal bilgiler öğretim programı ve ders kitaplarının (2018) dijital vatandaşlık kavramı ve alt boyutları bağlamında incelenmesi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(41), 133-154.
- Karaduman, H. (2011). *6. Sınıf sosyal bilgiler dersinde dijital vatandaşlığa dayalı etkinliklerin öğrencilerin dijital ortamdaki tutumlarına etkisi ve öğrenme öğretme sürecine yansımaları*. [Doktora tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Karaduman, H. (2017). Social studies teacher candidates' opinions about digital citizenship and its place in social studies teacher training program: a comparison between the USA and Turkey. *Turkish Online Journal of Educational Technology-TOJET*, 16(2), 93-106.
- Karaduman, H. ve Öztürk, C. (2014). Sosyal bilgiler dersinde dijital vatandaşlığa dayalı etkinliklerin öğrencilerin dijital vatandaşlık tutumlarına etkisi ve dijital vatandaşlık anlayışlarına yansımaları. *Sosyal Bilgiler Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 38-78.
- Karagöz, Y. (2017). *Bilimsel araştırma yöntemleri ve yayın etiği*. Nobel.
- Karagöz, Y. (2017). *SPSS ve AMOS uygulamalı bilimsel araştırma yöntemleri*. Nobel.
- Karahisar, T. (2014). İnternette çocukları bekleyen riskler ve medya okuryazarlığı. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication-TOJDAC*, 4(4), 82-95.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Anı.
- Kaya, A. ve Kaya, B. (2014). Öğretmen adaylarının dijital vatandaşlık algısı. *International Journal of Human Sciences*, 11(2), 346-361.
- Kaya, M. (2020). *Ortaöğretim öğrencilerinin dijital vatandaşlık ve dijital okuryazarlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. [Yüksek Lisans Tezi]. Mersin Üniversitesi.
- Kellner, D. (2000). New technologies/new literacies: Reconstructing education for the new millennium. *Teaching Education*, 11(3), 245-265.
- Khan, A. F. (2015). *Assessment of midlife career stress on Indian managers*. [Doctoral Thesis.] Aligarh Muslim University.
- Kılıçer, K. (2010). Sağlıkta dönüşümler. Odabaşı, H. F. (Ed.), *Bilgi ve iletişim teknolojileri ışığında dönüşümler* (s. 209-226). Nobel.

- Kırık, A. M. (2014). Aile ve çocuk ilişkisinde internetin yeri: Nitel bir araştırma. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 337-347.
- Kilci, Z. (2019). *Sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaşlığa yönelik görüşleri ve uygulamaları*. [Yüksek Lisans Tezi]. Anadolu Üniversitesi.
- Kim, M. & Choi, D. (2018). Development of youth digital citizenship scale and implication for educational setting. *Journal of Educational Technology & Society*, 21(1), 155-171.
- Kline, P. (2014). *An easy guide to factor analysis*. Routledge.
- Kocadağ, T. (2012). *Öğretmen adaylarının dijital vatandaşlık düzeylerinin belirlenmesi*. [Yüksek Lisans Tezi]. Karadeniz Teknik Üniversitesi.
- Kuş, Z., Güneş, E., Başarmak, U., ve Yakar, H. (2017). Gençlere yönelik dijital vatandaşlık ölçeğinin geliştirilmesi: geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Journal of Computer and Education Research*, 5(10), 298-316.
- Lauricella, A. R., Herdzina, J., & Robb, M. (2020). Early childhood educators' teaching of digital citizenship competencies. *Computers & Education*, 158, 103989.
- Leech, N. L. & Onwuegbuzie, A. J. (2009). A typology of mixed methods research designs. *Quality & Quantity*, 43(2), 265-275.
- Levickaite, R. (2010). Generations X Y Z: How social networks form the concept of the world without borders the case of Lithuania. *Limes Cultural Regionalitics*, 3(2), 170-183.
- Lindsey, L. (2015). *Preparing teacher candidates for 21st century classrooms: A study of digital citizenship*. [Doctoral Thesis]. Arizona State University.
- Livingstone, S., Davidson, J., Bryce, J., & Batool, S. (2017). *Children's online activities, risks and safety: A literature review by the UKCCIS Evidence Group*. LSE Consulting.
- Lyons, R. (2012). *Investigating student gender and grade level differences in digital citizenship behavior*. [Doctoral Thesis]. Walden University.
- Manzuoli, C. H., Sánchez, A. V., & Bedoya, E. D. (2019). Digital citizenship: A theoretical review of the concept and trends. *Turkish Online Journal of Educational Technology-TOJET*, 18(2), 10-18.

- McCordle, M. (2012). *Bridging the gap: An employers guide to managing and retaining the new generation of apprentices and trainees*. McCordle Research.
- McCordle, M. (2014). *The ABC of XYZ: Understanding the global generations*. McCordle Research.
- McCordle, M. (2020). *Gen Z and gen alpha infographic update*. McCordle Research.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber*. (Çev. S. Turan). Nobel.
- Metin, Ö. (2019). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının dijital vatandaşlık yeterliklerinin belirlenmesi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Giresun Üniversitesi.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2018). *Sosyal bilgiler dersi (4-5-6-7-8 sınıflar) öğretim programı ve kılavuzu*. Talim ve Terbiye Kurulu.
- Morgan, D. L. (2014). Pragmatism as a paradigm for social research. *Qualitative inquiry*, 20(8), 1045-1053.
- Morse, J. M. (1991). *Approaches to qualitative-quantitative methodological triangulation*. *Nursing research*, 40(2), 120-123.
- Morse, J. M. (2003). A review committee's guide for evaluating qualitative proposals. *Qualitative health research*, 13(6), 833-851.
- Mossberger, K., Tolbert, C. J., & McNeal, R. S. (2007). *Digital citizenship: The Internet, society, and participation*. MIT Press.
- Nieveen, N., & Plomp, T. (2018). Curricular and implementation challenges in introducing twenty-first century skills in education. In *Assessment and teaching of 21st century skills* Springer, Cham. (pp. 259-276).
- Ocak, M. A. (2013). *Aile ve internet, marka iletişimi ve reklam hizmetleri*. Hangar Yayınları.
- Orhon, N. (2019). Medya okuryazarlığı açısından dijital vatandaşlık tartışmaları. Sezer, N. & Yılmaz Sert, N. (Ed.) *Medya okuryazarlığı üzerine...* (s. 37-51). Eğitim Yayınevi.
- Osler, A. & Starkey, H. (2005). *Changing citizenship: Democracy and inclusion in education*. McGraw-Hill Education.

- Oyedemi, T. T. D. (2012). *The partially digital: Internet, citizenship, social inequalities, and digital citizenship in South Africa*. [Doctoral Thesis]. University of Massachusetts.
- Örtégren, A. & Olofsson, A. D. (1-10 September 2022). *Preparing teachers of social studies in a postdigital era—teacher educators' views of digital citizenship and professional digital competence*. European Conference on Educational Research, ECER Plus, Yerevan, Armenia.
- Özerbaş, M. A. ve Kuralbayeva, A. (2018). Türkiye ve Kazakistan öğretmen adaylarının dijital okuryazarlık düzeylerinin değerlendirilmesi. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1), 16-25.
- Öztürk, C. ve Devenci, H. (2011). Farklı ülkelerin sosyal bilgiler öğretim programlarının değerlendirilmesi. C. Öztürk (Ed.). *Farklı ülkelerin sosyal bilgiler öğretim programları*. (s.1-40). Pegem Akademi.
- Öztürk, M. (2015). *Ortaokul öğrencilerinin dijital vatandaşlık düzeyleri*. [Yüksek Lisans Tezi]. Kastamonu Üniversitesi.
- Palfrey, J. & Gasser, U. (2008). Opening universities in a digital era. *New England Journal of Higher Education*, 23(1), 22-24.
- Pallant, J. (2007). *SPSS survival manual A step by step guide to data analysis using SPSS for windows*. Open University Press.
- Parker, W. C. (2008). Knowing and doing in democratic citizenship education. L. Levstik & C. A. Tyson (Eds.). *Handbook of research in social studies education* (pp. 65–80). Routledge.
- Parsak, M. B. (2021) *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının dijital vatandaşlık düzeylerinin dijital vatandaşlık alt boyutlarına göre incelenmesi*. [Yüksek Lisans Tezi]. Mersin Üniversitesi
- Patton, M. Q. (2014). *Qualitative research & evaluation methods: Integrating theory and practice*. Sage.
- Payne, J. L. (2016). *A case study of teaching digital citizenship in fifth grade*. [Doctoral Thesis]. The University of Alabama.
- Punter, R. A., Meelissen, M. R., & Glas, C. A. (2017). Gender differences in computer and information literacy: An exploration of the performances of girls and boys in ICILS 2013. *European Educational Research Journal*, 16(6), 762-780.
- Pykett, J. (2007). Making citizens governable? The crick report as governmental technology. *Journal of education policy*, 22(3), 301-319.

- Ribble, M. (2008). Passport to digital citizenship: Journey toward appropriate technology use at school and home. *Learning & Leading with Technology*, 36, 14-17.
- Ribble, M. (2009). *Raising a digital child*. International Society for Technology in Education.
- Ribble, M. (2011). *Digital citizenship in schools*. International Society for Technology in Education.
- Ribble, M. (2015). *Digital citizenship in schools: Nine elements all students should know*. International Society for Technology in Education.
- Ribble, M. S. (2006). *Implementing digital citizenship in schools: The research, development and validation of a technology leader's guide*. [Doctoral Thesis]. Kansas State University.
- Ribble, M. S., Bailey, G. D., & Ross, T. W. (2004). Digital citizenship: Addressing appropriate technology behavior. *Learning & Leading with technology*, 32(1), 6-9.
- Ribble, M. & Bailey, G. (2007). *Digital citizenship in schools*. International Society for Technology in Education.
- Richardson, J. & Milovidov, E. (2019). Digital citizenship education handbook (Online Ed.). Council of Europe Publications Office. [Çevrimiçi: <https://rm.coe.int/16809382f9>].
- Roberts, J.A. & Manolis, C. (2000). Baby boomers and busters: an exploratory investigation of attitudes toward marketing, advertising and consumerism. *Journal of Consumer Marketing*, 17(6), 481-497.
- Saavedra, A. R. & Opfer, V. D. (2012). Learning 21st-century skills requires 21st-century teaching. *Phi Delta Kappan*, 94(2), 8-13.
- Sarı, O. (2019). Fikri ürüne ilişkin simsarlık sözleşmesi. *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 14(2), 371-439.
- Sarı, İ. (2019). *Sosyal bilgiler eğitiminde öğretmenlere uygulanan seminer ve öğrencilere yapılan etkinliklerin katkıları bakımından dijital vatandaşlık olgusu*. [Doktora Tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Seidman, I. (2006). *Interviewing as qualitative research: A guide for researchers in education and the social sciences*. Teachers College Press.

- Moradi Sheykhjan, T. (2017). *Internet research ethics: Digital Citizenship Education. Seminar on New Perspectives in Research*. University of Kerala, Kerala, India.
- Sincar, M. (2010). Eğitim fakültesi öğrencilerinin dijital vatandaşlık davranış normlarının incelenmesi. *Proceedings of the 10th International Educational Technology Conference* (pp. 26-28).
- Sofroniou, N. & Hutcheson, G. D. (1999). *The multivariate social scientist*. Sage.
- Som Vural, S. ve Kurt, A. (2018). Üniversite öğrencilerinin bakış açısıyla dijital vatandaşlık göstergelerinin incelenmesi. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 8(1), 60-80.
- Som-Vural, S. (2016). Üniversite öğrencilerinin bakış açısıyla dijital vatandaşlık göstergelerinin incelenmesi. [Doktora tezi]. Anadolu Üniversitesi.
- Sönmez, Ö. F. ve Kocadağ Ünver, T. (2020). *Sosyal bilimlere uzaktan eğitimde bakış. Sosyal bilimlerde uzaktan eğitimin kuramlar açısından analizi*. Pegem Akademi.
- Strauss, W. & Howe, N. (1991). *Generations: The history of America's future*. Quill.
- Şan, E. (2020). Türkiye'de eğitim alanında yayınlanan karma yöntemde dayalı makalelerin incelenmesi. [Yüksek lisans tezi]. Maltepe Üniversitesi.
- Şener, G. E. (2011). Kişisel verilerin hukuka aykırı olarak kaydedilmesi suçu. *Adalet Dergisi*, 39, 72-86.
- Tabachnick, B. G. & Fidell, L. S. (1996). *Using multivariate statistics*. Harper Collins.
- Tan, B. ve Merey, Z. (2021). Ortaokul öğrencilerinin internet kullanımına ilişkin görüşlerinin dijital vatandaşlık kapsamında incelenmesi. *Van Yüzyüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(1), 162-193.
- Tanyeri, T. (2008). *Matematik öğretimine bilgi ve iletişim teknolojilerinin entegrasyonu konusunda paydaş görüşleri*. [Doktora Tezi]. Anadolu Üniversitesi
- Tashakkori, A., Teddlie, C., & Teddlie, C. B. (1998). *Mixed methodology: Combining qualitative and quantitative approaches*. Sage.
- Tavşancıl, E. (2006). *Measuring attitudes and data analysis with SPSS*. Nobel Yayıncılık.

- Teddlie, C., & Tashakkori, A. (2009). *Foundations of mixed methods research: Integrating quantitative and qualitative approaches in the social and behavioral sciences*. Sage.
- Tolbize, A. (2008). Generational differences in the workplace. *Research and training center on community living*, 5(2), 1-21.
- Toruntay, H. (2011), *Takım rolleri çalışması: X ve y kuşağı üzerinde karşılaştırmalı bir araştırma*. [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Turan, S. ve Karasu-Avcı, E. (2018). 2018 sosyal bilgiler öğretim programı'nın dijital vatandaşlık bağlamında incelenmesi. *Eğitim ve Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 1(1), 28-38.
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2018). *Hanelerde bilişim teknolojileri bulunma oranı*. [Çevrim içi: http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=2602]. Erişim Tarihi: 01.04.2019.
- Türküresin, K. (2019). *Ortaokul öğretmenlerinin dijital vatandaşlık davranışlarının incelenmesi*. [Yüksek Lisans Tezi]. Dumlupınar Üniversitesi.
- Türküresin, K. ve Biçer, B. (2020). Öğretmenlere yönelik dijital vatandaşlık davranış ölçeğinin geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2020(15), 83-98.
- Twenge, J. M. & Campbell, S. M. (2008). Generational differences in psychological traits and their impact on the workplace. *Journal of Managerial Psychology*, 23(8), 862-877.
- Waghid, Y. (2005). Action as an educational virtue: Toward a different understanding of democratic citizenship education. *Educational Theory*, 55(3), 323-342.
- Wang, X. & Xing, W. (2018). Exploring the influence of parental involvement and socioeconomic status on teen digital citizenship: A path modeling approach. *Journal of Educational Technology & Society*, 21(1), 186-199.
- Wikipedia (2022) *Kuşaklar*. [Çevrimiçi: https://tr.wikipedia.org/wiki/%C5%9Eablon:Jenerasyon_tablosu]. Erişim Tarihi: 2 Mart 2020.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Yiğit, E. Ö. (2019) Vatandaşlık: Felsefi, ideolojik ve tarihsel temelleri. C. Öztürk, Z. İbrahimoğlu ve G. Yıldırım (Ed.). *Kuramsal temeller ve güncel tartışmalar*

ışığında: 21. Yüzyılda vatandaşlık ve vatandaşlık eğitimi (s.10-34). Pegem Akademi.

Zhao, Y., Llorente, A. M. P., & Gómez, M. C. S. (2021). Digital competence in higher education research: A systematic literature review. *Computers & Education, 168*, 104212.

EKLER

EK 1 MEB Araştırma İzin Belgeleri

T.C.
ESKİŞEHİR VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : E-88074293-605.01-25715749
Konu : Onur YILMAZ'ın Araştırma İzni

28/05/2021

VALİLİK MAKAMINA

İlgi : Kastamonu Üniversitesi Rektörlüğü Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'nün 21.05.2021 tarihli ve 2100033161 sayılı yazısı.

Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı Doktora Programı öğrencisi Onur YILMAZ'ın "Sosyal Bilgilerde Dijital Vatandaşlık ve Eğitimine Yönelik Eğitim Paydaşlarının Deneyimlerinin Araştırılması" başlıklı doktora tez çalışması Müdürlüğümüz Araştırma ve Sosyal Etkinlik İzinleri İnceleme Komisyonu tarafından değerlendirilmiş ve uygulanmasında sakınca görülmediği bildirilmiştir.

Müdürlüğümüzce de uygun görülmüş olan söz konusu araştırma çalışmasının, 2020-2021 eğitim öğretim yılı içerisinde ve eğitim öğretimi aksatmamak kaydıyla, ilimizde bulunan resmi ortaokullarda uygulanmasını olurlarımıza arz ederim.

Hakan ÇIRIT
İl Millî Eğitim Müdürü

O L U R
Kürşat GÜLERYÜZ
Vali a.
Vali Yardımcısı

Ek:

- 1-Araştırma ve Değerlendirme Formu (2 Sayfa)
- 2-Ölçme Araçları (7 Sayfa)

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Adres : Büyükdere Mah. Atatürk Bulvarı No:247 Oduşgazan ESKİŞEHİR

Belge Doğrulama Adresi : <https://www.turkiye.gov.tr/meb-elya>

Telefon No : 0 (312) 280 27 07

Bilgi için: Cem Murat ERSOY

E-Posta: strateji26@meb.gov.tr

Unvan : Bilgisayar İşlemeni

Kep Adresi : meb@hs01.kep.tr

İnternet Adresi: eskisehir@meb.gov.tr

Faks: 3122802728

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://yayinorgani.meb.gov.tr/adresinden> 0998-f9e1-3871-a285-be57 kodu ile teyit edilebilir.

EK 1'in devamı

T.C.
ESKİŞEHİR VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : E-88074293-605.01-25844722
Konu : Onur YILMAZ'ın Araştırma İzni

01.06.2021

KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
(Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü)

- İlgi : a) Milli Eğitim Bakanlığı Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü'nün 21.01.2020 tarihli ve 1563890 (2020/2) sayılı "Araştırma Uygulama İzinleri" Genelgesi.
b) 21.05.2021 tarihli ve 210C033161 sayılı yazınız.
c) Valilik Makamınının 28.05.2021 tarihli ve 25715749 sayılı oluru.

Üniversiteniz Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı Doktora Programı öğrencisi Onur YILMAZ'ın "Sosyal Bilgilerde Dijital Vatandaşlık ve Eğitimine Yönelik Eğitim Paydaşlarının Deneyimlerinin Araştırılması" başlıklı doktora tez çalışmasına ilişkin ilgi (b) yazımız ile istenilen araştırma izni talebi incelenmiş, uygun görülmüş ve valilik makamından alınan ilgi (c) olur ekte gönderilmiş olup, Bakanlığımızın ilgi (a) Genelgesininin 25 inci maddesi gereği çalışmada ekteki imzalı ve mühürlü ölçme araçlarının kullanılması hususunda:

Bilgilerinizi ve gereğini arz ederim.

Hakan CIRIT
İl Millî Eğitim Müdürü

Ek:

- 1-İlgi (c) Valilik Oluru (1 Sayfa)
2-Araştırma ve Değerlendirme Formu (2 Sayfa)
3-Ölçme Araçları (7 Sayfa)

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Adres : Büyükdere Mah. Atatürk Bulvarı No:247 Odunpazarı ESKİŞEHİR

Belge Doğrulama Adresi : <https://www.turkiye.gov.tr/meb-ebys>

Telefon No : 0 (222) 280 27 07

E-Posta : strateji26@meb.gov.tr

Kep Adresi : meb@hs01.kep.tr

Bilgi için: Cem Murat ERSOY

Unvan : Bilgisayar İşletmeni

İnternet Adresi: eskiselur@meh.gov.tr

Faks:2222802728

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden b190-d498-3efc-96e0-8fc0 kodu ile teyit edilebilir.

EK 1'in devamı

ANKET VE ARAŞTIRMA İZİN KOMİSYONU ARAŞTIRMA ÖN İNCELEME FORMU

Adı Soyadı : Onur Yılmaz
 Kurumu : Kastamonu Üniversitesi
 Konu : Sosyal Bilgilerde Dijital Vatandaşlık ve eğitimine Yönelik Eğitim Paydaşlarının Deneyimlerinin Araştırılması
 Tarih : 27/5/2021

MEB 21.01.2020 tarih ve 81576613 sayılı 2020/2 Nolu Genelge Kapsamında Araştırma, Yarışma ve Sosyal Etkinlik İzinlerinde Dikkat Edilecek Hususlar	Uygun	Uygun Değil	Açıklama
Milli Eğitim Temel Kanunu ve Türk Millî Eğitiminin Genel İlkelerine uygunluğu,	X		
Millî ve manevî değerlere uygunluğu,	X		
Kişilik haklarına uygunluğu (kişisel bilgiler istenilmemeli, ad-soyad vb.),	X		
Cinsiyet, din, dil ve ırk gibi farklılıkları istismar etmeme durumu,	X		
İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si ve uluslararası bağlayıcılığı olan diğer sözleşmelerde suç kabul edilen hususları içermemesi,	X		
Şahsî ve ailevi mahremiyetini ifşa eden sorular, ifadeler, resimler ve çizimler yayılmaması,	X		
Veri toplama araçlarında kişi, kurum ve kuruluşlara yönelik reklâm veya ticari amaçlı gibi ifade ve öğeler yayılmaması,	X		
Araştırma önerisi ile veri toplama araçlarının tamamının idareye sunulması,	X		
Araştırma, veri toplama araçlarının okul ve kurumlarda uygulanması, eğitim faaliyetini aksatmaması için ilk ve ikinci yarıyıl bitimine en az üç hafta kala kadar yapılması,	X		
Uygulanmasını sadece Eskişehir ilinde yapılmasıdır.	X		

Komisyon Üyeleri	Uygun	Uygun Değil	İmza
Dr. Gülkan KAYIR	X		
Dr. Davut ATIŞ	X		
Emine Şenay DOĞANER	X		

Yazın Adresi: Milli Eğitim Bakanlığı Eskişehir İl Müdürlüğü

Adres: 38100 Eskişehir (T.C.)

Telefon: 0382 247 2477

Ayrıntılı bilgi için: C. Murat ERSOY

Tel: (0 382) 280 2747

Cell: 0382 390 3736

EK 1'in devamı

ARAŞTIRMA SAHİBİNİN

Adı Soyadı	Onur YILMAZ
Kurumu / Üniversitesi	Kastamonu Üniversitesi
Araştırma Yapılacak Eğitim Kurumu ve Kademesi	Eskişehir'de Bulunan Resmi Ortaokullar
Yenilerinin Konusu	Sosyal Bilgilerde Dijital Vatandaşlık ve eğitimine Yönelik Eğitim Paydaşlarının Deneyimlerinin Araştırılması
Okulden / Kurum Onayı	Var
Araştırma / Proje / Ödev / Tez Önerisi	Doktora Tezi
Yeni Toplama Araçları	1. Görüşme Soruları (1 sayfa) 2. Öğretmenlere Yönelik Dijital Vatandaşlık Ölçeği (2 Sayfa) 3. Ailelere Yönelik Dijital Vatandaşlık Ölçeği (2 Sayfa) 4. Öğrencilere Yönelik Dijital Vatandaşlık Ölçeği (2 Sayfa)
Görmüş İstenecek Birimler	-

KOMİSYON GÖRÜŞÜ

İlgili Millî Eğitim Bakanlığının 21.01.2020 tarih ve 81576513 sayılı 2020/2 Nolu Genelge Kapsamında Araştırma, Yarışma ve Sosyal Etkinlik İzinleri Genelgesi, Genelgenin ilgili maddeleri gereğince yapılan incelemede 2020-2021 öğretim yılıni aksatılmıyacak şekilde uygulanmasında sakınca yoktur.

Komisyon Kararı		KABUL (oy birliği ile)
(Varsa) Muhalif Üyenin Adı ve Soyadı		Gereksesi :

KOMİSYON

27/5/2021

Dr. Gökhan KAYIR
Öğretmen

Dr. Davut ATIŞ
Öğretmen

Emine Şenay DÖĞANER
Öğretmen

EK 2 Etik Kurul Kararı

KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ								
SOSYAL ve BEŞERİ BİLİMLER ARAŞTIRMA ve YAYIN ETİK KURUL KARARI								
Toplantı Sayısı	Karar Sayısı	Karar Tarihi						
1	21	25.03.2021						
<p>Üniversitemiz Eğitim Fakültesi Prof. Dr. Bilgin Ünal İBRET'in yardımcı araştırmacı, Onur YILMAZ'ın sorumlu araştırmacı olarak yapmayı planladığı "<i>Sosyal Bilgilerde Dijital Vatandaşlık ve Eğitime Yönelik Eğitim Paydaşlarının Deneyimlerinin Araştırılması</i>" isimli Doktora Tezinin Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etiği Kurulunca onaylanması uygun bulunmuştur.</p> <p>Bu bilgiler ışığında; Aydınlatılmış Onam Formunun gönüllülere imzalatılarak gerekli ilgilendirmelerin yapılması ve etik davranış ilkelerine uyulması şartıyla söz konusu araştırmanın yapılması Etik Kurulumuzca uygun görülmüş ve onaylanmasına toplantıya katılan üyelerin oybirliği ile karar verilmiştir.</p>								
<p>Prof. Dr. Muharrem ÇETİN Başkan</p>								
<table style="width: 100%; border: none;"> <tr> <td style="width: 50%; text-align: center;"> <p>Prof. Dr. ~~Yayın~~ DEMİREL Üye</p> </td> <td style="width: 50%; text-align: center;"> <p>Prof. Dr. Kutay OKTAY Üye</p> </td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;"> <p>Prof. Dr. Tolga ULUSOY Üye</p> </td> <td style="text-align: center;"> <p>Prof. Dr. Selahattin KAYMAKCI Üye</p> </td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;"> <p>Prof. Dr. Eytıp AKMAN Üye</p> </td> <td style="text-align: center;"> <p>Doç. Dr. İbrahim YENEN Üye</p> </td> </tr> </table>			<p>Prof. Dr. ~~Yayın~~ DEMİREL Üye</p>	<p>Prof. Dr. Kutay OKTAY Üye</p>	<p>Prof. Dr. Tolga ULUSOY Üye</p>	<p>Prof. Dr. Selahattin KAYMAKCI Üye</p>	<p>Prof. Dr. Eytıp AKMAN Üye</p>	<p>Doç. Dr. İbrahim YENEN Üye</p>
<p>Prof. Dr. ~~Yayın~~ DEMİREL Üye</p>	<p>Prof. Dr. Kutay OKTAY Üye</p>							
<p>Prof. Dr. Tolga ULUSOY Üye</p>	<p>Prof. Dr. Selahattin KAYMAKCI Üye</p>							
<p>Prof. Dr. Eytıp AKMAN Üye</p>	<p>Doç. Dr. İbrahim YENEN Üye</p>							

EK 3 Öğrenci Ses ve Görüntü Kaydı Veli İzin Belgesi**ÖĞRENCİ SES VE GÖRÜNTÜ KAYDI VELİ İZİN BELGESİ**

Merhaba, ben Onur YILMAZ Kastamonu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalında doktora öğrencisiyim. Dijital vatandaşlık ve boyutları hakkında görüşlerinizi tespit etmek istiyorum. Araştırma süresince elde edilen verilerde kesinlikle isminiz kullanılmayacaktır. Elde edilen veriler sadece bilimsel amaçlı kullanılacak olup, yaptığımız görüşme kayıt altına alınacaktır. Velisi bulunduğunuz.....öğrencinin görüşme süresince ses ve görüntü kaydının alınmasına izin veriyorum / vermiyorum...

Gereğini arz ederim.

- İzin Veriyorum.
 İzin Vermiyorum.

Tarih :
Velinin Adı ve Soyadı :
Velisinin İmzası :

EK 4 Öğrenci Görüşme Formu

Görüşme Formu

Merhaba, ben Onur YILMAZ Kastamonu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalında doktora öğrencisiyim. Dijital vatandaşlık ve boyutları hakkında görüşlerinizi tespit etmek istiyorum. Araştırma süresince elde edilen verilerde kesinlikle isminiz kullanılmayacaktır. Elde edilen veriler sadece bilimsel amaçlı kullanılacak olup, yaptığımız görüşme kayıt altına alınacaktır. Görüşmeye katılımda gönüllülük esas alınacaktır. Araştırmaya katkı sağladığınız için teşekkür ederim.

1. Kendinizi tanıtır mısınız? (İsim, yaş, memleket)
2. Dijital vatandaş denince aklınıza ilk ne geliyor? Örnek verir misiniz?
3. Sizce bir kişinin dijital vatandaş sayılabilmesi için hangi özelliklerinin olması gerekir?
4. Kendini dijital vatandaş olarak görüyor musun? Neden?
5. Teknolojiyi genellikle ne için kullanıyorsun? Neden? Örnek verir misin?
6. Sosyal bilgiler dersinde hangi dijital teknolojiyi kullanıyorsunuz?
7. Sosyal bilgiler dersi içinde dijital vatandaşlık konusu neden önemli olabilir? Örnek verir misin?
8. Öğretmen sizin dijital vatandaş olarak büyümeniz için sizce neler yapıyor? Örnek verir misin?
9. Sence dijital vatandaş olmak önemli midir? Neden? Örnek verir misin?

EK 5 Öğretmen Görüşme Formu

Görüşme Formu

Merhaba, ben Onur YILMAZ Kastamonu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalında doktora öğrencisiyim. Dijital vatandaşlık ve boyutları hakkında görüşlerinizi tespit etmek istiyorum. Araştırma süresince elde edilen verilerde kesinlikle isminiz kullanılmayacaktır. Elde edilen veriler sadece bilimsel amaçlı kullanılacak olup, yaptığımız görüşme kayıt altına alınacaktır. Görüşmeye katılımda gönüllülük esas alınacaktır. Araştırmaya katkı sağladığınız için teşekkür ederim.

1. Kendinizi tanıtır mısınız? (İsim, eğitim durumu, yaş, kıdem, memleket, görev yerleri vb.)
2. Dijital vatandaş kavramını nasıl tanımlarsınız? Örnek verir misiniz?
3. Sizce bir kişinin dijital vatandaş sayılabilmesi için hangi özelliklere sahip olması gerekir? Lütfen üç özellik söyleyiniz.
4. Kendinizi dijital vatandaş olarak görüyor musunuz? Neden?
5. Dijital ortamları verimli bir biçimde kullandığınızı düşünüyor musunuz? Neden?
6. Dijital vatandaş olma konusunda öğrencilerinizi yeterince bilgilendirdiğinizi düşünüyor musunuz?
7. Öğrencilerinizi dijital vatandaş olma konusunda nasıl bilgilendiriyorsunuz? Örnek verir misiniz?
8. Öğrencilerinizi dijital vatandaş olma konusunda bilgilendirirken hangi araçları kullanıyorsunuz? Örnek verir misiniz?
9. Öğrencilerinizi dijital vatandaş olarak yetiştirmek için hangi beceri ve değerler kazandırılmalıdır?
10. Sosyal bilgiler dersi içerisinde dijital vatandaşlığın yerini nasıl açıklarsınız?
11. Sizce sosyal bilgiler dersi içinde dijital vatandaşlık konusu neden önemli olabilir? Örnek verir misiniz?
12. Sosyal bilgiler dersini işlerken hangi dijital teknolojiyi kullanıyorsunuz?

EK 6 Veli Görüşme Formu

Görüşme Formu

Merhaba, ben Onur YILMAZ Kastamonu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalında doktora öğrencisiyim. Dijital vatandaşlık ve boyutları hakkında görüşlerinizi tespit etmek istiyorum. Araştırma süresince elde edilen verilerde kesinlikle isminiz kullanılmayacaktır. Elde edilen veriler sadece bilimsel amaçlı kullanılacak olup, yaptığımız görüşme kayıt altına alınacaktır. Görüşmeye katılmada gönüllülük esas alınacaktır. Araştırmaya katkı sağladığınız için teşekkür ederim.

1. Kendinizi tanıtır mısınız? (İsim, yaş, memleket, meslek, eğitim durumu, çocuk sayısı)
2. Dijital vatandaş denince ilk aklınıza ne geliyor?
3. Dijital vatandaş kavramını nasıl tanımlarsınız?
4. Sizce bir kişinin dijital vatandaş sayılabilmesi için hangi özellikleri barındırması gerekir?
5. Kendinizi dijital vatandaş olarak görüyor musunuz? Neden?
6. Teknolojiyi genellikle ne için kullanıyorsunuz? Neden? Örnek verir misin?
7. Dijital ortamları verimli bir biçimde kullandığınızı düşünüyor musunuz? Neden?
8. Sizce dijital vatandaş olmak önemli midir? Neden önemli/ Önemli değil? Örnek verir misiniz?
9. Çocuğunuzun ev ortamında dijital vatandaş olarak yetiştiğini düşünüyor musunuz? Neden?
10. Çocuğunuzun okul ortamında dijital vatandaş olarak yetiştiğini düşünüyor musunuz? Neden?
11. Çocuğunuzun dijital araçlardaki davranışlarını kontrol ediyor musunuz? Nasıl kontrol ediyorsunuz?
12. Dijital ortamların olumsuz etkilerine karşı korunmak için hangi önlemleri alıyorsunuz?

EK 7 Öğretmenlere Yönelik Dijital Vatandaşlık Ölçeği

ÖĞRETMENLERE YÖNELİK DİJİTAL VATANDAŞLIK ÖLÇEĞİ

Sayın Meslektaşım, Bu araştırma, öğretmenler, öğrenciler, öğrenci velileri, okul yöneticileri ve akademisyenlerin dijital vatandaşlık düzeyini belirlemede kullanılacak bir ölçme aracı geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu ölçeğe verdiğiniz yanıtlar araştırmanın süreci için önemlidir. Araştırma verileri yalnızca bilimsel amaçla kullanılacak olup izniniz dışında başka bir yerde kullanılmayacaktır. Araştırmaya katkı sağladığınız için teşekkür ederim.

SIRA	MADELER	Kesimlik Katılım				
		1	2	3	4	5
1	İstediğim dijital ortamlara kolaylıkla erişim sağlıyorum.	1	2	3	4	5
2	Dijital ortamda karşılaştığım teknik sorunları çözerim.	1	2	3	4	5
3	Dijital ortamın sağladığı kolaylıklardan (eğitim, sağlık, sosyal çevre vb.) yararlanırım.	1	2	3	4	5
4	Sunu hazırlamak için gerekli programları kullanabilirim (Prezi, Powerpointgibi)	1	2	3	4	5
5	Dijital aletleri kullanırken sağlık açısından gerekli düzenlemeleri yaparım.	1	2	3	4	5
6	Dijital ortamlarda yaptığım alışverişlerde 3D güvenlik sistemini aktif olarak kullanırım.	1	2	3	4	5
7	Öğrencilerime hazırladığım materyallerde kaynakça gösterimine özen gösteririm.	1	2	3	4	5
8	Gerekli durumlarda dijital ortamlar aracılığıyla talep, ihbar ve şikayet hakkımı (e-devlet, BİMER...)	1	2	3	4	5
9	Dijital ortamlarda telif hakkı isteyen ürünlerin ücretsiz indirilmesi suç değildir.	1	2	3	4	5
10	Dijital ortamda alışveriş yaptığım sitelerin kurumsal ve güvenilir olmasına dikkat ederim.	1	2	3	4	5
11	MEBBİS bilgi sistemini yardım almadan kullanabilirim.	1	2	3	4	5
12	Dijital ortamlarda suç ve suç unsurlarından korunma yollarını bilirim.	1	2	3	4	5
13	Çevrimiçi ortamlarda beni olumsuz etkileyecek içeriklerden kendimi koruyabilirim.	1	2	3	4	5
14	Dijital ortamda kanunlar çerçevesinde hareket etmeye dikkat ederim.	1	2	3	4	5
15	Havale, EFT gibi bankacılık işlemlerini şubeye gitmeden kolayca yapabilirim.	1	2	3	4	5
16	Dijital saldırılara karşı önlem alabilirim (Güvenlik duvarı, antivirüs programları gibi)	1	2	3	4	5
17	Dijital ortamda gerektiğinde yasaklı sitelere farklı yöntemler kullanarak girerim.	1	2	3	4	5
18	Dijital araçları kullanırken kişisel bilgilerimin (e-posta şifrem, T.C. kimlik numarama, üyelik şifrelerim...)	1	2	3	4	5
19	Eğitim amaçlı kullanılacak içeriklerin kopyalanması ve kullanılmasında bir sakınca yoktur.	1	2	3	4	5
20	Dijital ortamda bulunan korsan yayınları indirmem.	1	2	3	4	5
21	Dijital ortamlarda şiddet unsurları içeren içerikleri izlemem.	1	2	3	4	5

EK 8 Öğrencilere Yönelik Dijital Vatandaşlık Ölçeği

ÖĞRENCİLERE YÖNELİK DİJİTAL VATANDAŞLIK ÖLÇEĞİ

Sevgili Öğrenciler,

Bu araştırma öğrenciler, öğretmenler, okul yöneticileri ve akademisyenlerin dijital vatandaşlık düzeyini belirlemede kullanılacak bir ölçme aracı geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu ölçeğe verdiğiniz yanıtlar araştırmanın süreci için önemlidir. Araştırma verileri yalnızca bilimsel amaçla kullanılacak, izniniz dışında başka bir yerde kullanılmayacaktır. Araştırmamıza katkı sağladığınız için teşekkür ederiz.

Araştırmacı

SIRA	MADDELER	Katılıyor	Kararlı	Kabul
1	Dijital ortamlara kolaylıkla bağlanırım.	1	2	3
2	Sosyal ağlar (Facebook, Twitter, Instagram, LinkedIn, vb.) aracılığıyla çevremle iletişim kurarım.	1	2	3
3	Dijital ortamda yaptığım yazışmalarda kısaltmalar (mr.b, nbr.slm, ok.gibi) kullanırım.	1	2	3
4	Dijital ortamlar aracılığıyla uzaktaki arkadaş ve akrabalarla iletişim kurarım.	1	2	3
5	Yeni karşılaştığım dijital aleti yardım almadan kullanabilirim.	1	2	3
6	Dijital ortamda yer alan işime yarayan oyun ve programları ücretsiz indiririm.	1	2	3
7	Dijital ortamlarda sahip olduğum haklarımı bilirim.	1	2	3
8	Dijital ortamlarda gerektiğinde alışveriş yaparım.	1	2	3
9	Dijital oyunlar seçerken yaşama uygun oyunlar belirlerim.	1	2	3
10	Kullandığım dijital aletlere ailemin bildiği şifreler koyarım.	1	2	3
11	Word, Excel gibi Office programlarını kullanabilirim.	1	2	3
12	Dijital ortamda karşılaştığım herhangi bir sorun ile ilgili nereye başvuracağımı bilirim.	1	2	3
13	Dijital ortamlarda telif hakkına (başkasına ait ürününün izinsiz kullanılması ve kopyalanması, ücretli uygulamaların korsan yöntemlerle elde edilmesi gibi...) dikkat ederim.	1	2	3
14	Dijital ortamlarda arkadaşlarımla olan fotoğraflarımı onların onayını almadan paylaşırım.	1	2	3
15	Çevremdeki insanlara ait dijital aletlerde bulunan yazışmaları izinsiz okurum.	1	2	3
16	Dijital ortamlarda sahte hesap kullanarak diğer insanlara hakaret etmek suç oluşturmaz.	1	2	3
17	Evde kendi odamda bilgisayarım bulunur.	1	2	3
18	İnternette yeni tanıştığım kişilere fotoğrafımı gönderirim.	1	2	3
19	Online oyun oynarken hediye veya puan kazanmak için kişisel bilgilerimi paylaşıyorum.	1	2	3
20	Uzaktan eğitim döneminde derslerime kimseden yardım almadan girebilirim.	1	2	3
21	Belediye, valilik, kaymakamlık gibi resmi kurumlara ait sitelere giren duyurulan kontrol ederim.	1	2	3

EK 9 Velilere Yönelik Dijital Vatandaşlık Ölçeği

VELİLERE YÖNELİK DİJİTAL VATANDAŞLIK ÖLÇEĞİ

Sayın Veli,

Bu araştırma, öğrenciler, öğretmenler, okul yöneticileri, veliler ve akademisyenlerin dijital vatandaşlık düzeyini belirlemede kullanılacak bir ölçme aracı geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu ölçeğe verdiğiniz yanıtlar araştırmanın süreci için önemlidir. Araştırma verileri yalnızca bilimsel amaçla kullanılacak olup izniniz dışında başka bir yerde kullanılmayacaktır. Araştırmamıza katkı sağladığınız için teşekkür ederiz.

Araştırmacı

Sİ R A	MADDELER	Kesi nlik e Katıl ıyor um	Ka tılı yor um	Ka rar sız ım	Ka tılı mı yor um	Kesi nlik e Katıl mı yor um
1	Dijital ortamda karşılaştığım teknik sorunları çözerim.	1	2	3	4	5
2	İlk kez karşılaştığım bir dijital aracı yardım almadan kullanabiliyim.	1	2	3	4	5
3	Okul, veli sosyal medya gruplarının aktif şekilde kullanılmasını yararlı buluyorum.	1	2	3	4	5
4	Dijital araçları kullanırken kişisel bilgilerimin (e-posta şifrem, T.C. kimlik numaram, üyelik şifrelerim gibi) kayıtlı kalmamasına özen gösteririm.	1	2	3	4	5
5	Gerekli durumlarda dijital ortamlar aracılığıyla talep, ihbar ve şikâyet hakkımı (e-Devlet, BİMER, CİMER vb.) kullanırım.	1	2	3	4	5
6	İhtiyaç duyduğumda emniyet unsurlarına ait mobil uygulamaları (KADES, UYUMA, EGM Mobil gibi) kullanırım.	1	2	3	4	5
7	Dijital ortamlarda siber zorbalık, hakaret, tehdit, aşışılama, küçümseme davranışlarından uzak dururum.	1	2	3	4	5
8	Dijital ortamda kanunlar çerçevesinde hareket etmeye dikkat ederim.	1	2	3	4	5
9	Dijital saldırılara karşı önlem alabiliyim (güvenlik duvarı, antivirüs programları, internet filtre kullanımı, vb.)	1	2	3	4	5
10	Havale, EFT gibi bankacılık işlemlerini şubeye gitmeden kolayca yapabiliyim.	1	2	3	4	5
11	Çocukların çevrimiçi davranışlarının akademik gelişimini olumsuz etkilemesini engelleyebilirim.	1	2	3	4	5
12	Çocukların çevrimiçi faaliyetlerini sık sık kontrol ederim.					
13	Çocukların dijital araçlarla vakit geçerken duruş ve oturuş pozisyonunu kontrol ederim.	1	2	3	4	5
14	Evde dijital ortamlara erişim konusunda (saat, belirli siteler, vb.) herkesin uyması gereken kuralları vardır.	1	2	3	4	5
15	Çocuğumun kullandığı sosyal ağlara anne/baba olarak üye olup arkadaş listesinde bulunurum.	1	2	3	4	5
16	Çocukların çevrimiçi ortamda gizlilik ve güvenlik ayarlarına yardımcı olurum.					
17	Eyimizde kullandığımız internet paketi, veri güvenliği çocuk filtresine sahiptir.	1	2	3	4	5
18	Çocuklarıma çevrimiçi hak ve hukuk kurallarından bahsedirim.	1	2	3	4	5
19	İnternette kolaylıkla alışveriş yapabiliyim.	1	2	3	4	5

EK 10 Öğretmen Kişisel Bilgi Formu

Sayın Meslektaşım,

Bu ölçüğe verdiğiniz yanıtlar araştırmanın süreci için önemlidir. Formda yer alan maddelerin doğru ya da yanlış cevabı bulunmamaktadır. Size uygun maddeyi işaretlemeniz isabetli olacaktır. Araştırma verileri yalnızca bilimsel amaçla kullanılacak, izniniz dışında başka bir yerde kullanılmayacaktır. Araştırmamıza katkı sağladığınız için teşekkür ederiz.

Araştırmacı

KİŞİSEL BİLGİLER

1. **Cinsiyetiniz:** ( ) Kadın ( ) Erkek
2. **Evinizde aşağıdaki dijital aletlerden hangisi var? (Birden fazla işaretleyebilirsiniz.)**
  - ( ) Bilgisayar
  - ( ) Tablet
  - ( ) Cep Telefonu
  - ( ) Oyun konsolu
  - ( ) Smart TV(İnternete bağlanma özelliği bulunan televizyon)
  - ( ) Diğer .....
3. **Kendinize ait kullandığınız dijital aletler var mı? Varsa isimlerini yazınız.**

.....
4. **Hangi sıklıkta bilgisayar ya da internet kullanıyorsunuz?**
  - ( ) Hiç kullanmam
  - ( ) Günde 2 saatten az
  - ( ) Günde 2-4 saat arası
  - ( ) Günde 4-6 saat arası
  - ( ) Günde 6 saatten fazla
5. **Çevrimiçi bağlantıyı nereden kuruyorsunuz? (Birden fazla işaretleyebilirsiniz.)**
  - ( ) Ev ( ) Okul ( ) Sosyal alanlar(park, bahçe, restoran gibi)
  - ( ) Hepsi
  - ( ) Diğer .....
6. **Dijital aletleri hangi amaçla kullanıyorsunuz? (Birden fazla işaretleyebilirsiniz.)**
  - ( ) Materyal hazırlamak
  - ( ) Çevrimiçi ders
  - ( ) Fotoğraf /video
  - ( ) Film/dizi izlemek
  - ( ) Oyun oynamak
  - ( ) Sosyal medya (Facebook, Instagram, vb.) kullanmak
  - ( ) Diğer.....
7. **Çevrimiçi bağlantıya (İnternete) hangi cihaz ile bağlanıyorsunuz? (Birden fazla işaretleyebilirsiniz.)**
  - ( ) Bilgisayar
  - ( ) Cep Telefonu
  - ( ) Tablet
  - ( ) Diğer .....
8. **E-Devlet kapısı (www.turkiye.gov.tr) adresi için şifreniz var mı?**
  - ( ) Evet ( ) Hayır
9. **Sosyal medya ağlarından hangilerini aktif olarak kullanıyorsunuz? (Birden fazla işaretleyebilirsiniz.)**
  - ( ) Facebook
  - ( ) Instagram
  - ( ) Twitter
  - ( ) Whatsapp
  - ( ) Wechat
  - ( ) LinkedIn
  - ( ) Google+
  - ( ) Tumblr

EK 11 Öğrenci Kişisel Bilgi Formu

Sevgili Öğrenciler,

Bu ölçeğe verdiğiniz yanıtlar araştırmanın süreci için önemlidir. Formda yer alan maddelerin doğru ya da yanlış cevabı bulunmamaktadır. Size uygun maddeyi işaretlemeniz isabetli olacaktır. Araştırma verileri yalnızca bilimsel amaçla kullanılacak, izniniz dışında başka bir yerde kullanılmayacaktır. Araştırmamıza katkı sağladığınız için teşekkür ederiz.

Araştırmacı

KİŞİSEL BİLGİLER

1. **Cinsiyetiniz:** ( ) Kız ( ) Erkek
2. **Evinizde aşağıdaki dijital aletlerden hangisi var? (Birden fazla işaretleyebilirsiniz.)**
  - ( ) Bilgisayar
  - ( ) Tablet
  - ( ) Cep Telefonu
  - ( ) Oyun konsolu
  - ( ) Smart TV (İnternete bağlanma özelliği bulunan televizyon)
  - ( ) Diğer .....
3. **Kendinize ait kullandığınız dijital aletler var mı? Varsa isimlerini yazınız.**

.....
4. **Hangi sıklıkta bilgisayar ya da internet kullanıyorsunuz?**
  - ( ) Hiç kullanmam
  - ( ) Günde 2 saatten az
  - ( ) Günde 2-4 saat arası
  - ( ) Günde 4-6 saat arası
  - ( ) Günde 6 saatten fazla
5. **Çevrimiçi bağlantıyı nereden kuruyorsunuz? (Birden fazla işaretleyebilirsiniz.)**

Ev ( ) Okul ( ) İnternet kafe ( ) Hepsi ( )

Diğer .....
6. **Dijital aletleri hangi amaçla kullanıyorsunuz? (Birden fazla işaretleyebilirsiniz.)**
  - ( ) Ödev yapmak
  - ( ) Çevrimiçi ders
  - ( ) Oyun oynamak
  - ( ) Fotoğraf /Video
  - ( ) Film/dizi/çizgi film izlemek
  - ( ) Müzik dinlemek
  - ( ) Sosyal medya (Facebook, Instagram, vb.) kullanmak
  - ( ) Diğer.....
7. **Çevrimiçi bağlantıya internete hangi cihaz ile bağlanıyorsunuz? (Birden fazla işaretleyebilirsiniz.)**
  - ( ) Bilgisayar
  - ( ) Cep Telefonu
  - ( ) Tablet
  - ( ) Diğer .....
8. **Sosyal medya ağlarından hangilerini aktif olarak kullanıyorsunuz? (Birden fazla işaretleyebilirsiniz.)**
  - ( ) Facebook
  - ( ) Instagram
  - ( ) Twitter
  - ( ) Whatsapp
  - ( ) Wechat
  - ( ) LinkedIn
  - ( ) Google+
  - ( ) Tumblr

EK 12 Veli Kişisel Bilgi Formu

Sayın Veli,

Bu ölçüğe verdiğiniz yanıtlar araştırmanın süreci için önemlidir. Formda yer alan maddelerin doğru ya da yanlış cevabı bulunmamaktadır. Size uygun maddeyi işaretlemeniz isabetli olacaktır. Araştırma verileri yalnızca bilimsel amaçla kullanılacak, izniniz dışında başka bir yerde kullanılmayacaktır. Araştırmamıza katkı sağladığınız için teşekkür ederiz.

Araştırmacı

KİŞİSEL BİLGİLER

1. **Cinsiyetiniz:** ( ) Kadın ( ) Erkek
2. **Evinizde aşağıdaki dijital aletlerden hangisi var? (Birden fazla işaretleyebilirsiniz.)**
  - ( ) Bilgisayar
  - ( ) Tablet
  - ( ) Cep Telefonu
  - ( ) Oyun konsolu
  - ( ) Smart TV (İnternete bağlanma özelliği bulunan televizyon)
  - ( ) Diğer .....
3. **Kendinize ait kullandığınız dijital aletler var mı? Varsa isimlerini yazınız.**

.....
4. **Hangi sıklıkta bilgisayar ya da internet kullanıyorsunuz?**
  - ( ) Hiç kullanmam
  - ( ) Günde 2 saatten az
  - ( ) Günde 2-4 saat arası
  - ( ) Günde 4-6 saat arası
  - ( ) Günde 6 saatten fazla
5. **Çevrimiçi bağlantıyı nereden kuruyorsunuz? (Birden fazla işaretleyebilirsiniz.)**
  - ( ) Ev ( ) İnternet kafe ( ) Sosyal alanlar(park, bahçe, restoran gibi)
  - ( ) Hepsi
  - ( ) Diğer .....
6. **Dijital aletleri hangi amaçla kullanıyorsunuz? (Birden fazla işaretleyebilirsiniz.)**
  - ( ) Dijital Alışveriş
  - ( ) Fotoğraf /Video
  - ( ) Film/dizi izlemek
  - ( ) Müzik dinlemek
  - ( ) Sosyal medya (Facebook, Instagram, vb.) kullanmak
  - ( ) Diğer.....
7. **Çevrimiçi bağlantıya (İnternete) hangi cihaz ile bağlanıyorsunuz? (Birden fazla işaretleyebilirsiniz.)**
  - ( ) Bilgisayar
  - ( ) Cep Telefonu
  - ( ) Tablet
  - ( ) Diğer .....
8. **E-Devlet kapısı (www.turkiye.gov.tr) adresi için şifreniz var mı?**
  - ( ) Evet ( ) Hayır
9. **Sosyal medya ağlarından hangilerini aktif olarak kullanıyorsunuz? (Birden fazla işaretleyebilirsiniz.)**
  - ( ) Facebook
  - ( ) Instagram
  - ( ) Twitter
  - ( ) Whatsapp
  - ( ) Wechat
  - ( ) LinkedIn
  - ( ) Google+
  - ( ) Tumblr